This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

1817
ARTES VERITAS SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

218

B
2604
.S863
1652

Stier, Johann

Præcepta
DOCTRINÆ
Logicæ, Ethicæ, Phyſicæ,
Metaphyſicæ, Sphericæq;
Brevibus Tabellis compacta:
UNA
Cum Quæſtionibus Phyſicæ
controverſis

à M. JOANNE STIERIO.

EDITIO QUARTA.
An. Dom. 1652.

Londini: ex officina Rogeri Danielis.

Libr.
Tharp
12-6-41
44047

MU

Magnificis, Nobiliſsimis, Ampliſsimis, Conſultiſsimis, ſplendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum uſu præclariſsimis Viris,

Dominis Conſulibus, Syndicis, & reliquis celeberrimæ Erfurtenſium Reipublicæ Senatoribus graviſſimis,

Dominis, Patronis, & Fautoribus ſuis omni obſervantia colendis

S. D.

MAgnifici, Nobiliſsimi, Ampliſsimi, Conſultiſsimi, ſplendore generis, virtute, eruditione, prudentia, & rerum uſu præclariſsimi Viri, Domini, Patroni, & Fautores omni obſervantia colendi, Logicæ Peripateticæ Præcepta, quæ mihi & fidei meæ commiſsa, memoriæ, nec non perſpicuitatis ergo, quondam in Tabulas redegi, nunc amicorum meorum ſolicitationibus permotus typis prodo: non ut in tanta Logicorum librorum à viris eruditiſsimis hucuſque in publicum emiſsorũ copia, nova præcepta ſtudioſæ juventuti obtrudam, eamque ab optimorum autorum lectione abducam: Sed ut tantummodo memoriæ diſcentium, pro quibus ſolis hæc qualia qualia efformata, inſerviam. Quantum enim Tabulæ, in quibus multa alioqui paſsim & ſparſim tradita ſub uno continentur intuitu, memoræ proſint, aliis judicandum relinquo. Ediderunt quidem ante hæc Viri Clariſsimi Tabulas Logicas, quæ ſuam merito merentur laudem; ſed pleriq;, omiſsis præceptis Ariſtotelicis, vel ſua, hoc eſt, ſuis verbis concepta, vel Rami, cujus Philoſophia fere paſsim exulat, ſuffecerunt, quæ ſi adoleſcentes ediſcant, ubi ad Academiam veniunt, alia ex Peripateticorum ſcriptis memoriæ mandare duplicato labore coguntur. Hoc ut præcaveretur malum, Ariſtotelis definitiones ac diviſiones Græcas, quæ in nonnullis Academiis à Candidatis Philoſo-

phiæ requiri ſolent, quantum fieri potuit, retinui; additis interdum dilucidis explicationibus ac notis neceſſariis Philippi Du Trieu, cujus Dialectica jam multorum teritur manibus: Ubi autem ex Ariſtotele definitiones, ac diviſiones haberi non potuerunt, ſubſtitui aliorum probatorum autorum verba. Quid? nil niſi quod ab aliis bene dictum adoleſcentes hic habebunt. Tantum igitur abeſt, ut tyrones & diſcentes ab optimorum autorum lectione avocem & abducam, ut potius invitem & adducam: Cum enim tum ob diſcentium memoriam, tum ob pagellarum interdum anguſtiam definitionum, diviſionum, & regularum exempla, limitationes, uberiores explicationes, nec non alia ſcitu haud indigna, ſint omiſſa: ideoq; de illis ut unus vel alter liber Logicus tanquam præceptor mutus conſulatur, ſemperque cum his Tabulis conjungatur, ſuadeo atque moneo. Vobis vero, Viri Magnifici, Nobiliſſimi, Ampliſsimi, Conſultiſsimi, Domini Patroni & Fautores honorandi, haſce pagellas Logicas, ea, qua par eſt, animi ſubjectione conſecrare volui, propter benevolam V. Magn. Nob. & Ampl. erga literarum ſtudia affectionem, quæ ex veſtrarum ſcholarum amplificatione, illuſtratione, conſervatione & munificentiſsima nutritione, necnon fideli ſpectione & neceſſaria correctione ſatis cognoſci poteſt. Ut igitur V. Magn, Nob. & Ampl. hoc quidquid eſt chartacei munuſculi fronte ſerena ſuſcipere, favoriſq; ſui radios in me quoque derivare non dedignentur, etiam atque etiam oro. Valete quam feliciſsime. Dab. 18. Sept. Anno 1628.

V. Magnif. Nob. & Amplit.

ſubmiſſe colens

M. JOANNES STIER.

Index Titulorum *Logicæ.*

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Logicæ pag. 1

Tract. I. Partis Communis.

De Pradicabilibus & Pradicamentis.

Cap. 1. *De Pradicabilibus in genere,* 2
2. *De Genere,* 3
3. *De Specie,* ibid.
4. *De Differentia,* 4
5. *De Proprio,* 5
6. *De Accidente,* 6, & 7
7. *De Antepradicamentis in genere,* 8
8. *De Pradicamentis in genere,* ibid.
9. *De Subſtantia.* 9
10. *De Quantitate,* 10
11. *De Qualitate,* 11
12. *De Relatis,* 12
13. *De ſex ultimis Pradicamentis,* ibid.
14. *De Poſtpradicamentis,* 13

Tract. II. Partis Communis.

De Enunciatione.

Cap. 1. *De Nomine, Verbo, & Oratione,* 14
2. *De Enunciatione in genere,* 15
3. *De Enunciationis diviſione ſecundum Eſſentiam,* ibid.
4. *De Enunciationis diviſione ſecundum Qualitatem & Quantitatem,* 16
5. *De Enunciationis diviſione ſecundum Materiam,* ibid.
6. *De Oppoſitione & Æquipollentia,* 17
7. *De Converſione,* 18
8. *De Enunciatione Compoſita,* ibid.

Tract. III. Partis Communis.

De Syllogiſmo formaliter conſiderato.

Cap. 1. *De Syllogiſmo in genere,* 19
2. *De Syllogiſmi Principiis materialibus,* ibid.
3. *De Principiis formalibus,* 20
4. *De Principiis regulativis,* 21
5. *De Principiis perficientibus,* 22
6. *De inventione Medii,* ibid.
7. *De Analyſi Syllogiſmi,* 23
8. *De Inductione, Exemplo, & Enthymemate,* ibid.
9. *De Sorite, Syllogiſmo Compoſito, & Dilemmate,* 34

Tractatus I. Partis Propriæ.

De Syllogiſmo Demonſtrativo.

Cap. 1. *De Demonſtratione in genere,* 25
2. *De Gradibus neceſſitatis,* 26
3. *De Speciebus Demonſtrationis,* ibid.
4. *De Proprietatibus Demonſtrationis,* 27
5. *De Effectis & Fructibus Demonſtrationis,* ibid.
6. *De Diviſione,* 28
7. *De Definitione,* 29
8. *De Methodo,* 30

Tract. II. Partis Propriæ.

De Syllogiſmo Topico.

Cap. 1. *De Syllogiſmo Topico.* 31
2. *De locis Topicis in genere.* ibid.
3. *De Locis Internis.* 32
4. *De Locis Conjunctis.* ibid.
5. *De Locis Cauſarum, Effectorum, Antecedentium, Conſequentium, & Adjunctorum.* 33
6. De *Locis disjunctis.* 34
7. De *Loco Authoritatis.* ibid.

Tract. III. Partis Propriæ.

De Syllogiſmo Sophiſtico.

Cap. 1. De *Syllogiſmo Sophiſtico.* 35
2. De *Fallaciis.* 36
3. De *Solutione Fallaciarum.* 37

Paralipomena.

De *Terminorum Varietate,* 38, & 39
De *Suppoſitione,* 40, & 41

Index Titulorum *Ethicæ.*

Proœmium.

De *Natura & Conſtitutione Ethicæ.* 1

Pars I. Philoſophiæ Moralis.

De Summo Bono.

Cap. 1. De *Appellationibus & proprietatibus Summi Boni.* 2
2. *Quid ſit Summum Bonum.* 3
3. De *Cauſa Efficiente & Subjecto Summi Boni.* ibid.
4. De *Accidentibus Summi Boni.* 4

Pars II. Philoſophię Moralis.

De Virtute.

Cap. 1. De *Virtute in Communi.* 4
2. De *Virtute Morali communi.* 5
3. De *Principiis actionum humanarum.* 6
4. De *Affectibus.* 7
5. De *diviſione Virtutis Moralis.* ibid.
6. De *Fortitudine.* 8
7. De *Temperantia.* 9
8. De *Liberalitate.* 10
9. De *Magnificentia.* 11
10. De *Magnanimitate.* 12
11. De *Modeſtia.* ibid.
12. De *Manſuetudine.* 13
13. De *Virtutibus Homiliticis, Comitate, Veritate, & Urbanitate.* 14
14. De *Juſtitia.* 15
15. De *Jure.* 16
16. De *Semivirtutibus, Continentia & Tolerantia.* 17
17. De *Virtute Heroica.* 18
18. De *Voluptate.* ibid.
19. De *Amicitia.* 19
20. De *Virtutibus Intellectualibus in Communi.* 20
21. De *Intelligentia, Scientia, & Sapientia.* ibid.
22. De *Prudentia, & Arte.* 21

Index Titulorum *Phyſicæ.*

Proœmium.

De *Natura & Conſtitutione Phyſices.* p. 1

Tract. I. Partis Generalis.

De Principiis Corporum Naturalium.

Cap. 1. De *Principiis internis in communi.* 2
2. De *Materia prima.* 3
3. De *Forma.* ibid.
4. De *Privatione.* 4
5. De *Natura.* ibid.
6. De *Cauſa Efficiente & Fine.* 5
7. De *Fortuna & Caſu, itémque de Monſtro.* ibid.

Tract. II. Partis Generalis.

De Affectionibus Corporum Naturalium.

Cap. 1. De *Motu in communi.* 6
2. De *diviſione Motus ratione principii & ratione mobilis.* 7
3. De *diviſione Motus ratione Termini ad quem.* 8
4. De *Quiete.* ibid.
5. De *Finito & Infinito.* 9
6. De *Loco.* 10
7. De *Vacuo.* 11
8. De *Tempore.* ibid.

Tract.

Tract. I. Partis Specialis.

De Mundo & corporibus ſimplicibus.

Cap. 1. *De Mundo.* 12
2. *De Cælo.* 13
3. *De Sphæris cæleſtibus, Stellis & Galaxia.* 14
4. *De Elementis in communi.* 15
5. *De Igni & Aere.* 16
6. *De Aqua & Terra.* 17

Tract. II. Partis Specialis.

De Elementis prout ſunt cauſa mixtionis, & mutationum phyſicarum.

Cap. 1. De *Qualitatibus primis.* 18
2. De *Qualitatibus ſecundis.* 19
3. De *Qualitatibus occultis.* ibid.
4. De *actione & paſſione Elementorum, ut & de Contactu.* 20
5. De *Alteratione.* 21
6. De *Generatione & Corruptione.* ibid.
7. De *Mixtione.* 22
8. De *Temperamento.* ibid.

Tract. III. Partis Specialis.

De Corporibus imperfecte mixtis, ſeu de Meteoris.

Cap. 1. De *Meteoris in communi.* 23
2. *De Meteoris Ignitis puris.* 24
3. De *Cometis.* 25
4. De *Fulmine, Tonitru & Fulgure* 26
5. De *Nube, Pluvia & Nive* 27
6. De *Grandine, Rore, Pruina, Nebula & Glacie.* 28
7. De *Fontibus, Fluminibus & Mari.* 29
8. De *Ventis.* 30
9. *De Terra motu.* 31
10. De *Voragine & Halone.* ibid.
11. *De Virgis, Pareliis & Iride.* 32

Tract. IV. Partis Specialis.

De Corporibus perfecte mixtis.

Cap. 1. *De perfecte miſti generatione & putredine.* 33
2. De *Affectionibus perfecte miſti ſimilaribus.* 34
3. De *Metallis.* 35
4. De *Lapidibus.* 36
5. De *Mediis Mineralibus.* 37
6. De *Plantis.* 38
7. *De Animalibus.* 39

Tract. V. Partis Specialis.

De Partibus humani corporis.

Cap. 1. *De Humoribus et Spiritibus.* 40
2. *De Partibus Similaribus.* 41
3. De *Capite.* 42
4. De *Trunco.* 43
5. De *Artubus.* 44
6. De *Partibus naturalibus.* 45
7. De *Partibus vitalibus.* 46
8. De *Parte animali, nempe Cerebro.* ibid.

Tract. VI. Partis Specialis.

De Anima.

Cap. 1. De *Anima in Communi.* 47
2. De *Anima vegetante.* ibid.
3. De *Facultate Nutritiva.* 48
4. De *Facultate Augmentativa.* 49
5. *De Facultate Generativa.* 50
6. *De Vita et Morte.* 51
7. *De Anima Sentiente.* ibid.
8. *De Facultate Cognoſcitiva, ſeu de Senſibus in Communi.* 52
9. *De Viſu.* 53
10. *De Auditu.* 54
11. *De Olfactu.* 55
12. De *Guſtu.* 56
13. De *Tactu.* ibid.
14. *De Senſibus internis.* 57
15. *De Somno, Somniis et Vigilia.* 58
16. *De Facultate Appetitiva.* 59

17. *De Facultate Locomotiva.* 60
18. *De Anima intelligente.* ibid.
19. *De Intellectu.* 61
20. *De Voluntate.* 62

Index Quæſtionum.

Proœmium.

Quæſtio I.

AN Phyſica ſit Scientia. pag. 1
2. *An Subjectum Phyſicæ ſit corpus naturale, quatenus naturale.* 2

Pars Generalis Phyſices.

Sectio Prima.

Quæſt. I.

An principia ab Ariſtotele lib. 1. phyſ. c. 5. t. 42. recte definiantur. 3
2. *An principia ſint contraria.* 4
3. *An tria ſint principia.* ibid.
4. *An detur Materia prima.* 6
5. *An Materia prima ab Ariſtotele lib. 1. phyſ. c. 9. t. 82. recte definiatur.* 7
6. *An Materia prima ſit pura potentia.* 8
7. *An Materia prima appetat formam.* 9
8. *An Forma educatur de potentia Materiæ.* 10
9. *An privatio ſit principium.* ibid.
10. *An Natura ab Ariſtotele lib. 2. phyſ. c. 1. t. 3. recte definiatur.* 12
11. *An definitione naturæ tum principium activum,* h.e. *forma; tum principium paſſivum,* h.e. *materia comprehendatur.* 13
12. *An anima, præſertim rationalis, ſit natura.* 15
13. *An finis ſit cauſa.* 16
14. *An natura agat propter finem.* 17
15. *An fortuna & caſus ſint in rebus.* 18

Sectio Secunda.

Quæſt. I.

An motus ab Ariſtotele lib. 3. phyſ. c. 2. t. 6. recte definiatur. 19
2. *An motus fieri poſſit in inſtanti.* 21
3. *An omne quod movetur ab alio moveatur.* 22
4. *An movens & motum debeant eſſe ſimul.* 23
5. *An motus projectorum fiat per impulſum à projiciente impreſſum, an vero à ſolo aere circumſtante.* 24
6. *An motus recte dividatur in rectum, circularem, et mixtum.* 25
7. *An viribus naturæ dari poſſit infinitum actu.* 26
8. *An Locus ab Ariſtotele lib. 4. phyſ. c. 4. t. 42. recte definiatur.* 28
9. *An duo corpora poſſint eſſe ſimul in eodem loco.* 29
10. *An detur Vacuum in rerum natura.* 30
11. *An Tempus ab Ariſtotele lib. 4. phyſ. c. 11. t. 101. recte definiatur.* 31
12. *An tempus ſit verum ens reale in natura rerum exſiſtens.* 32

Pars Specialis Phyſices.

Sectio Prima.

Quæſt. I.

An Mundus ſit perfectus. 33
2. *An cœlum ex materia et forma conſtet.* 34
3. *An motus circularis cœlo ſit naturalis.* 35
4. *An cœlum ſit rotundum.* 36
5. *An cœlum agat in hæc inferiora.* 37
6. *An cœlum ſit diverſa natura à corporibus ſublunaribus.* 38

7. *An Lux ſit corpus, vel ſubſtantialis forma aſtrorum.* 39
8. *An omnes ſtellæ lumen à ſole mutuentur.* 40
9. *An elementa ab Ariſtotele lib. 3. de cœlo c. 3. t. 31. recte definiantur.* 41
10. *An elementum poſſit generari ex quolibet.* 42.
11. *An elementa in ſuis locis gravitatem & levitatem habeant.* ibid.
12. *An duo elementa ſint gravia, et duo levia.* 43
13. *An ſub concavo Lunæ detur elementum ignis.* 45
14. *An aer ſit elementum humidiſſimum.* 46
15. *An aer ſit calidus.* 47
16. *An terra, an vero aqua ſit elementum frigidiſſimum.* 48
17. *An Terra ſit rotunda.* 49
18. *An terra cœlo comparata inſtar puncti ſe habeat.* 50

Sectio Secunda.

Quæſt. I.

An ſint quatuor primæ qualitates elementares. 50
2. *An Ariſtoteles lib. de gen. et cor. cap. 2. quatuor primas qualitates recte definierit.* 51
3 *An ſymbolica elementa in ſeſe facilius transmutentur* 52
4 *An qualitates elementorum ſymbolicæ differant ſpecie* 53
5 *An qualitates primæ ſint elementorum formæ ſubſtantiales* 54
6 *An actio ſit in agente, an vero in patiente* 55
7 *An inter agens et patiens detur actio reciproca* 57
8 *An alteratio nobiliſſima ſit motus ſpecies* 58
9 *An detur ſubſtantialis generatio* 59
10 *An generatio ſubſtantialis ab Ariſtotele lib. 2. de gen. et cor. t. 23. recte definiatur* ibid.
11 *An corruptio ſit dicenda naturalis* 60
12 *An unius generatio ſit alterius corruptio, et contra* 61
13 *An elementa ſecundum ſuas formas maneant in mixto* 62
14 *An temperamentum ſit quinta qualitas à primis diverſa* 64

Sectio Tertia.

Quæſt. I.

An anima ſit accidens 65
2 *An anima ab Ariſtotele lib. 2. de anima, c. 1. t. 6. recte definiatur* ibid.
3 *An anima ab Ariſtotele lib. 2. de an. c. 2. t. 24. recte definiatur* 67
4 *An Anima recte diſtribuatur in Vegetantem, Sentientem, et Intelligentem* 68
5 *An anima ſit in toto corpore, an vero in aliqua tantum ejus parte* 69
6 *An in uno vivente ſint plures animæ* 71
7 *An omne vivens, quamdiu vivit, nutriatur* 73
8 *An fames et ſitis ab Ariſtotele l. 2. de anima. c. 3. t. 28. recte definiatur* 75
9 *An quod augetur, ejus quælibet pars augeatur* 76
10 *An generare ſibi ſimile ſit naturaliſſimum et præſtantiſſimum opus viventis* ibid.
11 *An ſpecies aliquæ ſenſibus ad operationes obeundas inprimantur* 77
12 *An ſint quinque ſenſibilia communia* 78
13 *An ſint quinque Senſus externi* 79
14 *An ſenſus lædatur ab excellenti ſenſibili* 82
15 *An viſio fiat recipiendo, an vero emittendo* ibid.
16 *An ſonus ſit in corporibus ſonantibus an v. in corpore intercepto v. g. aere* 8

17 A

Index Titulorum *Metaphyſicæ.*

17 *An odor conſiſtat in ſicco comprehendente & ſuperante humidum* 84
18 *An Guſtus diſtinguatur à Tactu* 85
19 *An ſenſus & Tactus ſit unus* 86
20 *An ſenſus exterior ſuam animadvertat ſenſationem* 87
21 *An ſenſus externi ſint in corde, an vero in cerebro* ibid.
22 *An bruta valeant ratione, an vero phantaſia ope, & per inſtinctam naturalem opera ſua perficiant* 88
23 *An anima rationalis ſit forma adſiſtens, an vero informans* 90
24 *An anima rationalis ſit immortalis* 91
25 *An ſingulare ſenſibile intellectu percipi poſſit* 92
26 *An voluntas reipſa differat ab intellectu* 93

Index Titulorum *Metaphyſicæ.*

Proœmium.

De Natura et Conſtitutione Metaphyſicæ

Pars Generalis Metaphyſicæ.

Cap. 1 *De Natura et Diſtinctionibus entis* 1
De Affectionibus entis in communi 2
3 *De Uno* ibid.
4 *De Vero* 3
5 *De Bono* 4
6 *De Actu* 5
7 *De Potentia* 6
8 *De Principio et Principiato* 7
9 *De Cauſa et Cauſato in communi* 8
10 *De Materia* 9
11 *De Forma* 10
Cap. 12 *De Cauſa efficiente* 11
13 *De Fine* 12
14 De *Neceſſario & Contingente* 13
15 De *Simplici & Compoſito* 14
16 De *Toto et Parte* 15
17 De *Eodem et Diverſo* 16
18 De *Diſtinctione* 17
19 De *Oppoſitione* 18
20 De *Univerſali et Singulari* 19
21 De *Finito et Infinito* 20
22 *De Perfecto et Imperfecto* 21

Pars Specialis Metaphyſicæ.

Cap. 1. De *Subſtantia* 22
2 De *Accidentibus Primariis* 23
3 De *Accidentibus Secundariis* 24

Index

Index Titulorum *Doct. Sphæricæ.*

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Aſtronomiæ 1

Tract. I. Doctrinæ Sphæricæ.

De Objecto Doctrinæ Sphæricæ.

Cap. 1. *De Sphæra Materiali* 2
2 *De Sphæris Cœleſtibus* 3
3 *De Stellis Errantibus, ſive Planetis* 4
4 *De Stellis fixis* 5

Tract. II. Doctrinæ Sphæricæ.

De Circulis.

Cap. 1. *De Circulis in genere* 6
2 *De Horizonte* 7
3 *De Meridiano* 8
4 *De Æquatore* ibid.
5 *De Zodiaco* 9
6 *De Coluris* 10
7 *De Tropicis* 11
8 *De Polaribus* ibid.

Tract. III. Doctrinæ Sphæricæ.

De Phænomenis.

Cap. 1. *De Ortu & Occaſu Stellarum poetico* 12
2 *De Adſcenſionibus & Deſcenſionibus Signorum* 13
3 *De Diebus & Horis* 14
4 *De Annis & Menſibus* 15
5 *De Adſpectibus Planetarum* 16
6 *De Phaſibus Lunæ* ibid.
7 *De Eclipſibus* 17

Appendix Geographica.

De Zonis & Climatibus 18
Tabula oſtendentes quæ Signa recte, quave oblique oriantur 19
Tabula adſcenſionum rectarum 20, & 21
Tabula adſcenſionum obliquarum ad altitudinem poli 52. grad. 22, & 23
Tabula adſcenſionum obliquarum ad altitudinem poli 51. grad. 24, & 25

FINIS.

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Logicæ.

De Natura & Conſtitutione Logicæ quinque notanda:

I. Nomen, circa quod duo obſervanda:

1. *'Ετυμολογία, ſeu unde dicatur Logica?* R. LOGICA dicitur ἀπὸ τοῦ λόγου, ſcil. ἐνδιαθέτου, à ratione, quam informat ac perficit. Vulgo dicitur hæc diſciplina DIALECTICA, ἀπὸ τοῦ διαλέγεσθαι, hoc eſt, *diſſerere, colloqui cum aliquo*.
2. *Quomodo differunt Logica & Dialectica?* R. LOGICA ſe habet ut Totum, nec tantum de probabilibus, ſed etiam de neceſſariis agit: DIALECTICA vero ſe habet ut Pars, quæ agit tantum de Topicis & probabilibus.

II. Definitio. LOGICA eſt habitus intellectualis inſtrumentalis mentis noſtræ diſcurſum informans, ut ipſa verum à falſo accurate diſcernere poſſit.

III. Subjectum, quod eſt vel

- *Inhæſionis*, quod eſt intellectus humanus, cui Logica ſubjective ineſt.
- *Operationis* ſive *Objectum*, quod ſunt res omnes quatenus notionibus ſecundis ſubſtant. (*Res omnes* ſunt Materiale, ſeu res conſiderata; *quatenus ſubſtant notionibus ſecundis* eſt Formale, ſeu modus conſiderandi.

IV. Finis, qui eſt vel

- *Internus*, qui in ipſa arte comprehenditur, & eſt Syllogiſmus, ad quem fere omnia in Logica referuntur.
- *Externus*, qui quaſi extra artem poſitus, & eſt diſcernere verum à falſo.

V. Diviſio. Logica dividitur in partem

- COMMUNEM, quæ explicat ea quæ formæ Syllogiſmi inſerviunt, & ſubdividitur ſecundum triplices operationes mentis, *in tres Tractatus*;
  1. De prædicabilibus & prædicamentis, quæ pertinent ad primam mentis operationem, *qua rem ſine affirmatione & negatione cognoſcimus*.
  2. De Enunciatione, quæ pertinet ad ſecundam mentis operationem, *qua aliquid alicui attribuimus, vel ab eo removemus*.
  3. De Syllogiſmo formaliter conſiderato, qui pertinet ad tertiam mentis operationem, *qua ex una vel pluribus propoſitionibus alterum colligimus*.
- PROPRIAM, quæ explicat ea quæ materiæ Syllogiſmi inſerviunt, & ſubdividitur ſecundum triplicem Syllogiſmi materiam, *in tres Tractatus*:
  1. De Syllogiſmo Demonſtrativo, *qui fit ex materia neceſſaria*.
  2. De Syllogiſmo Dialectico, ſeu Topico, *qui fit ex materia probabili*.
  3. De Syllogiſmo Sophiſtico, *qui fit ex materia falſa ſpeciem veri habente*.

Tractatus

CAP. IV.

De Differentia.

De Differentia tria notanda:

- I. *Quot modis vox* DIFFERENTIÆ *accipiatur?* R.
  1. *Communiter*, cum aliquid differt ab alio, vel à ſeipſo per accidens aliquod ſeparabile: ut, *ambulans differt à ſeipſo, vel ab alio ſedente.*
  2. *Proprie*, cum aliquid differt ab alio per accidens aliquod, difficulter, vel non ſeparabile: ut, *qui cicatricem habet, differt ab eo qui non habet.*
  3. *Propriiſſime*, cum aliquid ab alio differt eſſentiali qualitate ſeu differentia ſpecifica, *Quæ ſignificatio hujus eſt loci.*

- II. *Quid ſit?* R. Διαφορά ἐστι τὸ κατὰ πλειόνων καὶ διαφερόντων τῷ εἴδει ἐν τῷ ὁποῖόν τι ἐστι κατηγορούμενον, *Porphyr, cap.*4. DIFFERENTIA eſt quæ de pluribus ſpecie vel numero differentibus in quæſtione quale quid eſt prædicatur: ut, *rationale eſt differentia hominis.* (Prædicari in quale quid dicitur illud, quo apte reſpondetur quærenti qualis ſit res ſecundum eſſentiam; *v.g. Rationale prædicatur de homine in quale quid, quærenti enim qualis ſit homo ſecundum eſſentiam, apte reſpondetur quod ſit rationalis.*

- III. *Quotuplex ſit?* R. DIFFERENTIA eſt
  1. vel
     - *Conſtitutiva*, quæ conſtituit ſpeciem: ut, *rationale reſpectu hominis, ſenſitivum reſpectu animalis.*
     - *Diviſiva*, quæ dividit genus: ut, *rationale reſpectu animalis.* Omnis differentia diviſiva eſt etiam conſtitutiva, & contra: Diviſiva quidem generis, conſtitutiva vero ſpeciei.
  2. vel
     - *Generica*, quæ conſtituit genus: ut, *ſenſitivum, animatum, &c.*
     - *Specifica*, quæ proxime conſtituit ſpeciem ſpecialiſſimam: *ut, rationale.* (Excluditur hic differentia generica, quæ quidem proxime conſtituit ſpeciem ſed ſubalternam, ſpeciem ſpecialiſſimam vero conſtituit remote.

Linea Prædicamentalis.

	A		
b	Subſtantia	c	d
Corporea	a	*Incorporea.*	*Spiritus*
b	Corpus	c	d
Animatum	a	*Inanimatum*	*Corpus non vivens*
b	Vivens	c	d
Senſitivum	a	*Inſenſitivum*	*Plantæ*
b	Animal	c	d
Rationale	α	*Irrationale*	*Brutum*
β	Homo	γ	
Petrus		*Joannes*	

A Eſt Genus Generaliſſimum ſive ſummum.
a Genera & ſpecies ſubalterna ſeu intermedia.
α Species ſpecialiſſima, ſeu infima.

b c *Differentiæ diviſivæ Generum* A, a.
b *Differentiæ conſtitutivæ ſpecierum.*
c *Differentiæ conſtitutivæ ſpecierum* d.
β γ *Baſis vel radix conſtans individuis.*

CAP V.

De Proprio.

De PROPRIO duo notanda:

- I. *Quot modis vox* PROPRII *accipiatur?* R. PROPRIUM quatuor modis dicitur:
  1. Ὃ μόνῳ τινὶ εἴδει συμβέβηκεν, εἰ καὶ μὴ παντί. Quod ſoli alicui Speciei accidit, etſi non omni: *Id eſt,* Non omnibus ejus individuis: ut, *eſſe medicum, competit ſoli homini, ſed non omnibus.*
  2. Ὃ παντὶ συμβέβηκε τῷ εἴδει, εἰ καὶ μὴ μόνῳ. Quod omni accidit Speciei, etſi non ſoli: ut, *eſſe bipedem competit omni homini, ſed non ſoli.*
  3. Ὃ μόνῳ καὶ παντὶ καὶ ποτέ. Quod ſoli & omni & aliquando accidit: ut, *caneſcere homini ſoli & omni competit, ſed demum in ſenectute.*
  4. Ἐφ' οὗ συνδεδράμηκε, καὶ τὸ μόνῳ, καὶ παντί, καὶ ἀεί. In quod omnia convenerunt, ut ſoli, & omni, ſemperque accidat: ut, *riſibile reſpectu hominis.* Accidere in his definitionibus, idem eſt ac competere non eſſentialiter: Et ſic excluditur quælibet differentia.
- II. *Quid ſit?* R. Ἴδιόν ἐστιν, ὃ μὴ δηλοῖ μὲν τὸ τί ἦν εἶναι, μόνῳ δ' ὑπάρχει, καὶ ἀντικατηγορεῖται τοῦ πράγματος. *Topic. c. 4. l. 1.* PROPRIUM eſt quod non declarat quidditatem ſeu eſſentiam rei, ſoli autem ineſt, & converſim de re prædicatur. Sive, proprium eſt, quod de multis ſpecie vel numero differentibus accidentaliter & neceſſario prædicatur.

CAP. VI.

De Accidente.

De ACCIDENTE tria not.

- I. *Quot modis vox* ACCIDENTIS *accipiatur?* R. Tribus modis:
  1. Ut opponitur ſubſtantiæ, & dicitur accidens prædicamentale, quod eſt ens in alio exiſtens: Id eſt, *Quod ad ſui naturalem exiſtentiam requirit ſubjectum inhæſionis. Sic nulla ſubſtantia poteſt dici accidens*
  2. Ut opponitur eſſentiæ, vel eſſentiali, & ſic dicitur omne id, quod cum de aliquo prædicari poſſit, non eſt eſſentia, vel de eſſentia, & conceptu quidditativo. *Sic etiam proprium eſt accidens.*
  3. Ut opponitur proprio, & dicitur id, quod contingenter ſeu non neceſſario prædicatur de ſubjecto, ſive ſit ſubſtantia, ſive accidens prædicamentale. *In hac ſignificatione dicitur accidens prædicabile.*
- II. *Quid ſit?* R. Συμβεβηκός ἐστιν, ὃ γίγνεται καὶ ἀπογίγνεται χωρὶς τῆς τοῦ ὑποκειμένου φθορᾶς, *Porph. c. 6.* ACCIDENS eſt quod adeſt vel abeſt, ſine ſubjecti corruptione. *Id eſt,* Accidens prædicabile eſt, quod poteſt affirmari & negari de ſubjecto aliquo, ſalva manente ejus eſſentia: ut, *albedo reſpectu parietis.*
- III. *Quotuplex ſit?* R. ACCIDENS eſt vel
  - *Separabile* χωριστόν, quod re ipſa & facile à ſubjecto abeſſe poteſt, ſine ipſius corruptione: ut, *albedo reſpectu parietis.*
  - *Inſeparabile* ἀχώριστον, quod re ipſa nullo modo, vel ægre admodum abeſſe poteſt à ſubjecto, ſine ipſius corruptione: ut, *nigredo reſpectu corvi, quæ tamen mente à corvo ſeparari poteſt.*

CAP. VII.

De Antepredicamentis.

Doctrina PRÆDICAM. dividitur in

- ANTEPRÆDICAMENTA, quæ complectuntur
  - 1. Tres definitiones, quarum
    - 1. ÆQUIVOCORUM. Ὁμώνυμα λέγεται, ὧν ὄνομα μόνον κοινὸν, ὁ δὲ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος. *Ariſt. lib. Categ. c.* 1. Æquivoca dicuntur, quorum nomen ſolum commune eſt, ratio vero ſubſtantiæ juxta illud nomen eſt diverſa: *Id eſt*, Sunt entia plura, quibus tribuitur idem nomen, ſed ita, ut definitio & explicatio nominis ſit diverſa: ut, *Animal latrans & ſidus aliquod cæleſte, ſunt æquivoca reſpectu nominis, Canis, quod utrique tribuitur, ſed in diverſa ſignificatione & explicatione.* (Æquivoca non habent locum in prædicamentis, niſi diſtinguantur.)
    - 2. UNIVOCORUM. Συνώνυμα λέγεται, ὧν τό τε ὄνομα κοινὸν, καὶ ὁ κατὰ τοὔνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός. *Ibid.* Univoca dicuntur, quorum & nomen commune eſt, & ratio ſubſtantiæ juxta illud nomen eadem. *Id eſt*, Sunt entia plura, quibus tribuitur idem nomen, ita ut definitio ſeu explicatio nominis ſemper etiam maneat eadem: ut, *homo & equus ſunt univoca reſpectu nominis animalis.* (Univoca per ſe ſolum ſunt in prædicamentis, & omnia quæ ſunt ejuſdem prædicamenti, prædicantur univoce.)
    - 3. DENOMINATIVORUM. Παρώνυμα λέγεται, ὅσα ἀπό τινος, διαφέροντα τῇ πτώσει, τὴν κατὰ τοὔνομα προσηγορίαν ἔχει. *Ibid.* Denominativa dicuntur, quæcunque ab aliquo, differentia caſu, ſecundum nomen appellationem habent: *Id eſt*, Quæcunque ab aliquo ſimpliciori, non quidem quoad literas, ſed quoad ſignificationem terminatione differunt, ſuamque inde accipiunt denominationem, ſeu derivantur: ut, *Juſtus eſt denominativum, quia à Juſtitia, quæ eſt quoad ſignificationem ſimplicius quid, à quo non ſolum terminatione differt, ſed etiam derivatur.* (Denominativa non per ſe, ſed reductive ſunt in eodem prædicamento cum denominante, à quo ſuum appellationem habent.)
  - 2. Duas diviſiones. } *Vide pag. ſeq.*
  - 3. Duas regulas. } *Vide pag. ſeq.*
- PRÆDICAMENTA ipſa, *vide cap.* 8.
- POSTPRÆDICAMENTA, *vide cap.* 14.

Sequuntur duæ DIVISIONES, *quarum*

1. VOCUM, τῶν λεγομένων. Eorum quæ dicuntur,

τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται. Quædam cum complexione dicuntur: ut, *homo currit*. Terminus complexus eſt unus terminus conflatus ex duobus retinentibus integras ſignificationes.

τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς. Quædam ſine complexione dicuntur: ut, *homo, equus*, &c. Terminus incomplexus eſt unus terminus carens compoſitione duorum per ſe ſignificantium. (Incomplexa tantum pertinent ad prædicamenta: complexa vero non, niſi reddantur incomplexa.)

2. RERUM, τῶν ὄντων. Eorum quæ ſunt,

1. Τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστιν. Quædam de ſubjecto dicuntur, in ſubjecto vero nullo ſunt: ut ſubſtantiæ univerſales, v. g. *homo, animal, corpus*. (Per *dici de ſubjecto* intelliguntur univerſalia, quæ poſſunt eſſe prædicata: Per *non eſſe in ſubjecto* intelliguntur ſubſtantiæ.)

2. Τὰ δὲ ἐν ὑποκειμένῳ μέν ἐστι, καθ' ὑποκειμένου δὲ οὐδενὸς λέγεται. Quædam in ſubjecto aliquo ſunt, de ſubjecto autem nullo dicuntur: ut accidentia ſingularia, ver. gr. *hæc albedo, hæc nigredo*. Quid vero ſit eſſe in ſubjecto, explicat Ariſt. lib. Categ. cap. 2. his verbis; ἐν ὑποκειμένῳ δὲ λέγω, ὃ ἔν τινι μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον, ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἐστίν. In ſubjecto eſſe dico, quod cum in aliquo ſit non tanquam pars, non poteſt eſſe ſine eo in quo eſt. (Per *eſſe in ſubjecto*, intelliguntur ſingularia, quæ non poſſunt eſſe prædicata alicujus ſubjecti.)

3. Τὰ δὲ καθ' ὑποκειμένου τε λέγεται, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν. Quædam de ſubjecto dicuntur, & in ſubjecto ſunt: ut accidentia univerſalia, verbi gratia, *albedo, nigredo*.

4. Τὰ δὲ οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν, οὔτε καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται. Quædam nec in ſubjecto ſunt, nec de ſubjecto aliquo dicuntur: ut ſubſtantiæ ſingulares, verbi gratia, *Petrus, Paulus*.

Sequuntur duæ REGULÆ.

1. Ὅταν ἕτερον καθ' ἑτέρου κατηγορῆται, ὡς καθ' ὑποκειμένου, ὅσα κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, πάντα καὶ κατὰ τοῦ ὑποκειμένου ῥηθήσεται. *Lib. Categ. cap.* 3. Cum alterum de altero prædicatur, tanquam de ſubjecto, ea quæ de prædicato dicuntur (*ſcilicet directe*) dicentur etiam de ſubjecto: ut, *quia animal prædicatur de homine, igitur quidquid de animali directe prædicatur*, v. g. *corpus, ſubſtantia, &c. etiam de homine prædicari poteſt*.

2. Τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπ' ἄλληλα τεταγμένων, ἕτεραι τῷ εἴδει καὶ αἱ διαφοραί· τῶν δὲ γε ὑπ' ἄλληλα γενομένων οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς διαφορὰς εἶναι. Generum diverſorum, & non ſubalternatim poſitorum diverſæ ſunt ſpecie differentiæ. Eorum vero, quæ ſubalternatim poſita ſunt, nihil prohibet eaſdem eſſe differentias: ut, *Subſtantia, & qualitas diverſa ſunt genera, habent itaque diverſas ſpecie differentias.*

CAP. VIII.

De Prædicamentis in genere.

De PRÆDICAMENTIS in genere tria notanda:

- *I. Quid ſit?* R. PRÆDICAMENTUM eſt alicujus generis ſummi realis, & eorum quæ ſub ipſo ſunt naturalis diſpoſitio.
- *II. Quot ſint?* R. PRÆDICAMENTA ſunt decem:
  1. SUBSTANTIA, *οὐσία, cap. 9.*
  2. QUANTITAS, *ποσὸν, c. 10.*
  3. QUALITAS, *ποιὸν, c. 11.*
  4. RELATIO, *πρός τι, c. 12.*
  5. ACTIO, *τὸ ποιεῖν*
  6. PASSIO, *τὸ πάσχειν*
  7. QUANDO, *πότε*
  8. UBI, *ποῦ*
  9. SITUS, *κεῖσθαι*
  10. HABITUS, *ἔχειν*

  (5–10:) *cap. 13.*
- *III. Quot modis aliquid ponatur in prædicamento?* R.
  1. *Directè.* Hic not.
     1. *Quænam directè ponantur in Prædicamentis?* R. Summum genus, cum iis de quibus prædicatur in quid, nimirum ſubalternis, ſpeciebus ſpecialiſſimis, & individuis.
     2. *Quot requirantur, ut aliquid directè ponatur in prædicamento?* R. Quinq; ſcilicet, ut ſit
        1. Terminus ſimplex. *Hinc rejiciuntur à prædicamentis orationes, & voces complexæ quoad ſignificationem.*
        2. Ens reale, *h. e.* quod reipſa exſiſtit, vel ſaltem exſiſtere poteſt. *Hinc excluduntur entia rationis.*
        3. Ens unum, *h. e.* quod eſt unius naturæ. *Hinc excluduntur omnes termini ſignificantes, compoſita per accidens, ut arte facta, quæ componuntur ex ſubſtantia, & figura quæ eſt accidens.*
        4. Ens completum, *h. e.* quod non concurrit tanquam pars ad compoſitionem rei unius naturæ. *Hinc excluduntur partes.*
        5. Ens Finitum: ut *ſunt omnes creaturæ.*
  2. *Indirectè*, nempe differentiæ: quæ ad latus generum tantummodo conſtituuntur ad diviſionem faciendam.
  3. *Reductive*, quæ nimirum aliquem reſpectum habent ad ea, quæ directe collocantur: v. g. *Partes reducuntur ad prædicamentum, in quo eſt Totum.*

CAP. IX.

De Subſtantia.

De SUBSTANTIA tria notanda:

I. *Quid ſit?* ℞. SUBSTANTIA eſt ens per ſe exſiſtens: ut, *homo, lapis, &c.* (Illud dicitur per ſe exſiſtere, quod non eſt in alio, tanquam in ſubjecto inhæſionis.)

II. *Quotuplex ſit?* ℞. SUBSTANTIA eſt vel

- *Prima* ſeu *Singularis*, quæ nec de ſubjecto aliquo dicitur, nec in ſubjecto aliquo eſt: ut, *individua*, verbi gratia, *Petrus*, *Paulus*, *&c.* (Cum ſubſtantia dicitur à ſubſtando, merito ſubſtantia ſingularis dicitur prima ſubſtantia, quia ſubſtat omnibus aliis tanquam primum & imum fundamentum, non ſolum enim omnia accidentia recipiuntur in illo, ut in ſubjecto inhæſionis, ſed etiam omnes ſubſtantiæ illi inſunt eſſentialiter, & de ea prædicantur, tanquam de primo ſubjecto eſſentiali.)
- *Secunda* ſeu *Univerſalis*, quæ de ſubjecto aliquo dicitur, licet in nullo ſubjecto ſit: ut, *genera & ſpecies, ſub quibus primæ ſubſtantiæ collocantur*, verbi gratia, *Animal & homo, ſub quibus continentur Socrates & Plato.* (Cum ſubſtantia univerſalis non ſubſtet omnibus aliis ſubſtantiis, ſed tantum accidentibus, non eſt primum reliquorum fundamentum & ſubjectum, ſed velut ſecundarium, & ideo recte dicitur ſubſtantia ſecunda.

III. *Proprietates.*

1. Κοινὸν κατὰ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι. *Ariſt. libr. Categ. cap.* 5. Commune eſt omni ſubſtantiæ non eſſe in ſubjecto: *Id eſt*, Omnis ſubſtantia exſiſtit ſine ſubjecto inhæſionis.
2. Ὑπάρχει ταῖς οὐσίαις τὸ μηδὲν αὐταῖς ἐναντίον εἶναι. Convenit ſubſtantiis nihil eis eſſe contrarium: *Id eſt*, Una ſubſtantia non eſt alteri contraria per ſe & ratione ſui, ſicut ſibi invicem contraria ſunt quæcunque definitione contrariorum continentur, ver. gr. *calor & frigus.* Per accidens vero & ratione alterius poteſt una ſubſtantia alteri eſſe contraria: ut, *aqua & ignis reſpectu caloris & frigoris.*
3. Δοκεῖ ἡ οὐσία μὴ ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Subſtantia non videtur recipere magis & minus: *Id eſt*, Subſtantia non intenditur & remittitur ſecundum eſſe ſuum ſubſtantiale; verbi gratia, *Paulus non eſt magis homo quam Petrus*, vel, *Petrus ſenex non magis vel minus eſt homo quam cum puer fuit.* At ratione ſubſtandi aliis, quo propior eſt primæ ſubſtantiæ & pluribus ſubſtat, eo magis eſt ſubſtantia.
4. Μάλιστα ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι, τὸ ταὐτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ ὂν τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικόν. Maxime proprium ſubſtantiæ eſſe videtur, eamdem & numero unam eſſe capacem contrariorum: *Id eſt*, Una & eadem ſubſtantia viciſſim ſuſcipere poteſt contraria tanquam ſubjectum ultimum, *hoc eſt*, quod non eſt in ulteriori ſubjecto: ut. *Eadem aqua viciſſim recipit calorem & frigus.* (Quantitas etiam recipere poteſt viciſſim contraria, ut, *ſuperficies albedinem & nigredinem*, ſed non tanquam ſubjectum ultimum, cum ipſa etiam in alio ſubjecto, ſcilicet in ſubſtantia recipiatur.)

CAP. X.

De Quantitate.

De QUANTITATE tria notanda:

- I. *Quid ſit?* R. QUANTITAS eſt accidens per ſe extenſum: ut, *ſuperficies tabulæ: Tabula enim non per ſe ipſam, ſed per ſuperficiem, quam habet, eſt extenſa.* (Excluduntur hic qualitas & alia accidentia, quæ extenſa ſunt non per ſe, ſed per quantitatem: v. g. *Albedo in charta eſt extenſa ad extenſionem chartæ.*)
- II. *Quotuplex ſit?* R. QUANTITAS eſt vel
  - *Continua*, de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Quantitas continua eſt, cujus partes aliquo termino communi copulantur: ut, *linea, cujus partes copulantur termino communi, ſcilicet puncto.* (Terminus eſt aliquid indiviſibile in quantitate; *eſtque triplex*: Inchoans, ut, *primum momentum horæ*: Finiens, ut, *ultimum momentum horæ*: Communis, ut, *medium momentum horæ.*)
    - 2. *Ejus Species*, quæ ſunt quatuor:
      - 1. *Linea*, quæ eſt magnitudo longa non lata, cujus partes puncto copulantur.
      - 2. *Superficies*, quæ eſt magnitudo longa & lata, non profunda, cujus partes linea copulantur.
      - 3. *Corpus*, quod hic non denotat ſubſtantiam corpoream, ſed eſt magnitudo longa lata & profunda, cujus partes ſuperficie copulantur.
      - 4. *Tempus*, quod eſt quantitas ſucceſſiva, cui repugnat habere omnes partes ſimul exſiſtentes: ut, *hora, dies, annus.*
  - *Diſcreta*, de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Quantitas diſcreta eſt, cujus partes nullo termino communi copulantur: ut, *binarius, ternarius, & cæteri numeri.*
    - 2. *Ejus Species*, quæ ſunt duæ:
      - 1. *Numerus*, qui eſt multitudo ex unitatibus collecta.
      - 2. *Oratio*, qua ſyllabæ longæ & breves menſurantur.
- III. *Proprietates.*
  - 1. Τῷ ποσῷ οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον. *Ari. l. Categ. c. 6.* Quanto nihil eſt contrarium, *Id eſt*, Una quantitas non eſt alteri contraria per ſe: v. g. *una linea non eſt contraria alteri lineæ.* Per accidens vero una quantitas poteſt alteri eſſe contraria: v. g. *ſuperficies alba nigræ.*
  - 2. Οὐ δοκεῖ τὸ ποσὸν ἐπιδέχεσθαι τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον. Quantum non videtur recipere magis & minus. *Id eſt*, Concreta quantitatum non prædicantur cum adverbiis magis & minus: ut, *unum bicubitum non dicitur alio magis vel minus bicubitum.*
  - 3. Ἴδιον μάλιστα τοῦ ποσοῦ τὸ ἴσον τε καὶ ἄνισον λέγεσθαι. Maxime proprium eſt quanti, juxta illud dici æquale vel inæquale: Solæ enim quantitates dicuntur per ſe, *id eſt*, *ratione ſui*, æquales vel inæquales; alia vero dicuntur æqualia vel inæqualia ratione ipſarum quantitatum.

CAP. XI.

De Qualitate.

De QUALITATE tria notanda:

- *I. Quid ſit?* R. Ποιότητα λέγω, καθ' ἣν ποιοί τινες εἶναι λέγονται. *lib. Categ. cap. 8.* QUALITATEM dico, ſecundum quam quales quidam eſſe dicuntur: ut, *albedo, ab ea enim homo dicitur albus.* (Genus definiti eſt forma accidentalis: Hinc excluduntur formæ ſubſtantiales; ut, *anima*: & differentiæ ſubſtantiarum; ut, *rationale. Dici quale* eſt denominatio concreti, per quod aperte reſpondetur quæſtioni factæ per quale tantum: ut, *paries dicitur qualis ab albedine, quia ſi quæratur, qualis ſit paries, recte reſpondetur eſſe albus.*)

- *II. Quotuplex ſit?* R. QUALITAS dividitur in quatuor Species, quæ omnes duplici voce ſub disjunctione exprimuntur:
  - 1. vel
    - *Habitus*, qui eſt qualitas diu permanens & difficulter mobilis, qua promtum eſt ejus ſubjectum ad facile exercendas actiones. *Huc pertinent omnes ſcientiæ, artes, virtutes, vitia.*
    - *Diſpoſitio*, quæ eſt qualitas facile mobilis à ſubjecto, & via ad Habitum, qua difficulter adhuc quodammodo actiones obeuntur.
  - 2. vel
    - *Potentia naturalis*, quæ eſt qualitas à natura ingenita, qua ſubjectum aptum eſt ad aliquid agendum, reſiſtendum, vel patiendum. *Huc pertinent omnes facultates animalium, plantarum, lapidum, &c.*
    - *Impotentia naturalis*, quæ ſubjectum ineptum facit ad aliquid agendum, reſiſtendum, vel patiendum.
  - 3. vel
    - *Patibilis qualitas*, eſt diu permanens qualitas, quæ aut ſenſum movet, aut ex motu aliquo naſcitur: ut, *color nativus, inveteratum odium. Huc pertinent propria objecta ſenſuum, & affectus animi.*
    - *Paſſio*, eſt fluxa quædam, aut brevi tranſiens qualitas, quæ aut movet ſenſum, aut ex motu oritur: ut, *pallor ex metu.*
  - 4. vel
    - *Forma*, eſt qualitas quæ reſultat ex terminatione quantitatis in re aliqua naturali ſpectatæ: ut, *forma hominis, aut leonis, quæ ex lineamentis corporis naſcitur.*
    - *Figura*, quæ reſultat ex terminatione quantitatis ſimpliciter ac in ſe ſpectatæ: ut, *figura trianguli.*

- *III. Proprietates:*
  - 1. ὑπάρχει ἐναντιότης κατὰ τὸ ποιόν. Ineſt contrarietas in qualitate. *Id eſt*, Qualitas una eſt alteri contraria per ſe: ut, *albedo nigredini.*
  - 2. ἐπιδέχεται τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἧττον τὰ ποιά. Qualia recipiunt magis & minus. *Id eſt*, Concreta qualitatis prædicari poſſunt cum adverbiis magis & minus: ut, *unum album dicitur magis album quam alterum.*
  - 3. ὅμοια ἢ ἀνόμοια κατὰ μόνας τὰς ποιότητας λέγεται. Similia aut diſſimilia ſecundum ſolas qualitates dicuntur. *Id eſt*, Quæcunque dicuntur ſimilia aut diſſimilia, dicuntur talia ratione qualitatum ſuarum: ut, *duo parietes albi ſunt ſimiles ratione ſuarum albedinum.*

CAP. XII.

De Relatis.

De RELATIS quatuor notanda:

- *I. Quid ſint?* R. Ἔςι τὰ πρός τι, οἷς τὸ εἶναι ταὐτόν ἐςι τῷ πρός τι πῶς ἔχειν, *lib. Categ. c.* 7. RELATA ſunt, quorum eſſe nihil aliud eſt, quam ad aliquid ſe quodammodo habere: *Id eſt,* Quæ nihil aliud denotant, quam relationem ad aliud: ut, *pater, filius, &c.*
- *II. Quot in vera* RELATIONE *ſint conſideranda?* R. Quinque:
  - 1. *Subjectum,* quod ut & aliorum accidentium omnium eſt ſubſtantia.
  - 2. *Fundamentum,* quod eſt accidens aliquod abſolutum, quo mediante relatio ſuo ſubjecto ineſſe poteſt.
  - 3. *Ratio Fundandi,* quæ eſt conditio, ſine qua relatio non ſequitur fundamentum.
  - 4. *Termini,* qui ſunt duo correlativa, quæ ad ſe invicem referuntur.
  - 5. *Relatio ipſa,* quæ eſt mutuus terminorum inter ſe reſpectus.
- *III. Quotuplicia? Reſp.* Sunt
  - 1. vel
    - *Secundum dici,* quæ primario in alio prædicamento locum habent, & quodammodo ad aliud referuntur: ut, *ſcientia & ſcibile.*
    - *Secundum eſſe,* quorum tota eſſentia in eo poſita eſt, ut referantur ad aliud. *Hæc ſola hoc prædicamentum conſtituunt.*
  - 2. vel
    - *Æquiparantiæ,* quæ referuntur ad correlativa ejuſdem nominis: ut, *Frater,* &c.
    - *Diſquiparantiæ,* quæ referuntur ad correlativa diverſi nominis: ut, *Dominus, &c.*
- *IV. Proprietates:*
  - 1. Πάντα τὰ πρός τι ἀντιστρέφοντα λέγεται. Omnia relata referuntur ad ea quæ reciprocantur: *Id eſt,* Omnia relativa referuntur ad ſua correlata: ut, *Pater eſt filii pater, filius eſt patris filius.*
  - 2. Δοκεῖ τὰ πρός τι ἅμα τῇ φύσει εἶναι. Videntur Relata ſimul natura eſſe: Sic dato patre datur filius, & dato filio datur pater.
  - 3. Ἐάν τις εἰδῇ τι ὡρισμένως τῶν πρός τι, κἀκεῖνο πρὸς ὃ λέγεται ὡρισμένως εἴσεται. Si quis unum relatorum definite noverit, etiam id ad quod refertur definite noſcet.

CAP. XIII.

De ſex ultimis Prædicamentis.

De ſex ultimis PRÆDICAM.

- De ACTIONE & PASSIONE tria notanda:
  - *I. Quid ſint? R.*
    - ACTIO eſt forma à qua quidpiam dicitur agere.
    - PASSIO eſt forma à qua quidpiam dicitur pati.
  - *II. Quotuplex ſit* ACTIO? R. vel
    - *Immanens,* quæ manet in agente, nullamq; evidentem mutationem extrinſecus infert: ut, *Intellectio.*
    - *Tranſiens,* quæ ab agente exit, & in patiente tanquam in ſubjecto recipitur: ut, *calefactio.*
  - *III. Proprietates.*
    - 1. Recipiunt contrarium: Id eſt, *Actio poteſt eſſe contraria actioni, & paſſio paſſioni.*
    - 2. Recipiunt magis & minus: i.e. *Concreta Actionis & Paſſionis quædam poſſunt prædicari cum adverbiis magis & minus.*
- QUANDO, eſt exſiſtentia rei in tempore: ut, *fuiſſe heri, eſſe hodie &c.*
- UBI, eſt præſentia rei in loco: ut, *eſſe in ſchola, foro, templo &c.*
- SITUS, eſt diſpoſitio partium in toto in ordine ad locum: ut, *ſtare, cubare, &c.*
- HABITUS, eſt indumenti vel ornamenti ad corpus applicatio: ut, *eſſe calceatum.*

CAP. XIV.

De Poſtprædicamentis.

POSTPRÆDICAMENTA ſunt quinque:

- *I.* **OPPOSITA**, de quibus 2. notanda:
  - 1. *Quid ſint?* R. OPPOSITA ſunt repugnantia, quorum neutrum alicui tertio æque vel magis repugnat eodem repugnandi modo: ut, *album et nigrum, album enim nulli tam repugnat quam nigro, nec vice verſa.*
  - 2. *Quotuplicia ſint?* R. *OPPOSITA* ſunt quadruplicia:
    - 1. *RELATIVE OPPOSITA*, quæ ſibi ut relatum & correlatum opponuntur: ut, *Pater & Filius.*
    - 2. *CONTRARIA*, de quibus duo notanda:
      - 1. *Quid ſint?* R. Contraria ſunt, quæ ſub eodem genere maxime à ſe invicem diſtant, eidemque ſubjecto ſuſceptibili viciſſim inſunt, à quo ſe mutuo expellunt, niſi alterum inſit à natura: ut, *album & nigrum.*
      - 2. *Quotuplicia ſint?* R. Sunt
        - *Immediata*, quorum alterum neceſſe eſt ineſſe ſubjecto ſuſceptibili: *Id eſt*, quæ non habent medium, quod ſit ſubjectum capax; ut *par & impar in numero.*
        - *Mediata*, quorum alterum ineſſe neceſſe non eſt: *Id eſt*, quæ habent medium quod ſit ſubjectum capax; ut, *album & nigrum.*
    - 3. *PRIVATIVA*, quæ ſunt habitus & privatio illi oppoſita; ut, *viſus & cæcitas.* Habitus hic dicitur quævis forma quæ haberi poteſt; ut *viſus, vita, &c.* Privatio vero eſt abſentia iſtius formæ à ſubjecto capaci, & tempore à natura determinato; ut *cæcitas, mors, &c.*
    - 4. *CONTRADICTORIA*, quæ opponuntur ſicut eſſe & non eſſe ſimpliciter; ut, *homo, non homo, album, non album.*
- *II.* *PRIUS*, quod dicitur quinque modis:
  - 1. *Tempore*, quod altero eſt antiquius; ut, *Noah Abrahamo.*
  - 2. *Natura*, quod ab altero recte infertur, ſed non viciſſim alterum infert; *Sic unum prius eſt duobus.*
  - 3. *Ordine*, quod ordine alterum præcedit; *Sic exordium prius eſt Narratione.*
  - 4. *Dignitate*, quod altero eſt dignius & præſtantius; ut, *aurum argento.*
  - 5. *Conſecutione*, quod alterius cauſa exſiſtens cum eo convertitur; ut, *Sol reſpectu luminis diurni.*
- *III.* *SIMUL*, quod tribus modis dicitur:
  - 1. *Tempore*, quorum productio fit eodem tempore; ut, *ratio & riſibile.*
  - 2. *Natura*, quæ ita convertuntur, ut neutrum alterius cauſa ſit; ut, *relatum & correlatum.*
  - 3. *Diviſione*, quæ diviſum æqualiter dividunt; ut, *Species ejuſdem generis.*
- *IV.* *MOTUS*, cujus ſpecies communiter ſex ſunt; *Generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, motus localis.* Vide Phyſ.
- *V.* *HABERE*, quod per omnia prædicamenta vagatur: Unde Verſus,

  Affectum, quantum, veſtitum, dic velut aurum,
  Membrum, contentum, poſſeſſio, vir, mulierem.

De

¶ Tractatus II. Partis Communis.

De Enunciatione.

CAP. I.

De Nomine, Verbo, & Oratione.

INTERPRETATIO eſt vel

- *Simplex*, in Orationis elementis, quæ ſunt
  - NOMEN, de quo duo notanda :
    - I. *Quid ſit* ? R. Ὄνομά ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν κεχωρισμένον. *Ariſt. lib. de* I*nterpr. cap.* 2. NOMEN eſt vox finita & recta ſignificans ex inſtituto ſine tempore, cujus nulla pars ſignificat ſeparatim : ut, *homo, candor*, &c. (ſignificare ſine tempore eſt præter principale ſignificatum nullam primariam temporis differentiam denotare. Primariæ autem temporis differentiæ ſunt tres : Præteritum, Præſens, & Futurum.)
    - II. *Quotuplex ſit ?* R. Nomen eſt
      - 1. vel
        - *Finitum*, quod ſine præpoſita particula *Non* effertur, & rem definitam ſeu certam ſignificat : ut, *homo*.
        - *Infinitum*, cui præfigitur particula negativa *Non* : ut, *non homo*.
      - 2. vel
        - *Rectum*, quod nominativo caſu effertur.
        - *Obliquum*, quod reliquis caſibus exprimitur.
  - VERBUM de quo duo not.
    - I. *Quid ſit* ? R. Ῥῆμά ἐστι τὸ προσσημαῖνον χρόνον, οὗ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρίς, καὶ ἔστιν ἀεὶ τῶν καθ' ἑτέρου λεγομένων σημεῖον. *Lib. de Interpr. cap.* 3. VERBUM eſt quod adſignificat tempus, cujus nulla pars ſignificat ſeparatim, & eſt ſemper nota eorum quæ de altero dicuntur : ut, *currit*.
    - II. *Quotuplex ſit ?* R. Verbum eſt
      - 1. vel
        - *Finitum*, de quo idem judicandum, ac de nomine finito.
        - *Infinitum* : ut, *non valet, non currit*.
      - 2. vel
        - *Rectum*, quod eſt præſentis temporis & indicativi modi.
        - *Obliquum*, quod eſt reliquorum temporum & modorum.
- *Compoſita*, quæ eſt ORATIO, de qua duo not.
  - I. *Quid ſit* ? R. Λόγος ἐστὶ φωνὴ σημαντική, ἧς τῶν μερῶν τι σημαντικόν ἐστι κεχωρισμένον, ὡς φάσις, ἀλλ' οὐχ ὡς κατάφασις ἢ ἀπόφασις. *Lib. de Interp. c.* 4. ORATIO eſt vox ſignificans, cujus aliqua pars ſignificat ſeparatim, ut dictio, non ut affirmatio vel negatio : ut, *homo ſtudet*.
  - II. *Quotuplex ſit ?* R. Oratio eſt vel
    - *Imperfecta*, quæ non gignit perfectum ſenſum in animo audientis: ut, *homo albus*.
    - *Perfecta*, quæ eſt vel
      - *Non enunciativa*, in qua nec eſt verum nec falſum: *ut ſunt orationes interrogativæ, votativæ, imperativæ, deprecativæ & optativæ*.
      - *Enunciativa* ſeu *ENUNCIATIO*, Cap. 2.

CAP.

CAP. II.

De Enunciatione in genere.

De ENUNCIATIONE in genere IV. not.

- *I. Quid ſit?* R. Ἀπόφανσίς ἐστι λόγος ἐν ᾧ τὸ ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ὑπάρχει. *l. de Interp. c. 4.*
  ENUNCIATIO eſt oratio, in qua verum vel falſum ineſt.
- *II. Quot & quæ in Enunciatione reperiantur?* R. Tria:
  1. SUBJECTUM, eſt id de quo aliquid affirmatur aut negatur.
  2. PRÆDICATUM, eſt id quod de aliquo affirmatur aut negatur.
     (*Subjectum & Prædicatum dicuntur etiam* extrema, *ſive* termini, *item* partes enunciationis, *& conſtat utrumque interdum una, interdum pluribus vocibus.*)
  3. COPULA, eſt verbum ſubſtantivum conjungens prædicatum cum ſubjecto, & ponitur vel
     - *Explicitè*, quando aliquid ordine conſtructionis poſt verbum in nominativo ponitur: ut, *Deus eſt Spiritus.*
     - *Implicitè*, quando nihil ordine conſtructionis poſt verbum in nominativo ponitur, tunc enim verbum continet in ſe copulam & prædicatum: ut, *Petrus orat Deum*, id eſt, *Petrus eſt orans Deum.*
- *III. Quotuplex ſit?* R. ENUNCIATIO dividitur
  1. *Secundum* Eſſentiam. Vide cap. 3.
  2. *Secundum* Qualitatem. } Vide cap. 4.
  3. *Secundum* Quantitatem. } Vide cap. 4.
  4. *Secundum* Materiam. Vide cap. 5.

CAP. III.

De Enunciationis diviſione ſecundum eſſentiam.

Ratione eſſentiæ ENUNCIATIO eſt vel

- SIMPLEX, de qua duo notanda:
  - *I. Quid ſit?* R. ENUNCIATIO SIMPLEX ſeu CATEGORICA eſt, quæ unum prædicatum de uno ſubjecto affirmat vel negat: ut, *homo eſt animal.*
  - *II. Quotuplex ſit?* R.
    1. vel
       - *Abſoluta*, ſive de ineſſe, quæ abſolute ſignificat aliquid ineſſe, aut non ineſſe alicui: ut, *homo vivit.*
       - *Modalis*, quæ prædicatum dicit ineſſe ſubjecto non abſolute, ſed cum aliquo quatuor modorum: Neceſſe, poſſibile, impoſſibile, contingens: ut, *neceſſe eſt hominem eſſe animal.*
    2. vel
       - *Finita*, cujus ſubjectum & prædicatum eſt finitum.
       - *Infinita*, cujus ſubjectum, vel prædicatum, vel utrumque eſt infinitum: ut, *homo eſt non lapis.*
    3. vel
       - *De Verbo ſubſtantivo*, quæ eſt vel
         - *De ſecundo adjacente*, in qua ponitur verbum ſubſtantivum nullo nomine poſt illud ſequente: ut, *homo eſt.*
         - *De tertio adjacente*, in qua ponitur verbum ſubſtantivum nomine alio poſt illud ſequente: ut, *homo eſt mortalis.*
       - *De verbo adjectivo*, quando prædicatur quodcunq; verbum aliud præter ſubſtantivum ſum, es, eſt: ut, *cœlum movetur.*
- COMPOSITA, quæ conſtat pluribus enunciationibus tanquam præcipuis partibus: *cap. 8.*

CAP.

CAP. IV.

De Enunciationis diviſione ſecundum Qualitatem & Quantitatem.

Enunciatio, ratione

- **QUALITATIS**, eſt vel
  - *Affirmativa*, in qua prædicatum affirmatur de ſubjecto: ut, *Ariſtoteles eſt Philoſophus.* Κατάφασίς ἐστιν ἀπόφανσίς τινος κατά τινος. *Lib. de Interp. c. 4.* Affirmatio eſt enunciatio alicujus de aliquo.
  - *Negativa*, in qua prædicatum removetur à ſubjecto: ut, *vitium non eſt amandum.* Ἀπόφασίς ἐστιν ἀπόφανσίς τινος ἀπό τινος. Negatio eſt enunciatio alicujus ab aliquo. Ut enunciatio ſit negativa, neceſſe eſt particulam negandi juſto loco poni: h. e. *Vel toti orationi præmitti; vel copulæ, vel verbo adjectivo vim copulandi habenti immediate addi.*
- **QUANTITATIS**, eſt vel
  - *Univerſalis*, cujus ſubjecto præfigitur ſignum univerſale: ut, *Nullus homo eſt lapis.* Signa univerſalia ſunt, *Omnis, quicunque, quiſque, nullus, &c.*
  - *Particularis*, cujus ſubjecto præfigitur ſignum particulare: ut, *Quidam homo eſt doctus.* Signa particularia ſunt, *Quidam, nonnullus, non omnis, &c.*
  - *Indefinita*, cujus ſubjecto communi nullum ſignum præfigitur: ut, *homo currit.*
  - *Singularis*, quæ conſtat ſubjecto ſingulari: ut, *Petrus ambulat.*

CAP. V.

De Enunciationis diviſione ſecundum Materiam.

Enunciatio, ratione MATERIÆ, eſt

1. vel
   - *Vera*, quæ cum re, quam affirmat vel negat, conſentit, *vel*, quæ eſt conformis rei ſignificatæ: ut, *homo eſt rationalis.*
   - *Falſa*, quæ à re, quam affirmat vel negat, diſſentit: ut, *homo eſt lapis.*
2. vel
   - *Neceſſaria*, quæ ſic eſt vera, ut non poſſit eſſe falſa: ut, *homo eſt rationalis.*
   - *Contingens*, quæ poteſt eſſe vera & falſa: ut, *Joannes eſt probus.*
   - *Impoſſibilis*, quæ ſic eſt falſa, ut non poſſit eſſe vera: ut, *homo eſt brutum.*
3. vel
   - *Eſſentialis*, cujus totum prædicatum eſt de eſſentia ſubjecti: ut, *homo eſt animal.* Illud dicitur eſſe de eſſentia, ſine quo alterius natura nec eſſe nec concipi poteſt.
   - *Accidentalis*, cujus prædicatum vel nulla ex parte, vel non totum eſt de eſſentia ſubjecti: ut, *Joannes eſt albus*, vel *Joannes eſt homo albus.*
4. vel
   - *Ordinata*, in qua id prædicatur, quod aptius eſt prædicari quam ſubjici, quod potiſſimum ſit quando ſuperius prædicatur de inferiori, vel accidens de ſuo ſubjecto.
   - *Inordinata*, quæ eſt vel
     - *Contra ordinem*, in qua id prædicatur quod aptius eſt ſubjici, ut ſi inferius prædicatur de ſuperiori, vel ſubjectum de accidente.
     - *Præter ordinem*, in qua neutrum aptius eſt ſubjici, vel prædicari quam alterum. Eſtq; vel
       - *Identica*, cujus ſubjectum & prædicatum ſunt ejuſdem prorſus ſignificationis: ut, *enſis eſt gladius.*
       - *Per accidens*, in qua duo concreta de ſe invicem prædicantur propter identitatem ſubjecti, quorum tamen prædicatio in abſtracto eſt falſa: ut, *album eſt dulce.*
5. vel
   - *Propria*, cum prædicatum dicitur de ſubjecto per modum aliquem 5. prædicabilium.
   - *Figurata*, cum res duæ diſparatæ de ſe invicem prædicantur per tropum aliquem: ut, *Herodes eſt vulpes.*
   - *Inuſitata*, ubi modus prædicandi inuſitatus eſt, licet voces propriam ſuam ſignificationem retineant: ut, *Deus eſt homo.*

CAP. VI.

De Oppoſitione & Æquipollentia.

AFFECTIONES Enunciationis ſunt potiſſ. III.

- **I. OPPOSITIO**, de qua tria notanda:
  - 1. *Quid ſit?* R. OPPOSITIO eſt duarum enunciationum, eodem ſubjecto prædicatoque conſtantium; repugnatio ſecundum affirmationem & negationem. Sic itaque vera oppoſitio ejuſdem de eodem fiat πρὸς τὸ αὐτὸ ad idem, κατὰ τὸ αὐτὸ ſecundum idem, ὡσαύτως καὶ μὴ ὁμωνύμως ſimiliter & non æquivocè, ἐν αὐτῷ τῷ χρόνῳ reſpectu ejuſdem temporis.
  - 2. *Quotuplex ſit?* R. *OPPOSITIO* eſt triplex:
    - *Contraria*, quæ eſt inter duas enunciationes univerſales, quarum altera eſt affirmativa, altera negativa: ut, *O. homo eſt doctus. N. homo eſt doctus.*
    - *Subcontraria*, quæ eſt inter duas enunciationes particulares, quarum altera eſt affirmativa, altera negativa: ut, *Q. homo eſt doctus. Q. homo non eſt doctus.*
    - *Contradictoria*, quæ vel
      - 1. Inter univerſalem affirmativam & particularem negativam: ut, *O. homo eſt doctus. Q. homo non eſt doctus.*
      - 2. Inter univerſalem negativam & particularem affirmativam: ut, *N. homo eſt doctus. Q. homo eſt doctus.*
      - 3. Inter duas ſingulares, quarum altera eſt affirmativa, altera negativa: ut, *Socrates eſt Philoſophus. Socrates non eſt Philoſophus.*
  - 3. *Regulæ ſive Leges.*
    - 1. Contrariæ non poſſunt eſſe ſimul veræ, poſſunt tamen eſſe ſimul falſæ.
    - 2. Subcontrariæ poſſunt eſſe ſimul veræ, non ſimul falſæ.
    - 3. Contradictoriæ nec ſimul veræ, nec ſimul falſæ eſſe poſſunt, ſed neceſſario una vera eſt & altera falſa quoad tempus præſens vel præteritum; *At de futuris contingentibus non eſt determinata veritas vel falſitas reſpectu hominum.*
- **II. ÆQUIPOLLENTIA**, de qua duo notanda:
  - 1. *Quid ſit?* R. ÆQUIPOLLENTIA eſt qua duæ vel plures enunciationes, mediante negatione, ad eundem quantitatis & qualitatis valorem reducuntur.
  - 2. *Regulæ.*
    - 1. Si ſubjecto enunciationis univerſalis poſtponatur negatio, reddetur æquipollens ſuæ contrariæ.
    - 2. Si ſubjecto alicujus enunciationis præponatur negatio, reddetur æquipollens ſuæ contradictoriæ.
    - 3. Si ſubjecto enunciationis præponatur ſimul, & poſtponatur negatio, reddetur æquipollens ſuæ ſubalternæ. *Enunciationes ſubalternæ ſunt duæ enunciationes conſtantes eodem prædicato, & ſubjecto, ejuſdem qualitatis, ſed diverſæ quantitatis: ut, O. homo eſt animal. Q. homo eſt animal.*
- **III. CONVERSIO.** Vide Cap. 7.

CAP. VII.

De Converſione.

De CONVERSIONE, tria notanda:

I. *Quid ſit?* *R.* CONVERSIO eſt, cum, ſalva veritate, ex ſubjecto enunciationis fit prædicatum, & ex prædicato ſubjectum. Prior enunciatio, cujus ſubjectum & prædicatum commutantur, dicitur *Converſa*: Poſterior, quæ fit ex commutatis extremis, dicitur *Convertens.*

II. *Quotuplex ſit?* R. triplex: Converſio

- *Simplex,* de qua not.
  1. *Quid ſit? R.* Converſio ſimplex eſt, cum ſimpliciter ex ſubjecto fit prædicatum, & ex prædicato ſubjectum, manente eadem quantitate & qualitate.
  2. *Quæ Enunciationes ea convertantur?* R.
     1. Univerſ. negans: ut, *N. homo eſt lapis. N. lapis eſt homo.*
     2. Partic. affirmans: ut, *Q. homo eſt doctus. Q. doctum eſt homo.*
- *Per accidens,* de qua not.
  1. *Quid ſit? R.* Converſio per accidens eſt, cum ita convertitur enunciatio, ut maneat eadem qualitas, ſed mutetur quantitas.
  2. *Quæ Enunciationes ea convertantur?* R.
     1. Univerſ. affir. in partic. affirm. ut, *O. homo eſt animal. Q. animal eſt homo.*
     2. Univerſ. neg. in partic. neg. ut, *N. homo eſt lapis. Q. lapis non eſt homo.*
- *Per contrapoſitionem,* de qua not.
  1. *Quid ſit? R.* Converſio per contrapoſitionem eſt, cum ita enunciatio convertitur, ut ex finita negante fiat infinita affirmans, vel contra, ex finita affirmante fiat infinita negans.
  2. *Quæ Enunciationes ea convertantur?* R.
     1. Univerſ. affirm. finita in univerſ. neg. infinitam infiniti ſubjecti: ut, *Omnis homo eſt animal. Omne quod non eſt animal, non eſt homo.*
     2. Partic. neg. finita in part. affir. infinitam infiniti ſubjecti: ut, *Q. homo eſt doctus. Q. non doctum eſt homo.*

III. *Regulæ.*
1. In omni converſione totum ſubjectum fiat prædicatum, & contra.
2. Verbum interdum reſolvendum eſt in participium & copulam, vel alio modo per pronomen relativum eſt circumſcribendum: ut, *O. ſtellæ ſunt in cœlo. Q. exiſtentia in cœlo ſunt ſtellæ.*

CAP. VIII.

De Enunciatione compoſita.

De Enunc. Compoſ. 3. not.

I. *Quid ſit?* R. ENUNCIATIO COMPOSITA eſt, quæ ex ſimplicibus enunciationibus conjunctione aliqua nectitur. *Dicitur etiam Hypothetica.*

II. *Quotuplex ſit?* R. Eſt vel
- *Conditionalis* ſeu *Hypothetica proprie dicta,* in qua duæ enunciationes ſimplices connectuntur per particulam SI: ut, *ſi dies eſt, lux eſt.*
- *Disjunctiva,* in qua duæ aut plures enunciationes ſimplices connectuntur per particulam disjunctivam AUT, VEL, & ſimilem: ut, *aut dies eſt, aut nox eſt.*
- *Copulativa,* in qua duæ aut plures enunciationes ſimplices connectuntur per particulam copulativam ET, vel ſimilem: ut, *homo eſt animal, & eſt rationalis.*

III. *Regulæ.* Ex enunciationibus compoſitis affirmativis fiunt negativæ, ſi præponatur particula NON: ut, *non ſi pauper eſt, indoctus eſt.*

Tractatus III. Partis Communis.

De Syllogiſmo.

CAP. I.

De Syllogiſmo in genere.

De SYLLOGISMO quatuor not.

- *I. STRUCTURA*, in qua de Syllogiſmo not.
  - 1. *Quid ſit?* R. Συλλογισμὸς ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ τεθέντων τινῶν, ἕτερόν τι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει τῷ ταῦτα εἶναι. *lib.* 1. *prior. anal. c.* 1. SYLLOGISMUS eſt oratio in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam ab iis quæ poſita ſunt ex neceſſitate accidit, eo quod hæc ſunt. *Id eſt*, Syllogiſmus eſt oratio, in qua, duabus præmiſſis ſimplicibus in modo & figura recte diſpoſitis, concluſio à præmiſſis diverſa colligitur per neceſſariam & formalem conſequentiam, propter legitimam præmiſſarum in modo & figura diſpoſitionem. *Du Trieu. tr.* 3. *p.* 1. *c.* 1. *a.* 3.
  - 2. *Principia*, quæ ſunt vel
    - *Interna*, quæ ſunt in ipſo Syllogiſmo: *Suntque*
      - *Materialia*, ex quibus velut materia conſtruitur Syllogiſmus, *cap.* 2.
      - *Formalia*, quæ ſunt diſpoſitiones quædam principiorum materialium, *c.* 3.
    - *Externa*, quæ non ſunt in ipſo Syllogiſmo: *Suntq;*
      - *Dirigentia*, ad quæ tanquã ad normã ſyllogiſmos conformare oportet, *c.* 4.
      - *Perficientia*, quibus neceſſitas concludendi redditur evidentior, *c.* 5.
- *II. EUPORIA* ſeu *INVENTIO MEDII*, *cap.* 6.
- *III. ANALYSIS*, *cap.* 7.
- *IV. AFFINIA.*

CAP. II.

De principiis materialibus.

Principia MATERIALIA ſunt vel

- *Remota*, quæ ſunt TERMINI, de quibus duo notanda:
  - 1. *Quid ſint?* R. Ὅρον καλῶ εἰς ὃν διαλύεται ἡ πρότασις, οἷον τό τε κατηγορούμενον καὶ τὸ καθ' οὗ κατηγορεῖται. TERMINUM appello in quem reſolvitur propoſitio, ut prædicatum, & id de quo prædicatur.
  - 2. *Quot ſint?* R. Tres:
    - *Major Terminus*, qui eſt prædicatum concluſionis. *Alias dicitur*, Majus extremum.
    - *Minor Terminus*, qui eſt ſubjectum concluſionis. *Alias dicitur*, Minus extremum.
    - *Medius Terminus*, qui bis ante concluſionem ponitur. *Alias dicitur*, Medium, *quia eſt nexus extremorum.*
- *Propinqua*, quæ ſunt PROPOSITIONES, de quibus duo notanda:
  - 1. *Quid ſint?* R. Πρότασις ἐστὶ λόγος καταφατικὸς ἢ ἀποφατικὸς τινος κατά τινος. PROPOSITIO eſt oratio, quæ aliquid de aliquo affirmat vel negat.
  - 2. *Quot ſint?* R. Tres
    - *Major propoſitio*, in qua major terminus cum medio diſponitur. *Alias* κατ' ἐξοχὴν *dicitur* Propoſitio.
    - *Minor propoſitio*, in qua minor terminus cum medio diſponitur. *Alias dicitur* Aſſumtio. *Si conjunctim ſumuntur major & minor propoſitio, dicuntur* præmiſſæ, *quia concluſioni præmittuntur.*
    - *Concluſio*, in qua major terminus cum minore conjungitur. *Et hæc ex præmiſſis infertur.*

CAP. III.

De principiis formalibus.

Principia FORMALIA ſunt vel

- *Remota*, quæ ſunt FIGURÆ, de quibus duo notanda:
  - 1. *Quid ſint?* R. FIGURA SYLLOGISTICA eſt extremorum cum medio ad aliquid concludendum apta collocatio. *Vel*, eſt diſpoſitio medii cum extremis ſecundum ſubjectionem & prædicationem.
  - 2. *Quot ſint?* R. tres ſunt Figuræ.
    - *PRIMA*, in qua medius Terminus ſubjicitur in majore propoſitione, & prædicatur in minore: ut, O. *animal eſt ſubſtantia. O. homo eſt animal. E. O. homo eſt ſubſtantia.* Syllogiſmi directi primæ figuræ dicuntur *perfecti*, quia nullo indigent principio perficienti, ut neceſſaria eorum conſequentia appareat: Syllogiſmi vero ſecundæ & tertiæ figuræ, & quinq; indirecti primæ dicuntur *imperfecti*.
    - *SECUNDA*, in qua medius Terminus bis prædicatur, nempe in utraque præmiſſarum: ut, *N. brutum eſt rationale. O. homo eſt rationalis. E. N. homo eſt brutum.*
    - *TERTIA*, in qua medius Terminus bis ſubjicitur, nempe in utraque præmiſſarum: ut, *O. homo eſt rationalis. O. homo eſt animal. E. Q. animal eſt rationale.*
- *Propinqua*, quæ ſunt MODI, de quibus tria notanda:
  - 1. *Quid ſint?* R. MODUS SYLLOGISTICUS eſt trium propoſitionum Syllogiſmi diſpoſitio, ſecundum quantitatem & qualitatem.
  - 2. *Quot & quotuplices ſint?* R. Modi ſunt vel
    - *Directi*, in quibus majus extremum concluditur de minori. *Horum ſunt quatuordecim.*
      - Primæ figuræ *ſunt* 4.: BARBARA. CELARENT. DARII. FERIO.
      - Secundæ figuræ *ſunt* 4.: CESARE. CAMESTRES. FESTINO. BAROCO.
      - Tertiæ figuræ *ſunt* 6.: DARAPTI. FELAPTON. DISAMIS. DATISI. BOCARDO. FERISON.
    - *Indirecti*, in quibus minus extremum concluditur de majori. *Tales in prima figura ſunt quinque*: BARALIP. CELANTES. DABITIS. FAPESMO. FRISESMO.
  - 3. *Quid hi modi ſignificent?* R. in his vocabulis duo notanda:
    - 1. *Syllabæ*, quæ in unoquoque modo tres ſunt, quarum prima majorem propoſitionem, ſecunda minorem; & tertia concluſionem denotat.
    - 2. *Vocales*, quæ ſunt quatuor:
      - A. Significat Univerſ. affirm.
      - E. Significat Univerſ. neg.
      - I. Significat Partic. affirm.
      - O. Significat Partic. neg.

CAP.

CAP. IV.

De principiis Regulativis.

Principia DIRIGENTIA ſeu REGULATIVA ſunt vel

- *Primaria*, quæ in prima figura actu, in reliquis vero poteſtate deprehenduntur, *ſunt duo*;
  - DICTUM DE OMNI, λέγω δὲ τὸ κατὰ παντὸς κατηγορεῖσθαι, ὅταν μηδὲν ᾖ τοῦ ὑποκειμένου λαβεῖν, καθ' οὗ θάτερον οὐ λεχθήσεται. *Ariſt. lib.* 1. *prior. Anal. cap.* 1. Dici de omni eſt, quando nihil eſt ſumere ſubjecti, de quo alterum non dicatur: *Id eſt*, Dici de omni eſt, cum quidquid affirmatur univerſaliter de ſubjecto, affirmatur de quovis contento ſub illo.
  - DICTUM DE NULLO. Τὸ κατὰ μηδενὸς κατηγορεῖσθαι ἐστίν, ὅταν μηδὲν ᾖ τοῦ ὑποκειμένου λαβεῖν, ἀφ' οὗ θάτερον οὐκ ἀφαιρεθήσεται. Dici de nullo eſt, quando nihil eſt ſumere ſubjecti à quo alterum non removeatur: *Id eſt*, Dici de nullo eſt, cum quidquid univerſaliter negatur de ſubjecto, negatur de quovis contento ſub illo.
- *Secundaria*, & ſunt REGULÆ SYLLOGISTICÆ, quæ vel
  - *Generales*, & *Communes omnibus figuris*:
    1. In Syllogiſmo non ſint plures termini quam tres. *Cavendum itaque ne ſit ambiguitas in terminis.*
    2. Medius terminus non ingrediatur concluſionem.
    3. In altera præmiſſarum medius terminus debet diſtribui: *Id eſt, Univerſaliter ſumi pro omni re, pro qua accipi poteſt.*
    4. Terminus non diſtributus in antecedente, non debet diſtribui in conſequente.
    5. Ex puris negativis nihil ſequitur.
    6. Ex puris particularibus nihil ſequitur.
    7. Concluſio ſequitur partem debiliorem: *hoc eſt, Si una præmiſſarum eſt negativa, concluſio etiam ſit negativa; Et ſi una præmiſſarum eſt particularis, concluſio quoque ſit particularis.*
    8. Non ſit plus in concluſione, quam fuit in præmiſſis.
  - *Speciales*, quæ pertineat vel ad *Figuram*
    - *Primam*:
      1. In prima figura major debet eſſe univerſalis.
      2. In prima figura cum minor eſt negativa nihil ſequitur.
    - *Secundam*:
      1. In ſecunda figura major ſit univerſalis.
      2. In ſecunda figura ex puris affirmativis nihil ſequitur.
    - *Tertiam*:
      1. In tertia figura cum minor eſt negativa nihil ſequitur.
      2. In tertia figura concluſio debet eſſe particularis.

CAP. V.

De principiis Perficientibus.

Principia PERFICIENTIA ſunt:

- **REDUCTIO, de qua tria not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. Reductio eſt, qua ex Syllogiſmis ſecundæ & tertiæ figuræ fiunt Syllogiſmi primæ, ad patefaciendam neceſſitatem concludendi.
  - 2. *Quotuplex?* R. Duplex:
    - OSTENSIVA, quando converſione, vel converſione & tranſpoſitione præmiſſarum infertur concluſio eadem, aut ejus converſa.
    - PER IMPOSSIBILE, quando ex contradictoria concluſionis, una præmiſſarum infertur contradictoria alterius præmiſſæ. *Quæ vero propoſitio ſit retinenda, monſtrant hi Verſus:*
      Servat majorem, variatque Secunda minorem.
      Tertia majorem variat, ſervatque minorem.
  - 3. *Quomodo perficiatur?* R. Hoc oſtendunt certæ in modis 2. & 3. fig. conſonantes, quæ ſunt vel
    - *Initiales:* B. C. D. F. oſtendunt modum ſecundæ & tertiæ figuræ reducendum eſſe ad modum primæ figuræ, qui ſimilem habet initialem: *e. g. Ceſare ad Celarent.*
    - *Intermediæ & finales:* S. P. M. C. quæ ad antecedentem vocalem referri debent, monent, quo medio Reductio ſit perficienda, *juxta verſiculos;*
      S. vult ſimpliciter verti, P. vero per accid.
      M. vult tranſponi, C. per impoſſibile duci.
- II. EXPOSITIO ἔκθεσις, quando medio ſingulari ſubſtituto in locum medii communis, infertur eadem concluſio quæ inferebatur in Syllogiſmo de medio communi. Locum tantum habet in tertia figura: *e. g.* ſit Syllogiſmus, *Q. homo eſt juſtus, O. homo eſt mortalis. E. Q. Mortalis eſt juſtus:* Expoſitione ſic perficitur: *Socrates eſt juſtus, Socrates eſt mortalis. E. Q. Mortalis eſt juſtus.*

CAP. VI.

De Inventione Medii.

De INVENTIONE MEDII III. not.

- I. *Quid ſit?* R. INVENTIO MEDII eſt, qua paratur copia argumentorum ad quodvis problema apte concludendum. *Dicitur etiam Euporia.*
- II. *Unde medium deſumatur?* R. vel ex
  - *Antecedentibus.* Antecedentia ſunt, de quibus aliquid prædicari poteſt.
  - *Conſequentibus.* Conſequentia ſunt, quæ prædicari poſſunt.
  - *Repugnantibus.* Repugnantia ſunt, quæ neque cum antecedentibus, neque cum conſequentibus conveniunt.
- III. *Regulæ:*
  - 1. Ut quæſtio Univerſalis Affirmativa confirmetur, quærendum eſt medium, quod ſit Antecedens Prædicati, & Conſequens Subjecti.
  - 2. Ut quæſtio Partic. Affirm. confirmetur, quærendum eſt medium, quod ſit Antecedens Prædicati, & Subjecti; vel Antecedens Prædicati & Conſequens Subjecti.
  - 3. Ut quæſtio Univerſ. Negat. confirmetur, quærendum eſt medium, quod ſit vel Repugnans Prædicati, & Conſequens Subjecti; vel Conſequens Prædicati, & Repugnans Subjecti.
  - 4. Ut quæſtio Part. Neg. confirmetur, quærendum eſt medium, quod ſit vel Repugnans Prædicati, & Antecedens Subjecti; vel Repugnans Prædicati, & Conſequens Subjecti.

CAP.

CAP. VII.

De Analyſi Syllogiſmorum.

De ANALYSI 2. not.

I. *Quid ſit?* R. ANALYSIS eſt, quæ docet dicta ſcriptaque omnia poſito ſubjecto & concluſione retexere, cauſaſque & principia inquirere veritatis, ut adpareat, an recte aliquid traditum & concluſum ſit.

II. *Regula.*

1. Subjectum primarium inveſtiga, & conſtitue de illo quæſtionem principalem, quæ eſt concluſio Syllogiſmi primarii.
2. Duas propoſitiones quære, quibus autor principalem quæſtionem adſtruxit, vel deſtruxit, easque in terminos reſolve; datis terminis, apte diſpone, & ad legitimam figuram & modum revoca.
3. Ubi termini reduplicativi occurrunt, reduplicatio illa non medio vel minori, ſed majori termino addenda eſt, tam in majori propoſitione, quam in concluſione. *Reduplicatio deſignatur voce* quatenus, vel in quantum.
4. Diſcerne Proſyllogiſmos à primario Syllogiſmo, nec confunde illuſtrationes, amplificationes, ſimilitudines cum argumentatione.
5. Quæ deſunt ſuple, quæ vero ſuperſunt amputa.

CAP. VIII.

De Inductione, Exemplo, & Enthymemate.

AFFINIA Syllogiſmi ſunt tradita partim ab

Ariſtotele, lib. 2. poſt. Anal. *quæ potiſſ. ſunt tria:*

I. *INDUCTIO.* Ἐπαγωγή ἐστιν ἡ ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστα ἐπὶ τὰ καθόλου ἔφοδος. 1. *Top. c.* 12. Inductio eſt à ſingularibus ad univerſalia progreſſio: *Id eſt,* Argumentatio, in qua, enumeratis omnibus vel pluribus minus communibus, infertur univerſale diſtributum: ut, *Vinum Rhenanum calefacit, vinum Italicum calefacit, vinum Hiſpanicum calefacit, & nullum diſſimile exemplum reperire licet. E. Omnia vina calefaciunt.*

II. *EXEMPLUM.* Παράδειγμά ἐστιν, ὅταν τῷ μέσῳ τὸ ἄκρον ὑπάρχον δειχθῇ διὰ τοῦ ὁμοίου τῷ τρίτῳ. 2. *Prior. Anal. c.* 24. Exemplum eſt, cum majus extremum oſtenditur ineſſe medio per quoddam ſimile tertio: *vel,* Exemplum eſt ab uno vel quibuſdam ſingularibus ad aliud per aliquem ſimilitudinem progreſſio; ut, *David pœnitens miſericordiam impetravit. E. Et nos impetrabimus, ſi pœnitentiam egerimus.*

III. *ENTHYMEMA*, de quo duo notanda:

1. *Quid ſit?* R. Ἐνθύμημά ἐστι συλλογισμὸς ἀτελὴς ἐξ εἰκότων καὶ σημείων. 2. *prior. Anal. c.* 27. Enthymema eſt Syllogiſmus imperfectus ex veriſimilibus & & ſignis: ut, *Hæc mulier geſtat uterum. E. Hæc mulier pariet.* (Syllogiſmus imperfectus hic dicitur, cui deeſt una præmiſſarum. Veriſimile eſt propoſitio probabilis; Signum vero eſt, qualibet propoſitio apta ad probandum, ſeu neceſſaria, ſeu probabilis.)
2. *Regula.* Si in antecedente non adparet prædicatum conſequentis, deeſt major propoſitio: Si non adparet ſubjectum conſequentis, deeſt minor.

Aliis Logicis. *Vide cap.* 9.

CAP IX.

De Sorite, Syllogiſmo Compoſito, & Dilemmate.

AFFINIA SYLLOGISMORUM ab aliis Logicis tradita, ſunt:

- **I. *SORITES*, de quo duo notanda:**
  - 1. *Quid ſit?* R. SORITES eſt coacervatio Syllogiſmorum, in qua prædicatum primæ propoſitionis ſit ſubjectum in ſecunda, ſecundæ prædicatum ſit ſubjectum in tertia, donec tandem in concluſione primum ſubjectum cum poſtremo prædicato conjungatur, & ita concludatur: ut, *O. homo eſt animal. O. animal eſt corpus vivens. O. corpus vivens eſt ſubſtantia. E. O. homo eſt ſubſtantia.* (Sorites implicite continet plures Syllogiſmos primæ figuræ, in quibus poſterior propoſitio ſit major, prior vero minor: ut, *Si in allato exemplo duas primas propoſitiones inverſas, habebis diſpoſitionem primæ figuræ.*)
  - 2. *Regula conſequentia:* Quidquid dicitur de prædicato univerſalis propoſitionis, dicitur & de ſubjecto ejuſdem.
- **II. *SYLLOGISMUS COMPOSITUS*, de quo duo not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. SYLLOGISMUS COMPOSITUS, ſeu Hypotheticus eſt, quo una præmiſſarum vel ambæ ſunt compoſitæ.
  - 2. *Quotuplex ſit?* R. Triplex:
    - ***CONDITIONALIS***, de quo duo notanda:
      - 1. *Quid ſit?* R. Syllogiſmus conditionalis ſeu Hypotheticus proprie dictus eſt, cujus major propoſitio eſt conditionalis: ut, *Si dies eſt, Sol ortus eſt: Atqui dies eſt: E. Sol ortus eſt.*
      - 2. *Ejus modi*, qui ſunt duo:
        - 1. A poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis.
        - 2. A remotione conſequentis ad remotionem antecedentis.
    - ***DISJUNCTIVUS***, de quo duo notanda:
      - 1. *Quid ſit?* R. Syllogiſmus disjunctivus eſt, cujus major propoſitio eſt disjunctiva: ut, *Aut dies eſt, aut nox eſt: Sed dies eſt: E. nox non eſt.*
      - 2. *Ejus modi*, qui ſunt duo:
        - 1. A poſitione antecedentis ad remotionem conſequentis.
        - 2. A poſitione conſequentis ad remotionem antecedentis.
    - ***COPULATIVUS***, qui majorem habet copulativam negantem: ut, *Non & homo eſt & equus. Sed eſt homo. E. Non eſt equus.*
- **III. *DILEMMA***, eſt Syllogiſmus disjunctivus, minoris utramque partem rationibus confirmans, adeoque utrinque petens atque feriens adverſarium. Dicitur etiam Syllogiſmus cornutus: ut, *Aut probus eſt, aut improbus: Si improbus, cur ejus converſatione uteris? Si probus, cur culpas?*

Tractatus

¶ Tractatus I. Partis Propriæ.

De Enunciatione.

De Demonſtratione in genere.

De DEMONSTRATIONE ſex notanda:

- I. *Quid ſit?* R. Ἀπόδειξίς ἐστι συλλογισμὸς ἐπιστημονικὸς ἐξ ἀληθῶν, καὶ πρώτων, καὶ ἀμέσων, καὶ γνωριμωτέρων, καὶ προτέρων, καὶ αἰτίων τοῦ συμπεράσματος. *lib.* 1. *poſter. Anal.cap.* 2. DEMONSTRATIO eſt Syllogiſmus ſcientiam pariens ex veris, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, & cauſis concluſionis: ut, *O. rationale eſt riſibile. O. homo eſt rationalis. E. Omnis homo eſt riſibilis.*
- II. *Partes*, quæ ſunt vel
  - *Remotæ*, quæ ſunt tres TERMINI, alias dicti tria præcognita;
    - MINOR TERMINUS eſt ſubjectum, de quo affectio demonſtratur.
    - MAJOR TERMINUS eſt affectio vel paſſio propria, quæ demonſtratur de ſubjecto per cauſam.
    - MEDIUS TERMINUS eſt principium vel cauſa, ob quam affectio ineſt ſubjecto, ideo de eo per eam ſcilicet cauſam demonſtratur.
  - *Propinquæ*, quæ ſunt
    - CONCLUSIO, quæ conſtat ſubjecto, ejuſque affectione propria demonſtrabili.
    - PRÆMISSÆ, quæ debent eſſe
      1. *Veræ:* Ex falſis enim nihil poteſt demonſtrari; & illud, quod eſt ex iis quæ non ſunt, ſciri nequit, cum non entis nulla ſit ſcientia.
      2. *Neceſſariæ:* Eſt autem neceſſitas propoſitionis nihil aliud quam prædicati cum ſubjecto perpetuus ac inſolubilis nexus. *Ejus tres ſunt gradus, de quibus cap. ſeq.*
      3. *Primæ & immediatæ*; *h. e.* indemonſtrabiles. Propoſitio immediata eſt, inter cujus ſubjectum & prædicatum nullum interpoſitum eſt medium, quod ſit cauſa cur prædicatum inhæreat ſubjecto.
      4. *Priores concluſione*: quia demonſtratio ex cauſis conficitur.
      5. *Notiores concluſione*: & reſpectu noſtri, & natura. Quoad nos priora notiora dicuntur, quæ propinquiora ſenſui ſunt: ut, *ſingularia*. Simpliciter ſive natura priora notiorave dicuntur, quæ à ſenſu longius diſtant: ut, *univerſalia*.
      6. *Cauſæ concluſionis:* Nam ſcire eſt rem per cauſam cognoſcere.
- III. *Gradus Neceſſitatis. Cap.* 2.
- IV. *Species. Cap.* 3.
- V. *Proprietates. Cap.* 4.
- VI. *Effectus. Cap.* 5.

CAP. II.

De gradibus Neceſſitatis.

Gradus Neceſſitatis ſunt tres:

- **I. Κατὰ παντός· DE OMNI.** Κατὰ παντὸς μὲν τοῦτο λέγω, ὃ ἂν ᾖ μὴ ἐπὶ τινὸς μὲν, τινὸς δὲ μή, μηδὲ ποτὲ μὲν, ποτὲ δὲ μή. 1. *Poſter. Anal. cap.* 4. De omni dico, quod non eſt in aliquo quidem, in aliquo vero non; neque aliquando quidem, aliquando vero non: *Id eſt*, Illa propoſitio dicitur κατὰ παντός, cujus prædicatum non ſolum omni ſubjecto ineſt, ſed etiam ſemper: ut, *homo eſt animal.*
- **II. Καθ' αὑτό, PER SE:** qui includit de omni, & inſuper requirit eſſentialem nexum. *Hujus quatuor ſunt modi:*
  1. Καθ' αὑτὰ δ', ὅσα ὑπάρχει ἐν τῷ τί ἐστι. Per ſe inſunt, quæcunq; inſunt in eo, quod quid eſt: *Id eſt*, quando prædicatum eſt de definitione ſubjecti: ut, *cum prædicatur Genus, vel Differentia de Specie.*
  2. Καθ' αὑτὰ δ' ἐστίν, ὅσα τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτοῖς, αὐτὰ ἐν τῷ λόγῳ ἐνυπάρχουσι, τῷ τί ἐστι δηλοῦντι. Per ſe eſt, quando ita aliquid alteri ineſt, ut id, cui ineſt, accipiatur de ejus definitione: *Id eſt*, Quando ſubjectum eſt de definitione prædicati: ut, *cum prædicatur proprium de ſuo ſubjecto.*
  3. Ἔτι καθ' αὑτὸ λέγω, ὃ μὴ καθ' ὑποκειμένου λέγεται ἄλλου τινός. Præterea id per ſe dico, quod non de ſubjecto dicitur alio quodam: *Id eſt*, Quando exſiſtentia prædicatur de ſubſtantia: ut, *homo eſt*; *roſa eſt.*
  4. Ἔτι δ' ἄλλον τρόπον, τὸ μὲν δι' αὐτὸ ὑπάρχον ἑκάστῳ καθ' αὑτό. Ad hæc alio modo, illud quidem propter ſe, quod ineſt cuique per ſe: *Id eſt*, Quando cauſa externa prædicatur de ſuo effectu, aut contra: ut, *jugulatus interiit.*
- **III. Καθόλου· UNIVERSALE.** Καθόλου δὲ λέγω, ὃ ἂν κατὰ παντός τε ὑπάρχῃ, καὶ καθ' αὑτὸ, καὶ ᾗ αὐτό. Univerſale dico, quod omni ineſt, per ſe, & quatenus tale: *Id eſt*, Quando prædicatum non ſolum omni ſubjecto, ſemper, & per ſe ineſt, ſed etiam reciproce: ut, *homo eſt rationalis.*

CAP. III.

De Speciebus Demonſtrationis.

Demonſt. eſt duplex:

- **Τοῦ διότι, DEMONSTRATIO PROPTER QUID,** quando accidens proprium ſubjecto ineſſe oſtenditur per cauſam proximam: ut, *O. rationale eſt docile. O. homo eſt rationalis. E. O. homo eſt docilis.* Dicitur etiam demonſtratio potiſſima; item à priori.
- **Τοῦ ὅτι, DEMONSTRATIO QUOD, vel QUIA,** quæ eſt duplex:
  - *Una*, cum ex effectu proximo demonſtratur cauſa: ut, *O. docile eſt rationale. O. homo eſt docilis. E. O. homo eſt rationalis.* Hæc dicitur demonſtratio à poſteriori; item à Signo.
  - *Altera*, cum ex cauſa remota demonſtratur effectus: ut, *O. reſpirans eſt Animal. N. Planta eſt animal. E. N. planta reſpirat.*

CAP.

CAP. IV.

De Proprietatibus Demonſtrationis.

Proprietates Demonſtrationis:

- I. Demonſtrationis principia ſint propria. *Ergo*
  - 1. Non ſint aliena. ὐκ ἄρα ἐςὶν ἐξ ἄλλȣ γένȣς μεταβάντα δεῖξαι *1. poſt. Anal. cap.* 7. Non licet in demonſtrationibus de genere in aliud genus migrare.
  - 2. Non ſint communia. ὐκ ἐςιν ἀποδεῖξαι ἕκαςον ἁπλῶς, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν ἰδίων ἀρχῶν. *ibid.* Non licet demonſtrare unumquodq; ſimpliciter, niſi ex propriis principiis.
- II. Demonſtratio non eſt rerum fortuitarum. Τȣ̃ δ' ἀπὸ τύχης ὐκ ἐςιν ἐπιςήμη δι' ἀποδείξεως. *1. poſt. Anal. c.* 25.
- III. Demonſtratio non eſt rerum ſub ſenſum cadentium, ſed univerſalium & perpetuarum.
- IV. In demonſtratione eſt finitus proceſſus: id eſt, *devenire debemus ad principia prima, immediata, & indemonſtrabilia, quæ amplius probari non poſſunt,*
- V. Demonſtratio in primo modo primæ figuræ optime formatur. Τῶν σχημάτων ἐπιςημονικὸν μάλιςα τὸ πρῶτόν ἐςι. *1. poſt. Anal. c.* 11. Figurarum maxime ad ſcientiam comparandam adcommodata eſt prima,
- VI. Demonſtratio univerſalis eſt nobilior particulari, & affirmativa præſtat negativæ, & oſtenſiva nobilior eſt ducente ad impoſſibile.

CAP. V.

De Effectis & Fructibus Demonſtrationis.

Effecta & Fructus Demonſtrationis ſunt

- *Scientia cur ſit, quam parit Demonſtratio prout eſt Demonſtratio.* Hic duo not. ſunt;
  - 1. *Quid ſit ſcientia?* R. Ἐπίςαϑαι οἰόμεϑα ἕκαςον ἁπλῶς ὅταν τήν τ' αἰτίαν οἰώμεϑα γινώσκειν, δι' ἣν τὸ πρᾶγμά ἐςιν, ὅτι ἐκείνȣ αἰτία ἐςί, καὶ μὴ ἐνδέχεϑαι τȣ̃τ' ἄλλως ἔχειν. *1. poſt. Anal. cap.* 2. Scire putamus unamquamque rem ſimpliciter, cum putamus cauſam cognoſcere, propter quam res eſt, ejus rei cauſam eſſe, nec poſſe eam aliter ſe habere: *Id eſt,* Scientia eſt cognitio cauſæ propter quam res eſt, & quod aliter res illa ſe habere nequeat.
  - 2. *Oppoſita Scientiæ,* quæ ſunt
    - 1. *Opinio,* quæ differt à Scientia
      - 1. *Subjecto:* Scientia eſt rerum neceſſariarum; Opinio vero contingentium.
      - 2. *Modo:* Scientia eſt conſtans; Opinio vero inconſtans.
    - 2. *Ignorantia,* quæ eſt vel
      - Κατ' ἀπόφασιν, Secundum negationem, quæ eſt mera ſcientiæ privatio.
      - Κατὰ διάϑεσιν, Secundum pravam diſpoſitionem, quæ eſt falſa perſuaſio, qua quis deceptus ſcire ſe putat quod ignorat.
- *Scientia ſeu cognitio quid ſit,* quam parit Demonſtratio, quatenus converti poteſt in *Definitionem:* de qua vide Cap. 6.
- *Methodus* Vide Cap. 8,

CAP. VI.

De Diviſione.

DEFINITIONIS notanda tum

- *Inveſtigatio,* quæ fit per DIVISIONEM, de qua tria not.
  - I. *Quid ſit?* R. DIVISIO eſt oratio, qua totum in ſuas partes dividitur: ut, *hominis alia pars corpus, alia pars anima.* Totum, quod dividitur, & à quo incipit diviſio, *Diviſum* adpellatur: Partes vero in quas diviſio finitur, *Membra dividentia,* vel *diviſionis* dicuntur.
  - II. *Quotuplex ſit?* R. Duplex:
    - NOMINIS, qua diſtinguitur multiplex ſignificatio termini æquivoci: ut, *nomen canis aliquando ſignificat animal latrans, aliquando ſidus cœleſte.* Dicitur diſtinctio.
    - REI, quæ Triplex:
      - 1. *Totius integralis,* qua totum integrale diſtribuitur in partes integrantes: ut, *hominis alia pars caput, alia brachia, alia venter, &c.* Dicitur diviſio.
      - 2. *Totius eſſentialis,* quæ vel
        - *Realis* ſeu *Phyſica,* qua totum eſſentiale dividitur in materiam & formam.
        - *Rationalis* ſive *Metaphyſica,* qua totum eſſentiale dividitur in genus & differentiam.
      - 3. *Totius Univerſalis,* quæ potiſs. eſt quadruplex:
        - 1. Generis in ſpecies: ut, *animalium aliud homo, aliud brutum.* Huc pertinet diviſio Speciei in individua, Differentiæ in ſpecies vel individua, Generis in differentias, Differentiæ in differentias.
        - 2. Accidentis in ſubjecta: ut, *alborum aliud lilium, aliud nix.*
        - 3. Subjecti in accidentia: ut, *hominum alii probi, alii improbi.*
        - 4. Accidentis in accidentia: ut, *dulcium aliud album, aliud flavum.*
  - III. *Regulæ* ſive *Leges.*
    1. Diviſum debet plus continere quam ſingula membra dividentia; ſc. *ſeparatim ſumta.*
    2. Diviſum debet adæquari membris dividentibus ſimul ſumtis: id eſt, *Diviſio non ſit latior vel anguſtior diviſo.*
    3. Omnia membra dividentia debent inter ſeſe pugnare: id eſt, *unum ſub altero non contineatur.*
    4. Diviſio fiat in membra proxima.
    5. Membra dividentia ſint pauca.
- *Doctrina ipſa. Vide cap. 7.*

CAP. VII.

De Definitione.

De DEFINITIONE tria notanda:

- I. *Quid ſit?* R. Ὁρισμός ἐστι λόγος τοῦ τί ἐστι. 2. *poſt. Anal. c.* 19. DEFINITIO eſt oratio explicans quid res ſit: ut, *hæc oratio*, Animal rationale, *reſpectu hominis.* DEFINITUM eſt id, quod oratione explicatur: ut, Homo, *reſpectu hujus orationis*, animal rationale.
- II. *Quotuplex ſit?* R. vel
  - NOMINIS, quæ alicujus vocis ſignificationem exponit: ut, *Eclipſis Lunæ eſt ejus deliquium ſeu defectus.* Dicitur alias Definitio quid Nominis.
  - RE I, de qua notanda,
    - 1. *Quid ſit?* R. ὅρος ἐστὶ λόγος, ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. 1. *Top. c.* 5. Definitio eſt oratio, quæ rei eſſentiam ſeu naturam explicat. Dicitur alias Definitio quid Rei.
    - 2. *Quotuplex?* R. eſt vel
      - *Definitio proprie dicta ſeu eſſentialis*, quæ eſt vel
        - *Phyſica*, quæ datur per materiam & formam: ut, *homo eſt quoddam compoſitum ex corpore & anima.*
        - *Metaphyſica ſive Logica*, quæ datur per genus & differentiam: ut, *homo eſt animal rationale.*
      - *Deſcriptio*, quæ vel
        - *Cauſalis*, quæ datur per cauſam externam: ut, *homo eſt animal creatum ad fruendum æterna beatitudine.* Cauſæ externæ ſunt Efficiens & Finis.
        - *Non cauſalis*, quæ datur vel
          - Per genus & proprietatem convertibilem cum definito: ut, *homo eſt animal riſibile.*
          - Per genus & plura accidentia, quæ ſimul collecta cum definito convertuntur: ut, *homo eſt animal bipes implume.*
- III. *Regulæ* ſive *Leges*,
  1. Definitum non poteſt ingredi ſuam definitionem: *quia definitio debet eſſe clarior definito.*
  2. Definitio debet eſſe convertibilis cum definito: *id eſt, non debet magis vel minus late patere.* Definitio non ſit latior, vel anguſtior definito.
  3. Definitio nihil contineat ſuperfluum: *id eſt, nihil præter ea, quæ neceſſaria ſunt ut definitio ſit convertibilis cum definito; niſi forte illa non eſſent ſatis clara: tunc enim quod illis majoris explicationis gratia addetur non erit ſuperfluum.* Lib. 6. Top. c. 2. Id dicitur ſupereſſe, ſive redundare in definitione, quo ſublato, ea, quæ remanet, oratio ſatis aperte rem declarat.
  4. Sermo definitionis debet eſſe proprius, perſpicuus, & ſine ambiguitate ſignificans.

CAP.

CAP. VIII.

De Methodo.

De METHODO duo notanda:

- I. *Quid ſit?* *R.* METHODUS eſt inſtrumentum Logicum, ad rerum cognitionem facilius adſequendam utile.
- II. *Quotuplex ſit?* *R.* Methodus eſt vel
  - *Cum illatione*, ſeu Methodus proprie ſic dicta, quæ eſt ipſa Demonſtratio: Eſtque vel
    - *Synthetica*, quæ eſt demonſtratio *διότι*.
    - *Analytica*, quæ eſt demonſtratio *ὅτι*.
  - *Sine illatione*, quæ dicitur *ORDO*, de quo not.
    - 1. *Quid ſit?* *R.* Ordo eſt habitus intellectus inſtrumentalis, quo res in diſciplinis pertractandas ante vel poſt collocamus, ob meliorem illarum cognitionem.
    - 2. *Quotuplex ſit?* Reſp. vel
      - *Univerſalis*, qui totam aliquam diſciplinam reſpicit: Eſtque vel
        - *Syntheticus*, qui progreditur à principiis ad principiata. *Hic locum habet in Scientiis.*
        - *Analyticus*, qui à notione finis ad media, per quæ finis adquiritur, progreditur. *Hic locum habet in diſciplinis practicis.*
      - *Particularis*, qui tantum partem aliquam diſciplinæ reſpicit.
    - 3. *Regulæ*
      1. Generalia præcedant, & ſequantur particularia.
      2. A facilioribus, quantum fieri poteſt, ad difficiliora fiat progreſſus.
      3. Pars nulla deſit, ſuperſit, inutiliter repetatur.
      4. Partes diſciplinæ non tantum ſuo loco ponantur, ſed etiam idoneis tranſitionibus connectantur.
      5. Quod alicubi implicite poſitum, & alio conſiderandi modo, alibi evolvi poteſt explicite, & diverſo conſiderandi modo ſine Tautologia. *Non enim Battologiam ex nudis verbis æſtimare, aut ſcientias ex literis aut ſyllabis metiri debemus.*
      6. Nihil ab objecto vel fine diſciplinæ ſit alienum.

Tractatus II. Partis Propriæ.

De Syllogiſmo Topico.

CAP. I.

De Syllogiſmo Topico.

De SYLLOGISMO TOPICO quatuor notanda:

- I. *Quid ſit SYLLOGISMUS TOPICUS?* R. Συλλογισμὸς διαλεκτικός ἐστιν, ὁ ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενος. 1. *Top. c.* 1. Syllogiſmus dialecticus ſeu Topicus eſt, qui ex probabilibus concludit: *Id eſt,* Cujus præmiſſæ ſunt probabiles tantum: ut, *Omnis mater diligit filium. Hæc eſt mater. E. hæc diligit filium.*
- II. *Quid ſint PROBABILIA? R.* Ἔνδοξά ἐστι, τὰ δοκοῦντα πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τούτοις, ἢ πᾶσιν, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις, καὶ ἐνδόξοις. Probabilia ſunt, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut ſapientibus, atque his vel omnibus, vel pluribus, vel ſpectatiſſimis: ut, *parentes ſunt honorandi.*
- III. *Partes Syllogiſmi Topici,* quæ ſunt vel
  - *Remotæ,* & ſunt tres termini:
    - *Minor terminus,* eſt Species, de qua probabiliter aliquid enunciatur.
    - *Major Terminus,* ſive prædicatum Topicum, eſt quadruplex:
      - Genus, *ſub quo comprehenditur Differentia.*
      - Definitio.
      - Proprium.
      - Accidens.
    - *Medius Terminus,* ſeu Argumentum, eſt inventum probabile ad faciendam fidem.
  - *Propinquæ,* quæ ſunt
    - *Problema,* de quo probabiliter diſſeritur: ut, *an mundus ſit æternus.*
    - *Propoſitiones,* ex quibus de problemate adhibito argumento probabiliter diſſeritur.
- IV. *Loci,* ex quibus deſumitur argumentum. *Vide Cap.* 2.

CAP. II.

De Locis Topicis in genere.

De LOCIS duo notanda:

- I. *Quid ſint?* R. Locus eſt ſedes argumenti: *vel,* Locus eſt id, unde ad propoſitam quæſtionem conveniens trahitur argumentum.
- II. *Quotuplices? R.* Locus eſt duplex:
  - *Maxima,* quæ eſt propoſitio per ſe nota fidem aliis ſubminiſtrans: *vel,* Maxima ſive Axioma eſt propoſitio generalis per ſe nota, per quam multa argumenta probantur.
  - *Differentia maximæ,* quæ eſt receptaculum plurium maximarum. Hic Locus eſt vel
    - *Artificialis,* qui continet argumenta arte quadam ex ipſa quæſtione deſumta: Eſtque vel
      - *Internus,* qui continet argumenta ex re ipſa deſumta, *cap.* 3.
      - *Conjunctus,* qui continet argumenta deſumta ab iis quæ cum re ipſa cohærent, *cap.* 4.
      - *Disjunctus,* qui continet argumenta deſumta ab iis quæ à re ipſa ſejuncta ſunt. *cap.* 6.
    - *Inartificialis,* qui continet argumenta extrinſecus adſumta: ut, *Teſtimonium, c.* 7.

CAP. III.

De Locis Internis.

Loci interni ſunt tres: Locus

I. DEFINITIONIS. Ejus maximæ ſunt hæ:

1. Quidquid convenit definitioni convenit & definito: &, quidquid non convenit definitioni, non convenit definito.
2. Cui convenit definitio, eidem convenit definitum: &, cui non convenit definitio, ei nec definitum.
3. Si definitio definitioni convenit, etiam definitum definito convenit: Et, ſi non convenit definitio definitioni, nec definitum definito convenit.

II. DESCRIPTIONIS. Hic Locus eaſdem habet maximas, quas Locus definitionis, mutato ſaltem nomine *Definitionis* in nomen *Deſcriptionis*.

III. NOTATIONIS, quando medius Terminus ſumitur à Nomine. *Ejus hæc eſt maxima*: De quocunque dicuntur aut negantur Notationes, de eodem quoque notata dicuntur aut negantur; & contra.

CAP. IV.

De Locis Conjunctis.

Loci conjuncti ſunt octo: LOCUS

I. CONJUGATORUM, quæ ſunt nomina & verba ita affecta inter ſe, ut alterum ab altero denominative deducatur. *Eorum maxima hæc eſt:* Cum quo cohæret unum conjugatorum, cohærent & reliqua: &, cum quo non cohæret unum, nec reliqua.

II. TOTIUS, quod eſt triplex:

- Integrale. *Ejus hæ ſunt maximæ:*
  1. Poſito Toto Integrali, ponuntur omnes partes neceſſariæ.
  2. Sublato toto integrali, aliqua ſaltem pars tolli poteſt.
- Eſſentiale. *Ejus hæ ſunt maximæ:*
  1. Poſito toto Eſſentiali, omnes partes eſſentiales poni neceſſe eſt.
  2. Sublato toto eſſentiali, omnes partes eſſentiales tolli neceſſe eſt.
- Univerſale. *Ejus hæ ſunt maximæ.*
  1. Poſito toto Univerſali, vel Genere, ponitur aliqua pars ſubjecta, vel ſpecies, *ſed indeterminate.*
  2. Sublato toto univerſali, tolluntur omnes partes ſubjectæ.

II. PARTIUM, quæ ſunt triplices:

- Integrales. *Earum maximæ ſunt hæ:*
  1. Poſitis omnibus partibus integrantibus, (*inter ſe unitis & apte diſpoſitis*) ponitur Totum.
  2. Sublata quacunque parte integrali, tollitur Totum, *ut integrum eſt.*
- Eſſentiales. *Earum maximæ ſunt hæ:*
  1. Poſitis partibus eſſentialibus, ponitur Totum eſſentiale.
  2. Sublata una parte eſſentiali, tollitur Totum.
- Subjectivæ. *Earum maximæ ſunt hæ:*
  1. Poſita quacunque parte ſubjecta, ponitur Totum: *vel*, poſita Specie, ponitur Genus.
  2. Sublatis omnibus partibus ſubjectis, tollitur Totum.

IV. CAUSARUM.
V. EFFECTORUM.
VI. ANTECEDENTIUM.
VII. CONSEQUENTIUM.
VIII. ADJUNCTORUM.

} *Vide cap. 5.*

CAP.

CAP. V.

De Locis Cauſarum, Effectorum, Antecedentium, Conſequentium, & Adjunctorum.

Sequuntur reliqui Loci conjuncti: **LOCUS**

- **CAUSARUM** quæ ſunt quatuor;
  - Efficiens à qua aliquid fit. *Ejus Maximæ ſunt hæ:*
    1. Poſita cauſa proxima ſufficienti & non impedita in actu, ponitur effectus, & ſublata cauſa tollitur effectus.
    2. Qualis cauſa talis effectus. *Valet in univocis.*
    3. Quidquid eſt cauſa cauſæ, eſt etiam cauſa cauſati. *Valet ſi cauſa & effectus neceſſario à ſe invicem dependeant.*
    4. Poſita cauſa conſervante res ſalva eſſe poteſt.
    5. Poſita cauſa corrumpente non impedita, ſequitur corruptio.
    6. Cujus generatio per ſe bona, ipſum bonum; cujus mala, ipſum malum.
    7. Cujus corruptio per ſe bona, ipſum malum; cujus mala, ipſum bonum.
  - Materia, ex qua res eſt. *Ejus Maximæ ſunt:*
    1. Poſita materia, fieri poteſt effectus. Supple, *quantum eſt ex parte materiæ.*
    2. Sublata materia, (*neceſſaria*) non poteſt fieri effectus.
    3. Sublata materia permanente, tollitur effectus.
    4. Si materia tranſiens non fuerit, non eſt effectus.
  - Forma, per quam res eſt. *Ejus Maximæ ſunt:*
    1. Poſita cauſa formali, ponitur effectus. Supple, *ſi ſit conjuncta materia.*
    2. Sublata cauſa formali, tollitur effectus.
    3. Cujus forma præſtantior, ipſum præſtantius.
  - Finis, cujus gratia aliquid fit. *Ejus Maximæ ſunt:*
    1. Cujus Finis bonus, ipſum bonum; cujus malus, ipſum malum.
    2. Obtento fine, ceſſant media; *niſi tamen iiſdem mediis conſervandus ſit.*
    3. Poſita intentione finis, eligenda ſint media.
- **EFFECTORUM.** *Eorum Maximæ ſunt hæ:*
  1. Poſito effectu, neceſſe eſt cauſam eſſe vel fuiſſe.
  2. Quorum effectorum efficientia bona ſunt, ipſa ſunt bona; & quorum mala, ipſa mala.
- **ANTECEDENTIUM.** Antecedens eſt duplex;
  - *Unum*, ex quo neceſſario ſequitur aliud, ſive ratione adtributionis, ſive ratione temporis. *Ejus hæc eſt Maxima:* Poſito antecedente, neceſſe eſt poni conſequens.
  - *Alterum*, quod neceſſario dandum, ſi aliud dandum. *Ejus hæc eſt Maxima:* Sublato antecedente, neceſſe eſt tolli conſequens.
- **CONSEQUENTIUM.** Conſequens eſt duplex;
  - *Unum*, quod neceſſario ex alio ſive ratione adtributionis, ſive ratione temporis ſequitur. *Ejus hæc eſt Maxima:* Sublato conſequente, neceſſe eſt ut tollatur antecedens.
  - *Alterum*, quod neceſſario requirit antecedens. *Ejus hæc eſt Maxima:* Poſito conſequente, neceſſe eſt poni antecedens.
- **ADJUNCTORUM** ſeu **CIRCUMSTANTIUM**, quæ cum re quidem cohærent, ſed tamen neceſſario. *Eorum hæc eſt Maxima;* Qualia ſunt circumſtantia, talem veriſimile eſt rem eſſe, quam circumſtant.

CAP. II.

De Fallaciis.

FALLACIÆ vel ſunt

παρὰ τ̃ λέξιν. In dictione. Earum ſunt ſex:

1. ὁμωνυμία FALLACIA ÆQUIVOCATIONIS; quando vox æquivoca æquivoce ſumitur: ut, *Omnis canis latrat. Sidus cœleſte eſt canis. Ergo Sidus cœleſte latrat.*
2. ἀμφιβολία FALLACIA AMPHIBOLIÆ; quando oratio in vario ſenſu accipitur: ut, *Qui arat litus, ſcindit terram. Qui operam perdit, arat litus. E. Qui operam perdit, ſcindit terram.*
3. σύνθεσις FALLACIA COMPOSITIONIS; quando conjunctim accipiuntur, quæ diviſim erant accipienda.
4. διαίρεσις FALLACIA DIVISIONIS; quando diviſim accipiuntur, quæ conjunctim erant accipienda: ut, *duo, & tria ſunt paria & imparia. Duo & tria faciunt quinque. E. Quinque ſunt paria & imparia.*
5. προσῳδία FALLACIA ACCENTUS; quando diverſitas eſt in compoſitione vocis, ſpiritu, litera, quantitate, geſtu orationis, tono, &c. ut, *ſi ſumatur quies, pro qui es; ara, pro hara; equus, pro æquus.*
6. σχῆμα λέξεως FALLACIA FIGURÆ DICTIONIS; quando aliquid alicui propter ſimilitudinem dictionum tribuitur, quod tribuendum non erat: ut, *fons eſt generis maſculini. Ergo, & frons.* Huc referuntur etiam fallaciæ ex confuſione diverſorum prædicamentorum.

ἔξω τ̃ λέξεως. Extra dictionem. Earum ſunt ſeptem:

1. παρὰ τὸ συμβεβηκὸς FALLACIA ACCIDENTIS; quando alicui per ſe tribuitur id, quod ei per accidens tantum competit; ut, *ſi vinum malum voces per ſe, quia homines reddit inſanos.*
2. παρὰ τὸ πῆ ἢ ἁπλῶς λεγόμενον FALLACIA A DICTO SECUNDUM QUID AD DICTUM SIMPLICITER; quando id quod ſaltem ſecundum quid verum eſt, accipitur ſimpliciter: ut, *imago eſt homo pictus. E. eſt homo.*
3. παρὰ τὴν τ̃ ἐλέγχου ἄγνοιαν FALLACIA IGNORATIONIS ELENCHI; quando propoſitiones verbis contradictoriis habentur, quæ tamen non ſunt: ut, *cœlum tegit omnia. E. ſeipſum tegit.*
4. παρὰ τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνειν FALLACIA PETITIONIS PRINCIPII; quando probatur idem per idem, vel per aliud obſcurius aut æque obſcurum: ut, *cras erit æquinoctium, quia nox diei æquabitur.*
5. παρὰ τὸ ἑπόμενον FALLACIA CONSEQUENTIS; quando converti exiſtimamus ea, quæ converti non poſſunt; ut, *Omnis homo eſt animal. E. Omne animal eſt homo.*
6. παρὰ τὸ μὴ αἴτιον ὡς αἴτιον FALLACIA SECUNDUM NON CAUSAM UT CAUSAM; quando falſitas concluſionis, proveniens ex una præmiſſa falſa, attribuitur alteri præmiſſæ veræ, quæ cauſa non eſt: ut, *exterminandus eſt uſus pecuniæ, quia homines avari pecunia abutuntur.*
7. παρὰ τὸ τὰ πλείω ἐρωτήματα ἓν ποιεῖν FALLACIA SECUNDUM PLURES INTERROGATIONES; quando ad plures interrogationes petitur reſponſio una, tanquam ſi e ſiet una interrogatio: ut, *ſi petat Sophiſta, homo & lapis ſuntne animal.*

CAP. III.

De Solutione Fallaciarum.

Ratio ſolvendi Elenchos Sophiſticos eſt, vel

- *Generalis.* Quintupliciter reſponderi poteſt:
  1. Per INFICIATIONEM; cum vel ambas præmiſſas, vel alterutram rejicimus, earum probationem (*ſi opus eſt*) petentes.
  2. Per DISTINCTIONEM; cum alterutram præmiſſarum, vel ambas ambiguas eſſe oſtendimus.
  3. Per INSTANTIAM; quando univerſali propoſitioni ſingularem contrariam opponimus.
  4. Per CONCESSIONEM; quando totum argumentum concedimus, tanquam id quod nobis non obeſt.
  5. Per INVERSIONEM; quando argumentum contra nos adlatum in adverſarium retorquemus.
- *Specialis.* Hic conſiderandæ ſunt,
  - Fallaciæ in dictione.
    1. *Elenchus Æquivocationis* & *Amphiboliæ* ſolvuntur per diſtinctionem, oſtendendo ambiguitatem.
    2. *Elenchus Compoſitionis* & *Diviſionis* ſolvuntur, ſeparando ſenſum diviſum à compoſito, & oſtendendo uter verus ſit vel non.
    3. *Elenchus Accentus* ſolvitur diſtinctione, oſtendendo accentus vel ſcripturæ diverſitatem.
    4. *Elenchus figuræ diſtinctionis* ſolvitur, oſtendendo diverſitatem inter ea, quibus eadem accidere videbantur.
  - Fallaciæ extra dictionem.
    1. *Elenchus Accidentis* ſolvitur, diſtinguendo inter id quod alicui per ſe, & quod per accidens convenit.
    2. *Elenchus à dicto ſecundum quid ad dictum ſimpliciter* ſolvitur, diſtinguendo id quod eſt ſimpliciter, ab eo quod eſt ſecundum quid, ſive ex parte verum.
    3. *Ignoratio Elenchi* ſolvitur, oſtendendo defectum veræ oppoſitionis ſecundam regulas illius.
    4. *Petitio Principii* ſolvitur, oſtendendo vanitatem ſeu nullitatem probationis.
    5. *Elenchus Conſequentis* ſolvitur, negando conſequentiam, & addendo rationem, cur propoſitio converti non poſſit.
    6. *Elenchus ſecundum non cauſam ut cauſam* ſolvitur, negando cauſam falſam, & adducendo cauſam veram.
    7. *Elenchus plurium Interrogationum* ſolvitur, non reſpondendo una reſponſione ad plures interrogationes, ſed diſtincte ad ſingulas.

NOTA.

Ne uſitata Peripateticorum methodus interrumperetur ex Dialectica Philippi Du Trieu duos Tractatus, quorum 1. *de Terminorum Varietate,* 2. *de Suppoſitione, ſub finem adjicere placuit.*

De TERMINO SIMPLICI II. not.

- I. *Quid ſit?* R. TERMINUS eſt, in quem reſolvitur propoſitio; ut, prædicatum, & de quo id prædicatur. Subjectum & Prædicatum vocantur Termini, quia ſunt extrema propoſitionis. Hinc Copula non eſt Terminus, quia non eſt extremum, ſed inter extrema ponitur.
- II. *Quotuplex ſit?* R. Terminus eſt
  - 1. vel
    - SYNCATEGOREMATICUS, & eſt vox quæ per ſe nihil ſignificat, aliis tamen juncta illis certum ſignificandi modum tribuit: ut, *omnis, nullus, utinam, &c.*
    - CATEGOREMATICUS, & eſt vox quæ per ſe aliquid ſignificat, nec ullum includit ſyncategorema: ut, *homo.*
    - MIXTUS, qui categorema & ſyncategorema includit: ut, *nemo*; continet enim ſignificationem harum duarum vocum, *nullus homo.*
  - 2. vel
    - SIMPLEX, qui ſic dicitur Tripliciter:
      - VOCE TANTUM, & eſt unica dictio pluribus æquivalens: ut, *nemo* æquivalet his duabus, *nullus homo*:
      - SIGNIFICATIONE TANTUM, qui componitur quidem ex pluribus dictionibus, ſed quæ ſignificatione uni æquivalent: ut, *corpus animatum, &c.* Hic Terminus abſolute à Dialecticis vocatur Simplex.
      - VOCE & SIGNIFICATIONE SIMUL, qui eſt una dictio ſimplicis ſignificationis: ut, *homo.*
    - COMPLEXUS, qui ſic dicitur Tripliciter:
      - VOCE TANTUM, & idem eſt quod ſimplex ſignificatione tantum: ut, *corpus animatum.*
      - SIGNIFICATIONE TANTUM, & idem eſt quod ſimplex voce tantum: ut, *nemo.*
      - VOCE & SIGNIFICATIONE SIMUL, qui componitur ex pluribus dictionibus habentibus etiam compoſitam ſignificationem: ut, *homo albus.*
  - 3. vel
    - ABSTRACTUS, qui ſignificat ſolam formam, non autem ſubjectum: ut, *albedo*; tantum enim ſignificat albedinem quæ eſt forma, non autem rem affectam albedine, quæ eſt ſubjectum. FORMA hic eſt omne illud quod alteri aliquam determinationem ſeu appellationem tribuit: ut, *albedo* reſpectu lactis eſt forma. SUBJECTUM hic eſt omne illud quod ab altero aliquam denominationem ſeu appellationem ſuſcipit: ut, *lac* reſpectu albedinis, quia ab illa ſuſcipit denominationem *albi.*
    - CONCRETUS, qui formam & ſubjectum ſignificet. Eſtque vel
      - DENOMINANS INTRINSECE, qui tribuitur ei, in quo eſt forma per ipſum ſignificata: ut, *album.*
      - DENOMINANS EXTRINSECE, qui tribuitur ei, in quo non eſt forma per ipſum ſignificata: ut, *videri*, vel *viſum eſſe.* Talia ſunt omnia verba & participia paſſiva ſignificantia actiones animæ: Item pleraque verba & participia activa ſignificantia alias actiones: ut, *illuminans, &c.*
  - 4. Vide *pag. conſeq.*

Terminus generaliter acceptus eſt

- 4. vel
  - CONNOTATIVUS, qui ſignificat formam quaſi adjacentem: ut, *album*, &c. Significare formam quaſi adjacentem eſt ſignificare adjective. Itaque ſola adjectiva ſunt connotativa; vel quæ ſignificat per modum adjectivorum: ut, *dominus*, *ſervus*, &c. Terminus connotativus duplex habet ſignificatum: *MATERIALE*, quod eſt ſubjectum formæ nomine connotativo expreſſæ; hoc ſignificatur in recto: Et *FORMALE*, quod eſt forma nomine connotativo expreſſa: hoc ſignificatur in obliquo, id eſt, *in explicatione termini ſignificantis ponitur in caſu obliquo.*
  - ABSOLUTUS, qui non ſignificat Formam quaſi adjacentem, id eſt, non adjective: ut, *homo.*
- 5. vel
  - DENOMINATIVUS, qui idem eſt quod connotativus. DENOMINATIVUM eſt triplex:
    - VOCE TANTUM; quod cum aliquo abſtracto convenit initio dictionis, ſed ab eo differt formali ſignificatione: ut, *ſomnolentus*, reſpectu hujus abſtracti *ſomnus.*
    - SIGNIFICATIONE TANTUM; quod cum aliquo abſtracto convenit tantum ſignificatione non voce: ut, *probus*, reſpectu hujus nominis *virtus.*
    - VOCE ET SIGNIFICATIONE SIMUL; quod cum aliquo abſtracto convenit ſignificatione, & initio dictionis, ſed finali terminatione diſtinguitur: ut, *albus*, reſpectu hujus abſtracti *albedo.*
  - DENOMINANS, & eſt abſtractum reſpondens termino denominativo, ſeu connotativo: ut, *album* eſt denominativum, *albedo* denominans. Denominativo & denominanti reſpondet Denominatum, quod eſt ſubjectum formæ, de quo vox denominativa accidentaliter dicitur: ut, *corvus* eſt denominatum *nigri.*
- 6. vel
  - UNIVOCUS, qui pluribus tribuitur in eadem ſignificatione: ut, *homo* comparatione *Joannis & Petri.* Terminum aliquem pluribus tribui in eadem ſignificatione inde cognoſci poteſt, ſi ei reſpondeat in mente idem conceptus, id eſt, ſi ejus ſignificatum eodem ſemper modo concipiatur; quod fit, quando eadem explicatio ſemper illi poteſt accommodari.
  - ÆQUIVOCUS, qui pluribus tribuitur in diverſa ſignificatione. Eſtque vel
    - PURE ÆQUIVOCUS, qui plura æque primo ſignificat: ut, *canis*, reſpectu canis domeſtici & cœleſtis.
    - ANALOGUS, qui plura non æque primo ſignificat, ſed unum primario, alterum ſecundario: ut, *homo*, reſpectu hominis veri & picti.
- 7. Termini ad ſe invicem comparari poſſunt quatuor modis:
  1. Ut repugnantes. TERMINI REPUGNANTES ſunt, qui de ſe invicem univerſaliter negari poſſunt: ut, *homo & brutum.*
  2. Ut convertibiles. TERMINI CONVERTIBILES ſunt, qui univerſaliter de ſe invicem affirmari poſſunt: ut, *homo & riſibilis.*
  3. Ut magis & minus communes. TERMINI ILLI HABENT SE UT MAGIS ET MINUS COMMUNES, quorum unum poteſt de altero univerſaliter affirmari, ſed non contra: ut, *animal* eſt terminus magis communis quam *homo.*
  4. Ut excedentes & exceſſi. TERMINI ILLI HABENT SE UT EXCEDENTES ET EXCESSI, quorum neuter de altero poteſt univerſaliter affirmari vel negari, ſed tantum particulariter: ut, *homo & albus.*

De SUPPOSITIONE IV. not.

I. *Quid ſit Suppoſitio?* R. SUPPOSITIO eſt uſurpatio vocis in oratione poſitæ pro aliquo: ut hic, *Omnis homo eſt animal*, vox illa *homo* uſurpatur pro Joanne, Petro, & reliquis hominibus. Suppoſitio aliter vocari ſolet *acceptio vocis*.

II. *Unde dicta ſit ſuppoſitio?* R. Ex eo, quod vox in oratione plerumque ſupponatur, id eſt, ſubſtituatur in locum alterius, nempe rei per ipſam ſignificatæ: Cum enim, ut ait Ariſtoteles, res ipſas exprimere, aut in diſputationem aut colloquium adducere non poſſumus, vocibus loco rerum utimur, & in harum locum illa ſubrogamus; ſicut ad numerandum calculis æneis pro nummis aureis uti mercatores ſolent. Interdum tamen vox accipitur pro ſeipſa, quo caſu non ſubſtituitur in locum alterius. Dicitur tamen etiam tunc ſupponi, extenſa verbi illius ſignificatione ad quamcunque vocis acceptionem.

III. *Quotuplex ſit?* R. Triplex eſt generatim Suppoſitio:

- MATERIALIS, quæ eſt acceptio vocis pro ſeipſa: ut cum dico, *Homo eſt dictio diſſyllaba*, vox *homo* accipitur pro ſeipſa, id eſt, pro ipſamet voce, non autem pro ſignificato. Dicitur etiam, *technica*, & indicatur duabus notis: Una eſt articulus Græcus τὸ, id eſt, *illud*; ut, *τὸ animal*. q. d. dicas illa vox *animal*. Altera eſt particula *li*; ut, *li animal*, quæ particula æquivalet articulo Græco.
- SIMPLEX, quæ eſt acceptio vocis pro ſuo immediato ſignificato tantum; id eſt, pro natura communi vel conceptu communi. Ita ſumi dicitur Subjectum hujus enunciationis, *homo eſt univerſale*; non enim ſignificatur quod Joannes vel Petrus vel quiſpiam alius homo ſingularis ſit univerſale, hoc enim falſum eſt, ſed quod homo in communi ſit univerſale.
- PERSONALIS, de qua not.
  1. *Quid ſit?* R. SUPPOSITIO PERSONALIS eſt acceptio vocis pro mediato ſignificato, id eſt, pro inferioribus vel denominatis. Sic accipitur ſubjectum hujus propoſitionis, *Omnis homo eſt animal*, accipitur enim pro Joanne, Petro, &c. Item ſubjectum hujus, *Omne album eſt ſubſtantia*, accipitur enim pro pariete, nive, &c.
  2. *Regula.* Omnis vox cui præponitur vel præponi poteſt, manente eodem ſenſu, aliquod ſignum, accipitur perſonaliter.
  3. *Species ſuppoſitionis perſonalis*, quæ paſſim abſolute vocantur Species ſuppoſitionis. *Vide pag. ſeq.*

IV. *Regula.* Vid. pag. ſeq.

Suppoſitio perſonalis dividitur in

- **Univerſalem, de qua tria not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. SUPPOSITIO UNIVERSALIS, eſt acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis copulative enumerandis : *Id eſt*, per conjunctionem copulativam copulative ſumtam, hoc eſt, connectentem integras enunciationes. Ita ſumitur Subjectum hujus propoſitionis, *Omnis homo eſt animal*; ſic enim explicatur, *Joannes eſt animal, & Petrus eſt animal, &c.* ubi conjunctio copulativa, *&*, connectit integras enunciationes.
  - 2. *Quotuplex?* R. Suppoſitio univerſ. eſt
    - 1. vel
      - *UNIVERSALIS ABSOLUTA*, ubi nulla intelligitur exceptio.
      - *UNIVERSALIS ACCOMMODA*, ubi aliqua intelligitur exceptio : ut hic, *Cœlum tegit omnia*, ſc. præter ſe.
    - 2. vel
      - *UNIVERSALIS PRO GENERIBUS SINGULORUM*, per quam vox accipitur pro omnibus generibus ſeu ſpeciebus, non autem pro omnibus individuis. Hoc modo ſumitur Subjectum illius propoſitionis, *Omne animal fuit in arca Noe.*
      - *UNIVERSALIS PRO SINGULIS GENERUM*, per quam vox ſumitur pro omnibus ſuis individuis.
  - 3. *Regulæ.*
    - 1. Subjectum enunciationis univerſalis affirmativæ ſumitur univerſaliter.
    - 2. Utrumque extremum enunciationis univerſalis negativæ, & prædicatum particularis negativæ ſumitur univerſaliter.
- **Copulatam, de qua not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. SUPPOSITIO COPULATA eſt acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis copulatim enumerandis : *Id eſt*, per conjunctionem copulativam copulatim ſumtam, hoc eſt, non connectentem integras enunciationes, ſed terminos ſimplices. Ita ſumitur Subjectum hujus propoſitionis, *Omnia Elementa ſunt quatuor.*
  - 2. *Regula.* Subjectum propoſitionis, cujus prædicatum eſt vox numerum ſignificans, ſumitur copulatim.
- **Determinatam, de qua not:**
  - 1. *Quid ſit?* R. SUPPOSITIO DETERMINATA eſt acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis disjunctive enumerandis : *Id eſt*, per conjunctionem disjunctivam disjunctive ſumtam, hoc eſt, connectentem integras enunciationes.
  - 2. *Regula.* Utrumque extremum propoſitionis particularis aut indefinitæ affirmativæ, ſubjectum negativæ, ſumitur determinate.
- **Confuſam, de qua not:**
  - 1. *Quid ſit?* R. SUPPOSITIO CONFUSA eſt acceptio vocis pro inferioribus vel denominatis disjunctim enumerandis : *Id eſt*, per conjunctionem disjunctivam disjunctim ſumtam, hoc eſt, connectentem ſimplices terminos, non vero integras enunciationes.
  - 2. *Regula.* Prædicatum propoſitionis univerſalis affirmativæ ſumitur confuſe.

IV. *Regulæ.*

1. In argumentatione non licet mutare genus acceptionis : *id eſt*, non licet unam & eamdem vocē ſemel accipere materialiter, & ſemel ſimpliciter vel perſonaliter, &c.
2. Non licet procedere à non diſtributo ad diſtributum : *id eſt*, non licet aliquem terminum, qui in antecedente non ſumitur univerſaliter, ponere in conſequente univerſaliter ſumtum.

PRÆCEPTA
ETHICÆ,
SIVE
PHILOSOPHIÆ
MORALIS
Ex Ariſtotele, aliiſque probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ memoriæ cauſa
TABULIS Synopticis
incluſa.

à M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI:
Ex Officina *Rogeri Danielis*. MDCLII.

Perilluſtribus & Generoſiſsimis Comitibus et Dominis,

Dn. Chriſtiano Gunthero, *juniori*,

Dn. Antonio Gunthero,

Dn. Ludovico Gunthero, *juniori*,

Fratribus Germanis,

Perilluſtris et Generoſiſsimi Comitis ac Domini,

Dn. Chriſtiani Guntheri, Filiis, Sacri Romani Imperii Quatuorviris, Comitibus in *Schwartzburg* & *Hohenſtein*, Dominis in *Arnſtadt*, *Sondershauſen*, *Leutenberg*, *Lohra* & *Klettenberg*, &c.
DD. ſuis clementibus,

Has Tabulas Ethicas

ſubmiſſe ac devote

offert & conſecrat

M. Joannes Stier.

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Ethicæ.

De Natura & Conſtitutione ETHICÆ V. not.

- 1. *Nomen:* circa quod duo obſerv.
  - 1. Ἐτυμολογία. Ethica dicitur ἀπὸ τοῦ ἔθους, à conſuetudine, ſeu adſuefactione; propterea quod conſuetudine, id eſt, crebro uſu & aſſiduo exercitio mores induamus & confirmemus: *vel*, dicitur ἀπὸ τῶν ἠθῶν, à moribus; propterea quod circa mores ad honeſtatem informandos & efformandos tota occupata.
  - 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum ETHICÆ ſumitur dupliciter:
    - *Generaliter*, pro tota Philoſophia practica, cujus ambitu Ethica ſpecialiter ſic dicta, & Politica, & Oeconomica comprehenduntur.
    - *Specialiter*, pro prima Philoſophiæ practicæ parte, quæ generalia de Virtute & Summo Bono præcepta explicat. In qua ſignificatione hoc loco accipitur. Dicitur etiam Philoſophia moralis, item civilis, & doctrina de moribus.
- 2. *Quid ſit? R.* Ethica eſt prudentia hominem ita virtutibus informans, ut ſummo fruatur bono. *Prætorius in proœm. Theatr. Eth. vel,* Ethica eſt practicæ Philoſophiæ pars abſoluta de ſummo hominis civilis bono adſequendo. *Donaldſonus l. 1. Synopſ. Philoſ. Mor. c. 1.*
- 3. *Subjectum,* ſive *Objectum,* quod eſt homo, quatenus civiliter beandus, *h. e. quatenus homo bono privatus eſt, & eidem recipiendo aptus.* Idoneus auditor hujus diſciplinæ non poteſt eſſe quivis, cujus ætas aliarum diſciplinarum capax eſt, ſed ille demum, qui præterea etiam recte natus & educatus eſt; ut non tantum aliquod diſcrimen honeſtorum & turpium jam norit, ſed & adſuefactus nonnihil ſit ad animi affectus reſtrænandos. *Horneus l. 1. civilis doctr. de moribus, cap. 2. ſect. 8.*
- 4. *Finis,* qui eſt vel
  - *Primarius,* & eſt vel
    - *Internus,* eſt hominem bonis moribus ſeu virtutibus informare, vel inſtruere intellectum, quomodo is appetitum poſſit ac debeat regere.
    - *Externus,* eſt ſumma hac in vita felicitas, ſive Summum Bonum.
  - *Secundarius* ſeu *Uſus.* Ethica prodeſt
    - 1. Homini, quoad ſeipſum, ut homo ſeipſum cognoſcat.
    - 2. Homini, quoad alios, ut cum iis vivat juſte, amice, honeſte, liberaliter, &c.
    - 3. Aliis ſcientiis & facultatibus. *Ubi deſinit Ethicus, ibi incipit ICtus.*
- 5. *Diviſio.* Partes Ethicæ ſunt duæ:
  - 1. Εὐδαιμονολογία, quæ agit de fine, nempe de Beatitudine ſeu Summo Bono. *Vide pag. 2.*
  - 2. Ἀρετολογία, quæ agit de virtutibus, ſeu mediis ad Summum Bonum ducentibus. *Vide pag 4.*

Pars I. Philoſophiæ Moralis.

De Summo Bono.

CAP. I.

De appellationibus & proprietatibus Summi Boni.

De SUMMO BONO VII. not.

- I. *An ſit?* R. Eſſe ex omnibus bonis, quæ in hac vita obtingere nobis poſſunt, unum aliquod ſummum neceſſe eſt: Cum enim non tantum omnis actio cum ratione ſuſcepta propter certum finem ſit, ſed etiam finium illorum unus propter alterum, oportet, ut in uno tandem omnia ſtudia & actiones noſtræ deſinant, quod ſit finis omnium, id eſt, ad quod referantur omnia cætera, ipſum autem alio nuſquam; niſi in infinitum abeatur, fruſtraque nobis natura indidiſſet boni appetitum, nihil enim eſſet, in quo ille acquieſceret. *Horneus lib.* 1. *cap.* 3. *ſect.* 8.
- II. *Appellationes*: quæ ſunt vel
  - *Græcæ*: dicitur
    1. εὐδαιμονία, à bono dæmone.
    2. εὐζωΐα, beata vita.
    3. εὐτυχία, bona fortuna, qua commode quis carere nequit.
    4. μακαρισμὸς, ab adjuncta lætitia.
    5. εὐπραξία, proba actio.
    6. τὸ ἀγαθὸν, bonum.
  - *Latinæ*: Dicitur felicitas, beatitudo, ſummum bonum, finis hominis, beata vita ſcil. civilis.
- III. *Proprietates*. Summum bonum eſt
  1. οἰκεῖον ἀγαθὸν, Bonum proprium & domeſticum. 1 *Ethic*. 3. quod particeps hujus boni non ab aliis petere cogatur, ſed ſibi habeat, eoque pro lubitu utatur.
  2. δυσαφαίρετον, difficulter mobile. 1 *Ethic*. 3. Natura videlicet bonum eſt & conſtans, quod bonum virum firmiter conſiſtere facit.
  3. κοινωνικὸν, ſui communicativum. 1 *Ethic*. 1. Quo enim latius extenditur bonum & communicatur, eo melius eſt.
  4. αὐταρκὲς, ſe ipſo contentum. 1 *Ethic*. 5. Non enim quærit aliud extra ſe bonum.
  5. δι' αὐτὸ ἀγαπητὸν, propter ſe expetibile. 1 *Ethic*. 13. Alterius enim cauſa ſi quæratur, non erit ſummum.
  6. πρακτὸν, agibile. 1 *Ethic*. 4. Quia hominis ſtudio & labore comparatur.
  7. Non dormientis ac otioſi.
  8. μὴ βίαιον, non violentum. 1 *Ethic*. 3. Per violentiam hic intelligimus vim & fraudes, à quibus ſit alieniſſimum.
- IV. *Quid ſit?* vide cap. II.
- V. *Cauſa efficiens*. } vide cap. III.
- VI. *Subjectum*. } vide cap. III.
- VII. *Accidentia*, quæ ad exſiſtentiam & ornatum S.B. faciunt, vide cap. IV.

CAP. II.

Quid ſit Summum Bonum.

Quid ſit Summum Bonum explicatur tum

- Ἀποφατικῶς. SUMMUM BONUM conſiſtit
  - 1. Neque *in voluptate, ſcil. corporis*, quia *(Opinio Epicuri)*
    - 1. Summum Bonum eſt homini proprium: Voluptas non eſt homini propria, ſed & brutis competit.
    - 2. Voluptas eſt violentia, tum ratione originis, tum ratione operationis.
    - 3. Voluptas non eſt conſtans & perpetua.
  - 2. Neque *in honore*, quia
    - 1. Honor non eſt in ejus poteſtate cui defertur, ſed illius qui eum alteri defert: Felicitas vero in noſtra poteſtate eſſe debet.
    - 2. Summum bonum expetitur propter ſe: Honor autem non expetitur propter ſe, ſed propter virtutem, & ejuſdem teſtimonium.
  - 2. Neque *in divitiis*, quia
    - 1. Divitiæ non per ſe expetuntur, ſed ejus, quem in vita præſtent, uſus gratia.
    - 2. Felicitas eſt bonum ſtabile & firmum: Divitiæ vero facile eripiuntur aut auferuntur.
  - 4 Neque *in idearum contemplatione*, quia *(Opinio Platonis:)*
    - 1. Quærimus bonum practicum, non contemplativum.
    - 2. Etiam mali ſpeculari valent ideas, quod de S. Bono affirmare non poſſumus.
  - 5. Neq; *in virtutis habitu*, quia *(Opinio Stoicorum)*
    - 1. Bonum eſt perfectiſſimum, cui nihil addi poteſt: Sed habitui virtuoſo aliquid addi poteſt, ſcil. operatio.
    - 2. Habitus virtutis etiam ineſſe poteſt otioſo & dormienti: quibus tamen non competit felicitas.
- Καταφατικῶς. SUMMUM BONUM poſitum eſt in actione ſecundum virtutem optimam & perfectam in vita perfecta. ἡ εὐδαιμονία ἐστὶν ἐνέργεια ψυχῆς λογικῆς κατ' ἀρετὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην, ἐν βίῳ τελείῳ. Summum Bonum eſt operatio ſive actio animæ rationalis ſecundum virtutem optimam & perfectiſſimam, in vita perfecta. 1. *Ethic. Nicom.* 7. *(Opin: Aristot.)*

CAP. III.

De Cauſa efficiente, & Subjecto Summi Boni.

Seq. Summi Boni

- *Cauſa efficiens*, quæ vel
  - *Remota*, eſt Deus Opt. Max. à quo omnia bona. *Si quod enim aliud Deorum munus eſt inter homines, multo magis Summum Bonum erit* θεόσδοτον & θεόπεμπτον.
  - *Proxima*, eſt aſſuefactio & diſciplina: hoc pacto enim virtus paratur. *Hinc Summum Bonum* μαθητὸν καὶ ἐθιστὸν *neſſe vocatur.*
- *Subjectum*, de quo quatuor not.
  - 1. Beatitudo non eſt beſtiarum, ſed hominum, qui ſecundum virtutem perfecte agunt.
  - 2. Felicitas moralis non eſt mortuorum, ſed viventium. Unde homo hac in vita poteſt eſſe beatus.
  - 3. Animal irrationale & actu & potentia expers eſt hujus beatitudinis: infans vero actu tantum.
  - 4. Miſeria & beatitudo practica in eodem ſubjecto nequeunt ſimul conſiſtere.

CAP. IV.

De Accidentibus Summi Boni.

Accidentia S.B. ſunt

- **Primaria**, quæ vel
  - **Animi**: ut bona conſcientia, quæ conſiſtit in tranquillitate animi & lætitia cordis.
  - **Corporis**: ut Sanitas. *Oportet ut & corpus valeat, & alimentum & cætera ſuppetant, inquit Ariſtot.10.Ethic.8.*
- **Secundaria**, quæ in externis bonis conſiſtunt: ut, *bona fama, honor, amici, divitiæ.* (Virtutis actio, in qua conſiſtit Summum Bonum, non excludit illa quæ inſtrumenta quaſi ſunt & materia talium actionum: Nam actio illa perfici nequit ſine aliquibus ſaltem fortunæ bonis, & impeditur ſæpe ab adverſantibus. *Aliud* itaque eſt Summum bonum non poſſe eſſe ſine bonis fortunæ; *Aliud* Summum bonum eſſe bona fortunæ. *Horneus lib.1.cap.8.ſect.5.*)

Pars II. Philoſophiæ Moralis.

De Virtute.

CAP. I.

De Virtute in communi.

De VIRTUTE in communi 3. not.

- **1. Nomen, cujus not.**
  - 1. Ἐτυμολογία. Virtus non à vi ſeu violentia, ſed à viro nomen habet: *Cic.l.1. Tuſc.quæſt.* Græcis dicitur ἀρετὴ vel ἀπὸ τοῦ αἴρειν, à tollendo, *quia homines ad ſumma & maxima elevat & extollit*; vel ab ἀρέσκω placeo, qs. ἀρεστὸς; vel ab ἐράω amo, qs. ἐρατὴ; vel ab αἱρέομαι eligo, qs. αἱρετὴ; vel ἀπὸ τοῦ ἄρεως, à Marte, id eſt, bello, *quia in bello virtutis vis præcipue elucet.*
  - 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum *virtutis* varie ſumitur:
    - 1. *Generatim* ſignificat vim, efficaciam, qualitatem, nobilitatem, & operationem cujuſque rei: ut, *virtute fœniculi acuuntur oculi.*
    - 2. *Speciatim* ad hominis animum refertur, in quo habitus bonos & laudabiles denotat, & ejus partis quæ ratione prædita, & illius quæ per ſe rationis expers, illi tamen morem gerere poteſt.
    - 3. Καθ' ἐξοχὴν fortitudinem, quæ viro maxime digna, ſignificat.
    - 4 *Poetis* ſignificat per metonymiam bonam famam, potentiam, res ſecundas, & alia, quæ virtutem ſequuntur, bonorum genera.
    - 5. *Moris eſt*, ut virtutem Catonis, aut Scipionis, pro ipſo Catone & Scipione dicamus, quod in aliis etiam locum habet. *Heiderus parte 2.Phil.Mor.p.146.*
- 2. *Quid ſit?* R. VIRTUS eſt habitus animi, quo vir bonus efficitur ad munus ſuum bene ac laudabiliter obeundum. *Donald.l.2.c.1. vel,* Virtus eſt habitus animi laudabilis conveniens ad certam rationem. *Heiderus l.d.p.148.*
- 3. *Quotuplex ſit?* Virtus eſt vel R.
  - MORALIS ἠθικὴ, quæ appetitum perficit. *Vid.cap.2.& ſeq.*
  - INTELLECTUALIS διανοητικὴ, quæ intellectum perficit. *Vide infra cap.10. Virtutes morales & intellectuale ſi inter ſe comparantur, morales maxime virtutes dicuntur, intellectuales autem ſecundum quid tantum.*

CAP. II.

De Virtute Morali in communi.

De VIRTUTE MORALI in communi quinque notanda:

- I. *Quid ſit?* R. Ἀρετή ἐστιν ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα τῇ πρὸς ἡμᾶς, ὡρισμένῃ λόγῳ, καὶ ὡς ἂν ὁ φρόνιμος ὁρίσειε. VIRTUS eſt habitus electivus, in mediocritate conſiſtens ea quæ ad nos eſt, definita ratione, & ut definierit ipſe prudens. 2. *Ethic. Nicom.* 6.
- II. *Cauſæ*; quæ ſunt
  - *Efficiens*; eſtque vel
    - *Remota* ſeu *Univerſalis*, ſcil. Deus Ter Opt. Max. qui omnis boni fons eſt atque origo.
    - *Propinqua* ſive *Particularis*, ſcil. crebræ hominum actiones, quæ ut virtuoſæ dici mereantur, certa quædam poſtulant προσηκόμενα, & requiſita ceu principia, *de quibus cap. III.*
  - *Materia*; eſtque vel
    - *In qua* ſive *Subjectum*, & eſt vel
      - *Quod*, ſcil. ipſe homo virtutis capax.
      - *Quo*, ſcil. anima rationalis, & quidem voluntas non appetitus ſenſitivus.
    - *Circa quam* ſeu *Objectum*, quod vel
      - *Internum & propinquum*, ſcil. affectus, ſive animi motus, quos virtus non evellit, ſed moderatur. *Vide cap. IV.*
      - *Externum & remotum*, ſcil. voluptates & dolores, quos affectus plerumque comitari ſolent.
  - *Forma*; hæc ſecundum analogiam & improprie eſt Mediocritas, quæ duplex;
    - *Rei.* Medium rei eſt, quod ab utroque extremorum ſecundum proportionem Arithmeticam æquali diſtat gradu ac intervallo: ut, *novenarius reſpectu ſenarii & duodenarii eſt medius, & æqualiter diſtat ab utriſque tribus unitatibus.*
    - *Perſonæ.* Medium perſonæ eſt, quod ſecundum proportionem Geometricam uni extremorum vicinius, ab altero vero remotius eſt; vel, quod medium eſt ratione circumſtantiarum, loci, temporis, perſonæ, &c. ut, *Ea portio cibi quæ Socrati pro ipſius temperamento ſufficit, reſpectu illius dicitur medium, reſpectu tamen alterius vel deficit, vel excedit.* Hæc Mediocritas hic intelligitur.
  - *Finis*; eſtque duplex;
    - οὗ *Cujus*, ſcil. honeſtas: hujus enim gratia virtutes ſuſcipiuntur.
    - ᾧ *Cui*, ſcil. beatitudo civilis, ſeu Summum Bonum, quod principium & cauſa eſt bonorum.
- III. *Oppoſitum*; eſtque VITIUM MORALE. Vitium eſt habitus eligendi mala, ſeu ſectandi ea in vita, quæ à modo & mediocritate aberrant, ſive id exceſſu fiat, ſive defectu. *Horneus lib* 3. *Ethic. cap.* 3. *ſect.* 4. Vitium eſt habitus cum prælectione conjunctus, in nimium vel parum declinans. *Piccolom. gr.* 9. *c.* 90.
- IV. *Diviſio.* *Vide cap.* V.
- V. *Cognata & Affinia*, ſive fructus & comites virtutum indiviſibiles. *Vide cap.* XVIII *& ſeqq.*

CAP. III.

De principiis actionum humanarum.

Principia actionum humanarum ſunt potiſſime quatuor:

- **I.**
  - *SPONTANEUM*, τὸ ἑκούσιον ἐστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτῷ εἰδότι τὰ καθ' ἕκαστα ἐν οἷς ἡ πρᾶξις: Spontaneum eſt, cujus principium eſt in ipſo agente, ſciente ſingula in quibus eſt ipſe actus. 3. *Ethic. Nicom.* 1.
  - *INVITUM*, quod eſt vel
    - *Violentum* quod eſt vel
      - *Abſolute violentum.* Τὸ βίαιον ἐστιν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν τοιαύτη οὖσα ἐν ᾗ μηδὲν συμβάλλεται ὁ πράττων ἢ ὁ πάσχων. Violentum eſt, cujus principium eſt extra agentem, adeo ut is qui agit plane nihil adjumenti ad illam actionem conferat. 3. *Ethic.* 1.
      - *Secundum quid violentum*, quod dicitur mixtum, vel actio mixta ſive media, quod partim per vim extrinſecus, partim intrinſecus per voluntatem fieri videatur; Ut quando illud quod alias nunquam ſuſciperetur, nunc tamen ſuſcipitur vel ad bonum aliquod inſigne conſequendum, vel ad majus malum evitandum. *Jac. Mart. diſput. Eth.* 5.
    - *Per ignorantiam*, quæ eſt duplex:
      - *Ignorantia juris*, ſeu *univerſalium*; cum illa ignoramus quæ jure ſcire tenemur. Exempli gratia, quando latet quid eligendum, quid honeſtum, quid juſtum, &c. *Hæc ignorantia craſſa & adfectata, nec invitam actionem facit, nec veniam meretur.*
      - *Ignorantia facti*, ſeu *ſingularium*; cum ignorantur circumſtantiæ quædam ſingulares, quæ ante actionem prævideri aut præcaveri non potuerunt. *Hæc ignorantia ſi caret dolo, & ſubſequentem habet pœnitentiam ob admiſſum peccatum, facit actionem invitam & veniam meretur.*

II. *ELECTIO.* Ἡ προαίρεσις ἐστιν ὄρεξις βουλευτικὴ τῶν ἐφ' ἡμῖν. Electio eſt præmeditata appetitio eorum quæ in noſtra ſunt poteſtate, & per nos fieri poſſunt. 3. *Ethic. Nicom.* 12.

III. *CONSULTATIO.* Ἡ βούλευσις ἐστι τῆς ψυχῆς λογισμὸς περὶ τῶν πρακτῶν. Conſultatio eſt ratiocinatio de mediis, per quæ ad finem in agendo pervenitur. 3. *Ethic. Nicom.* 3. Sub deliberationem ergo cadunt quæ fieri à nobis poſſunt, non autem aliena, uti nec neceſſaria neque fortuita.

IV. *VOLUNTAS.* Ἡ βούλησις ἐστι τοῦ ἀγαθοῦ ἢ φαινομένου ἀγαθοῦ μετὰ λόγου ὄρεξις. Voluntas eſt boni, vel veri, vel adparentis, cum ratione appetitio. 3 *Eth. Nic.* 4. Vocabulum voluntatis hic non pro ipſa potentia volendi, aut actu voluntatis primo, ſed pro ſecundo accipitur.

CAP. IV.

De Affectibus.

De AFFECTIBUS iſta notanda:

- I. *Quid ſint?* R. Affectus eſt motus appetitus ſenſitivi ex apprehenſione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali corporis. *Conimbr. diſp. Eth. 6. q. 3. a. 1. vel.* Paſſio animæ nihil aliud eſt, quam motus appetitivæ virtutis in perſecutione boni, vel in fuga mali. *Tom. 2. Eth. lect. 3.*
- II. *Subjectum.* Affectus omnes pertinent ad animam ſentientem; nec tamen ad facultatem, ſive potentiam ejus apprehenſivam, ſed appetitivam.
- III. *Diviſio.* Affectus pertinent vel ad
  - *Appetitum concupiſcibilem*: ut,
    - *Amor*, qui eſt motio appetitus, qua rem aliquam proſequimur quatenus utilis & delectabilis eſt.
    - *Odium*, quod eſt motio appetitus, qua rem aliquam fugimus & repellimus, quatenus inutilis & injucunda eſt.
    - *Concupiſcentia*, quæ eſt appetitio ejus quod delectat, hoc eſt, *quod delectationem ſenſibus creat.*
    - *Gaudium*, quod eſt appetitio qua bonum amplectimur, fovemus, tenemus.
    - *Dolor & Triſtitia*, quæ oriuntur quando appetitus conjungitur cum malo, idque percipit.
  - *Appetitum iraſcibilem*: ut,
    - *Spes*, quæ eſt appetitio boni futuri cum difficultate conjuncti, ſed quod conſequi tamen poſſumus.
    - *Timor*, qui eſt dolor & perturbatio orta ex imaginatione futuri mali, aut ejus quod lædere nos poteſt.
    - *Audacia*, quæ eſt motus qui promptos facit ad adgrediendum quod ſperamus, *id eſt, ad ſuperandum periculum quod imminet, ſive quod ab adeptione boni alicujus nos prohibet.*
    - *Ira*, quæ eſt appetitio, cum dolore conjuncta, vindictæ ſive ultionis, propter eam quæ adparet parvipenſionem, vel in ſe, vel in ſuorum quempiam, convenientem.

CAP. V.

De Diviſione Virtutis Moralis.

VIRTUS alia eſt

- *Perfecta*; quæ verſatur vel circa
  - *Corpus hominis*, ut,
    - FORTITUDO, *cap. 5.*
    - TEMPERANTIA, *cap. 7.*
  - *Bona vel mala externa*, ut pote vel circa
    - *Pecuniam*, ut,
      - LIBERALITAS, *cap. 8.*
      - MAGNIFICENTIA, *cap. 9.*
    - *Honores*, ut,
      - MAGNANIMITAS, *cap. 10.*
      - MODESTIA, *cap. 11.*
    - *Iram*, ut, MANSUETUDO, *cap. 12.*
  - *Converſationem*, ut tres virtutes homileticæ: COMITAS, VERITAS, URBANITAS, *cap. 13.*
  - *Contractus*; ut, JUSTITIA, *cap. 14, 15.*
- *Imperfecta*, quæ eſt diſpoſitio ad virtutem perfectam; ut ſunt SEMIVIRTUTES, *c. 16.*
- *Perfectiſſima*, ut, VIRTUS HEROICA, quæ eſt virtutum moralium eminentia, *cap. 17.*

CAP. VI.

De Fortitudine.

De FORTITUDINE quinque notanda:

- **I. Nomen, cujus obſerv.**
  - 1. Ἐτυμολογία. Fortitudo nomen habet à ferendo. *Græcè dicitur ἀνδρεία ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς* à viro, *non quod in ſolos viros cadat, ſed quod maxime digna ſit ſexu virili, in eoque frequentior.*
  - 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum *Fortitudinis* ſumitur
    - 1. Pro qualibet virtute, quatenus animo firmitatem aliquam ad agendum tribuit.
    - 2. Pro corporis & virium naturalium vigore.
    - 3. Pro quovis contemtu periculorum, & ſic audaciæ quoq; competit.
    - 4. Proprie, pro ea virtute quæ circa fiduciám & metum verſatur, *id eſt, confidendi, & quæ intrepido animo eſſe docet.*
- ***II. Quid ſit?*** R. Ἀνδρεία ἐστὶ μεσότης περὶ φόβους καὶ θάῤῥη. FORTITUDO eſt mediocritas circa metum & fiduciam. 3. *Ethic. Nicom.* 7. Fortitudo eſt virtus mediocritatem ſervans in iis quæ metum aut fiduciam in periculis honeſtatis cauſa adeundis, vel perferendis adferre poſſunt. *Donald. lib. 3. cap.* 1.
- ***III. Objectum,*** eſt que vel
  - *Internum,* quod eſt timor & fiducia, magis tamen timor.
  - *Externũ,* quod vel
    - *Generale,* hoc ſunt formidabilia, & ea quæ fiduciam in periculis adferre homini poſſunt. *Neque tamen circa omnia formidabilia vir fortis verſatur, ſed in iis intrepide ſe gerit, quæ ita terribilia ſunt, & metum incutiunt, ut conſtantiam hominis non ſuperent. Inter hæc eſt præcipuum vitæ periculum, ſive mors ipſa.*
    - *Speciale,* hoc eſt mors bellica. *Vir fortis mortem adit & fugit:* Fugit, *quatenus non adpetit;* Adit, *quatenus non detrectat mori, ſed ita ut morte ſua de multis præclare mereatur.*
- ***IV. Actus,*** eſtq; duplex:
  - 1. *Suſtinere.* Fortitudo timorem reprimit difficultatem ſuſtinendo.
  - 2. *Adgredi.* Fortitudo audaciam moderatur adgrediendo. *Principalior tamen eſt actus ſuſtinendi quam adgrediendi.*
- ***V. Extrema,*** quæ ſunt
  - 1. *In exceſſu,* AUDACIA θρασύτης, quæ eſt nimia fiducia in periculis ſubeundis ex arrogantia quadam & ſine ratione.
  - 2. *In defectu,* TIMIDITAS δειλία, quæ ultra modum metuendo progreditur, fidendo modum deſerit.
- ***VI. Quotuplex?*** R. Fortitudo eſt vel
  - *Vera,* ſeu *virtuoſa,* quando aliquis ex habitu virtutis virum ſe præſtat.
  - *Adparens,* cujus quinque ſunt ſpecies:
    - 1. *Civilis,* quæ maxime Fortitudini veræ ſimilis videtur, & conſpicitur in civibus, qui maxima ſubeunt pericula ut honores conſequantur, aut etiam infamiam pœnasve fugiant.
    - 2. *Militaris* ſeu *experimentalis,* quando aliquos experientia rei militaris efficit animoſos.
    - 3. *Iracunda,* quando quis ira, dolore, aut alio aliquo animi affectu concitatus, temere adit pericula.
    - 4. *Fiduciaria,* ſeu *in ſpe collocata,* quando ſpes certæ victoriæ audaces efficit milites.
    - 5. *Inſcia & ſtolida,* quæ eſt eorum qui ideo aliquid audent, quod periculi magnitudinem ſæpe ignorant.

CAP.

CAP. VII.

De Temperantia.

De TEMPERANTIA quinque notanda:

- I. *Nomen*, cujus obſerv.
  - 1. Ἐτυμολογία. Temperantia nomen habet à temperando, cum voluptates refrænet, moderetur, & temperet. Græcis dicitur σωφροσύνη, quaſi σώζουσα τὴν φρένα, *conſervans mentem*; aut quaſi σῶα φρόνησις, *ſalva prudentia*.
  - 2. Ὁμωνυμία. Vocabulum *Temperantia* accipitur
    - 1. *Impropriè*, quatenus videlicet tribuitur brutis, *v. gr. apibus, aquilæ*, &c.
    - 2. *Generaliter*, pro omnium actionum humanarum moderatione. *Quo ſenſu omnes fere virtutes ſub ſe complectitur.*
    - 3. *Specialiter*, pro illa virtutis moralis ſpecie, quæ circa voluptates moderandas eſt occupata.
- II. *Quid ſit*? R. Σωφροσύνη ἐστὶ μεσότης περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας. TEMPERANTIA eſt mediocritas circa voluptates & dolores. 3 *Ethic. Nicom.* 10. Temperantia eſt virtus mediocritatem ſervans in adpetendis & fugiendis corporis voluptatibus, quæ guſtu & tactu percipiuntur. *Donald. lib.* 3. *Ethic. c.* 2.
- III. *Objectum* quod eſt vel
  - *Primarium*, ſeu *per ſe*; ut ſunt voluptates corporis, quæ afficiunt guſtum & tactum, & percipiuntur ex cibo, potu, & venere.
  - *Secundarium*, ſeu *per accidens*; ut ſunt dolores, quatenus ex nimio deſiderio voluptatum, vel illarum privatione oriuntur.
- IV. *Extrema* quæ ſunt
  - 1 *In exceſſu*, INTEMPERANTIA ἀκολασία, hæc eſt vitium quo citra dejectum quævis voluptates in guſtu aut tactu poſitæ, nulla habita honeſtatis ratione, immoderate expetuntur.
  - 2. *In defectu*, STUPIDITAS ἀναισθησία, hæc eſt vitium in adſpernandis omnibus etiam neceſſariis & honeſtis voluptatibus.
- V. *Species*, ſuntque
  - 1. *Frugalitas*, de qua not.
    - 1. *Quid ſit*? R. Frugalitas eſt temperantia in ſumendo nutrimento. *In cibo & potu proportio Geometrica eſt obſervanda, homines enim plurimum variant.*
    - 2. *Quotuplex*? R. Frugalitas eſt vel
      - *Abſtinentia*, de qua not.
        - 1. *Quid ſit*? R Abſtinentia eſt frugalitas in moderato cibi uſu.
        - 2. *Extrema*;
          - 1. In exceſſu *voracitas*.
          - 2. In defectu *nimia abſtinentia à cibo*.
      - *Sobrietas*, de qua not.
        - 1. *Quid ſit*? R. Sobrietas eſt frugalitas in moderato potus uſu.
        - 2. *Extrema*;
          - 1. In exceſſu *ebrietas*, ſive *ebrioſitas*.
          - 2. In defectu *nimia abſtinentia à potu*.
  - 2. *Caſtitas*:
    - 1. *Quid ſit*? R. Caſtitas eſt temperantia in moderato Veneris uſu.
    - 2. *Extrema*:
      - 1. In exceſſu *ſalacitas*, ſive *libido*.
      - 2. In defectu, *nimia & contra naturæ ordinem abſtinentia à Venere*.

CAP. VIII.

De Liberalitate.

De LIBERALITATE quatuor notanda s

- *I. Quid ſit?* R. Ἐλευθεριότης ἐςὶ μεσότης περὶ τὰ χρήματα. LIBERALITAS eſt mediocritas circa pecunias, 4. *Ethic. Nicom.* 1. Liberalitas eſt virtus mediocritatem ſervans in pecuniis modicis dandis accipiendisque. *Donald. l.* 3. *c.* 3.
- *II. Objectum*, & ſunt τὰ χρήματα, pecuniæ, divitiæ ſeu opes. *Per* τὰ χρήματα *intelliguntur cuncta illa quorum æſtimationem nummus metitur.*
- *III. Actiones.* Liberalitas conſiſtit tum in
  - *Dando*, ubi not. tum
    - *Modus*, hic not.
      1. *Perſona* tum
         - *Dantis.* Liberalis dat libenter, ſine moleſtia & exprobratione.
         - *Accipientis.* Non omnibus eſt benefaciendum, ſed tantum indigentibus, dignis, probis, bene meritis, &c.
      2. *Quantitas.* Pro facultatibus dantis, & pro dignitate ac neceſſitate accipientis beneficia diſtribuantur.
      3. *Qualitas.* Beneficia accipienti proſint, noceant nemini.
      4. *Tempus.* Tum dentur beneficia, cum res exigit; abſit itaque omnis procraſtinatio.
      5. *Locus.* Honoris gratia collata beneficia fiant palam: egeſtatis ſublevandæ cauſa privatim.
    - *Finis*, qui debet eſſe ſola honeſtas. Non enim liberales ſunt, qui gratia vel oſtentationis, vel majoris lucri & remunerationis dant atque erogant.
  - *Accipiendo*: Liberalis cavebit ne aliunde accipiat, quam unde debet, utque honeſtis rationibus facultates ſuas augeat.
- *IV. Extrema* ſunt
  1. *In exceſſu*, PRODIGALITAS, de qua not,
     1. *Quid ſit?* R. Prodigalitas ἀσωτία eſt vitium, modum in nimium dando, & parum aut inhoneſte accipiendo violans.
     2. *Quotuplex?* R. Prodigalitas eſt vel
        - *Simplex*, quæ in res quaſlibet temere facultates profundit, ſine ulla ſpe receptionis.
        - *Mixta*, quæ cum aliis vitiis eſt conjuncta: ſeu, quæ ab aliis per injuriam aufert, quod aliis immoderate tribuit.
  2. *In defectu*, AVARITIA, de qua not.
     1. *Quid ſit?* R. Avaritia ἀνελευθερία eſt vitium, in nimium accipiendo, retinendoque modum violans.
     2. *Genera avarorum*, ea ſunt tria:
        1. *Eorum* qui dando ſolum deficiunt, interim tamen injuſte non accipiunt.
        2. *Eorum* qui injuſte accipiunt, & per fas & nefas opes congerunt.
        3. *Eorum* qui in dando deficiunt, & in accipiendo modum excedunt.

CAP.

CAP. IX.

De Magnificentia.

De MAGNIFICENTIA quinque notanda:

- *I. Nomen* ſumitur
  1. Pro titulo dignitatis, quo ex Romanorum more ſalutare conſuevimus eos qui magiſtratus publici, aut nobilitatis dignitate majori alios antecellunt.
  2. Pro eo quod authoritatem conciliat: ut, *magnificus inceſſus, magnifica facies.*
  3. Pro virtute, quæ decorum ſervat in magnis ſumtibus faciendis.
- *II. Quid ſit?* R. ἡ μεγαλοπρέπειά ἐστι δαπάνη ἐν μεγέθει πρέπουσα, MAGNIFICENTIA eſt ſumtus in rebus magnis & amplis decorus. 4. *Ethic. Nicom.* 2. Magnificentia eſt virtus in magnis ſumtibus erogandis mediocritatem ſervans. *Donald. l. 3. c. 4.*
- *III. Objectum*, ſuntque ſumtus magni in quibus erogandis decorum ſpectatur. Hic tria notanda:
  1. *Perſona.* Magnificentiam qui vult exercere non debet eſſe pauper vel plebeius; ſed ſit dives, & in aliquo dignitatis & honoris gradu conſtitutus.
  2. *Sumtus*, de quibus not.
     1. Magnorum ſumtuum alii aliis ſunt majores, alii minores; prout ergo divitiæ uniuſcujuſque ferunt, expenſæ ſunt faciendæ.
     2. Qui impendit ea quæ ſibi furto, rapinis, fraude, aliiſque mediis illicitis adquiſivit, magnificus dicendus non eſt.
     3. Sumtus fiant non gloriæ cauſa ſed honeſtatis, cum voluptate, ſine parſimonia.
  3. *Opera* in quæ ſumtus fiunt, ſuntq; vel
     - *Sacra*, quæ ad divinum cultum pertinent: ut, *templa, altaria*, &c.
     - *Profana*, quæ vel
       - *Publica*, quæ ad publicum civitatis uſum & ornamentum pertinent: ut, *theatra, mœnia, pontes*, &c.
       - *Privata*, quæ ipſum magnificum & ſuos ſpectant: ut, *ædes, horti, veſtes*, &c.
- *IV. Diſcrimen* Magnificentiæ & Liberalitatis:
  1. Magnificentia verſatur circa ſumtus magnos, Liberalitas vero circa modicos eſt occupata.
  2. Omnis magnificus eſt liberalis, non autem omnis liberalis eſt magnificus.
  3. Liberalitatis actiones ſunt dare & accipere, magnificentiæ autem ſumtus facere.
  4. Nemo poteſt dici liberalis erga ſe, & ſuos, ſed tantum erga alios, poteſt autem aliquis etiam in ſe & ſuos eſſe magnificus.
- *V. Extrema*, ſuntque
  - 2. *In exceſſu*, LUXUS ἀπειροκαλία καὶ βαναυσία, quæ eſt inepta & inutilis magnorum ſumtuum in res viles & non neceſſarias profuſio, oſtentationis ſolum gratia, facta.
  - 2. *In defectu*, SORDES μικροπρέπεια, quæ eſt indecora & intempeſtiva in magnis & ſplendidis operibus efficiendis parſimonia.

CAP. X.

De Magnanimitate.

De MAGNANIMITATE quinque notanda:

I. *Nomen;* ſumitur
- 1. Pro fortitudine; *quia in periculis ſummis magnus requiritur animus.*
- 2. Pro ornamento quodam virtutum omnium; *quo ſenſu per omnes virtutes eam deducit Ariſt.* 4. *Eth.* 3. *& quomodo in ſingulis ſe gerat, oſtendit.*
- 3. Pro virtute appetitum in magnis honoribus expetendis regente.

II. *Quid ſit?* R. MAGNANIMITAS μεγαλοψυχία eſt virtus in magnis & debitis honoribus expetendis vel contemnendis mediocritatem ſervans. *Donald. l.* 3. *c.* 5.

III. *Objectum,* eſtque
- *Generale,* hoc ſunt τὰ μεγάλα res magnæ, uti ipſa Etymologia innuit.
- *Speciale,* hoc ſunt honores magni, *quia honor omnium externorum bonorum maximum.* Honor eſt præmium virtutis, tributum à congruente ejus judice viro bono, ut ejus virtus refulgeat, cæterique ejus exemplo ad virtutem excitentur: *Piccolom. grad.* 8. *cap.* 24.

IV. *Officium Magnanimi,* quod eſt vel
- *Primarium,* eſtque magnos & meritos honores convenienter & modo decenti expetere, vel contemnere.
- *Secundarium,* eſtque circa divitias & potentiam, necnon circa fortunam, tam proſperam quam adverſam, ita moderate verſari, ut nimirum in rebus ſecundis animum non efferat, nec in adverſis deſpondeat, ſed omnem fortunam decenter & moderate ferat.

V. *Extrema,* quæ ſunt
- 1. *In exceſſu,* SUPERBIA χαυνότης, eſtque vitium per quod majoribus honoribus quam digni ſumus, nos dignos judicamus. *Omnis ſuperbus eſt ſtultus & injuſtus.*
- 2. *In defectu,* PUSILLANIMITAS μικροψυχία, eſtque vitium per quod iis honoribus nos indignos judicamus, qui tamen jure nobis debentur. *Qui hoc vitio laborant in ſe ipſos & in ipſam virtutem quodammodo ſunt injuſti, ſpoliantes ſe honoribus qui propter virtutem iis debentur: Seipſos quoque reddunt ſuſpectos, quod ſceleris alicujus ſibi conſcii honores dignos averſentur.*

CAP. XI.

De Modeſtia.

De MODESTIA quinque notanda:

I. *Nomen;* ſumitur
- 1. *Generaliter,* pro quavis animi moderatione, verecundia & pudore in loquendo, ſtando, incedendo, gaudendo.
- 2. *Specialiter,* pro virtute circa honores mediocres occupata.

II. *Quid ſit?* R. MODESTIA eſt virtus ſervans mediocritatem in parvis honoribus eo quo decet modo expetendis. *Prætor. in Theat. Eth. p.* 2. *ſect.* 11.

III. *Objectum* ſunt honores modici & parvi. *Differt igitur Modeſtia à Magnanimitate ſicut Liberalitas à Magnificentia: Magnanimitas verſatur circa magnos, Modeſtia circa parvos honores.*

IV. *Officium modeſtiæ* eſt
- 1. Adpetere debitos & juſtos, *h.e. legitimis mediis adquiſitos* honores.
- 2. Abſtinere à nimiis & nobis dignioribus honoribus. *Hinc fuga honorum nec per ſe laudabilis eſt, nec culpabilis, ſed dum à medio recedit.*

V. *Extrema* ſunt
- 1. *In exceſſu,* AMBITIO φιλοτιμία, & eſt vitium quo honores mediocres nimium & præter rationem expetimus.
- 2. *In defectu,* HONORUM CONTEMTUS ἀφιλοτιμία, & eſt vitium quo honores etiam nobis debitos præter rationem adſpernamur.

CAP. XII.

De Manſuetudine.

De MANSUETUDINE quinque not.

I. *Nomen* ; ſumitur
1. Generaliter, pro eo quod quacunque ratione eſt manſuetum, vel cicur factum.
2. Pro lenitudine, quæ alias in defectu peccat.
3. Proprie pro virtute quæ inter lenitudinem & iracundiam medium tenet. *Dicitur etiam placabilitas, clementia, lenitas, &c.*

II. *Quid ſit* ? *R.* πρᾳότης δὲ μεσότης περὶ ὀργάς, MANSUETUDO eſt mediocritas circa iras. 4. *Ethic. Nicom.* 5. Manſuetudo eſt virtus quæ mediocritatem ſervat circa iram in vindicando & puniendo. *Golius l.* 4. *Ethic. c.* 5.

III. *Objectum* eſt vel
- *Internum*, ſc. ira, ſeu iraſcendi appetitus.
- *Externum*, ſc. omnia ea quæ iram in animo hominis excitare poſſunt, ut ſunt, *injuria, damna, contemtus, &c.*

IV. *Officium manſueti* eſt iram moderari. Habenda itaque eſt ratio
1. *Cauſarum*. Iraſcendum eſt non propter leves, ſed ſolum propter graves & juſtas cauſas, pertinentes ad vindicationem & defenſionem honoris & cultus divini, patriæ, libertatis, legum, conjugum, liberorum, famæ, exiſtimationis, & ſimilium.
2. *Perſonarum*. Iraſcendum non imprudenter peccantibus, non mente captis, non ſuperioribus, non bene de nobis meritis, non veniam precantibus; ſed improbis & malis.
3. *Modi*, qui conſiſtit in ira frænanda, ne vel honeſtatis terminos excedat, vel rationibus non cedat, vel primo impetu quidquam fiat, vel ira delicto major ſit.
4. *Temporis*. Hic duo not.
   1. *Quando* ? R. Cavendum eſt ne nimis tarde in gravioribus, nec nimis cito in levioribus delictis: ne in ſeriis conſultationibus, aut tempore gaudii iraſcamur.
   2. *Quamdiu* ? R. Ira non eſt diu alenda, alias in odium aut furorem vertitur.

V. *Extrema* ſunt
1. *In exceſſu*, IRACUNDIA, cujus not.
   1. *Quid ſit* ? R. Iracundia ὀργιλότης eſt vitium quo præter modum abſque juſtis cauſis iræ indulgemus.
   2. *Species* ſunt
      1. *Excandeſcentia* ἀκροχολία, qua ſubito & aperte ob levem cauſam iraſcimur, ſubitoque placamur.
      2. *Amarulentia* πικρότης, qua tarde iraſcimur, ſed iracundiam ſemel conceptam tamdiu retinemus, donec vel vindictam fuerimus conſecuti, vel diuturnitate tam concoxerimus.
      3. *Crudelitas* βαρυθυμία, & eſt iracundia pertinax & aperta, quæ abſque vindicta placari non poteſt.
2. *In defectu*, LENITUDO ἀοργησία, vitium per quod ne juſtis quidem de cauſis ira commovemur. *Qui hoc vitio laborant, videntur ſtolidi & fatui, ſunt ſervili & abjecto animo, & ad res præclaras gerendas minus apti.*

CAP. XIII.

De Virtutibus Homiliticis.

VIRTUTES HOMILITICÆ ſunt tres;

- **I. COMITAS, de qua not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. COMITAS (*alias dicta humanitas, affabilitas, &c.*) eſt virtus in converſatione quotidiana mediocritatem ſervans, ne quis juſte offendatur. *Prætor. p. 2. Theat. Eth. ſect. 13.*
  - 2. *Objectum* ſunt hominum congreſſus ſeu quotidiana converſatio.
  - 3. *Officium:* Vir Comis
    - 1. Quantum per honeſtatem & utilitatem fieri poteſt, neminem debet offendere, ſed potius delectare.
    - 2. Si non poteſt omnia aliorum dicta & facta adprobare, eos amice & modeſte admoneat, neq; hac in parte eorum offenſionem metuat, ſed magis honeſtatem & utilitatem ſpectet.
    - 3. Debet rationem habere perſonarum. *Præſtantioribus auſcultare & obtemperare convenit: Inferioribus modeſte perſuadere: Æqualibus conſentire.*
  - 4. *Extrema* ſunt
    - 1. *In exceſſu, ADSENTATIO* ἀρέσκεια, vitium, quo præter modum & rationem honeſtatis, in omnibus dictis & factis placere ſtudemus iis cum quibus converſamur.
    - 2. *In defectu, MOROSITAS* δυσκολία, vitium, quo præter modum & rationem nemini, ne in honeſtis quidem rebus & actionibus placere volumus, ſed omnia improbamus.
- **II. VERITAS, de qua IV. not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. VERITAS, ſeu Veracitas eſt virtus, per quam id quod in qualibet re verum eſt, ſolius veritatis amore ſimpliciter & aperte fatemur, nihil addendo vel detrahendo. *Galatas I. 4.*
  - 2. *Objectum* eſt *verum* tum in verbis, tum in factis.
  - 3. *Officium;* Vir verax eſt
    - 1 ἐπιεικής, Juſtus ac bonus, nihil propter commodum privatum dicens vel faciens, quod revera non ſit.
    - 2. αὐθέκαστος, in dictis & factis per omnia ſibi ſimilis, nihil in alterius gratiam fingens.
    - 3. ἐλαττωτικός, ſua non jactans, ſed extenuans potius.
  - 4. *Extrema* ſunt
    - 1. *In exceſſu, ARROGANTIA* ἀλαζονεία, quæ eſt mendacium quo ea, quæ non habemus, nobis arrogamus.
    - 2. *In defectu, DISSIMULATIO* εἰρωνεία, quæ eſt mendacium quo ea, quæ nobis adſunt, negamus, fingimuſque contraria.
- **III. URBANITAS, de qua IV. not.**
  - 1. *Quid ſit?* R. URBANITAS εὐτραπελία eſt virtus in ludis & jocis mediocritatem ſervans. *Donald. l. 3. c. 10.*
  - 2. *Objectum* ſunt ludi & joci omniaque delectabilia.
  - 3. *Officium Urbani;* Ludi & joci ſint liberales & honeſti, & non tantum oblectationis & ſapientiæ ſale conditi, ſed & perſonis, loco, atque temporibus accommodati.
  - 4. *Extrema* ſunt
    - 1. *In exceſſu, SCURRILITAS* βωμολοχία, vitium, quo in jocando & modum & decorum excedimus, non habita ratione honeſtatis cæterarumque circumſtantiarum.
    - 2. *In defectu, RUSTICITAS* ἀγροικία, vitium, quo neque jucunda proferre, neque aliorum jocos ferre poſſumus.

CAP.

CAP. XIV.

De Juſtitia.

De JUSTITIA tria not.

1. *Quid ſit?* R. δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις ἀφ' ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ' ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια. JUSTITIA eſt habitus quo homines idonei ſunt ad agendum ea quæ juſta ſunt, eademque etiam agunt & volunt. *lib.* 5. *Ethic. c.* 1.
2. *Quotuplex?* R. Juſtitia eſt vel
   - *Univerſalis*, de qua not.
     1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA UNIVERSALIS eſt qua omnibus legibus ad publicam ſocietatis conſervationem obedientia præſtatur. *Hæc juſtitia omnes in ſe virtutes complectitur, et tam late patet quam virtus ipſa, nec ab hac differt, niſi quod non tam eſt virtus nuda & in ſe ſpectata, quam eadem in uſu & exercitio poſita. Horn. l.* 3. *c.* 11.
     2. *Objectum* ſunt omnium legum & virtutum actiones, ſive omnia legitima; unde etiam *Juſtitia Legalis dicitur.*
   - *Particularis*, de qua not.
     1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA PARTICULARIS eſt virtus quæ tam in rerum diſtributione, quam commutatione ac contractibus, & omnibus in quibus injuria cuiquam fieri poteſt, ita hominem ſe gerere docet, ut nec de externis bonis plus ſibi vindicet & minus alteri relinquat, nec rurſus de malis minus ſibi & plus alteri quam par eſt, & jure illi debetur. *Horneus l. d. Hæc proprie eſt Juſtitia quæ ſpecialem virtutem conſtituit, quæque hic conſideranda venit.*
     2. *Quotuplex ſit?* R. eſt vel
        - *Diſtributiva*, de qua not.
          1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA DISTRIBUTIVA διανεμητικὴ eſt, quæ in diſtributione rerum externarum, pro ratione dignitatis perſonarum et æqualitatis rerum ſingulis ſuum tribuit.
          2. *Objectum* ſunt res externæ inter plures dividendæ: ut, *honores, præmia, pœna, &c.*
          3. *Proportio* ſit Geometrica, ubi perſonarum dignitas, & pretium rerum diſtribuendarum ſpectatur.
        - *Commutativa*, de qua not.
          1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA COMMUTATIVA συναλλακτικὴ eſt, quæ in contractibus & rerum commutatione, nullo habito perſonarum reſpectu, eam ſervat æqualitatem, ut ſuum quiſque conſequatur, et nulla pars defraudetur.
          2. *Objectum* ſunt res commutandæ, ſeu ipſi contractus & permutationes rerum.
          3. *Proportio* ſit Arithmetica, nam hic non perſonarum reſpectus, ſed ſimplex rerum æqualitas attenditur.
3. *Effectus eſt* JUS, de quo *cap. ſeq. XV.*

CAP. XIII.

De Virtutibus Homiliticis.

VIRTUTES HOMILITICÆ ſunt tres;

- **I. COMITAS, de qua not.**
  1. *Quid ſit?* R. COMITAS (*alias dicta humanitas, affabilitas, &c.*) eſt virtus in converſatione quotidiana mediocritatem ſervans, ne quis juſte offendatur. *Prætor. p. 2. Theat. Eth. ſect. 13.*
  2. *Objectum* ſunt hominum congreſſus ſeu quotidiana converſatio.
  3. *Officium:* Vir Comis
     1. Quantum per honeſtatem & utilitatem fieri poteſt, neminem debet offendere, ſed potius delectare.
     2. Si non poteſt omnia aliorum dicta & facta approbare, eos amice & modeſte admoneat, neq; hac in parte eorum offenſionem metuat, ſed magis honeſtatem & utilitatem ſpectet.
     3. Debet rationem habere perſonarum. *Præſtantioribus auſcultare & obtemperare convenit: Inferioribus modeſte perſuadere: Æqualibus conſentire.*
  4. *Extrema* ſunt
     1. *In exceſſu, ADSENTATIO* ἀρέσκεια, vitium, quo præter modum & rationem honeſtatis, in omnibus dictis & factis placere ſtudemus iis cum quibus converſamur.
     2. *In defectu, MOROSITAS* δυσκολία, vitium, quo præter modum & rationem nemini, ne in honeſtis quidem rebus & actionibus placere volumus, ſed omnia improbamus.
- **II. VERITAS, de qua IV. not.**
  1. *Quid ſit?* R. VERITAS, ſeu Veracitas eſt virtus, per quam id quod in qualibet re verum eſt, ſolius veritatis amore ſimpliciter & aperte fatemur, nihil addendo vel detrahendo. *Galenus l.* 4.
  2. *Objectum eſt verum* tum in verbis, tum in factis.
  3. *Officium;* Vir verax eſt
     1. ἐπιεικής, Juſtus ac bonus, nihil propter commodum privatum dicens vel faciens, quod revera non ſit.
     2. αὐθέκαστος, in dictis & factis per omnia ſibi ſimilis, nihil in alterius gratiam fingens.
     3. ἐλαττωτικός, ſua non jactans, ſed extenuans potius.
  4. *Extrema* ſunt
     1. *In exceſſu, ARROGANTIA* ἀλαζονεία, quæ eſt mendacium quo ea, quæ non habemus, nobis arrogamus.
     2. *In defectu, DISSIMULATIO* εἰρωνεία, quæ eſt mendacium quo ea, quæ nobis adſunt, negamus, fingimuſque contraria.
- **III. URBANITAS, de qua IV. not.**
  1. *Quid ſit?* R. URBANITAS εὐτραπελία eſt virtus in ludis & jocis mediocritatem ſervans. *Donald. l. 3. c. 10.*
  2. *Objectum* ſunt ludi & joci omniaque delectabilia.
  3. *Officium Urbani;* Ludi & joci ſint liberales & honeſti, & non tantum oblectationis & ſapientiæ ſale conditi, ſed & perſonis, loco, atque temporibus accommodati.
  4. *Extrema* ſunt
     1. *In exceſſu, SCURRILITAS* βωμολοχία, vitium, quo in jocando & modum & decorum excedimus, non habita ratione honeſtatis cæterarumque circumſtantiarum.
     2. *In defectu, RUSTICITAS* ἀγροικία, vitium, quo neque jucunda proferre, neque aliorum jocos ferre poſſumus.

CAP.

CAP. XIV.

De Juſtitia.

De JUSTITIA tria not.

- 1. *Quid ſit?* R. δικαιοσύνη ἐστὶν ἕξις ἀφ᾽ ἧς πρακτικοὶ τῶν δικαίων εἰσί, καὶ ἀφ᾽ ἧς δικαιοπραγοῦσι καὶ βούλονται τὰ δίκαια. JUSTITIA eſt habitus quo homines idonei ſunt ad agendum ea quæ juſta ſunt, eademque etiam agunt & volunt. *lib.* 5. *Ethic. c.* 1.
- 2. *Quotuplex?* R. Juſtitia eſt vel
  - *Univerſalis*, de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA UNIVERSALIS eſt qua omnibus legibus ad publicam ſocietatis conſervationem obedientia præſtatur. *Hæc juſtitia omnes in ſe virtutes complectitur, et tam late patet quam virtus ipſa, nec ab hac differt, niſi quod non tam eſt virtus nuda & in ſe ſpectata, quam eadem in uſu & exercitio poſita. Horn. l.* 3. *c.* 11.
    - 2. *Objectum* ſunt omnium legum & virtutum actiones, ſive omnia legitima; unde etiam *Juſtitia Legalis dicitur.*
  - *Particularis*, de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA PARTICULARIS eſt virtus quæ tam in rerum diſtributione, quam commutatione ac contractibus, & omnibus in quibus injuria cuiquam fieri poteſt, ita hominem ſe gerere docet, ut nec de externis bonis plus ſibi vindicet & minus alteri relinquat, nec rurſus de malis minus ſibi & plus alteri quam par eſt, & jure illi debetur. *Horneus l. d. Hæc proprie eſt Juſtitia quæ ſpecialem virtutem conſtituit, quæque hic conſideranda venit.*
    - 2. *Quotuplex ſit?* R. eſt vel
      - *Diſtributiva*, de qua not.
        - 1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA DISTRIBUTIVA διανεμητικὴ eſt, quæ in diſtributione rerum externarum, pro ratione dignitatis perſonarum et æqualitatis rerum ſingulis ſuum tribuit.
        - 2. *Objectum* ſunt res externæ inter plures dividendæ: ut, *honores, præmia, pœna, &c.*
        - 3. *Proportio* ſit Geometrica, ubi perſonarum dignitas, & pretium rerum diſtribuendarum ſpectatur.
      - *Commutativa* de qua not.
        - 1. *Quid ſit?* R. JUSTITIA COMMUTATIVA συναλλακτικὴ eſt, quæ in contractibus & rerum commutatione, nullo habito perſonarum reſpectu, eam ſervat æqualitatem, ut ſuum quiſque conſequatur, et nulla pars defraudetur.
        - 2. *Objectum* ſunt res commutandæ, ſeu ipſi contractus & permutationes rerum.
        - 3. *Proportio* ſit Arithmetica, nam hic non perſonarum reſpectus, ſed ſimplex rerum æqualitas attenditur.
- 3. *Effectus eſt* JUS, de quo *cap. ſeq. XV.*

CAP. XV.

De Jure.

De JURE tria not.

- I. *Quid ſit?* R. Jus eſt Juſtitiæ effectum, quod in mutuæ ſocietatis uſu hominibus recta præſcribit ratio. *Donald. l. 3. c. 7.*
- II. *Quotuplex?* R. Jus eſt vel
  - *Civile,* de quo not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Jus CIVILE δίκαιον πολιτικὸν eſt, quod in ſocietate inter homines liberos & æquales, vel proportione, vel numero, ad ſufficientem rerum neceſſariarum copiam colitur.
    - 2. *Quotuplex ſit?* R.
      - *Naturale* φυσικὸν, quod natura omnibus hominibus indidit. *Sub hoc comprehenditur etiam illud, quod ICti vocant Jus gentium.*
      - *Legitimum,* de quo not.
        - 1. *Quid ſit?* R. Jus LEGITIMUM νομικὸν eſt, quod hominum decreto in ſocietate ad civium ſalutem eſt ſancitum. *Dicitur etiam Jus poſitivum, item Lex, & à ICtis Jus civile.* LEX HUMANA eſt decretum factum & promulgatum ab eo, qui publicam authoritatem in civitate aliqua habet, præſcribens quidpiam à ſubditis ſervandum, quod ad Reip. tranquillitatem & utilitatem facere probabiliter putatur. *H. l. 4. c. 3.*
        - 2. *Adjunctũ* eſt *Æquitas,* ubi not.
          - 1. *Quid ſit?* R. Æquitas ἐπιείκεια eſt correctio juris legitimi ſive legis ea parte, qua lex deficit ob ſuam generalitatem.
          - 2. *Oppoſita*
            - 1. τὸ ἀκριβοδίκαιον, ſummum jus, ſeu jus ſtrictum.
            - 2. ἡ συκοφαντία, callida & malitioſa juris interpretatio.
  - *Oeconomicum,* de quo not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Jus OECONOMICUM eſt communio & ſocietas vitæ eorum qui ejuſdem ſunt domus, inſtituta ad generis propagationem, & domeſticorum ſuſtentationem.
    - 2. *Quotuplex ſit?* R. eſt vel
      - *Paternum* πατρικὸν, quod eſt inter parentes & liberos.
      - *Herile* δεσποτικὸν, quod eſt inter dominum & ſervum.
      - *Matrimoniale* γαμικὸν, quod eſt inter maritum & uxorem.
- III. *Oppoſitum* eſt INJURIA ἀδίκημα, juris violatio; cum à ſciente ac volente invito alicui præter meritum damnum infertur. *Dicitur* invito, *nam volenti non fit injuria; vel volens non patitur injuſtum.*

CAP. XVI.

De Semivirtutibus.

SEMIVIRTUTES verſantur *vel circa*

- *Voluptates*, ut CONTINENTIA, de qua not.
  - *I. Quid ſit?* R. CONTINENTIA ἐγκράτεια eſt virtus imperfecta, qua inordinati affectus omnes, inprimiſque alimenti & veneris, rectæ rationi reluctantes, inviti ſubjiciuntur. *Donald.l.*3.*c.*12. *vel,* Continentia eſt diſpoſitio proba, ſequens rationem rectam, qua homo ſe abſtinet à voluptatibus cupiditate repugnante. *Piccolom. grad.* 13. *cap.*14.
  - *II. Objectum* eſt vel
    - *Primarium*, ſcil. voluptates corporis, quæ percipiuntur ex guſtu & tactu.
    - *Secundarium*, ſcil. voluptates quæ percipiuntur ex divitiis, honoribus, cupiditate vindictæ.
  - *III. Extrema* ſunt
    - 1. *In exceſſu*, INCONTINENTIA, de qua not.
      - 1. *Quid ſit? R.* Incontinentia ἀκρασία eſt, qua nonnulli contra judicium rectæ rationis, à pravis cupiditatibus quodammodo inviti ad peccandum abripiuntur. *Incontinens partim ſciens, partim nolens peccat, eo quod licet univerſale teneat, tamen in ſpecie ſingularibus actionibus non adplicat.*
      - 2. *Quotuplex ſit?* R. Incontinentia eſt *vel*
        - *Præcipitantia*, qua ſubito per imprudentiam à vehementiori affectu abripimur.
        - *Infirmitas*, qua aliquamdiu pravis cupiditatibus reſiſtentes tandem ſubcumbimus.
    - 2. *In defectu*, cum quis voluptates adeo averſatur, ut ne propter honeſtam voluptatem aliquid laude dignum ſuſcipiat.
- *Dolores*, ut TOLERANTIA, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. TOLERANTIA καρτερία eſt virtus imperfecta, qua res adverſas & laborioſas, cum quodam dolore conjunctas, honeſtatis gratia magno animo perferimus. *Præter. vel,* Tolerantia eſt affectus rationem rectam ſequens, qua homo perfert dolores repugnante iraſcendi appetitu. *Piccolom.*
  - *II. Objectum* ſunt res adverſæ ſeu dolores; non vero quivis, ſed ii præſertim, in quibus plerique ſubcumbunt ex imbecillitate animi & indulgentia.
  - *III. Extrema* ſunt
    - 1. *In exceſſu*, PERTINACIA, vitium quo quævis moleſta & adverſa ſine honeſtatis ratione, tantum ex obſtinatione animi perferuntur.
    - 2. *In defectu*, MOLLITIES μαλακία, vitium quo nullas plane moleſtias aut dolores honeſtatis gratia perferre volumus. *Hæc ſi oriatur ex vitio naturæ, ſive gentis, & morbo, excuſationem meretur.*

CAP. XVII.

De Virtute Heroica.

De VIRTUTE HEROICA tria not.

- *I. Nomen.* VIRTUS HEROICA, *ἀρετὴ ἡρωικὴ ἀπὸ τοῦ ἥρωος*, ab Ariſtotele dicitur *divina*, non quod Deorum ſit propria, verum quod homo hac virtute præditus ultra communem hominem ſortem ſe quaſi elevans, diis ſe, quantum humana fert conditio, ſimilem præſtat.
- *II. Quid ſit?* R. VIRTUS HEROICA eſt habitus animi, non tam humana induſtria adquiſitus, quam divinitus quibuſdam conceſſus, ad ejuſmodi actiones acerrimo impetu & feliciſſimo ſucceſſu obeundas, quæ alioquin à communis ſortis hominibus præſtari non poſſent. *Gutkius diſp. Eth. 3. th. 21. vel,* Virtus heroica eſt virtutis excellentia, hominem ſupra communem ſeu humanam conditionem elevans. *Piccolom. gr. 6.*
- *III. Extrema ſunt*
  - *In exceſſu,* FERITAS *θηριότης*, vitium, quo homo excuſſo rectæ rationis judicio, omniq; humanitate projecta, ferarum more, ea amplectitur & perpetrat à quibus alioquin humanus animus naturaliter abhorret; *vel,* Feritas eſt vitium humanam adpetitionem in ferinam commutans, omnem rationis uſum excludens, ex perverſione veri amoris ortum, per quod infra hominis conditionem deprimitur. *Piccolom.*
  - *In defectu,* Ignavia ſumma & ineptitudo ad omnem virtutis impetum.

CAP. XVIII.

De Voluptate.

Cognata ſeu affinia virtutum ſunt

- VOLUPTAS, de qua not.
  - *I. Quid ſit?* R. *ἡδονή ἐστιν ἐνέργεια τῆς κατὰ φύσιν ἕξεως ἀνεμπόδιστος.* VOLUPTAS eſt operatio non impedita, promanans ab habitu qui eſt ſecundum naturam. *Eth. 7. Nicom. 12.* *ἡδονή ἐστι τελείας ἐνεργείας ἐπιγινόμενον τέλος.* Voluptas eſt perfectæ operationis ſubſequens ſignum. 10. *Eth.* 4.
  - *II. Quotuplex ſit?* R. Voluptas eſt
    - 1. vel
      - *Animi,* quæ ex perfectorum animi habituum actionibus profecta, per ſe abſque dolore eſt jucunda.
      - *corporis,* quam naturæ neceſſitati ſatisfaciens ex rectæ rationis præſcripto corpus percipit. *Donald.*
    - 2. vel
      - *Honeſta,* quæ ex honeſtis actionibus percipitur: ut, *tranquillitas & lætitia bonæ conſcientiæ.*
      - *Turpis,* quæ ex inhoneſtis actionibus percipitur: ut, *ſi quis furtis, homicidiis, &c. gaudeat.*
      - *Indifferens,* quæ ex neutris actionibus percipitur: ut, *ſi quis eſu piſcium, ſi hortorum cultura delectatur.*
    - 3. vel
      - *Pura & ſincera,* quæ nihil habet admixtum turpitudinis aut doloris.
      - *Impura & mixta,* quæ aliquid turpitudinis aut moleſtiæ ſibi junctum habet.
    - 4. vel
      - *Humana,* quæ hominis naturæ convenit.
      - *Belluina,* quæ belluis convenit: *Quot igitur belluarum ſpecies, tot ſunt voluptatum belluinarum differentiæ.*
- M[illegible]A, *de qua cap. 19.*

CAP.

CAP. XIX.

De Amicitia.

DE AMICITIA V. not.

I. *Nomen*, quod ſumitur
1. Pro rerum naturalium συμπαθείᾳ inter ſe, quo modo rebus omnibus creatis quædam ineſt amicitia.
2. Pro amabili affectu inter belluas, ut etiam inter hominem & belluas.
3. Pro mutuo amore in ſocietate civili: *In qua ſignificatione hic accipitur.*

II. *Quid ſit?* R. φιλία ἐστιν εὔνοια ἐν ἀντιπεπονθόσι μὴ λανθάνουσα. AMICITIA eſt benevolentia mutua non latens. 8. *Ethic. Nicom.* 2.

III. *Quotuplex ſit?* Reſp.

1. vel
   - *Honeſta*, quæ propter ſolam honeſtatem ſeu virtutis amorem initur. *Hæc dicitur amicitia per ſe, perfecta, firma, ſtabilis, & rara, quæ nullis patet calumniis, injuriis, ſuſpicionibus, & non niſi inter viros bonos locum habet.*
   - *Jucunda*, qua propter voluptatem & jucunditatem quamdam plures inter ſe amore ac benevolentia conjunguntur. *Hanc amicitiam maxime ſectantur juvenes voluptatibus dediti.*
   - *Utilis*, qua propter lucrum plures inter ſe amore conjunguntur. *Hæc amicitia plerumque cadit in ſenes lucro inhiantes.*
2. vel
   - *Æqualis*, qua plures dignitate, moribus, & ætate æquales, ob boni alicujus amorem ſe mutuo amore proſequuntur. *Talis eſt amicitia ſodalium, condiſcipulorum, collegarum, &c.*
   - *Inæqualis*, qua plures bonis externis, dignitate, virtute, aut ætate inter ſe differentes, amore conjunguntur. *Talis eſt amicitia mariti & uxoris, patris & liberorum, &c.*
3. vel
   - *Naturalis* φυσική, quam ipſa naturalis inclinatio hominibus conciliat. Eſtque
     - *Cognata* συγγενική, quæ ex ſanguinis cognatione oritur. *Talis eſt amicitia paterna, fraterna, & cognata ſpecialiter ſic dicta.*
     - *Conjugalis* γαμική, quam natura per matrimonium inter aliquos conciliat. *Talis eſt amicitia conjugum, item affinium.*
   - *Communicativa* κοινωνική & πολιτική, quæ ex ſocietate orta, propter civilem rerum communionem inter magiſtratum & ſubditum, dominum & ſervum, & ſimiles colitur.

IV. *Adjuncta* ſunt
1. *Benevolentia* ἡ εὔνοια, & eſt habitus occultus hominem ad bene volendum inclinans, qui, accedente conſuetudine, in amicitiam tranſire poteſt.
2. *Concordia* ἡ ὁμόνοια, & eſt civilis inter notos conſenſus, de rebus gravibus quæ per nos effici poſſunt.
3. *Beneficentia* ἡ εὐεργεσία, qua erga amicos voluntatem noſtram re ipſa ac factis palam facimus, eoſque nobis charos oſtendimus.

V. *Extrema* ſunt
1. *In exceſſu*, [illegible]ία inſanus amor, quo in gratiam amici quis nihil non tentare audet, etſi honeſtatem violat.
2. *In defectu*, μισανθρωπία fuga hominum & converſationis averſatio.

CAP. XX.

De Virtutibus intellectualibus in communi.

De Virtute intellectuali IV. not.

- I. *Quid ſit?* R. *ἡ ἀρετὴ διανοητικὴ ἐςι ἕξις τῆς ψυχῆς λογικῆς, ᾗ ψυχὴ καταφάναι, ἢ ἀποφάναι ἀληθεύει.* Virtus intellectualis eſt habitus animæ rationalis, quo mens noſtra vel affirmando vel negando verum enunciat. 6. *Ethic. Nicom.* 13.
- II. *Subjectum* eſt ea animi pars quæ rationalis adpellatur. 6. *Ethic. Nicom.* 1.
- III. *Finis* eſt veritas, quam mens inveſtigat
  - 1. *Contemplando*, quod munus eſt partis *ἐπιστημονικῆς*, atque talis veritas contemplativa inde nominatur.
  - 2. *Tranſeundo* ad actionem ſeu uſum, & veritas *πρακτικὴ* dicitur, *λογιστικὴ* inveſtigat.
- IV. *Quotuplices ſint?* R. Virtus intellectualis eſt vel
  - *Theoretica* ſeu *Speculativa*, quæ res neceſſarias cognitionis gratia inveſtigat: *vel*, quæ in nuda ſubjecti conſiſtit contemplatione. *Vide cap.* 22.
  - *Practica*, quæ res contingentes propter uſum aliquem practicum inquirit: *vel*, quæ operando ſe prodit, inque illo adquieſcit. *Vid. c.* 23.

CAP. XXI.

VIRT. INTEL. THEOR. ſunt III.

- I. *INTELLIGENTIA*, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. *ὁ νοῦς ἐςιν ἕξις ᾗ τὰς ἀρχὰς γνωρίζομεν.* INTELLIGENTIA eſt habitus mentis, quo principia ſcientiarum cognoſcimus. 6. *Ethic. Nicom.* 7.
  - II. *Objectum* ſunt ipſa principia & axiomata artium & ſcientiarum; cujuſmodi ſunt, *Omne totum eſt majus ſua parte: Æqualia æqualibus addita efficiuntur æqualia: Honeſte eſt vivendum, &c.*
- II. *SCIENTIA*, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. *ἐπιστήμη ἐςιν ἕξις ἀποδεικτικὴ ἐξ ἀναγκαίων.* SCIENTIA eſt habitus demonſtrativus ex neceſſariis. 6. *Ethic.* 3.
  - II. *Objectum* eſt *τὸ ἐπιστητὸν* ſcibile, quod eſt rerum tantum neceſſariarum, æternarum, & quæ aliter ſeſe habere non poſſunt.
- III. *SAPIENTIA*, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. *ἡ σοφία ἐςι νοῦς καὶ ἐπιστήμη τῶν τιμιωτάτων.* SAPIENTIA eſt intelligentia & ſcientia rerum præſtantiſſimarum. 6. *Ethic. Nicom.* 7.
  - II. *Objectum* ſunt omnes res, earumque cauſæ, quæ quidem ſub hominis cognitionem cadere poſſunt; cujuſmodi ſunt rerum principia & cauſæ, & ipſæ concluſiones quæ ex illis efficiuntur.
  - III. *Conditiones.*
    - 1. Omnia ſcire, non quidem ſingulatim & quoad individua, ſed quoad primos fontes, *h. e. quoad primarum cauſarum & principiorum cognitionem.*
    - 2. Verſari circa difficilia & à ſenſibus remotiſſima.
    - 3. Habere cognitionem certiſſimam.
    - 4. Maximam ad docendum habere aptitudinem
    - 5. Non propter aliud, ſed propter ſe adpeti.
    - 6. Aliis præeſſe, iiſque dominari.

CAP. XXII.

De Prudentia & Arte.

VIRTUTES INTELL. PRACTICÆ ſunt

- **I. PRUDENTIA, de qua notand.**
  - I. *Quid ſit?* R. φρόνησίς ἐστιν ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτική, περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά. PRUDENTIA eſt habitus verus agendi cum ratione, circa ea quæ homini bona aut mala ſunt. *6.Ethic.Nicom.5.*
  - II. *Objectum* ſunt τὰ πρακτά, *hoc eſt*, ea omnia quæ homini ad bene agendum ſunt neceſſaria.
  - III. *Actus* ſunt
    - 1. *Conſultare & inquirere media.* Conſtituto enim fine, movet voluntas intellectum ut inveſtiget media idonea.
    - 2. *Judicare*, quænam è mediis inventis ad finem adipiſcendum magis conducant.
    - 3. *Præcipere* ſive *imperare*, ut ea quæ judicata ſunt perficiantur, qui eſt actus voluntatis dirigentis moventiſque voluntatem ad exſecutionem; & in hoc actu prudentiæ vis maxime elucet.
  - IV. *Quotuplex?* R. Eſt vel
    - *Cõmunis*, quæ vel
      - *Politica*, quæ vel
        - *Legiſlatoria*, de recte ferendis, & explicandis legibus.
        - *Practica*, de recte adminiſtrandis Reipub. negotiis: *Eſtque*
          - *Senatoria*, quæ de futuris Reipub. negotiis deliberat.
          - *Judiciaria*, quæ in foro de rebus præteritis judicat.
      - *Oeconomica*, quæ eſt prudentia communis recte conſulendi & proſpiciendi de iis quæ familiæ ſunt neceſſaria.
    - *Privata*, qua nobis ipſis, noſtriſque commodis & utilitatibus recte proſpicimus.
  - V. *Cognata* ſunt
    - 1. *Bona conſultatio*, εὐβουλία, quæ eſt rectitudo conſilii, qua bonum finem nobis propoſitum honeſtis mediis conſequimur.
    - 2. *Perſpicacitas*, σύνεσις, quæ eſt habitus recte judicandi de iis rebus circa quas prudentia verſatur.
    - 3. *Sententia*, γνώμη, quæ eſt viri æqui & boni de dictis & factis aliorum rectum judicium.
- **ARS, de qua not.**
  - I. *Quid ſit?* R. Τέχνη ἐστὶν ἕξις μετὰ λόγου ἀληθοῦς ποιητική. ARS eſt habitus cum recta ratione effectivus. *6.Ethic.Nicom.4.*
  - II. *Objectum* ſunt τὰ ποιητά, *h.e.* illa ex quibus tanquam materia aliquid effici, vel opus aliquod produci poteſt.
  - III. *Officium Artificis*, quod conſiſtit
    - 1. Ἐν τῷ θεωρεῖν, ut conſideret, quomodo debeat ex materia ſubjecta opus artificioſum producere.
    - 2. Ἐν τῷ τεχνάζειν, ut ex præſcripto artis operetur.
    - 3. Ἐν τῷ γεννᾶν, ut opus ipſum producat.

PRÆCEPTA PHYSICÆ, TABULIS INCLVSA.

Quibus adnexæ ſunt

Quæſtiones Controverſæ:

à M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Perilluſtribus & Generoſiſſimis Comitibus ac Dominis,

Dn. *Alberto Friderico*, } Fratribus Germanis,
Dn. *Joſt Gunthero*, }

Comitibus Dominis in Barbi *et* Milingen, *&c.* Dominis meis clementiſſimis.

Qui animum ad ſtudia Philoſophica adjungere volunt, iis & quid diſcendum, & quo diſcendum ſit ordine ſedulo videndum eſt: De his enim niſi mature conſilium ceperimus, omnem ludemus operam, & nil domum decimo niſi dedecus anno, *ut cum Ovidio loquamur. Inter ea autem, quibus opera danda, merito refertur Philoſophia Naturalis, quam vulgo vocant* Phyſicam: *Hujus enim diſciplinæ tanta eſt dignitas, tanta jucunditas, tanta utilitas, ut ab omnibus expeti, imo, ſi fieri poſſit, manibus geſtari debeat. Ordinem in addiſcenda philoſophia naturali quod adtinet, optime ſtudiis ſuis conſulere videntur illi, qui antequam in ventilandis controverſiis operam collocant, præcepta, h.e. definitiones, diviſiones, & axiomata memoriæ infigunt; tantum enim ſcimus, quantum memoria tenemus. Quemadmodum ædificiorum fundamenta prius fideliter locanda ſunt, antequam parietes & tecta ſuperſtruantur: ita prius præceptis imbui nos oportet, quam ad altiora provolemus, ne primordia capiamus à poſterioribus. Quæ cum ita ſint, ante annos aliquot, in gratiam fidei meæ commiſſorum, præcepta Phyſices ex fontibus Ariſtotelis, (nam,* Dulcius ex ipſo fonte bibuntur aquæ.) *necnon ex ſaniorum Interpretum commentariis collegi, &, ut teneræ diſcentium memoriæ inſervirem, Tabulis ſynopticis incluſi: ita enim uno fere intuitu oſtenditur, quo ordine unum ſequatur alterum, & quot membra in quolibet capite ſint notanda. Iſtis Tabulis præcipuarum controverſiarum deciſiones per ſelectiores obſervationes & diſtinctiones adnectere placuit, ut ſtudioſa juventus pleniorem præceptorum explicationem, & materiam diſputandi, judiciumque acuendi haberet, atque ſic ad doctiſſimorum Commentariorum lectionem præpararetur.*

Hunc meum qualemcunque laborem, ex conſenſu & adprobatione Ampliſſimæ Facultatis Philoſophicæ *in inclyta* JENENSI *Academia, cujus cenſuræ haſce pagellas non ita pridem ſubjeci, jam publici juris facio, &* V.V.G.G. Perilluſtres & Generoſiſſimi Comites, *Domini mei Clementiſſimi, ea, qua decet, animi ſubmiſſione & humilitate inſcribo & dedico, ut publico teſtimonio manifeſtum faciam, me V.V.G.G. ob inſignem pietatem, admirandam eruditionem, benevolum erga literarum ſtudia affectum, & heroicas virtutes quibus V.V.G.G. præfulgent, humilime venerari. Quanti enim V.V.G.G. Muſas faciant, quanta gratia, & quanto amore, favore, ac honore eas, earumque cultores proſequantur, ex colloquiis, quibus ante triennium V.G. Perilluſtris & Generoſiſſime Dn.* Alberte Frederice, *me dignata eſt, ſatis ſuperque cognovi. Ut igitur V.V.G.G. hunc exiguum libellum tanquam debitæ gratitudinis & humilimi ſtudii teſſeram ac ſymbolum vultu adſpiciant, & fronte ſerena ſuſcipiant, ſubmiſſe oro atque obſecro.*

DEUS Ter-Opt. Max. Veſtras illuſtres Generoſitates ſalvas florenteſque conſervet. Dab. ex Muſæo die 12. April. Anno Chriſti 1632.

Veſtras Perilluſtres Generoſitates

humilime colens,

M. Joannes Stier.

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Phyſices.

De NATURA & CONSTITUTIONE Phyſices quatuor not.

- **I. Nomen, circa quod obſerv.**
  - 1. Ἐτυμολογία. Phyſica nomen habet ἀπὸ τῆς φύσεως, id eſt à *Natura*, cujus eſt indagatrix. φύσις vero deducitur ἀπὸ τῆ φύειν, quod inter alia naſci ſignificat. Illis enim proprie naturam tribuimus, quæ ex præexiſtente materia orta & nata ſunt, quorum quidem omnium tum principia, tum affectiones Phyſica explicat. Unde hæc ipſa modo *Naturæ ratio*, modo *Naturæ deſcriptio*, modo *Naturæ explicatio* à Cicerone dicitur.
  - 2. Ὁμωνυμία. Vox *Phyſica* ſumitur
    - 1. *Generaliter*, & *improprie* apud Stoicos, pro tota Philoſophia Theoretica; id eſt, pro tribus illis ſcientiis, *Metaphyſica*, *Phyſica* proprie ſic dicta, & *Mathematica* ſimul.
    - 2. *Specialiter*, & *proprie* in ſchola Peripatetica, pro illa tantum Philoſophiæ contemplatricis parte quæ corporis naturalis principia & affectiones conſiderat.
- *II. Quid ſit?* R. PHYSICA eſt Scientia corporis naturalis, quatenus naturale eſt.
- *III. Subjectum*, ſive *Objectum* eſt corpus naturale, quatenus naturale eſt; *h. e. corpus ex Materia & forma ſubſtantiali compoſitum, quod naturam, quæ principium & cauſa motus & quietis eſt, in ſe continet.* Res conſiderata eſt *corpus naturale*: Modus vero conſiderandi eſt, *quatenus eſt naturale.*
- *IV. Diviſio.* Partes Phyſicæ ſunt duæ:
  - *Generalis*, ſive *Communis*, quæ principia & affectiones omni corpori naturali competentes exponit, & ſubdividitur in duos Tractatus:
    - 1. De principiis corporum naturalium communiſſimis. *Vide pag.* 2.
    - 2. De affectionibus corporum naturalium generalibus *Vide pag.* 6. *& ſeqq.*
  - *Specialis*, ſive *Propria*, quæ agit de ſingulis corporum naturalium ſpeciebus, & ſubdividitur in ſex Tractatus:
    - 1. De Mundo, & corporibus ſimplicibus Cœlo & Elementis abſolute conſideratis. *Vide pag.* 12. *& ſeqq.*
    - 2. De Elementis, prout ſunt cauſa mixtionis & mutationum phyſicarum. *Vide pag.* 1. *& ſeqq.*
    - 3. De Corporibus imperfecte mixtis ſive de Meteoris. *Vide pag.* 23. *& ſeqq.*
    - 4. De Corporibus perfecte mixtis inanimatis & animatis. *Vide pag.* 33. *& ſeqq.*
    - 5. De partibus humani corporis. *Vide pag.* 40. *& ſeqq.*
    - 6. De anima. *Vide pag.* 47. *& ſeqq.*

Tractatus I. Partis Generalis.

De Principiis corporum naturalium.

CAP. I.

De Principiis Internis in communi.

Corporis Naturalis not. tum

- PRINCIPIA, quæ vel
  - *Interna*, de quibus not.
    - *I. Quid ſint?* R. αἱ ἀρχαὶ εἰσιν, αἳ μήτε ἐξ ἀλλήλων εἰσί, μήτε ἐξ ἄλλων, καὶ ἐκ τούτων πάντα. PRINCIPIA ſunt, quæ nec ex ſeſe, nec ex aliis, ſed omnia ex ipſis ſiunt. *Ariſt. l.* 1. *Phyſ. c.* 5.
    - II. *Conditiones.*
      1. Principia non fiant ex ſe mutuo, *ſc. tanquam ex partibus componentibus.*
      2. Principia non ſint ex aliis. *Nam ſi eſſent ex aliis, eſſent ex prioribus, atque ita non eſſent prima, nec principia, ſed principiata.*
      3. Ex principiis res naturales omnes fiant. *Cum enim principia ex ſemetipſis eſſe nequeant, utiq; erunt ex aliis, non ex principiatis. Ergò ex principiis.*
      4. Principia quædam ſunt primo contraria; *ſc. Privatio & Forma, quia in generatione proceditur à non eſſe ad eſſe.*
      5. Principia cum ſint contraria, ideo habent aliquod commune ſubjectum, *ex quo unum contrarium pellitur, & in quod alterum introducitur.*
    - *III. Quot?* R. Tria: quia ad generationem requiritur
      1. Subjectum, quod generationi ſubſtat, & in quod forma ab agente externo introducitur, id quod eſt MATERIA. Vide cap. 2.
      2. Aliquid quod generatione producitur, id quod eſt nova FORMA. Vide cap. 3.
      3. Abſentia formæ introducendæ, cum potentia tamen ſeu aptitudine ſubjecti ad novam formam recipiendam, id quod eſt PRIVATIO. Vide cap. 4.
    - *IV. Quotuplicia?* R.
      - *Conſtitutionis*, ut *Materia & Forma*; quæ conſiderantur
        1. Prout eſſentiam rei naturalis conſtituunt.
        2. Prout ſunt cauſæ certarum mutationum, & adpellantur NATURA. Vide cap. 5.
      - *Tranſmutationis*, quod ad tranſmutationem unius rei in aliam concurrit: ut, *Privatio.*
  - *Externa*, quæ extra eſſentiam rerum naturalium conſiſtunt, ipſamque movent, & nominantur CAUSÆ EXTERNÆ. Vid. cap. 6.
- AFFECTIONES, de quibus Tract. 2.

CAP.

CAP. II.

De Materia prima.

De MATERIA PRIMA 3. not.

- **I.** *An ſit?* R. Affir. quia
  1. In omni mutatione ſubjectum eſſe oportet omnis mutationis expers, quod eſt Materia prima, alias foret progreſſus in infinitum.
  2. Quidquid fit, fit ex aliquo quod prius exſtiterat, id autem non eſt Forma, quæ de novo introducitur. Ergo erit Materia.
- **II.** *Quid ſit?* R. Ἔστι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἴ τε φθείρεταί τι, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἔσχατον. MATERIA PRIMA eſt primum cujuſq; Subjectum, è quo inexſiſtente fit aliquid non ſecundum accidens, & ſi quid corrumpitur, in hoc id ultimo reſolvitur. *Ariſt. l. 1. Phyſ. c. 9.*
- **III.** *Theoremata.*
  1. Materia prima eſt pura potentia; *quia eſt indeterminata, & apta recipere omnes formas, nec unquam ſine forma exſiſtat.*
  2. Materia prima eſt pure paſſiva.
  3. Materia prima appetit omnes formas.
  4. Materia prima eſt informis, ad omnes autem formas recipiendas habilis, & idonea, *ſc. ſucceſſive.*
  5. Materia prima eſt ingenerabilis, & incorruptibilis.

CAP. III.

De Forma.

De FORMA quatuor not.

- **I.** *An præter Materiam detur Forma Subſtantialis?* R. Affirm. quia
  1. Singulis rebus naturalibus propriæ & peculiares operationes conveniunt, quæ oriuntur non à Materia, ſed à Forma.
  2. Res naturales ſunt ſubſtantiæ compoſitæ. Ergo præter Materiam alia erit pars ſubſtantialis componens.
  3. Si non eſſet forma ſubſtantialis, cum materia ſit una, & communis omnium rerum, omnes quoque res eſſent eædem, nec differrent aut genere aut ſpecie.
- **II.** *Quid ſit?* R. FORMA eſt actus ſimplex ſubſtantialis unum per ſe cum materia conſtituens. *Conimb. l. 1. Phyſ. cap. 9. q. 10. a. 1.* FORMA eſt ſubſtantia quædam ſimplex incompleta, quæ ut actus materiæ conſtituit cum ea eſſentiam compoſitæ ſubſtantiæ. *Suarez. 1. Tom. Metaph. Diſp. 15. ſect. 5. n. 1.*
- **III.** *Gradus Formarum.*
  1. Quædam formæ ſubſtantiales dant ſolum eſſe: ut ſunt *formæ omnium inanimatorum corporum.*
  2. Quædam formæ dant eſſe, vivere, & ſentire: ut, *formæ animalium brutorum.*
  3. Quædam formæ dant eſſe, & vivere, & ſentire, & intelligere. *Et hic ultimus & ſupremus formarum gradus, qui non niſi animæ rationali competit.*
- **IV.** *Theoremata.*
  1. Poſita forma tria ponuntur; *Eſſe rei, Diſtinctio rei, & Operatio rei.*
  2. Forma educitur è potentia materiæ: *excepta anima rationali.*
  3. Forma per ſe non eſt extenſa & diviſibilis.
  4. Forma è potentia materiæ educta eſt in toto formato.

CAP. IV.

De Privatione.

De PRIVATIONE IV. not.

- I. *An ſit Principium?* R. Affir. quia Generatio eſt progreſſio à non eſſe tanquam à termino à quo: Hic autem cum non ſit Materia, (*ſiquidem terminus à quo res oritur, utpote forma geniti contrarius; non manet; Materia autem ſemper manet*) conſequens ſit, ut ſit ipſa formæ privatio. *Conimb. l.1. Phyſ. c. 9. q.8 a. 2.*
- II. *Quid ſit?* R. ἐςιν ἀπουσία τοῦ εἴδους ἐν τῷ πεφυκότι. PRIVATIO eſt abſentia formæ in ſubjecto habili ad recipiendam eam. *Ariſt. l. 5. Metaph. c. 22.*
- III. *Quotuplex?* Reſp. eſt vel
  - *Univerſalis*, ſeu *Remota*, quæ improprie dicitur privatio, eſtque ſine diſcrimine omnium formarum abſentia in materia.
  - *Particularis*, ſive *Proxima*, eſtque abſentia certæ alicujus, & ſpecificæ formæ, oriturq; per prævias alterationes in materia. *Et hæc generationibus eſt accommoda; adeoq; ſit principium tranſmutativum mutationum Phyſicarum.*
- *IV. Theoremata.*
  1. Privatio non eſt de eſſentia materiæ.
  2. Materia & Privatio unum quidem ſunt numero, ſive ſubjecto, diverſa tamen ſunt ſpecie, ſeu definitione.
  3. Privatio (*ſc. particularis*) ortui & interitui eſt obnoxia.

CAP. V.

De Natura.

De NATURA tria not.

- I. *Nomẽ*, quod ſumitur
  1. Pro mente divina, rerum omnium opifice & parente; *h.e. pro Deo, qui dicitur Natura naturans.*
  2. Pro cujuſque rei quidditate ſeu eſſentia, in quantum ordinatur vel adtenditur ad operationes.
  3. Pro tota univerſitate rerum creatarum: *Quo ſenſu dicitur, Natura pendet à primo principio, h. e. Deo.*
  4. Pro ordine cauſarum naturalium, quatenus ſecundum inſitas inclinationes & virtutes operantur: *Sic dicimus, Natura nihil facit fruſtra: facit optimum quod eſt.*
  5. Pro interno operationis ſeu mutationis principio. *Quæ acceptio hujus eſt loci.*
- II. *Quid ſit?* R φύσις ἐστὶν ἀρχή τις καὶ αἰτία τοῦ κινεῖσθαι, καὶ ἠρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει, πρώτως, καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. NATURA eſt principium quoddam & cauſa motus & quietis ejus in quo ineſt, primo, per ſe, & non ſecundum accidens. *Ariſt. 2. Phyſ. c. 1.*
- *III. Quotuplex ſit?* R. Natura eſt principium tum
  - *Activum*, Principium activum nihil aliud eſt quam Forma, prout hæc in corpore naturali cauſat intrinſecus varias mutationes & actiones. *Unde Forma magis eſt natura quam Materia, quia per illam ens naturale eſt in actu, per hanc vero tantum potentia.*
  - *Paſſivum*. Principium paſſivum nihil aliud eſt quam Materia, prout hæc eſt determinata ad hunc vel illum motum recipiendum; per ſe enim libera eſt, & æque apta ad omnes etiam contrarios motus ſuſcipiendos. *Zabar. fol. 220.*

CAP. VI.

De Cauſa Efficiente, & Fine.

Principia externa ſive Cauſæ ſunt, vel

- *Per ſe;* ut,
  - EFFICIENS; de quo not.
    - 1. *Quid ſit?* R. ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη ἢ τῆς ἠρεμήσεως. Causa Efficiens eſt, unde mutationis aut quietis primum eſt principium. *Ari. l. 2. Phyſ. c. 3.* Causa Efficiens eſt principium per ſe influens eſſe in aliud, ſine mutatione ſui, ex præciſa ratione influxus. *Mendoza diſp. Phyſ. 9. ſect. 1.*
    - 2. *Quotuplex?* R. eſt
      - 1. vel
        - *Univerſalis*, quæ plura & fere omnia indeterminate producit effecta: *cujuſmodi ſunt Deus & Cœlum.*
        - *Particularis*, quæ ad certum effectum eſt determinata: ut, *ignis ad calefaciendum.*
      - 2. vel
        - *Univoca*, quæ producit effectum ſibi in ſpecie ſimilem: ut, *homo generans hominem.*
        - *Æquivoca*, quæ producit effectum ſibi in ſpecie diſſimilem: ut, *Sol producit aurum.*
  - FINIS, de quo not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Ἔστι τὸ οὗ ἕνεκα. Finis eſt, cujus gratia aliqua fit. *Ariſt. ibid.*
    - 2. *Quotuplex?* R. eſt
      - 1. vel
        - *Cujus*, & eſt id cujus obtinendi gratia aliquid fit: ut, *valetudo reſpectu medicamentorum.*
        - *Cui*, & eſt in cujus gratiam aliquid fit: ut, *ægrotus reſpectu medicamentorum.*
      - 2. vel
        - *Generationis* & eſt forma, quæ per generationem inducitur, & generante intenditur:
        - *Rei genitæ*, & eſt operatio cujus gratia unumquodque dicitur eſſe.
    - 3. *Theorema.* Natura agit propter certum finem.
- *Per accidens.* Vide cap. ſeq. 7.

CAP. VII.

De Fortuna & Caſu, itemque de Monſtro.

De cauſ. per Acc. not.

- I. *Quot?* R. Duæ;
  - FORTUNA; de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Ἔστιν αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του. Fortuna eſt cauſa per accidens, in iis quæ cum electione finis alicujus gratia agunt.
    - 2. *Theoremata.*
      - 1. Circa idem verſantur mens & fortuna.
      - 2. Fortuna eſt indefinita & immanifeſta homini.
      - 3. Fortuna eſt aliquid præter rationem.
  - Casus. Ἔστιν αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς μὴ κατὰ προαίρεσιν τῶν ἕνεκά του. Casus eſt cauſa per accidens, in iis quæ ſine deliberatione finis alicujus gratia fiunt. *Ariſt. l. 2. Phyſ. c. 5.*
- II. *Effectus* dicitur MONSTRUM, de quo not.
  - 1. *Quid ſit?* R. MONSTRUM eſt effectus naturalis à recta & ſolita ſecundum ſpeciem diſpoſitione degenerans.
  - 2. *Theorema.* Monſtrum non intenditur à natura.

Tractatus II. Partis Generalis.

De Affectionibus corporum naturalium.

CAP. I.

De Motu in communi.

- Affectiones corp. nat. ſunt vel
  - *Internæ:* ut,
    - MOTUS, de quo VI. not.
      - I. *Nomen*, quod varie ſumitur;
        - 1. Pro quavis mutatione: *Sic per affectus, dolorem, iram, &c. animus dicitur moveri.*
        - 2. Pro motu locali tantum.
        - 3. Pro illa mutatione corporum, quæ etiam generationem & corruptionem includit.
        - 4. Pro mutatione ſucceſſiva ſenſibili de ſubjecto in ſubjectum; *quæ fit vel circa quantitatem, vel circa qualitatem, vel circa locum.*
      - II. *Quid ſit?* R. Ἡ κίνησίς ἐστιν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει ὄντος ᾗ τοιοῦτον. MOTUS eſt actus ejus quod in potentia eſt, quatenus tale. *Ariſt. l. 3. Phyſ. 2. c. 1.*
      - III. *Requiſita.*
        - 1. *Movens:* eſtque
          - 1. vel
            - *Internum*, cujuſmodi eſt forma ſubſtantialis omnium motionum effectrix.
            - *Externum*, quod extra mobile exſiſtit: ut, *ſi ignis aquam calefacit.*
          - 2. vel
            - *Remotum*, quod virtute & potentia tantum agit, & hoc motiones excitando nihil viciſſim patitur.
            - *Propinquum*, quod proxime agit in aliud, & à quo immediate efficitur motus contactu corporeo.
        - 2. *Mobile* ſive *patiens*, quod motum à movente excitatum ſuſtinet: *In hoc tanquam in ſubjecto eſt motus.*
        - 3. *Terminus à quo*, eſtq; initium à quo incipit motus.
        - 4. *Terminus ad quem*, in quo terminatur & quieſcit motus.
        - 5. *Tempus*, nam omnis motus fit in tempore.
      - IV. *Theoremata.*
        - 1. Quidquid movetur ab alio movetur.
        - 2. Movens eſt ſimul cum mobili.
        - 3. Omnis motus eſt ſucceſſivus & continuus: *Nam ſucceſſio eſt formalis ratio motus, ſecundum quam mobile partim eſt actu, partim eſt potentia.*
        - 4. Motus ſuam ſpecificationem & diſtinctionem accipit à Termino ad quem.
        - 5. Termini motus ſunt oppoſiti.
      - V. *Diviſio.* Vide cap. 2. & 3.
      - VI. *Oppoſitum*, & eſt QUIES. Vide cap. 4.
    - FINITUM. Vide cap. 5.
  - *Externæ.* Vide cap. 6.

CAP. II.

De Diviſione Motus ratione Principii, & ratione mobilis.

MOTUS DIVIDITUR ratione

- I. *Principii:* & eſt
  - NATURALIS, qui ab intrinſeco oritur principio. *Eſtq;* vel
    - *Pure naturalis*; de quo not.
      1. *Quid ſit?* R. MOTUS PURE NATURALIS provenit à principio naturali ad unum motum determinato: ut, *quando ignis adſcendit.*
      2. *Theorema.* Motus naturalis ab initio eſt tardior, in fine velocior.
    - Animalis; de quo not.
      1. *Quid ſit?* R. MOTUS ANIMALIS fit in animalibus à facultate loco-motiva, mediantibus muſculis & ſpiritibus animalibus: *Sic motus hominis eſt animalis.*
      2. *Theorema.* Motus animalis in principio eſt tardior, in medio concitatior, in fine languidior.
  - VIOLENTUS; de quo not.
    1. *Quid ſit?* R. MOTUS VIOLENTUS fit ab externo agente, ita quidem ut repugnet paſſo ſive mobili, quod per vim truditur: *Sic lapis violento motu projicitur in altum.*
    2. *Theoremata.*
       1. Motus violentus ab initio eſt velocior, in fine tardior.
       2. Motus violentus non eſt diuturnus.
    3. *Species.* Motus violenti, *quatenus eſt localis,* quatuor ſunt ſpecies.
       1. *Pulſio,* cum movens à ſe diſpellit mobile: ut, *percuſſio, jaculatio, protruſio.*
       2. *Tractio,* cum movens ad ſe trahit mobile: ut, *inſpiratio,* id eſt, *aeris attractio.*
       3. *Vectio,* cum mobile vehitur non per ſe ſed per aliud: ut, *ſedens in curru movetur ad motum currus.*
       4. *Vertigo,* cum mobile in gyrum vertitur: ut, *rota.*
- II. *Mobilis.* Dicitur aliquid ita moveri
  1. *Per accidens,* quod accidentaliter conjungitur mobili per ſe: ut, *album dicitur moveri per accidens, quia albedo accidentaliter conjungitur corpori, quod per ſe movetur.*
  2. *Secundum partem,* cujus aliqua pars movetur: ut, *homo dicitur ſanari, quia oculus vel manus ejus ſanatur.*
  3. *Per ſe primo,* cui per ſe ac primo convenit motus: ut, *totum corpus movetur per ſe primo localiter.*
- III. *Termini ad quem.* Vide caput ſeq.

CAP. III.

De Diviſione Motus ratione Termini ad Quem.

MOTUS tendit vel ad

- *Subſtantiam*, ut,
  - GENERATIO eſt motus ſive mutatio à non eſſe ad eſſe : ut, *ex non homine generatur homo.*
  - CORRUPTIO eſt mutatio ab eſſe ad non eſſe : ut, *cum homo moritur et à vermibus corrumpitur.* (Proprie loquendo *Generatio & Corruptio* non ſunt veri motus, cum fiant in inſtanti, & non cum ſucceſſione, niſi forte conjunguntur cum alterationibus quæ præcedere ſolent generationem & corruptionem.)
- *Quatitatem*, ut,
  - AUGMENTATIO *ſive* ADCRETIO eſt motus à minore quantitate ad majorem, donec perveniatur ad terminum à natura præfinitum: ut, *quando puer creſcit.*
  - DIMINUTIO eſt mutatio de majore quantitate ad minorem : ut, *quando ſtirpes marceſcunt. & paulatim diminuuntur.*
- *Qualitatem*, ut ALTERATIO eſt motus ſive mutatio, in qua eodem ſenſili ſubjecto manente alia qualitas adquiritur, vel abjicitur : ut, *calefactio.*
- *Ubi* ſeu *locum*, ut MOTUS LOCALIS; de quo tria not.
  - 1. *Quid ſit?* R. MOTUS LOCALIS *ſive* LATIO eſt, ſubjecti loci mutatio, qua ſubinde aliud atque aliud ſpacium adquiritur : ut, *deambulatio.*
  - 2. *Quotuplex:* R.
    - *Simplex*, qui vel
      - *Rectus*, qui fit per lineam rectam, vel
        - *Surſum*, qui à medio fertur : ut, *motus naturalis ignis.*
        - *Deorſum*, qui in medium fertur: ut, *motus naturalis terræ.*
      - *Circularis*, qui perpetuo æqualem à centro diſtantiam retinet: ut, *motus cœli.*
    - *Mixtus* ſive *Compoſitus*, qui ex recto & circulari motu ſimul conſtat. *Hic competit corporibus mixtis.*
  - 3. *Theoremata*
    - 1. Motus localis eſt primus motuum.
    - 2. Motus circularis eſt natura prior recto.
    - 3. Motus circularis eſt perfectior recto.

CAP. IV.

De Quiete.

De QUIETE not.

1. *Quid ſit?* R. QUIES eſt privatio motus in ſubjecto ad eum recipiendum idoneo. *Ariſt. l. 5. Phyſ. c. 6.*
2. *Quotuplex?* Reſp. eſt vel
   - *Naturalis*, cujus principium eſt intrinſecum, & ad quam quietem mobile naturali inclinatione fertur : *Sic lapis quieſcit in terra.*
   - *Violenta*, cujus principium eſt intrinſecum : ut, cum corpus in alieno loco vi externa detinetur, *v. g. lapis in ſuperiori parte aeris.*
3. *Theorema.* Quies reſpectu motus præcedentis eſt perfectio & complementum motus; reſpectu vero motus ſubſequentis eſt privatio.

CAP. V.

CAP. V.

De Finito, & Infinito.

De FINITO duo notanda:

- I. *Quid ſit? R.* FINITUM proprie ineſt corpori quanto, id eſt, quantitati, & eſt, cujus aliquis eſt finis & terminus. *Ariſt. l. 3. Phyſ. cap. 7.*
- II. *Oppoſitum*, ſcil. INFINITUM, de quo not.
  - 1. *Num infiniti conſideratio ad Phyſicum pertineat?* R. Affirm. quia Philoſophus naturalis per ſe conſiderat magnitudines, motum & tempus, cum ſint accidentia corporis naturalis, ut naturale eſt; ſed his accidentibus conveniunt finitum & infinitum: ergo neceſſe eſt ut rationem infiniti exponat, ut perfectam notitiam eorum tradere poſſit.
  - 2. *Quot modis vox infiniti accipiatur?* R. Innitum dicitur,
    - 1. Quod diviſionem & tranſitum non admittit, cum omni careat quantitate: ut, *Punctum.*
    - 2. Quod tranſitum quidem concedit, ſed ad ejus finem propter immenſitatem nemo pervenire poteſt: *Ejuſmodi molem termino fineque carentem aliquis mente ſibi poteſt percipere, atque hoc in loco quæritur, ſitne talis in rerum natura.*
    - 3. Quod & tranſitum, & finem habet, ſed vix & non niſi magna cum difficultate ad eum pervenitur: ut, *rem infiniti labori, dicimus.*
    - 4. Cujus finis aliquis eſt, ſed ad quem perveniri propter impedimentum non poteſt: ut, *Maris abyſſus.*
    - 5. Cui in infinitum addi & demi quidquam poteſt: ut, *numerus, & magnitudo.*
  - II. *Quid ſit? R.* "Ἄπειρόν ἐστιν, οὗ κατὰ τὸ ποσὸν λαμβάνουσιν, ἀεί τι λαβεῖν ἔξω ἐστίν. INFINITUM eſt id, cujus qui ratione magnitudinis aliquid ſumunt, iis aliquid ſemper licet extra accipere. *Ariſt. lib. 3. Phyſ. cap. 7.*
  - 4. *An ſit aliquod infinitum?* Reſp. Diſting. inter Infinitum
    - *Actu*, quod non datur, *quia*
      - 1. O. corpus ſuperficie & extremitate terminatur.
      - 2. O. corpus ſenſibile certo continetur loco.
      - 3. O. numerus numerari poteſt.
    - *Poteſtate*, quod datur, eſtque infinitum vel
      - *Diviſione*: Sic magnitudo poteſt dici infinita, quia ſemper in minores particulas poteſt dividi.
      - *Additione*: Sic numerus poteſt dici infinitus, quia ſemper unitatis additione fit major.

CAP. VI.

De Loco.

Affectiones externæ corporis naturalis ſunt

- **LOCUS**, de quo not.
  - *I. An ſit?* R. Affir. quia
    1. Unus idemque locus diverſa corpora recipit, & ubi modo aer eſt, ibi paulo poſt aqua, vel terra, vel aliud corpus.
    2. Gravia corpora quaſi naturali impetu tendunt deorſum, ut ibidem conſerventur, & levia ſurſum.
  - *II. Quid ſit?* R. Ὁ Τόπος ἐστὶ τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον. Locus eſt ſuperficies corporis continentis immobilis primo. *Ariſt. lib. 4. Phyſ. cap. 4.*
  - *III. Quotuplex?* R. Locus eſt
    - 1. vel
      - *Communis*, qui plura ſimul corpora, ſed non primo immediate complectitur: ut, *Muſæum.*
      - *Proprius*, qui unum tantum corpus primo & immediate ambit: ut, *ſuperficies concava vaſis reſpectu vini in eo contenti.*
    - 2. vel
      - *Naturalis*, quo locatum ſuapte natura fertur, atque in eodem quieſcit & conſervatur: ut, *ſuperior aeris regio reſpectu ignis.*
      - *Violentus*, in quem locatum vi detruditur, & propterea in eo non quieſcit nec conſervatur: ut, *ſi lapis projicitur in ſublime.*
  - *IV. Theoremata.*
    1. Locus continet locatum & undique ambit, nec tamen eſt pars, vel aliquid de eſſentia locati.
    2. Locus proprius nec major, nec minor eſt locato.
    3. Etſi locus ab hoc vel illo locato eſt ſeparabilis, tamen omni plane locato non caret.
    4. Omne corpus natura ad locum ſuæ naturæ adcommodatum fertur, in eoque quieſcit.
    5. In omni loco eſt ſupra & infra.
    6. Locus eſt immobilis, *h. e. non movetur ad motum localem, niſi per accidens.*
  - *V. Quot modis aliquid dicatur eſſe in loco?* Reſp.
    - 1. vel
      - *Actu*, quod actu eſt diviſum ab alio corpore à quo circumſcribitur. *Ruvio l. 4. Phyſ. cap. 5.*
      - *Poteſtate*, quod non actu diviſum eſt ab alio, à quo per continuationem cum eo dicitur contineri, ſed dividi poteſt, & ſic diviſum poteſt ab eodem circumſcribi. *Ibid.*
    - 2. vel
      - *Per ſe*, quod per ſe poteſt moveri motu locali, vel motu augmentationis.
      - *Per accidens*, quod eſt in alio exſiſtente per ſe in loco, actu, vel poteſtate: ut, *accidentia.*
    - 3. vel
      - *Circumſcriptive*: ſic corpora ſunt in loco.
      - *Definitive*: ſic Angeli dicuntur eſſe in loco.
      - *Repletive*: ut, Deus.
  - *VI. Oppoſitum*, & eſt **VACUUM**, de quo cap. ſeq. 7.
- **TEMPUS**, de quo cap. 8.

CAP. VII.

De Vacuo.

De VACUO tria notanda:

- I. *Nomen*, quod ſumitur *vel*
  - *Negative.* Vacuum negativum eſt pura negatio, adeoque omnino nihil. *Tale vacuum ante mundum conditum, etiam extra cœlum imaginamur.*
  - *Privative.* Vacuum privativum eſt quod quidem in ſe non habet corpus, dicit tamen reſpectum ad id recipiendum. *De hoc Vacuo diſputant Phyſici.*
- II. *Quid ſit?* R. Τὸ κενὸν τόπον ἀνάγκη εἶναι, εἰ ἔστιν, ἐστερημένον σώματος. Vacuum locum neceſſe eſt eſſe, ſi ſit, privatum corpore. *Ariſt.l.4.Phyſ.c.7.* Vacuum eſt locus non repletus corpore, ſed aptus repleri. *Ruvio tr.de Vacuo q.1.n.9.*
- III. *An detur Vacuum in rerum natura?* R. Neg. Nam res naturales à Vacuo penitus abhorrent: exempl.gr. *Si aer ex fiſtula attrahatur, confeſtim aqua contra ſuum naturalem impetum adſcendit, ne ſcil. ſi nihil aeri extracto ſuccederet, vacuum daretur.* Cauſa propter quam natura abhorret à Vacuo eſt, quia Vacuum diſſolvit illam rerum conſervatricem unionem, impeditque ne ſublunaris mundus dilapſam è cœlo vim hauriat, cum fieri nequeat ut per inane interſtitium vis illa trajiciatur. *Conimbr.l.4.Phyſ.c.9.q.1.a.3.*

CAP. VIII.

De Tempore.

De TEMPORE tria notanda:

- I. *Quid ſit?* Reſp. Hoc explicatur
  - *Negative.* Tempus non eſt
    - 1. *Motus circularis: quia*
      - 1. Pars temporis eſt tempus. At pars motus circularis non eſt motus circularis.
      - 2. Tempus eſt unum. At motus circularis non eſt unus, quia plures dantur Sphæræ.
    - 2. *Cœlum ipſum.* Nam cœlum omnia continet ut locus. Tempus vero omnia continet ut menſura.
    - 3. *Motus particularis:* quia
      - 1. Motus eſt in certo & determinato mobili, & certo quoque fit in loco. Tempus autem ubique eſt idem.
      - 2. Omnis motus altero eſt velocior & tardior. At tempus non dicitur velocius aut tardius.
  - *Affirmative.* Ὁ χρόνος ἐστὶν ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. Tempus eſt numerus motus ſecundum prius & poſterius. *Ariſt. lib.4.Phyſ.cap.11.*
- II. *Theoremata.*
  - 1. Datur minimum in tempore, multitudine, ſed non magnitudine.
  - 2. Tempus non dicitur velox aut tardum, ſed multum & paucum, longum & breve.
  - 3. Tempus quodammodo eſt idem, & quodammodo diverſum.
  - 4. Ut Motus non numero ſed ſpecie unus idemque redit: ſic & idem tempus.
  - 5. Non ſolum motum tempore metimur, ſed etiam tempus motu.
- III. *Cognata*, quæ ſunt,
  - 1. *Ævum*, quod eſt duratio indiviſibilis tota ſimul & invariabilis ex propria natura, non omnino perpetua, ſed aliquam habens perpetuitatem à parte poſt. *Ruvio l.4.Phyſ.*
  - 2. *Æternitas*, quæ eſt interminabilis vitæ tota ſimul ac perfecta poſſeſſio. *Boëtius l.5.de conſol.*

Tractatus I. Partis Specialis.

De Mundo, & Corporibus ſimplicibus.

CAP. I.

De Mundo.

CORPORA NATURALIA conſiderantur vel

- *Adgregate*, in quantum conſtituunt Mundum, de quo quatuor not.
  - *I. Nomen*; circa quod not.
    - 1. Ἐτυμολογία. Mundus Græce κόσμ☉ ab ornatu ſeu munditie nomen habet, quia non ſolum ex pulcherrimis rebus conſtat, ſed etiam illæ pulcherrimo ordine ſunt inter ſe connexæ.
    - 2. Ὁμωνυμία. Vox *Mundi* accipitur
      - 1. Pro ideis in mente divina: *Hoc ſenſu dicitur Mundus Archetypus, ſive intelligibilis.*
      - 2. Pro Angelis; & vocatur *Mundus Angelicus.*
      - 3. Pro cœlo & elementis ſimul; & adpellatur *Mundus elementaris.*
      - 4. Pro homine; & dicitur *parvus Mundus.*
      - 5. Pro univerſo, ſive tota creaturarum collectione; & vocatur *Mundus magnus.*
  - *II. Quid ſit?* R. Κόσμ☉ ἐστὶ σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις περιεχομένων φύσεων. MUNDUS eſt compages è cœlo terraque coagmentata, atque ex iis naturis quæ intra ea continentur. *Ariſt. lib. de Mundo, cap. 2.*
  - *III. Cauſæ*; quæ ſunt,
    - *Efficiens*, Deus fabricator & creator omnium.
    - *Materia*, corpora naturalia & ſenſibilia, nempe cœlum, elementa, & ex his miſta.
    - *Forma*, ordo & diſpoſitio illa mirabilis rerum.
    - *Finis*, qui
      - *Primarius* eſt gloria Dei. *Univerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.* Pro. 16. 4.
      - *Secundarius* eſt homo. *Mundus propter hominem, homo vero propter Deum.*
  - *IV. Affectiones*, quæ ſunt
    - 1. *Unitas.* Mundus eſt unus, *ſcilicet ordine & harmonia partium, quæ omnes ad commune bonum totius univerſi conſpirant.*
    - 2. *Perfectio.* Mundus eſt perfectus, *ſcil. in ſuo genere & gradu.*
    - 3. *Quantitas.* Quæ eſt capaciſſima, finita tamen, ita ut certis conſtet terminis, & circulo quaſi claudatur.
    - 4. *Figura.* Mundus eſt rotundus, quia præcipuæ ejus partes integrales, nempe *cœlum, aer, aqua, terra*, ſenſibus dijudicantur eſſe Sphæricæ.
- *Segregate & ſeorſim.* Vide cap. ſeq.

CAP.

CAP. II.

De Cœlo.

CORPUS naturale eſt vel

- **SIMPLEX**; quod vel
  - *Incorruptibile*, ut **COELUM**, de quo not.
    - *I. Nomen*, quod ſumitur
      1. Pro aere: ut *Pſal.* 8. *volucres cœli.*
      2. Pro toto mundo ſeu univerſo.
      3. Pro cœlo ſidereo ſive firmamento.
      4. Pro univerſa ætherea regione oppoſita elementari: *Quæ ſignificatio hujus eſt loci.*
    - *II. Quid ſit?* R. COELUM eſt corpus naturale ſimpliciſſimum, ſphæricum, perlucidum, & in orbem mobile.
    - *III. Principia*, ut
      - *Materia*; de qua not.
        1. *An ſit?* R. Cœlum conſtare ex materia, patet ex quantitate, raritate, denſitate, quæ materiam conſequuntur.
        2. *Qualis?* R. Materia cœli eſt eadem cum materia elementari, quia entia præter neceſſitatem non ſunt multiplicāda.
      - *Forma.* O. corpus conſtat ex materia & forma, quæ dat eſſe rei. Cœlum eſt corpus. E. &c. Hæc tamen forma non eſt anima, quia nullæ operationes animæ adparent.
    - *IV. Affectiones*, ut,
      1. *Motus.* Circularis motus eſt cœlo naturalis, quia omne corpus naturale aliquem motum naturalem habet.
      2. *Figura.* Cœlum eſt rotundum, quia perfectiſſimo corpori ſimplici, & quod rerum univerſitatem concludit, debetur figura perfectiſſima & capaciſſima.
      3. *Poſitionum differentiæ*; & ſunt ſex: Dextrum, ſiniſtrum, ſurſum, deorſum, retro, ante.
      4. *Operatio.* Cœlum agit
         1. *Motu.*
         2. *Lumine.*
         3. *Influentia.* Nam multa generantur à cœlo neq; per lumen, neq; per motum: ut, *metalla.*
    - *V. Theoremata.*
      1. Cœlum eſt quinta ſubſtantia, hoc eſt, *Natura ſimplex ab elementis diſtincta.*
      2. Cœlum neque eſt grave neque leve.
      3. Cœlum eſt ingenerabile & incorruptibile.
    - *VI. Partes.* Vide cap. ſeq.
  - *Corruptibile*, ut ELEMENTA, de quibus cap. 4, 5, 6. & Tract. 2.
- **MIXTUM.** Vide Tract. 3.

CAP. III.

De Sphæris Cœleſtibus, Stellis, & Galaxia.

PARTES COELI *juſta vulgarem opinionem* ſunt vel

- *Perſpicuæ*; ut SPHÆRÆ COELESTES, ſeu ORBES, qui non reales, ſed ex hypotheſi Aſtronomica ponuntur: ut,
  1. Sphæra Lunæ.
  2. Sphæra Mercurii.
  3. Sphæra Veneris.
  4. Sphæra Solis.
  5. Sphæra Martis.
  6. Sphæra Jovis.
  7. Sphæra Saturni.
  8. Firmamentum.
  9. Cœlum Cryſtallinum ſive aqueum.
  10. Primum mobile, ſive ultimum cœlum.
- *Lucidæ*, ut,
  - STELLÆ, de quibus not.
    - *I. Quid ſint?* R. STELLÆ ſunt corpora cœleſtia, lucida, globoſa, mobilia, & ad inferiorum ſalutem condita.
    - *II. Quotuplices?* R.
      - *Fixæ*, quæ in cœli parte ſuperiori tardiſſime moventur, eamdemque inter ſe perpetuo ſervant diſtantiam. *Hæ ſunt innumerabiles, notabiliores tamen numerantur*, 1022.
      - *Errantes*, ſeu *Planetæ*, de quibus not.
        1. *Quid ſint?* Planetæ ſunt qui in inferioribus cœli partibus moventur, diverſumque ſitum tum à ſe invicem tum à ſtellis fixis obtinent.
        2. *Quot ſint?* R. Septem:
           1. Saturnus.
           2. Jupiter.
           3. Mars.
           4. Sol.
           5. Venus.
           6. Mercurius.
           7. Luna.
    - *III. Affectiones.*
      1. *Motus*. Stellæ revera moventur in cœlo.
      2. *Lux*. Stellæ lumen à Sole mutuantur, ita tamen ut etiam aliquid ex ſe lucis poſſideant.
      3. *Figura*. Stellæ ſunt rotundæ, licet ob nimiam diſtantiam planæ adpareant.
      4. *Vis agendi in hæc inferiora*. Hinc influentiæ & actiones ſiderum ſunt variæ.
    - *IV. Theoremata.*
      1. Stellæ ſunt ejuſdem naturæ cum cœlo.
      2. Stellarum motus nullum edit ſonum.
      3. Lumen ſtellarum non eſt ſubſtantia.
  - GALAXIA *ſeu* VIA LACTEA, quæ eſt maxima frequentia minimarum Stellarum, quæ præ exiguitate ad noſtrum adſpectum diſtincte pervenire nequeunt, ut cæteræ Stellæ, atque ita inter ſe lumen commiſcent & confundunt. *Conimbr. de Met. tr.* 4. *c.* 2.

CAP.

CAP. V.

De Elementis in communi.

ELEMENTA conſiderantur dupliciter:

- *Abſolute*, prout ſunt partes mundi. De *Elementis in communi* not.
  - I. *Nomen*; quod ſumitur,
    1. Pro primis cujuſque rei principiis, quæcunque illa ſunt: *Sic dicimus literas eſſe orationis Elementa.*
    2. Pro principiis generationis, *Materia, forma, & privatione.*
    3. Pro ſolis principiis compoſitionis, *Materia, & forma.*
    4. Pro quatuor illis corporibus ſimplicibus, *Igne, aere, aqua, & terra.*
  - II. *Quid ſint?* R. Ἔστι δὴ τὸ στοιχεῖον τῶν σωμάτων, εἰς ὃ τὰ ἄλλα σώματα διαιρεῖται, ἐνυπάρχον δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ, αὐτὸ δ᾽ ἐστὶν ἀδιαίρετον εἰς ἕτερα τῷ εἴδει. ELEMENTUM eſt id in quod cætera corpora dividuntur, in quibus ineſt potentia aut actu, ipſum autem eſt indiviſibile in diverſa ſecundum ſpeciem. *Ariſt. l. 3. de cœl. c. 5.* ELEMENTUM eſt corpus ſimplex, in quod alia corpora reſolvuntur. *Conim. l. 2. de gen. c. 3. q. 1. d. 1.*
  - III. *Principia.*
    - *Materia.* Eſt prima illa ex qua omne corpus componitur, eaque indifferenter ſe habet ad quodlibet elementum.
    - *Forma.* Cum elementa ſunt corpora, ideo habent ſuas formas ſubſtantiales, nobis tamen incognitas.
  - IV. *Affectiones.*
    1. *Figura.* Elementa ex ſe, & ſua natura non habent certam figuram; quatenus vero ſunt partes hujus univerſi, quod eſt rotundum, habent figuram rotundam.
    2. *Impuritas.* Elementa, prout exſiſtunt in rerum natura, impura ſunt, & aliquo modo mixta.
    3. *Duratio.* Elementa non ſunt æterna, ſed ex ſe invicem generantur, & corrumpuntur, inque ſe mutuo tranſmutantur.
    4. *Motus.* Elementa moventur motu ſimplici recto, qui eſt vel à medio ſurſum, fitque per levitatem; vel ad medium deorſum, fitque per gravitatem.
    - *Qualitates*, tum
      - *Motrices*, ut ſunt
        - *Gravitas*, qua elementum movetur deorſum.
        - *Levitas*, qua elementum fertur ſurſum.
      - *Alteratrices*, per quas elementa alterant, mixtionemque abſolvunt. *Vid. Tr. ſeq c. 1.*
  - V. *Quot ſunt?* R. Quatuor: IGNIS, AER, AQUA, TERRA. *Vid. cap. ſeq.*
  - VI. *Theoremata.*
    1. Elementa ſunt indiviſibilia, *ſcil. in alia corpora.*
    2. Elementa extrema magis pura ſunt quam intermedia
    3. Elementum quodvis in quodvis aliud converti poteſt.
    4. Elementa in ſuis locis nec gravitant nec levitant.
- *Reſpective*, prout cauſa ſunt mixtionis, & mutationum Phyſicarum. *Vide Tract. ſeq.*

CAP. V.

De Igne, & Aere.

Elementa ſunt vel

- *Levia*, quæ ſurſum tendunt, ſuntque duo:
  - I. *Simpliciter leve*, ut IGNIS, de quo not.
    - I. *An detur elementum ignis?* R. Affirm. Quia ſummus calor alicui corpori ſimplici debetur. At non convenit aeri, qui humiditatem ſummam cum aliquo calore ſibi vendicat, nec aquæ, nec terræ. Ergo, igni.
    - II. *Quid ſit?* R. IGNIS eſt elementum calidiſſimum, ſiccum, & leviſſimum, exſiſtens ſub concavo Lunæ.
    - III. *Locus.* Ignis ſub concavo Lunæ exſiſtit, quia leviſſimo elemento debetur locus ſupremus in regione elementari, qui eſt infra ſphæram Lunæ. *Unde & flamma ignis, apud nos excitati, confeſtim ſupra aerem adſcendit.*
    - IV. *Uſus.* Ignis
      - 1. Adgregat ea quæ ſunt ejuſdem generis, & quæ ſunt diverſi generis disjungit.
      - 2. Aquæ & Terræ frigiditatem temperat.
  - II. *Secundum quid leve*, ut AER, de quo not.
    - I. *Quid ſit?* R. AER eſt elementum humidiſſimum, calidum, & leve, terram & aquam undique ambiens, omnemque locum replens, nullo alio corpore repletum.
    - II. *Diviſio* in tres *Regiones*, quarum
      - *Suprema*, incipiens à ſuperficie ignis, & extendens ſe uſque ad medium aerem, ubi vapores condenſantur, eſt ultra quam ejus natura poſtulat calida, ob ignis vicinitatem, & cœli motum.
      - *Media*, quæ inter ſupremam & infimam interjacet, & æſtivo tempore minor quam hyeme, eſt reſpectivè frigida, propter defectum reflexorum radiorum, qui ad illam non pertingunt, & propter vapores, qui cum eo perveniunt, ſublatis jam impedimentis, ultro ſeſe ad nativum frigus revocant, aeremque refrigerant.
      - *Infima*, quæ ſumit initium à ſuperficie terræ, & eo protenditur, quouſque radii Solis reflectuntur, eſt pro vario Solis acceſſu & receſſu modo calida, modo frigida, & æſtate major quam hyeme.
    - III. *Uſus.* Aer
      - 1. Mixti ſubſtantiam penetrans, eam ſubigit, & generationem habilem reddit.
      - 2. Inſpirationi & vocis formationi inſervit.
      - 3. Meteoris generandis præbet locum, & volucribus ſpatium volandi.
- *Gravia*, quæ deorſum tendunt. Vide cap. ſeq.

CAP. VI.

De Aqua & Terra.

Elementa gravia ſunt duo:

- **I.** *Secundum quid grave;* ut, AQUA, de qua not.
  - 1. *Quid ſit?* R. AQUA eſt elementum frigidiſſimum, humidum, & grave, terram undique ambiens & interfluens.
  - 2. *Figura.* Aquæ figura eſt rotunda: Talis enim totus terræ & aquæ globus; ac guttæ, partes aquæ homogeneæ, imitantur naturam totius. *Hinc navigantes paulatim terræ proſpectum amittunt, ob interjectum maris tumorem.*
  - 3. *Uſus.* Aqua
    - 1. Mollificat concreta corpora ad formam mixti facilius introducendam.
    - 2. Natura ſua frigida temperat calorem ignis.
    - 3. Irrigat terram, ut producat omnis generis plantas.
    - 4. Piſcibus domicilium præbet, terreſtribus & volatilibus potum ſubpeditat, &c.
- **II.** *Simpliciter grave;* ut, TERRA, de qua not.
  - 1. *Quid ſit?* R. TERRA eſt elementum ſicciſſimum, frigidum, & graviſſimum, ſecundum ſe totum immobile & mundi centrum.
  - 2. *Affectiones.*
    - 1. *Figura.* Terra eſt rotunda: quod conſtat partim ex umbra terræ, quæ in Eclipſibus rotunda, ſeu conoidalis; partim ex ortu & occaſu ſtellarum, nam citius oriuntur orientalibus ſidera.
    - 2. *Situs.* Terra in medio mundi conſtituta eſt: Si enim medium univerſi non obtineret, non fierent Eclipſes, cum Sol & Luna per diametrum opponuntur.
    - 3. *Quies.* Terra non movetur, ſed in medio mundi perpetuo quieſcit; quia naturaliter alio ferri non poteſt, ferretur enim ſurſum, ſiquidem à centro dimoveretur. *Cauſa immobilitatis terræ eſt nativa ejus gravitas.*
    - 4. *Magnitudo.* Globus terrenus conſideratur
      - *Reſpective:* Globus terræ in reſpectu ad cœlum eſt inſtar puncti; *h. e. quoad noſtrum adſpectum inſenſibilem habet magnitudinem: Sic enim centrum eſt minutiſſimum.*
      - *Abſolute:* Terra magnam habet quantitatem, adeo ut totius terræ ambitus fere 5625. miliaria Germanica comprehendat.
  - 3. *Uſus.* Terra
    - 1. Reddit corpora durabilia ad retinendas inſcriptas figuras.
    - 2. Temperat ſua ſiccitate humiditatem aquæ.
    - 3. Eſt ſedes & domicilium mineralium & metallorum, plantarum, animalium, & hominum.

CAP. III.

De Diviſione Motus ratione Termini ad Quem.

MOTUS tendit vel ad

- *Subſtantiam*, ut,
  - GENERATIO eſt motus ſive mutatio à non eſſe ad eſſe: ut, *ex non homine generatur homo.*
  - CORRUPTIO eſt mutatio ab eſſe ad non eſſe: ut, *cum homo moritur et à vermibus corrumpitur.* (Proprie loquendo *Generatio & Corruptio* non ſunt veri motus, cum fiant in inſtanti, & non cum ſucceſſione, niſi forte conjunguntur cum alterationibus quæ præcedere ſolent generationem & corruptionem.)
- *Quantitatem*, ut,
  - AUGMENTATIO *ſive* ADCRETIO eſt motus à minore quantitate ad majorem donec perveniatur ad terminum à natura præfinitum: ut, *quando puer creſcit.*
  - DIMINUTIO eſt mutatio de majore quantitate ad minorem: ut, *quando ſtirpes marceſcunt. & paulatim diminuuntur.*
- *Qualitatem*, ut ALTERATIO eſt motus ſive mutatio, in qua eodem ſenſili ſubjecto manente alia qualitas adquiritur, vel abjicitur: ut, *calefactio.*
- *Ubi* ſeu *locum*, ut MOTUS LOCALIS; de quo tria not.
  1. *Quid ſit?* R. MOTUS LOCALIS *ſive* LATIO eſt, ſubjecti loci mutatio, qua ſubinde aliud atque aliud ſpacium adquiritur: ut, *deambulatio.*
  2. *Quotuplex:* R.
     - *Simplex*, qui vel
       - *Rectus*, qui fit per lineam rectam, vel
         - *Surſum*, qui à medio fertur: ut, *motus naturalis ignis.*
         - *Deorſum*, qui in medium fertur: ut, *motus naturalis terræ.*
       - *Circularis*, qui perpetuo æqualem à centro diſtantiam retinet: ut, *motus cœli.*
     - *Mixtus* ſive *Compoſitus*, qui ex recto & circulari motu ſimul conſtat. *Hic competit corporibus mixtis.*
  3. *Theoremata*
     1. Motus localis eſt primus motuum.
     2. Motus circularis eſt natura prior recto.
     3. Motus circularis eſt perfectior recto.

CAP. IV.

De Quiete.

De QUIETE not.

1. *Quid ſit?* R. QUIES eſt privatio motus in ſubjecto ad eum recipiendum idoneo. *Ariſt. l. 5. Phyſ. c. 6.*
2. *Quotuplex?* Reſp. eſt vel
   - *Naturalis*, cujus principium eſt intrinſecum, & ad quam quietem mobile naturali inclinatione fertur: *Sic lapis quieſcit in terra.*
   - *Violenta*, cujus principium eſt intrinſecum: ut, cum corpus in alieno loco vi externa detinetur, *v. g. lapis in ſuperiori parte aeris.*
3. *Theorema.* Quies reſpectu motus præcedentis eſt perfectio & complementum motus; reſpectu vero motus ſubſequentis eſt privatio.

CAP. V.

De Finito, & Infinito.

De FINITO duo notanda:

- I. *Quid ſit?* R. FINITUM proprie ineſt corpori quanto, id eſt, quantitati, & eſt, cujus aliquis eſt finis & terminus. *Ariſt. l. 3. Phyſ. cap. 7.*
- II. *Oppoſitum*, ſcil. INFINITUM, de quo not.
  - 1. *Num infiniti conſideratio ad Phyſicum pertineat?* R. Affirm. quia Philoſophus naturalis per ſe conſiderat magnitudines, motum & tempus, cum ſint accidentia corporis naturalis, ut naturale eſt; ſed his accidentibus conveniunt finitum & infinitum: ergo neceſſe eſt ut rationem infiniti exponat, ſi perfectam notitiam eorum tradere poſſit.
  - 2. *Quot modis vox infiniti accipiatur?* R. Infinitum dicitur,
    - 1. Quod diviſionem & tranſitum non admittit, cum omni careat quantitate: ut, *Punctum.*
    - 2. Quod tranſitum quidem concedit, ſed ad ejus finem propter immenſitatem nemo pervenire poteſt: *Ejuſmodi molem termino fineque carentem aliquis mente ſibi poteſt percipere, atque hoc in loco quæritur, ſitne talis in rerum natura.*
    - 3. Quod & tranſitum, & finem habet, ſed vix & non niſi magna cum difficultate ad eum pervenitur: ut, *rem infiniti labori, dicimus.*
    - 4. Cujus finis aliquis eſt, ſed ad quem perveniri propter impedimentum non poteſt: ut, *Maris abyſſus.*
    - 5. Cui in infinitum addi & demi quidquam poteſt: ut, *numerus, & magnitudo.*
  - II. *Quid ſit?* R. ἄπειρόν ἐστι, ᾧ κατὰ τὸ ποσὸν λαμβάνουσιν, ἀεί τι λαβεῖν ἔξω ἐστιν. INFINITUM eſt id, cujus qui ratione magnitudinis aliquid ſumunt, iis aliquid ſemper licet extra accipere. *Ariſt. lib. 3. Phyſ. cap. 7.*
  - 4. *An ſit aliquod infinitum?* Reſp. Diſting. inter Infinitum
    - *Actu*, quod non datur, *quia*
      - 1. O. corpus ſuperficie & extremitate terminatur.
      - 2. O. corpus ſenſibile certo continetur loco.
      - 3. O. numerus numerari poteſt.
    - *Poteſtate*, quod datur, eſtque infinitum vel
      - *Diviſione*: Sic magnitudo poteſt dici infinita, quia ſemper in minores particulas poteſt dividi.
      - *Additione*: Sic numerus poteſt dici infinitus, quia ſemper unitatis additione fit major.

CAP. IV.

De Actione, & Paſſione Elementorum, ut & de Contactu.

De ACTIONE et PASSIONE ſex not.

I. *Quid præſupponant?* R. CONTACTUM, qui eſt duplex:
- *Corporalis*, & eſt verus & proprie dictus contactus, quando duorum corporum ſuperficies ſimul ſunt, & ita conjunguntur, ut mutuo ſe movere, & à ſe moveri queant: *Sic ignis agit in lignum per contactum corporalem comburendo illud.*
- *Virtualis*, cum non ſuperficies, ſed virtus unius corporis ad ſuperficiem alterius corporis pervenit: *Sic Sol calefacit terram, & Magnes adtrahit ferrum.*

II. *Quid ſint?* R. ACTIO eſt adſimilatio qualitatis ſenſibilis agentis ad qualitatem patientem, tranſmutans corpus motum forma accidentaria. PASSIO eſt adſimilatio qualitatis patientis ad qualitatem agentem ſenſibilem. *Et hac iis tantum, qua materiam habent, ineſt.*

III. *Diviſio*, tum
- *Agentis*, quod
  - *Primum*, in quo motionis principium conſiſtit. *Hoc nihil patitur ab eo in quod agit.*
  - *Ultimum* vel *Poſtremum*, quod cum re, quæ fit, conjungitur. *Hoc proprie repatitur.*
- *Actionis*, quæ vel
  - *Imperfecta* & *inchoata*, qua agens patiens non totum immutat, ſed ſaltem labefactat, atque aliquem qualitatis gradum ipſi inprimit. *Dicitur actio abſque agentis victoria.*
  - *Perfecta* & *completa*, qua agens omnino ſibi ſimile reddit patiens. *Dicitur actio cum victoria agentis.*

IV. *Modus Actionis & Paſſionis.* Hic not. Conditiones.
1. Ut agens, in *quantum tale*, ſit in actu, & patiens in potentia.
2. Ut agens & patiens ſeſe mutuo tangant.
3. Ut non ſint continua, alias participarent natura.
4. Ut patiens aut magis aut minus patiatur, ſecundum quod diſpoſitum eſt ad actum agentis.

V. *Connexum, ſc. Reactio*, de qua not.
1. *Quid ſit?* R. Reactio eſt retributa quædam mutatio, qua patiens renititur adverſus agens, & illud commutat dum ab illo mutatur, adeo ut agens pati, & patiens agere aliquo modo dicatur. *Zabarella de React. cap.* 1.
2. *Conditiones.*
   1. Ut agens & patiens eamdem habeant materiam: *ſc. Specie.*
   2. Ut agens ſit ultimum, non vero primum.
   3. Ut agens contineatur intra Sphæram paſſi.
   4. Ut agant actione inchoata vel imperfecta.

VI. *Theoremata*
1. Generationes, & corruptiones elementorum non poſſunt fieri ſine actione & paſſione.
2. Agens & patiens debent eſſe quodammodo ſimilia, quodammodo diſſimilia. *Similia ſecundum genus, diſſimilia ſecundum formas ſpecificas; qualia ſunt contraria, aut inter ea media.*
3. Idem non agit in ſeipſum: *ſc. per ſe, & ſecundum eamdem partem, actione ſc. directa, & proprie dicta.*
4. Omne agens nititur ſibi adſimilare patiens.

CAP. V.

De Alteratione.

De Alteratione not.

- I. *Nomen*, quod ſumitur
  - 1. *Late*, ut non germanas tantum alterationes, ſed etiam improprias complectatur. *Sic elementa dicuntur alterari, non modo quando qualitatibus contrariis imbuuntur, verum etiam dum cœleſti luce perfunduntur.*
  - 2. *Stricte*, pro motu ad qualitatem contrarium in ſubjecto habentem. *Sic cœlum alteratione vacat, eaq; ſola alterantur quæ poſſunt interire.*
- II. *Quid ſit?* R. ALTERATIO eſt motus ad qualitatem ſenſibilem mediam aut extremam. *Conimbr. l. 1. de gen. & corr. c. 4. a. 1.*
- III. *Quid differat à Generatione?* R.
  - 1. *Alterationis* Terminus à quo eſt poſitivus; *Generationis* privativus.
  - 2. *Alterationis* Terminus ad quem eſt Qualitas; *Generationis* Subſtantia.
  - 3. *Alteratio*, cum ſit motus, fit ſucceſſive; *Generatio* in inſtanti.
- IV. *Theoremata.*
  - 1. Alteratio eſt nobiliſſima motus ſpecies, *quia ejus terminus eſt qualitas.*
  - 2. Alteratio eſt motus continuus & ſucceſſivus, nec fit in inſtanti.
  - 3. Alteratio eſt comes & via generationis.

CAP. VI.

De Generatione, & Corruptione.

De GENERATIONE ſex not.

- I. *Nomen*, quod ſumitur
  - 1. *Late*, pro omni generatione tam ſubſtantiali, quam accidentali.
  - 2. *Stricte*, pro ſola viventium generatione, *de qua in libr. de anima.*
  - 3. *Medio modo*, prout omnem ſolamque generationem ſubſtantialem complectitur. *Quæ ſignificatio bujus eſt loci.*
- II. *An detur Subſtantialis Generatio?* R. Affir. quia dantur formæ ſubſtantiales, circa quas accidit mutatio ab una ad aliam ſub eadem communi materia.
- III. *Quid ſit?* R. γένεσίς ἐστιν ὅταν ὅλον μεταβάλλῃ μὴ ὑπομένοντός τινος αἰσθητοῦ τινος, ὡς ὑποκειμένου τοῦ αὐτοῦ, GENERATIO eſt mutatio totius non remanente ſenſibili quodam, ut ſubjecto eodem. *Ariſt. l. de gen. c. 4.* GENERATIO eſt mutatio à privatione formæ ſubſtantialis ad formam ſubſtantialem in materia. *Conim. l. 1. de gen. c. 4. q. 9. a. 1.*
- IV. *Cauſæ*, quæ ſunt
  - *Efficiens*, quæ vel
    - *Remota*, & ſunt corpora cœleſtia, quæ motu ſuo, lumine, aliave peculiari influentia movent hæc inferiora.
    - *Propinqua*, & eſt extremum generans, quod aliud quoad ſpeciem ſibi ſimilem producere ſtudet.
  - *Materia*, quæ vel
    - *Remota*, & eſt materia prima, quæ conjunctam ſemper habet privationem, & capax eſt omnium formarum.
    - *Propinqua*, quæ quidem in miſto ſunt quatuor elementa.
  - *Forma*, quæ eſt ipſa mutatio ſubſtantialis.
  - *Finis*, qui eſt conſervatio Specierum, nam natura abhorret ab interitu.
- V. *Oppoſitum eſt* CORRUPTIO, quæ eſt mutatio totius, id eſt, ex toto ſub eadem communi materia. *Conimbr. ibid. q. 16. a. 1.*
- VI. *Theoremata.*
  - 1. Terminus ad quem corruptionis eſt terminus à quo generationis.
  - 2. Unius generatio eſt alterius corruptio, & contra.
  - 3. Generatio formaliter eſt actio ea qua forma cum materia unitur.

CAP. VII.

De Mixtione.

De MIXTIONE quinq; not.

- *I. Nomē*, quod ſumitur
  - *Late*, pro quacunque quarumcunque rerum adcumulatione: *Sicut in tritici cum hordeo confuſione videre eſt.*
  - *Preſſe & proprie*, pro unione miſtilium, *id eſt, elementorum, ſub una ſubſtantiali forma alicujus miſti, corruptis miſtilium propriis formis.*
- *II. Quid ſit?* R. Μίξις ἐστὶ ἕνωσις τῶν μικτῶν ἀλλοιωθέντων. MIXTIO eſt miſcibilium alteratorum unio. *Ariſt. l.* 1. *de gen. c.* 10. MIXTIO eſt generatio miſti ex miſtilibus alteratis. *Conim. l.* 1. *de gen. c.* 10. *q.* 2. *a.* 2.
- III. *Conditiones* tum
  - *Miſcibilium*: Requiritur
    1. Ut ſint invicem agentia & patientia.
    2. Ut facile dividi ac comminui queant.
    3. Ut certam habeant proportionem & quantitatem.
  - *Mixtionis*, ubi requiritur
    1. Elementorum in unum locum concurſus.
    2. Elementorum reactio.
    3. Elementorum diviſio in minutas partes, quod ſine humiditate fieri nequit.
- *IV. Conſequens* ſeu *Effectum*, & eſt TEMPERAMENTUM, de quo cap. ſeq.
- *V. Theoremata.*
  1. Sola elementa proprie miſceri dicuntur.
  2. Miſtio differt ab aliis mutationibus.
  3. Elementa non ſunt in miſto ſecundum ſuas formas, ſed iis pereuntibus ſuccedit forma miſti, ſub cujus imperio primæ qualitates priſtinum naturæ rigorem deponunt, & ad quandam mediocritatem ac temperiem revocantur. *Conim. ibid. q.* 3. *a.* 2.

CAP. VIII.

De Temperamento.

De TEMPERAMENTO tria not.

- *I. Quid ſit?* R. TEMPERAMENTUM eſt complexio quædam quatuor primarum qualitatum, debite & ad naturam mixti adcommodate adtemperatarum. *Fr. de Raconis diſp. de Mixtis ſect.* 13.
- II. *Quotuplex?* R. eſt vel
  - *Uniforme*, quod medium & temperatiſſimum dicitur, in quo omnes quatuor qualitates æqua graduum proportione coeunt.
  - *Difforme*, eſtque vel
    - *Simplex*, in quo una tantum qualitas vincit, denominatque, & duæ aliæ æqualitatem ſervant.
    - *Compoſitum*, in quo duæ qualitates reliquas excedunt: Eſtque
      1. Calidum & humidum. *Dicitur aereum & ſanguineum.*
      2. Calidum & ſiccum. *Vocatur igneum & cholericum.*
      3. Frigidum & humidum. *Adpellatur aqueum & phlegmaticum.*
      4. Frigidum & ſiccum. *Vocatur terreum & melancholicum.*
- III. *Theoremata*
  1. Temperamentum eſt proportio primarum qualitatum, *ſc. connotative.*
  2. Temperamentum non eſt relatio; *quia unum temperamentum dicitur alteri contrarium: at relationi nihil eſt contrarium.*
  3. Temperamentum non eſt quinta qualitas diverſa à primis, ſed ipſæ quatuor primæ qualitates ad temperiem reductæ.

Tractatus III. Partis Specialis.

De Corporibus imperfecte mixtis, ſeu de Meteoris.

CAP. I.

De Meteoris in communi.

Corpus mixtum eſt vel

- *Imperfecte mixtum*, ut METEORA, de quibus quinque nor.
  - *I. Nomen.* Meteora nomen habent à μετὰ & αἴρω, *quod eſt tollo, elevo, ſuſpendo*, quia meteora ut plurimum in ſublimi generantur.
  - *II. Quid ſint?* R. METEORA ſunt corpora imperfecte mixta, quæ ex halitibus è terra vel aqua excitatis, & calore Solis Stellarumque virtute elevatis, generantur. *Scharff. l. 4. Phyſ. c. 1.*
  - *III. Cauſæ ſunt*
    - *Efficiens*, quæ vel
      - *Remota*, & ſunt corpora cœleſtia, quæ ſua vi & influxu materiam ab elementis evocant & in ſublime tollunt.
      - *Propinqua ſeu inſtrumentaris*, eſtque
        - *Calor*, qui aquam & terram pervadens & attenuans in halitus ſolvit, & interventu levitatis effert in altum.
        - *Frigus*, quod exhalationes ſurſum evectas conſtringit, condenſat, & coarctat.
    - *Materia*, eſtq; vel
      - *Remota*, et ſunt elementa, cum primis terra et aqua:
      - *Propinqua*, eſtque
        - *Vapor*, qui eſt halitus, ſive ſpiratio calida & humida, quæ ex humore aqueo prodit.
        - *Exhalatio*, quæ eſt anhelitus terræ calidus & ſiccus. *Continet duas ſpecies.*
          - 1. Quæ facile ignem concipit, ex qua ignita meteora fiunt.
          - 2. Quæ non ita facile incenditur, ex qua proxime venti exſiſtunt.
    - *Forma*, quæ eſt tam multiplex, quam varie ſubjecta materia afficitur: Ob hujus enim varias diſpoſitiones, variæ & diverſæ ſpecies Meteororum generantur.
    - *Finis*, qui eſt multiplex:
      1. Totius univerſi perfectio, & mutua elementorum adæquatio.
      2. Aeris purgatio, *ſc. venenatis vaporibus abſumtis.*
      3. Futurorum prænotio & præſagium.
      4. Dei hæc omnia mirabiliter ordinantis agnitio.
  - *IV. Locus*, eſtq; aer præcipue. *Nam etiam ea meteora quæ in terra generari dicuntur, proprie in aere in terræ cavernis contento generantur.*
  - *V. Quotuplicia?* R. Meteora ſunt vel
    - *Hypoſtatica*, quæ vel
      - *Ignita*, quæ ex exhalationibus facile inflammabilibus fiunt: *vide cap.* 2, 3, *&* 4.
      - *Aquea*, quæ ex vapore producuntur: *vide cap.* 5, 6, *&* 7.
      - *Aerea*, quæ ex vapore & exhalatione ſimul fiunt: *vide cap.* 8, *&* 9.
    - *Emphatica ſeu adparentia*, quæ phaſmata dicuntur, quod ſpecie & figura tantum videantur: *vide cap.* 10, *&* 11.
- *Perfecte mixtum.* Vide Tract. 4.

CAP. II.

De Meteoris Ignitis puris.

IGNITUM METEORUM eſt vel

- ***Simplex***, cujus materia eſt ſimplex & pura, & gignitur vel in *aeris regione*
  - ***Suprema***, ut ſunt
    - **Fax** ſeu **Candela Accenſa**; ea eſt fumus continuus, rarus, & tenuis, in longum & latum æque diſtenſus, qui ſuperiori parte accenſus inſtar facis inflammatæ ardet, *Magirus l. 4. Phyſ. c. 2.*
    - **Ignis Perpendicularis**; is eſt fumus longus, & arctius concretus, qui æquabiliter accenſus perpendiculi vel pyramidis ſpeciem refert.
    - **Bolis** ſive **Jaculum**; id eſt fumus craſſioribus partibus æqualiter cum ſubtilioribus commixtis conſtans, qui accenſus ſurſumque evolans teli ardentis formam refert.
    - **Capræ Saltantes**; eæ ſunt fumi disjuncti, in longum magis quam in latum porrecti, & neutiquam interrupti, qui accenſi motu & ſcintillatione in morem caprarum ſaltare videntur.
    - **Scintillæ Volantes**; eæ ſunt fumi in multas minutaſq; partes ſparſi, quorum ſinguli inſtar ſtipularum inflammantur.
  - ***Media***, ut ſunt
    - **Stella Cadens**; ea eſt fumus globatus, qui accenſus à nube deorſum repellitur, & ita ſtellæ è cœlo decidentis imaginem exhibet.
    - **Lancea Ardens**; ea eſt fumus oblongus, bene compactus, qui accenſus è medio aere in mare vel terram inſtar titionis detruditur.
  - ***Infima***, ut ſunt
    - **Draco Volans**; is eſt fumus craſſior, qui in ſublime evectus, & accenſus impulſu frigidæ nubis curvatur & flectitur.
    - **Ignis Fatuus**; is eſt fumus craſſior, & tenacior, in imo aere per antiperiſtaſin nocturni frigoris accenſus, qui vento agitatus decliviora loca petit, & viatores à recta via in præcipitia plerumque ducere ſolet.
    - **Ignis Lambens**; is eſt fumus rarus, ſubtilis, & pinguis, qui accenſus aliquando hominum veſtimentis, eorumque & equorum capillis ſine ulla læſione inhæreſcit.
- ***Mixtum***, cujus exhalatio ob admixtionem vaporis eſt impurior, craſſior, & viſcoſior. *Vid. cap. ſeq.*

CAP. III.

De Cometis.

Ignitum Meteorum mixtum eſt vel

- *Diutius durans*, ut COMETA, de quo not.
  - *I. Quid ſit?* R. Hoc explicatur
    - *Negative.* Cometa non eſt
      - 1 *Coalitus plurium Planetarum*, quia
        - 1 Quo tempore Planetæ univerſi ab ſe disjuncti ſunt, interdum Cometa adparet.
        - 2 Planetæ non digrediuntur à Zodiaco; non raro autem Cometæ.
      - 2 *Unus ex Planetis*, quia
        - 1 Planetæ vel ſemper vel frequenter cœlo ſereno noctu conſpiciuntur; minime vero Cometæ.
        - 2 Nullus Planeta, uti & nulla ſtella fixa augetur & diminuitur: at Cometæ augentur & diminuuntur.
    - *Affirmative.* COMETA eſt meteorum ignitum ortum ex exhalatione ſicca, viſcoſa, copioſa, ampla, arcte compacta, inque ſupremum aerem evecta, ibidemque inflammata, magnæ ſtellæ ſpeciem referens.
  - *II. Cauſæ*, tum
    - *Efficiens*: Cometæ incenduntur vel
      - *Motu*, quo ignis ſupremaque aeris regio movetur.
      - *Flammulis*, ab elementari igni in ſubjectam exhalationem decidentibus.
    - *Materia*, eſtque exhalatio pinguis, craſſa, & partibus bene coagmentatis conſtans in magna copia. *Unde exſiſtentibus Cometis, turbulenti ventorum flatus & immodicæ ſiccitates exſiſtunt; quia tunc magna terrenæ exhalationis copia aerem occupavit.*
  - *III. Affectiones.*
    - 1 *Locus* eſt ſuprema aeris regio, nam quod nec in infima, nec media gignantur, teſtatur inprimis eorum motus ab oriente in occaſum, quo una cum aere volvuntur.
    - 2 *Tempus* eſt vel
      - *Adparitionis*, quod certum non eſt, potiſſimum vero autumno gignuntur, quia tum plurimum viſcoſarum exhalationum adtollitur.
      - *Durationis*, quod definitum non eſt, ſed pro copia & tenacitate materiæ pabulique variat. *Summa ejus duratio ad 6 menſes, minima ad 7 dies protrahitur.*
    - 3 *Colores* (non quidem veri, quia hos non habet, ſed adparentes) ſunt varii, quæ diverſitas oritur ex materiæ diverſitate, quatenus nempe illa rarior eſt, aut denſior.
  - *IV. Diviſio.* Cometa dividitur in
    - *Crinitum*, cum exhalatio in medio eſt craſſior, in extremis autem partibus rarior, & ſubtilior, ita ut lumen circumquaque veluti crines in orbem fundat.
    - *Barbatum*, cum exhalatio modice porrigitur.
    - *Caudatum*, ſi exhalatio verſus unam partem longe protendatur.
- *Evaneſcens*, quod ob paucitatem materiæ citius diſſipatur; *ut*, FULMEN. *Vide cap. ſeq.*

CA

CAP. IV.

De Fulmine, Tonitru, & Fulgure.

De FULMINE quæque ſcienda:

- *I. Quid ſit?* R. FULMEN eſt exhalatio ignita è nube magno impetu excuſſa. *Conimbr. de Meteor. tr. 2. t. 5.*
- II. *Quando generatur?* R. Fulmen generatur, quando exhalatio cum calida & ſicca, tum calida & humida, eaque copioſa incidit in nubem, & ab ea circumdatur ac ceu cute obducitur, & vel per motum, vel per antiperiſtaſin incenditur; & quia accenſa rareſit, magnoque conatu exitum è nube quærit, dum eamdem tandem rumpit horrendum edit fragorem.
- III. *Motus.* Fulmen deſcendit valde irregulari motu, plerumque oblique fertur, quia natura ignis ſurſum vocat, vis qua è nube ejicitur deorſum premit.
- *IV. Quotuplex?* R. Triplex:
  - *Terebrans* eſt ſubtile & flammeum, cui peranguſtiſſima fuga eſt, ob ſinceram & puram flammæ tenuitatem.
  - *Diſcutiens*, quod conglobatum eſt, & ſpiritus coacti commixtam vim habens diſſipat, & ictu rumpit. *Cum hoc interdum conjungitur lapis fulmineus.*
  - *Urens* igneum magis eſt quam flammeum, ideoque ob materiæ ſpiſſitudinem non penetrat, ſed tantum infuſcat, & amburit.
- *V. Accidentia* ſunt,
  - *Tonitru*, de quo duo not.
    - *I. Quid ſit?* R. TONITRU eſt ſonus proveniens ex colliſione exhalationis nubi incluſæ cum lateribus nubis, vel ex nubis effractione.
    - 2. *Quotuplex?* R. Exhalatio vel
      - 1. Nubem uno ictu rumpit, & tunc fit crepitus ſimilis ei quem membrana edit, quæ ſpiritu plena rumpitur.
      - 2. Nubem diverſis ictibus rumpit, tuncque multiplex auditur ſonus.
      - 3. Nubem omnino non effringit, ſed intus rixatur, & ad latus declinat, & tunc oritur tumultuoſus & obſcurior ſonus.
  - *FULGUR*, de quo tria not.
    - *I. Quid ſit?* R. FULGUR ſeu coruſcatio eſt exhalatio in nube accenſa, & igneo colore tincta. *Conimb. c. 4.*
    - 2. *Quid differat à Fulmine?* R.
      - 1. *Spiritus Fulguris* eſt rarior & minus compactus, ſparſim & per intervalla; *Fulminis* vero uno ictu totus incenditur.
      - 2. *Fulmen* eſt ignis è nube vibratus; *Fulgur* ignis in nube incluſus.
    - 3. *Quando fiat?* R. Hic not.
      - 1. Coruſcatio interdum fit abſque Tonitru, *(cum nubes exhalationi non valde obſiſtit,)* & Tonitru interdum fit ſine coruſcatione *(quando materia ad inflammationem non eſt idonea.)*
      - 2. Quando Coruſcatio & Tonitru conjunguntur, Tonitru prius eſt Fulgure. *Prius autem conſpicitur Fulgur, quam tonitru auditur, quia aſpectus eſt celerior quam auditus.*

CAP.

CAP. V.

De Nube, Pluvia, & Nive.

Aquea meteora fiunt vel in

- *Media aeris regione,* ut
  - NUBES, de qua not.
    - I. *Quid ſit?* R. Nubes eſt vapor in magna copia ad mediam aeris regionem elatus, ibique loci frigiditate condenſatus. *Fr. de Raconis in comp. Phyſ. c. 5.* Nubes eſt addenſatus vapor. *Conimb. de Meteor. tr. 7. c. 1.*
    - II. *Cauſæ,* tum
      - *Efficiens,* eſtq; tum
        - *Sol & reliqua aſtra* vaporem calore ſuo è locis humentibus ad mediam aeris regionem evocantia.
        - *Frigus circumſtans,* quod vapores cogit & denſat, ut in nubis conſiſtentiam abeant.
      - *Materia,* eſtq; vapor vi Solis ad mediam aeris regionem elevatus, ibique adventitio calore depoſito, à circumſtante frigore conſtipatus.
    - III. *Quotuplex ſit?* R. eſt vel
      - *Sterilis,* ea eſt tenuis & lucida, ideoque ob raritatem ſuam vel evaneſcit, vel ventorum impulſu & calore ſolis diſſipatur.
      - *Fœcunda,* ea eſt nigra, denſa, & irriguo humore ſcatens, ideoque ad pariendam pluviam idonea.
  - PLUVIA, de qua tria not.
    - I. *Quid ſit?* R. Pluvia eſt nubes in aquam ſoluta. *Conimbr. tr. 7. de Meteor. c. 7.*
    - II. *Materia,* quæ vel
      - *Remota* eſt vapor craſſus, qui adhuc magis condenſatur, atque in aquam mutatur.
      - *Propinqua* eſt nubes virtute frigoris in guttulas ſoluta.
    - III. *Quotuplex?* R. Pluvia eſt vel
      - *Naturalis,* quæ vel
        - *Imber,* cum guttæ crebriores & minutiores ob vaporis tenuitatem jugi tenore defluunt.
        - *Nimbus,* cum guttæ paulo grandiores cadunt.
      - *Prodigioſæ,* quando cum aquis ranæ, piſciculi, ſanguis, lac, lapides, ferrum, &c. decidunt.
  - NIX, de qua not.
    - I. *Quid ſit?* R. Nix eſt nubes friabili denſitate conglaciata. *Conimbr. de Meteor. tr. 7. c. 5.*
    - II. *Quomodo generetur?* R. Frigus mediæ regionis intenſum, nubem antequam in pluviam ſolvitur conſtringit, & candore imbuit; (*Candor enim ſequitur partes aereas à frigore varie affectas*) & quia nivis materia eſt ſiccior quam pluviæ, ideo continuitatem habet, quia vero humidior quam pruinæ, extenditur eo modo quo flocci lanæ.
- *Infima aeris regione.* Vide cap. 6.
- *Terræ concavitatibus.* Vide cap. 7.

CAP. VI.

De Grandine, Rore, Pruina, Nebula, & Glacie.

Meteora Aquea, quæ in infima aeris regione fiunt, ſunt

- **GRANDO, de qua not.**
  - I. *Quid ſit?* R. GRANDO eſt pluvia in aere conglaciata. *Con.t.7.c.6.*
  - II. *Quomodo generetur?* R. Nubes in pluviam reſolvitur, deſcenditque, & inter deſcendendum vi frigoris intenſioris in globulos congelatur.
  - III. *Affectiones.*
    - 1. *Locus* eſt tam infima, quam media aeris regio.
    - 2. *Tempus*; Grando indiſcriminatim quocunque tempore provenit, quamquam vere & autumno major decidat.
- **ROS, de quo not.**
  - I. *Quid ſit?* R. ROS eſt vapor ſubtilis & tenuis, non procul à terra ſublevatus, qui noctis temperatæ frigore denſatus, & in aquæ guttas tenuiſſimas reſolutus, in terram ſparſim decidit. *Magir. l.4.Phyſ.c.6.*
  - II. *Cauſæ,* tum
    - *Efficiens,* quæ
      - *Remota* eſt calor cœleſtis vaporem evocans, qui tamen eſt imbecillis: *alioqui ſi vehemens foret, vaporem altius eveheret, vel omnino abſumeret.*
      - *Propinqua* eſt frigus ſerenæ noctis temperatum: *ſi enim vehemens, cogit vaporem non in rorem, ſed congelat in pruinam.*
    - *Materia,* eaque eſt vapor exiguus & ſubtilis.
  - III. *Tempus.* Quoniam Ros moderatum calorem requirit, vere & autumno maxime oritur, cum tranquillum & ſerenum tempus eſt; quia turbato & infeſtato pluviis aut ventis cœlo, concreſcere vapor non poteſt.
  - IV. *Species,* quæ ſunt
    - *Mel,* quod eſt vapor quidam dulcis floribus & frugibus inſidens, quem apes inde colligunt, non autem ipſæ mel faciunt.
    - *Manna,* quæ eſt ros temperatiſſimi tum cœli, tum loci, ex puriſſimo & præpingui terræ vapore, in aere convenienter admodum percocto & frigore noctis denſato, genitus.
- **PRUINA, de qua not.**
  - I. *Quid ſit?* R. PRUINA eſt vapor tenuis à terra in proximum aerem Sole evectus, & à frigore in ſalis quaſi formam constrictus.
  - II. *Quid differat à Rore?* R.
    - 1. Ros eſt temperate calidus & humidus; *Pruina vero* frigida.
    - 2. *Vapor roris* non congelatur, ſed convertitur in aquam; *Vapor pruinæ* congelatur, & inſtar ſalis conſtringitur.
- **NEBULA, de qua not.**
  - I. *Quid ſit?* R. NEBULA eſt vapor denſus, & infimo aere oriente potiſſimum vel occidente Sole excitatus, frigoreque paulatim condenſatus, aerem proximum obſcurans. *Magir. ibid.*
  - II. *Materia,* quæ ſunt vapores craſſi, qui ob ſuam ſpiſſitudinem & craſſitiem in ſublime efferri nequeunt.
- **GLACIES, de qua not.**
  - I. *Quid ſit?* GLACIES eſt aqua in ſtagnis, paludibus, fluminibus, aliiſve ejuſmodi locis congelata. *Conimb. de Met. tr.7.c.8.*
  - II. *Quomodo generatur?* R. Congelatur aqua non ſolum hyberni frigoris efficientia, ſed concurrit etiam admiſtio quædam terrenæ concretionis, quæ congelationem magnopere juvat. *Conimb. ibid.*

CAP. VII.

De Fontibus, Fluminibus, & Mari.

In Terræ concavitatibus generantur

- **FONTES & FLUMINA**, de quibus not.
  - I. *Quid ſint?* R. Fons, ex mente Ariſtotelis, eſt ſcaturigo aquarum ex terra continuo provenientium, propter perpetuam vaporum & aeris à frigore intra illius cavernas condenſatorum converſionem. Flumen eſt fluxus aquarum ex plurium fontium concurſu in certo terræ loco congregatarum.
  - II. *Eorumdem origo.* Aqua fontana & fluvialis gignitur intra ſinus terræ ex aere & vaporibus in aquam ſolutis. *Hæc eſt Ariſtotelis ſententia, quæ ſi de omnium fontium & fluviorum ortu intelligatur, probabilis non eſt: ideo reſtringatur ad aliquorum fontium & fluviorum generationem: Nam non ſolum ampliſſima flumina, ſed etiam minores fluvii & fontes, è ſubterrancis aquis è mari oriundis ordinariè ſeu majori ex parte derivantur. Conimb. tr. 9. c. 4.*
- **MARE**, quatenus ſalſum, de quo not.
  - I. *Quid ſit?* R. Mare eſt aquarum ſalſarum maxima multitudine congregatarum receptaculum, complectens undique terram, non tamen totam illam comperiens, perpetuo æſtu fluens ac refluens, neque tamen ſuos terminos unquam egrediens.
  - II. *Ejus origo.* Mare in ipſo mundi naſcentis exordio fuit à Deo productum, ejuſque divino imperio in eum locum, quem nunc habet, ſeceſſit.
  - III. *Affectiones*, ſuntque
    - 1. *Salſedo*, quæ, juxta Ariſtotelis ſententiam, ab exhalationibus aduſtis gignitur: Quidquid enim aduritur in eo generatur Sal. *Unde Mare tempore æſtivo, quo calor Solis fervet, ſalſius eſt quam hyberno, & in ipſo fundo ejus aqua dulcis hauritur ab urinatoribus.*
    - 2. *Æſtus*, de quo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Æſtus marinus eſt, quo maris aquæ reciproca agitatione nunc ad littus accedunt, nunc in ſe redeunt ſubſiduntque. *Conimb.*
      - 2. *Ejus varietas.* In quibuſdam maris tractibus nullus, aut perexiguus viſitur: In aliis vero magnus: Aliquibus in locis ſenis quibuſque horis mare recedit, & tot horarum ſpatio rurſum accedit: In aliis locis alia receſſus & acceſſus ſunt intervalla.
      - 3. *Cauſæ*, eæque tum
        - *Effectrix:* Æſtus marini cauſa eſt Luna humorum domina, quæ occulta influentia aquas huc illuc abſque rarefactione impellit. Nam pro diverſis Lunæ ad Solem adſpectibus, nunc majores (*ut plenilunio*) fiunt æſtus, nunc minores.
        - *Finalis*, eſtque aquæ marinæ à putredinis noxa conſervatio.

CAP. VIII.

De Ventis.

Aerea Meteora ſunt

- **VENTUS**, de quo not.
  - I. *Quid ſit?* R. VENTUS eſt magna exhalationis copia confeſtim in ſublime elata uſq; ad mediam aeris regionem, ibiq; ab aere frigido & denſo protruſa, & diſſultanti impetu reſiliens. *Fr. de Raconis cap. 4.*
  - II. *Cauſa*, tum
    - *Efficiens*, quæ vel
      - *Remota* eſt Sol, & reliqua ſidera exhalationem elevantia.
      - *Proxima* eſt tum
        - Mediæ aeris regionis frigiditas halitus adſcendentes repellens, & deorſum trudens.
        - Interna exhalationis levitas, & aliæ exhalationes priorem ſubſequentes & agitantes.
    - *Materia*, quæ eſt exhalatio calida & ſicca, (*quia quibus temporibus magna hujuſmodi exhalationum ſuppetit copia, crebriores ſunt venti*) non tamen ſola, ſed & interdum vapores admiſcentur: (*quia ſæpe per integros menſes venti ſpirant è mari, qui humidi ſunt.*
  - III. *Motus*, eſtq; obliquus. Nam halitus multi in ſublime rapti, cum ad mediam aeris regionem pervenerunt, ab illius frigore protruduntur, & quia deorſum pulſi cum ſuapte natura ſurſum ferantur, dum neutra pars vincit, quaſi partita contentione neque ſurſum, neque deorſum, ſed oblique fluunt.
  - IV. *Quotuplex?* Reſp. Venti ſunt
    - *Regulares*, qui vel
      - *Indefiniti*, qui vel
        - *Cardinales*, ut
          - *Subſolanus*, qui ſpirat ab ortu æquinoctiali, eſtq; frigidus & ſiccus.
          - *Zephyrus* ſeu *Favonius*, qui flat ab occaſu æquinoctiali, eſtque frigidus & humidus.
          - *Aquilo*, qui à Septentrione progreditur, eſtq; frigidus & ſiccus.
          - *Auſter*, qui à meridie procedit, eſtq; calidus & humidus.
        - *Collaterales*, qui cardinalibus interjecti, & quidem ſingulis bini. *Nautæ 32 numerant.*
      - *Definiti*, qui certis temporibus ſpirant, ut
        - *Eteſiæ* ſunt aquilonares, qui circa caniculæ ortum 40 dies perflant.
        - *Ornithiæ* ſeu *chelidoniæ* ſunt venti ſeptentrionales, qui circa hirundinum adventum ſpirant.
    - *Irregulares ſive Tempeſtates*, ut
      - *Ecnephias* eſt copioſa & craſſa exhalatio nube incluſa, quæ ipſam diſrumpens ſumma vi ad terram fertur ſine inflammatione.
      - *Typhon* ſeu Turbo eſt tenuior & ſubtilior exhalatio, quæ per anguſtum nubis foramen erumpens deorſum in gyrum rotata fertur.
      - *Preſter* eſt typhon, propter viſcoſitatem vel impetum motus accenſus. *Differt à fulmine, quod fulmen plus habet flammæ, & minus flatuum.*
- **TERRÆ MOTUS**, vide cap. 9.

CAP. IX.

De Terræ Motu.

De TERRÆ MOTU quatuor nor.

I. *Quid ſit?* R. TERRÆ MOTUS eſt concuſſio & liberatio terræ, orta ex quibuſdam exhalationibus calidis & ſiccis intra terræ viſcera incluſis & exire nitentibus. *Fr. de Raconis in comp. Phyſ. c. 4.*

II. *Quomodo oriatur?* R. Commotio terræ fit ab halitu ſeu Spiritu terræ viſceribus incluſo, & foras exire contendente. Etenim cum is viam, qua prodeat, non invenit, retroſertur, atque in ſe revolvitur: & exitu fruſtra quæſito, omnes anguſtias dimovet, dumque effringere clauſtra & convellere nititur, motum & tumultum facit. *Conimb. tr. 11. c. 2.*

III. *Affectiones.*
- 1. *Sonus.* Comitantur terræ motum ſoni multiplices ac varii, qui ex Spiritus intus incluſi repercuſſu & conflictatione naſcuntur.
- 2. *Locus.* Terræ motus frequenter ſentiunt loca cava, fungoſa, montoſa, item inſulæ, raro vero arenoſa, & ex limo concreta.
- 3. *Tempus*, tum
  - *Generationis.* Terræ motus accidunt, cum magna exhalationum copia terræ ſinu incluſa eſt, ut, *vere & autumno.*
  - *Durationis.* Terræ motus plus vel minus durant, prout major vel minor eſt exhalationum copia, ſpiritusque tardius aut citius conſumitur.

IV. *Species.*
- *Tremor*, cum Spiritus præ multitudine terram longe lateque pervadit, & eam non in profundum, ſed ad latera ciet, ac modo ad hanc, modo ad illam partem vibrante motu agitat. *Conimb. tr. 11. c. 8.*
- *Pulſus*, quo ex imo terra concutitur, & ſurſum deorſumque jactatur, ſpiritu recta adſcendere contendente. *Conimb. ibid.*

CAP. X.

De Voragine, & Halone.

Meteora Adparentia ſunt

VORAGO, de qua nor.

I. *Quid ſit?* R. VORAGO eſt exhalatio ſurſum rapta, ibique lumine perfuſa ſpeciem voraginis referens. *Si parva eſt dicitur Hiatus.*

II. *Quomodo fiat?* R. Cum ſerena nocte multæ ſpirationes in ſublimi conſiſtunt, medio quidem denſiores, reliqua facie rariores, inter aſtrorum lumen noſtrumque adſpectum conſtituuntur, exhibent ſimilitudinem foveæ, quia in medio, quod propter denſitatem minus illuſtratur, profunditas quædam adparet. *Conimb. tr. 4. c. 4.*

HALO; de qua nor.

I. *Quid ſit?* R. HALO eſt circulus albus ſub aſtro aliquo in nube ſeu vapore adparens. *Dicitur etiam area, & corona.*

II. *Quomodo fiat?* R. Si multa ſpiratio vel nubes, æquabili denſitate in orbem ſparſa, ſub Sole vel Luna, aliove è ſplendidioribus aſtris conſtituta ſit, ita ut radius corporis luminoſi propter ſpirationis denſitatem recta progredi nequeat, ſed reſiliat, ac per omnes extremitates diffundatur, adparet tunc ſub aſtro ſplendens circulus more lucidæ coronæ. *Conimb.*

III. *Locus.* Halo frequentius conſpicitur ſub Luna, quam ſub Sole, quia Solis fervor coagmentari halitus non ſinit, ſed eos abſumit.

VIRGÆ, PARELIUS, IRIS, *Vide capu ſeq.*

CAP. XI.

De Virgis, Pareliis, & Iride.

Sequuntur reliqua Meteora Adparentia, ut

- **VIRGÆ, de quibus not.**
  1. *Quid ſint?* R. VIRGæ ſunt lineæ rectæ, quas Solis radii directe in nubem aquoſam, diſſimiliter tamen raram, incidentes & refracti, efficiunt. *Magir.l.4.Phyſ.c.5.*
  2. *Quomodo fiant?* R. Quando ad Solis latera, mediocri tamen intervallo, nubes inæquabili concretione, alias videlicet partes denſiores habens, alias rariores, radiis ſolaribus penetratur, & ob diverſitatem partium variis imbuitur coloribus, qui quoniam ad nubis cavitatem ſe adcommodantes, perpendiculariter verſus terræ ſuperficiem protenduntur, virgarum ſpeciem ita exhibent. *Conimb.tr.4.c.5.*
- **PARELIUS, de quo not.**
  1. *Quid ſit?* R. PARELIUS eſt imago Solis à latere ejus in nube denſa, plana, quieſcente, & aquoſa, per radiorum Solis refractionem expreſſa. *Imago Lunæ dicitur,* PARASELENE.
  2. *Cauſæ,* tum
     - *Efficiens,* & ſunt radii Solis in nube refracti.
     - *Materia* ſive *Subjectum,* eſtq; Nubes
       1. Soli ad latus poſita. *In hoc Parelius differt ab Halone & Iride.*
       2. Conſiſtens ſeu quieſcens.
       3. Plana & æquabilis.
       4. Denſa, *ut imaginem retineat.*
  3. *Numerus.* Contingit nonnunquam plures nubes ad Solis imaginem recipiendam aptas collocari, ut imago Solis ad unam perducta aliam imaginem in alteram nubem inprimat, & hæc rurſus in aliam, ſicque plures Soles ſimul videbuntur.
- **IRIS, de qua not.**
  1. *Quid ſit?* R. IRIS eſt arcus multicolor in nube rorida, opaca, & concava, ex radiorum Solis oppoſiti reflexione adparens oculis ſpectantium. *Conimb.tr.5.c.2.*
  2. *Cauſæ,* tum
     - *Efficiens,* eſtque Sol vel Luna. *Nam etiam Luna arcum efficit, quamquam non tot colorum varietate diſtinctum, ſed album.*
     - *Materia* ſive *Subjectum,* eſtq; Nubes
       1. Rorida, ac talis, ut in aquam proxime ſolvi poſſit.
       2. Translucida, *ſc. externa facie, qua nos reſpicit.*
       3. Opaca, *ſc. à tergo ut lumen repercutiat.*
       4. Solis è regione oppoſita. *Nam Iris nobis non adparet, niſi ſimus inter nubem, qua Iris ſplendet, & Solem ipſum conſtituti.*
  3. *Affectiones.*
     1. *Numerus.* Poſſunt ſimul effici plures Irides, ita ut poſterior vel inferior ſit ex reſplendentia prioris, ideoque obſcurior.
     2. *Figura.* Iris habet figuram ſemicirculi. Quo autem propinquior Sol eſt Horizonti, eo major Iris adparet.
     3. *Colores,* qui ſunt tres:
        1. *Puniceus* eſt primus & altiſſimus.
        2. *Viridis* eſt medius.
        3. *Purpureus* eſt infimus.

Tractatus IV. Partis Specialis.

De Corporibus perfecte mixtis.

CAP. I.

De Perfecte miſti generatione & putredine.

De Corpore perfecte mixto in communi quatuor not.

- I. *Quid ſit?* R. MIXTUM PERFECTUM dicitur, quod habet perfectam formam ſubſtantialem mixti, diſtinctam à forma ſubſtantiali elementorum. *Fr. de Raconis diſp.* I. *de mixtis imperf. sect.* I.
- II. *Generatio Miſti*, de quo tria not.
  - I. *Quid ſit?* R. Ἔστι δ' ἡ ἁπλῆ γένεσις, μεταβολὴ ὑπὸ τῶν ποιητικῶν δυνάμεων ὅταν ἔχωσι λόγον ἐκ τῆς ὑποκειμένης ὕλης ἑκάστῃ φύσει. GENERATIO SIMPLEX eſt mutatio à virtutibus activis, cum habuerint rationem ex ſubjecta materia unicuique naturæ. *Ariſt. l.* 4. *Met. c.* I.
  - II. *Quomodo differat à Miſtione?* R. Generatio miſti & Miſtio non differunt realiter, ſed tantum ratione. Cum enim & in Miſtione, & in miſti Generatione elementa ſint terminus à quo, miſtum vero terminus ad quem, vox *Miſtionis* magis elementa reſpicit, nomen vero *Generationis* ipſum mixtum.
  - III. *Oppoſitum*, eſtq; PUTREDO, de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Σῆψις δ' ἐστὶ φθορὰ τῆς ἐν ἑκάστῳ ὑγρῷ οἰκείας καὶ κατὰ φύσιν θερμότητος, ὑπ' ἀλλοτρίας θερμότητος. Αὕτη δ' ἐστὶν ἡ τοῦ περιέχοντος. PUTREFACTIO eſt proprii naturaliſq; caloris in unoquoque humido exſiſtentis ab extranea caliditate corruptio: hæc autem eſt quæ in ambiente exſiſtit. *Ariſt. ibid.*
    - 2. *Subjectum proprium* eſt humidum: ideoque omnia miſta putreſcunt, quatenus humida.
    - 3. *Cauſa proxima poſitiva* eſt calor ambientis (*non ſolum aeris & aquæ, ſed cujuſcunque continentis*) qui calorem internum evocat, & corrumpit.
    - 4. *Quotuplex?* R.
      - *Totalis*, quando penitus abjungitur humidum à ſicco, ut nihil reliquum niſi terra adpareat. *Hoc modo putreſcunt quæ plurimum terræ obtinent.*
      - *Partialis*, quando non penitus humidum à ſicco abjungitur. *Hoc modo putreſcunt quæ plus humidi obtinent.*
    - 5. *Theoremata.*
      - 1. Difficillime putreſcunt res tum frigidiſſimæ, tum calidiſſimæ.
      - 2. Putreſcentia initio ſunt humida in ſuperficie, tandem vero fiunt ſicca.
- III. *Affectiones perfecti miſti Similaris*, vide cap. 2.
- IV. *Quotuplex ſit?* vide cap. 3.

CAP. II.

De Affectionibus perfecte mixti ſimilaris.

- **Affectiones perfecte mixti oriuntur vel à Qualit.**
  - *Activis*, nimirum vel à
    - *Calore*, ut COCTIO, de qua not.
      - I. *Quid ſit?* R. Πέψις ἐστὶ τελείωσις ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ οἰκείου θερμοῦ ἐκ τῶν ἀντικειμένων παθητικῶν, ταῦτα δ' ἐστὶν οἰκεῖα ἑκάστῳ ὕλη. COCTIO eſt perfectio, quæ à naturali & proprio fit calore ex oppoſitis paſſivis, quæ propria cuique materia exſiſtunt. *Ariſt. l.* 4. *Meteor. cap.* 2.
      - 2. *Cauſæ*, ſuntque
        - *Efficiens*, calor internus proprius & naturalis, qui interdum externi alicujus auxilio adjuvatur.
        - *Materia* ſeu *Subjectum*, humidum & ſiccum, præſertim tamen humidum.
        - *Forma*, perfectio, quæ nihil aliud eſt, quam ultima proprii temperamenti abſolutio.
        - *Finis*, eſtq; vel
          - Ipſa natura, ſive forma rei ſubſtantialis.
          - Forma accidentalis, *id eſt, ut humidum hoc vel illo modo tantum diſpoſitum ſit.*
      - 3. *Species*, ſuntque
        - 1. Πέπανσις *Maturatio*, quæ eſt alimenti, quod in arborum fructibus ineſt, concoctio.
        - 2. Ἕψησις *Elixatio*, quæ eſt indefiniti in humore exſiſtentis coctio facta à calore humido.
        - 3. Ὄπτησις *Aſſatio*, quæ eſt coctio, quæ fit à calore ſicco, & alieno ſive externo.
      - 4. *Theoremata*
        - 1. Omnis res concoctione fit calidior.
        - 2. Cocta evadunt craſſiora, ſolidiora, & compactoria.
    - *Frigore*, ut INCOCTIO, de qua not.
      - 1. *Quid ſit?* R. ἡ ἀπεψία ἐστὶν ἀτέλεια δι' ἔνδειαν τῆς οἰκείας θερμότητος. INCOCTIO eſt imperfectio propter indigentiam proprii caloris. *Ariſt. ibid.*
      - 2. *Species* ſunt
        - 1. Ὠμότης *Cruditas.*
        - 2. Μώλυνσις *Non plena elixatio.*
        - 3. Στάτευσις *Non plena aſſatio.*
  - *Paſſivis*, quæ miſtis inſunt vel
    - *Actu*, ut
      - *Durities.* Σκληρὸν ἐστι, τὸ μὴ ὑπεῖκον εἰς αὑτὸ κατὰ τὸ ἐπίπεδον. DURUM eſt, quod non cedit in ſeipſum ſecundum ſuperficiem. *ibid. c.* 4.
      - *Mollities.* Μαλακὸν ἐστι, τὸ ὑπεῖκον τῷ μὴ ἀντιπεριΐστασθαι. MOLLE eſt, quod cedit in ſeipſum non circumſtando. *ibid.*
    - *Potentia*, ut Affectiones, quæ mixtis propter paſſivas qualitates inſunt potentia, ſuntq; eæ, per quas corpora ſunt *concretilia, liquabilia, emollibilia, flexibilia, ruptibilia, fragilia, formabilia, ductilia, fiſsibilia, lenta, friabilia, ſubactioni idonea, & quæ his omnibus ſunt contraria.*

CAP.

CAP. III.

De Metallis.

Corpora perfecte mixta ſunt vel

- *Inanimata*, ut ſunt
  - METALLA, de quibus quatuor not.
    - I. *Quid ſint?* R. METALLUM eſt corpus perfecte mixtum & inanimatum, ex ſulphure & argento vivo mixtis & temperatis in terræ venis natum. *Magir. l. 5. Phyſ. c. 1.*
    - II. *Cauſa*, tum
      - *Efficiens*, eſtq; vel
        - *Principalis*, & eſt virtus ſiderum, præſertim vero Solis.
        - *Instrumentalis*, & eſt
          - *Calor*, qui humidam exſpirationem adtenuat & coquit.
          - *Frigus*, quatenus eamdem exhalationem condenſat.
      - *Materia*, eſtq; vel
        - *Remota*, & eſt halitus ex vapore & exhalatione compoſitus, in quo tamen prævalet humiditas vaporis.
        - *Propinqua*, & ſunt
          - *Sulphur*, materia metallaris ex ſubtiliore exhalatione pingui & unctuoſa.
          - *Argentum vivum* ſive *Mercurius*, materia metallaris conſtans ex vapore ſubtiliore aqueo, qui cum terra conglutinatur, & per calorem ſulphuris decoquitur.
    - III. *Affectiones*
      - 1. O. Metalla igne liqueſcunt, ea tamen difficilius quæ plus de terrena concretione obtinent.
      - 2. O. Metalla ductilia ſunt, & percuſſa dilatantur, ſed ea magis quæ ſimul compacta, & molliora.
      - 3. O. Metalla ponderoſa ſunt, ob materiæ ſpiſſitudinem & compactionem.
    - IV. *Species.* Metalla ſunt vel
      - *Pura*, ut
        - *Aurum*, metallum puriſſimum, conſtans ex claro argento vivo, & ſulphure mundiſſime.
        - *Argentum*, metallum ex argento vivo, claro, albicante, & ex ſulphure fere fixo, puro, genitum.
      - *Impura*, ut
        - *Plumbum*, metallum ex mercurio multo impuro, crudo, ac ſulphure pauco itidem impuro, ac fœtido genitum.
        - *Stannum* quod conſtat ex argento vivo magis excocto, & ſulphure albo, acri, minus maturo.
        - *Æs*, metallum ex pauco mercurio, & ſulphure plurimo, rubeo, impuro, conſtans.
        - *Ferrum*, metallum ex pauco mercurio, plurimo ſulphure fixo conſtans.
  - LAPIDES, vide cap. 4.
  - MEDIA MINERALIA, vide cap. 5.
- *Animata*, vide cap. 6.

CAP. IV.

De Lapidibus.

De LAPIDIBUS duo not.

I. *Quid ſint?* R. LAPIDES ſunt corpora perfecte mixta, inanimata, dura, ex ſicca terreſtri exhalatione unctuoſitate quadam aquoſa permixta, per temporis diuturnitatem vi caloris & frigoris, atque virtute minerali conglutinata. *Magirus l. 5. Phyſ. c. 2.*

II. *Quotuplices?* Reſp. Lapides ſunt vel

- *Vulgares*, qui vel
  - *Poroſi*, ut ſunt *Pumex & Tophus.*
  - *Solidi*, qui vel
    - *Nitent*, ut ſunt *Marmor*, cujus Species ſunt *Alabaſtrites, Ophytes, & Porphyrites.*
    - *Nitore carent*, ut ſunt *Silex, Cos, Saxum, Smiris, Pyrites.*
- *Pretioſi*, qui dicuntur GEMMÆ, ſuntque vel
  - *Nobiliores*, ut
    - *Adamas*, gemma translucida inenarrabilis duritiei, & pretii, colore ferro candenti non abſimilis.
    - *Sapphirus*, gemma tranſparens, magna duritie, & cæruleo colore prædita.
    - *Smaragdus*, viridis coloris ejuſque lucidi, quamquam quodammodo terreni.
    - *Hyacinthus*, violacei coloris, & qui propter congenitam lucem ſcintillare videtur.
    - *Amethyſtus*, qui eumdem fere cum Hyacintho obtinet colorem, niſi quod in hoc emicat fulgur purpureus.
    - *Carbunculus*, qui lucidiſſimi ignis flammam repræſentat.
    - *Chalcedonius*, gemma lucida & pulcra, inſtar Stellæ refulgens.
    - *Rubinus*, gemma rubea, per tenebras in ſpeciem ſcintillæ alicujus micans.
    - *Chryſolithus*, gemma lucida, aurei coloris, varietate & nitore lucis nitens.
    - *Aſterites*, gemma dura, ſplendida, quæ, cum convertitur, Solem aut etiam Lunam intus lucentem oſtendit.
    - *Achates*, gemma coloris varietate præſtantiſſima.
    - *Sardius*, gemma fulva, ſeu corneo colore rubens.
    - *Jaſpis*, gemma viridis, maculis aut guttis ſanguineis interpuncta.
    - *Onyx*, gemma perlucida, colorem unguium in digitis humanis referens.
    - *Turcois*, gemma obſcurior, coloris cærulei ex viridi relucentis.
  - *Minus nobiles*, ut ſunt *Cryſtallus, Corallium, Hæmatites, Magnes.*

CAP.

CAP. V.

De Mediis Mineralibus.

De MEDIIS MINERALIBUS duo not.

I. *Quid ſint* ? R. MEDIA MINERALIA vocantur omnia illa perfecte mixta inanimata, quæ mediam quaſi naturam habent inter metalla & lapides : adeoque ambiunt inter ea, ita ut quadamtenus naturam eorum participent, quadamtenus vero rurſus ab eadem diſcedant. *Scharff. l. 5. Phyſ. c. 4.*

II. *Quotuplicia?* R. Media Mineralia

- *Alia* emolliri quidem, non tamen liquari poſſunt ; ut TERRÆ QUÆDAM, v. g.
  - *Calx*, terra ſiccior lapide, cocta, quæ poſtquam arſerit, aqua intenditur, oleo exſtinguitur. *Viva dicitur, quia intus occultum ignem continet.*
  - *Gypſum*, terra candida, tenax, & levis, calci cognata, ſed non ita calida, quæ ex ſumma tellure effoditur.
  - *Creta*, terra candida in Inſula Creta potiſſimum foſſilis.
  - *Ochra*, terra leviſſima, & lutea, è qua exuſta in ollis novis luto circumlitis fit rubrica fabrilis, quæ tamen etiam eſt nativa.
  - *Argilla*, terra pinguis, & lenta, è qua fiunt figulina vaſa.
  - *Terra Lemnia*, quæ dicitur *Terra Sigillata* ob ſigillum illi impreſſum, & eſt portio terræ in Inſula Lemno effoſſa, habens virtutem reſiſtendi venenis. *Effoditur hodie etiam in Sileſia terra, Lemnia non deterior.*
  - *Terra Armenia*, portio terræ in Armenia effoſſa, colore pallido, egregie ſiccans.
- *Alia* liquari poſſunt ; ut, SUCCI QUIDAM, v. g.
  - *Sal*, corpus metallicum friabile, ex ſucco humido aqueo, & craſſo terreo, mixtis & decoctis genitum. *Ejus genera ſunt Sal foſſilis, Sal coctus, Sal ammoniacus, Sal Gemmæ, Sal Petræ, &c.*
  - *Alumen*, ſalſugo, vel ſalſus ſudor terræ, ex aqua limoque concreſcens.
  - *Bitumen*, ſuccus terræ pinguis, lentus, tenax, pici ſimilis, facilime ignem concipiens. *Hujus generа ſunt Aſphaltus, Succinum, Naphta, Ambra, &c.*
  - *Sulphur*, ſuccus mineralis, conſtans parte altera inflammabili & gravem odorem de ſe præbente, altera terrea, craſſa, fixa, ſuccum chalcanthoſum admiſtum habente.
  - *Vitriolum*, ſuccus concretus, perſpicuitatem vitream obtinens. *Latinis atramentum ſutorium adpellatur ; dicitur & Chalcanthum.*

CAP. VI.

De Plantis.

Corpus animatum eſt vel

- *Senſus expers*, ut PLANTA, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. Planta eſt corpus animatum vegetans, ſeu nutriendi generandique facultate præditum. *Sennertus l. 6. Phyſ. cap. 3.*
  - II. *Partes*
    - *Principales* ſunt, vel
      - *Similares*, ut
        - *Succus*, qui quaſi ſanguis plantarum conſervat vitam.
        - *Lacrymæ*, quæ ſunt humores, qui ex plantis ſua ſponte exſudant.
        - *Caro*, quæ eſt craſſior ſtirpis ſubſtantia muſculis animalium reſpondens.
        - *Fibræ*, quæ ſunt partes prælengæ & fiſſiles, quæ in totam plantam derivantur, ſicuti venæ & nervi in animalibus.
        - *Cortex*, eſtque veluti tunica ex fibris contexta, qua plantæ obducuntur.
      - *Diſſimilares*, ut
        - *Radix*, quæ quaſi os in terra defixa alimentum adtrahit.
        - *Caudex* vel *Caulis*, quæ à radice proxime ſuper terram adſurgens, alimentum à radice delatum excipit, & ad reliquas partes defert.
        - *Matrix* ſeu *Medulla*, quæ eſt pars interna conſtans ex carne & humore.
        - *Rami*, qui tanquam brachia à caule vel caudice in multitudinem diffunduntur.
    - *Minus principales*, quæ ad plantam nec in individuo, nec in ſpecie conſervandam multum faciunt: *ut, folia.*
  - III. *Corruptio*, eſtque vel
    - *Naturalis*, quæ dicitur *αὔανσις ariditas*, quando in plantis humidum nativum cum calore tandem abſumitur.
    - *Violenta*, quæ vocatur *μάρανσις marcor* vel *tabes*, quando plantæ corrumpuntur à principio externo, nimirum vel à vehementi frigore, vel à vehementi calore, vel ab aliis hoſtibus.
  - IV. *Species.* Planta eſt vel
    - *Arbor*, ſcil. planta, è cujus radice ſtipes naſcitur, quæ ſeſe in multos effundit ramos: ut, *pomus, pyrus, &c.*
    - *Frutex*, ſcil. planta, quæ ramos habet abſque ſtipite tantum è radice progenitos: ut, *avellana, ſambucus, &c.*
    - *Herba*, ſcil. planta minor, de ſe emittens caulem, vel ſolum folia: ut, *abſynthium, artemiſia, &c.*
    - *Olus*, ſcil. planta ſativa eſui apta: ut, *lactuca, braſſica, &c.*
- *Sentiens*, ut ANIMAL, vide cap. 7.

CAP. VII.

De Animalibus.

De ANIMALI duo notanda:

- I. *Quid ſit?* R. ANIMAL eſt corpus animatum ſentiens, & loco ſe movens.
- II. *Quotuplex ſit?* R. Animal eſt vel
  - *Irrationale*, ut BESTIÆ, ſive BRUTA, quæ vel
    - *Imperfecta*, ut *Inſecta*, de quibus not.
      1. *Quid ſint?* R. INSECTA ſunt animalia ſanguine carentia, quæ habent corpus inciſuris diſtinctum, ideoque non reſpirant.
      2. *Quotuplicia?* R.
         - *Alia* ſunt pennata: ut, *muſcæ, culices, veſpæ, cicadæ, crabrones*, &c.
         - *Alia* pennis carent: ut, *formicæ, aranei, locuſtæ, pulices*, &c.
    - *Perfecta*, ſuntque vel
      - *ἀμφίβια*, quæ in utroque elemento, aqua & aere vivunt: ut, *rana, teſtudo, mus aquatilis, natrix, mergus, anas.*
      - *ἑτερόβια*, quæ in uno ſaltem elemento vivunt: ſuntque vel
        - *Aquatilia*, quæ in aqua degunt, & dicuntur PISCES: ut, *cete, halec, carpio, anguilla, perca, tinca*, &c.
        - *Volatilia*, pennata & roſtrata, quæ in aere volitant, & dicuntur AVES & VOLUCRES: ut, *hirundines, paſſeres, pici, luſcinia, alauda, corvi, anſeres, gallinæ*, &c.
        - *Terreſtria*, quæ in terris gradiuntur, & vocantur BESTIÆ QUADRUPEDES: ut, *equus, bos, leo, canis, cervus*, &c.
  - *Rationale*, ut HOMO, de quo not.
    1. *Quid ſit?* R. HOMO eſt animal rationale. *Homo ut omnium creaturarum nobiliſsimus eſt, ad cujus utilitatem cætera omnia ſunt facta: Ita corporis & omnium partium ſtructuram præ aliis animalibus elegantiſsimam & pulcherrimam habet.*
    2. *Partes*: ſuntque
       - *Corpus*, quod variis conſtat partibus, & organis ſeu membris; de quibus Tract. ſeq. 5.
       - *Anima*, de qua Tract. 6.

Tractatus V. Partis Specialis.

De Partibus Humani Corporis.

CAP. I.

De Humoribus & Spiritibus.

Humani Corporis PARTES ſunt vel

- *Contentæ*, ut
  - HUMOR, de quo not.
    - 1. *Quid ſit*? R. HUMOR eſt pars corporis liquida, in vaſis certis contenta, ad conſervationem animalis faciens.
    - 2. *Quotuplex*? Reſp. Humor eſt vel
      - *Inſitus & Congenitus*, qui una cum ſemine, ex quo infans naſcitur, corpori communicatus, eſt nativi caloris pabulum & vehiculum. *Dicitur humidum radicale.*
      - *Adquiſitus*, qui eſt vel
        - *Utilis*, ut
          - *Sanguis*, qui eſt humor calidus, dulcis, rubicundus, in venis meſaraicis præparatus, & in hepate ex partibus chyli temperatioribus confectus.
          - *Pituita*, quæ eſt humor frigidus, humidus, albus, & inſipidus, ex frigidiore portione chyli in hepate genitus, ut per ulteriorem præparationem in ſanguinem redigatur.
          - *Bilis flava* ſeu *Cholera*, quæ eſt humor calidior & craſſior, qui è calidioribus chyli partibus in veſicam felleam colligitur.
          - *Bilis Atra* ſeu *Melancholia*, quæ eſt humor frigidus & craſſior ad nigredinem vergens, è frigidioribus chyli partibus in ſplene collectus.
        - *Inutilis & Excrementitius*: ut, Serum, urina, ſudores, lacrymæ, mucus, ſtercus, &c.
  - SPIRITUS, de quo not.
    - 1. *Quid ſit*? R. SPIRITUS eſt ſubſtantia pertenuis & aerea, primum animæ inſtrumentum ad obeundas actiones.
    - 2. *Quotuplex*? R. eſt vel
      - *Complantatus* ſive *Inſitus*, qui ſingulis membris ſolidus innaſcitur, & ex ſemine genitali procreatur, prima caloris nativi ſedes.
      - *Influens*; qui vel
        - *Naturalis*, qui in hepate generatur ex puriore ſanguine, ad naturales operationes perficiendas.
        - *Vitalis*, qui in corde gignitur ex naturali ſpiritu, & per arterias diffunditur in totum corpus.
        - *Animalis*, qui in cerebro ex vitali ſpiritu gignitur, ad operationes ſenſuum perficiendas.
- *Continentes*, quæ ob ſuam ſolidam naturam per ſe conſiſtunt & alias ſuſtentant. Vide cap. ſeq. 2.

CAP. II.

De Partibus Similaribus.

Partes Continentes ſunt vel

- *Similares*, ut
  - OSSA, partes duriores & ſicciores, ad totius ſtabilitatem factæ.
  - CARTILAGO, pars flexilis, locomotivæ inſerviens.
  - LIGAMENTUM, oſſa inſtar funiculi colligans, ne fiat luxatio.
  - MEMBRANA, pars tenera alias partes tegens.
  - FIBRÆ, tum
    - *Rectæ*, quæ inſerviunt adtractioni alimentorum.
    - *Tranſverſæ*, quæ retinent alimentum.
    - *Obliquæ*, quæ vim expellendi habent.
  - NERVI, de quibus not.
    - 1. *Quid ſint?* R. NERVI ſunt, qui ſpiritum animalem deferunt ad ſenſum, & motum.
    - 2. *Quotuplices?* R.
      - *Molliores*, qui ex priori cerebri parte oriuntur, & in ſenſuum organa propagantur: ut, *nervi viſorii & auditorii.*
      - *Duriores*, qui è ſpinali medulla prodeunt, & internis partibus cerebri inſerviunt.
  - VENÆ, de quibus not.
    - 1. *Quid ſint?* R. VENA eſt pars ex hepate orta, una tunica conſtans, ſpiritum naturalem & ſanguinem pro nutrimento ad ſingulas partes deferens.
    - 2. *Quotuplices?* R.
      - *Principales*, ut
        - *Vena porta*, quæ ex concava hepatis parte prodit, omneſque venas maſaraicas excipit.
        - *Vena cava*, ſeu *magna*, quæ ex gibba hepatis parte naſcitur, & ſanguinem defert omnibus membris.
      - *Minus principales*, quæ à duabus principalibus oriuntur, quarum numerus ingens eſt.
  - ARTERIÆ, de quibus not.
    - 1. *Quid ſint?* R. ARTERIÆ ſunt vaſa duplici tunica conſtantia, & ſpiritum vitalem, & arterialem ſanguinem deferentia.
    - 2. *Quotuplices?* R.
      - *Principales*, ut
        - *Arteria aorta* ſeu *magna*, quæ ex ſiniſtro cordis ſinu prodiens in univerſum corpus diffunditur, vitalem ſpiritum diſtribuens.
        - *Arteria venoſa*, quæ ex eodem ſiniſtro ſinu prodiens pulmoni per multos ramos inſeritur, ut inde petat aerem.
      - *Minus principales*, & ſunt rami ab arteria magna per univerſum corpus ducti.
  - CARO, eſt pars mollis & rubicunda, ex ſanguinis coagulo nata.
  - CUTIS, eſt pars extima, omnes partes, circumque, tegens.
- *Diſſimilares* ſeu heterogoneæ, de quibus cap. ſeq. 3.

CAP. III.

De Capite.

PARTES DISSIMILARES ſunt vel

- *Externæ*, ut
  - **CAPUT**, de quo not.
    - I. *Quid ſit?* R. CAPUT eſt ſumma corporis pars, prima vertebra colli & cervice terminata, facultatis animalis ſedes.
    - 2. *Partes*; ſunt que
      - *Cranium*, quod conſtat tum
        - *Oſſibus*. Veteres 20. oſſa numerant: Recentiores vero diſtinguunt oſſa maxillæ à cranio, & ſic ſaltem 8. vel 6. erunt oſſa cranii.
        - *Suturis*, quæ ſunt tres; *Coronalis*, *Sagittalis*, *&* λαμϐδοειδής.
      - *Facies*, in quibus not.
        - *Frons*, inter capillos & aures interjecta.
        - *Oculi*, in quibus not.
          - *Palpebræ*, quæ oculum tegunt.
          - *Humores* tres: *Aqueus*, *Cryſtallinus*, *&* *Vitreus*.
          - *Tunicæ*, quæ vulgo ſunt quatuor: *Cornea*, *uvea*, *retina*, *&* *aranea*.
          - *Glandulæ*, quæ ſunt exiguæ carunculæ per quas exprimuntur humores & lacrymæ.
          - *Muſculi* ſex, qui motibus oculorum inſerviunt.
        - *Aures*, auditus inſtrumenta, quarum oſſa dicuntur, *malleus*, *incus*, *ſtapes*.
        - *Naſus*, olfactus & reſpirationis inſtrumentum, & dividitur intus per ſeptum in duo foramina ſeu ſinus, quos vocant *nares*.
        - *Genæ*, maxillam ſuperiorem, & inferiorem complectens.
        - *Os*, in quo
          - *Dentes*, ſunt oſſa duriſſima, intus cava, nervis, venis, & arteriis prædita, præparandis ventriculo cibis à natura inſtituta.
          - *Lingua*, eſt pars carnea, rara, & laxa, guſtatus & ſermocinationis inſtrumentum.
          - *Palatum*, eſt pars oris ſuperior concava, foraminulis conſtans, per quæ pituita in os fluit.
          - *Gurgulio*, eſt caro fungoſa, oblonga, à palato in os propendens, ad vocis modulationem conferens.
  - **TRUNCUS**, vide cap. ſeq. 4.
  - **ARTUS**, vide cap. 5.
- *Internæ*, vide cap. 6, 7, & 8.

CAP. IV.

De Trunco.

Partes TRUNCI ſunt

- THORAX, de quo not.
  - 1. *Quid ſit?* R. THORAX eſt pars trunci, quæ claviculis & coſtis undique circumſcribitur, & diaphragmate ab infimo ventre ſeparatur, ut vitalium partium ſit domicilium; nec oſſibus tota conſtans, ut moveri poſſit; nec carnea tota, ne omnia concidant & miſceantur.
  - 2. *Partes*, quæ ſunt vel
    - *Molles, ſeu carnoſæ*, ut
      - *Mammæ*, partes carnoſæ in mulieribus, deſtinatæ ut lac infantibus præparent, in viris vero ad cordis tutelam.
      - *Muſculi*, partes carnoſæ ad motum thoracis perficiendum ordinatæ.
    - *Duræ*, ſeu *Oſſa*, quæ vel *partis*
      - *Anterioris*, ut
        - *Sternum*, os pectoris anticam ejus partem conſtituens, in qua coſtæ conveniunt.
        - *Claviculæ*, gemina oſſa collo proxime ſubjecta, quæ humerum & verticem efformant.
        - *Coſtæ*, quæ ſunt vel
          - *Veræ*, quæ Sterno coarticulantur, & ſunt ſeptem ſuperiores.
          - *Nothæ*, quæ ad ſternum non pertingunt, & ſunt quinque inferiores.
      - *Poſterioris*, ut
        - *Scapulæ*, duo oſſa in dorſo ſita, claviculis & brachio inarticulata, ad coſtarum robur, & muſculorum implantationem.
        - *Spina dorſi*, pars dorſi 34. vertebris varie inter ſe articulatis conſtans, ſpinalem medullam intra cavitatem ſuam continens, ad corporis ſuſtentationem efformata.
        - *Coxæ*, ſive *Coxendices*, duo oſſa robuſtiſſima ſacro-oſſi inſita, ac deſinentia in nates, quæ ſunt muſculoſæ.
- VENTER, de quo not.
  - 1. *Quid ſit?* R. VENTER eſt pars trunci inferior infra diaphragma, quod cartilagine enſiformi, coſtis & oſſibus circumſcribitur.
  - 2. *Partes*, ſuntq;
    - *Hypochondria*, quæ ſuperiorem partem obtinent.
    - *Regio umbilici*, quæ media eſt.
    - *Hypogaſtrium*, quod infima ſede collocatur.

CAP. V.

De Artubus.

ARTUS ſunt

- **MANUS**, de quibus not.
  - *I. Quid ſint* ? R. MANUS eſt pars corporis, quæ à ſcapulis ad digitos uſque protenditur, brachio, cubito, & manu ſpecialiter ita dicta, conſtans, ad res adprehendendas ordinata.
  - 2. *Partes* : Dividitur in
    - *Brachium*, id nuncupatur, quod ab humero ad cubitum permeat; & conſtat uno oſſe magno, & muſculis multiplicibus, quorum ſeptem regunt motum brachii, quaterni vero, qui dicuntur lacerti, regunt cubiti motum : & venis etiam conſtat tribus inſignibus, *humeraria, axillari, & mediana*.
    - *Cubitum*, qui eſt tota illa pars, quæ inter brachiale, cubitique articulum eſt, conſtans duobus oſſibus, quorum majus & inferius dicitur *Ulna*, minus & ſuperius *Radius*. Conſtat etiam muſculis 33, ad brachialis & manus motum comparatis.
    - *Summam*, ſeu *extremam manum*, cujus partes ſunt
      - *Brachiale*, ſeu καρπός, id eſt, parѕ manus ubi cubitus deſinit, & cum ſumma manu coarctatur: conſtat 8. oſſibus, ligamento tranſverſo, & inſigni arteria in brachio ſiniſtro.
      - *Poſtbrachiale*, ſeu μετακάρπιον, id eſt, pars ſumma manus, inter carpum & digitos ſita ; conſtans 4. oſſibus, quorum poſteriora cum carpo, anteriora cum digitis articulantur.
      - *Digiti* quinque, quorum ſinguli ternis oſſiculis conſtant ; *Primus dicitur pollex : Secundus index : Tertius medius : Quartus annularis &c Quintus auricularis.*
- **PEDES**, de quibus not.
  - *I. Quid ſint* ? R. PES eſt pars corporis coxæ inſerta, quæ à natibus ad plantas uſque porrigitur, ambulandi & ſtandi organum.
  - *Partes* : ſuntque
    - *Femur*, à coxa uſque ad genu porrectum, conſtans oſſe omnium maximo, muſculis, & carne glandulosa ad inguina conſiſtente, ubi bubones generantur.
    - *Crus*, pars à genu ad pedem parvum protenſa, conſtans duobus oſſibus longis, quorum interius & majus *Tibia*, exterius & minus *Fibula* vocatur.
    - *Pes parvus*, qui ſub ipſo talo incipit, & ad extremitatem digitorum excurrit : conſtat oſſibus 28. & muſculis vicenis binis, quibus digiti extenduntur & flectuntur. *Dividitur pes minor in pedium, metapedium, & digitos.*

CAP. VI.

De Partibus Naturalibus.

Partes INTERNÆ ſunt vel in ventre

- *Infimo*, quæ dicuntur *Naturales*, & inſerviunt,
  - *Nutritioni*, ſuntque deſtinatæ *concoctioni* vel
    - *Primæ*, ut
      - OESOPHAGUS, qui à faucibus ad os ventriculi ſuperius deſcendit, cibumq; & potum defert in ventriculum.
      - VENTRICULUS, qui cibum & potum ad ſe delatum convertit in chylum, eumdemq; ad inteſtina per inferius orificium transfert.
      - INTESTINA, ſuntq;
        - *Gracilia*, chylo diſtribuendo dicata, ut
          - *Duodenum*, proxime adhærens ventriculo.
          - *Jejunum*, duodeno continuum, multis venis meſaraicis conſtans.
          - *Ileos*, chylum retinens, ut ſuccus inde eliciatur melior.
        - *Craſſa*, excrementorum receptacula, ut,
          - *Cæcum*, excipiens excrementa.
          - *Colon*, fæces excipiens, & in anguſtiores meatus transmittens.
          - *Rectum*, quod ſe extendens ad anum uſque excrementa evehit.
      - MESENTERIUM, quod in medio inteſtinorum conſiſtit, illaque invicem colligat, & connectit.
    - *Secundæ*, ut ſunt
      - HEPAR in dextro hypochondrio ſitum, & eſt ſanguinis officina.
      - LIEN, membrum fungoſum, & rarum in ſiniſtro hypochondrio ſitum ex adverſo jecoris, bilem atram adtrahens.
      - VESICULA FELLEA, in qua bilis flava excrementitia recipitur, & expellitur.
      - RENES, qui ſub hepate & liene ſitum habent, & humore ſeroſo ſanguinem repurgant.
      - VESICA, quæ urinam ab ureteribus excipit, & excernit.
  - *Generationi*, quæ vel
    - *Communia utrique ſexui*: ut, vaſa ſeminaria, & teſtes.
    - *Peculiaria uni ſexui*: ut, in viris eſt virga ſive penis; in fœminis matrix ſive uterus.
- *Medio*, quæ vocantur *Vitales*. Vide cap. 7.
- *Supremo*, quæ nominantur *Animales*. Vide cap. 8.

CAP. VII.

De Partibus Vitalibus.

Partes VITALES ſunt
- COR, de quo not.
  - *I. Quid ſit?* R. COR eſt præcipua animalis pars, vitæ fons, & vitalis facultatis domicilium, in quo ſpiritus vitales elaborantur, & per arterias à corde ortas diſtribuuntur in totum corpus.
  - 2. *Partes*, ſuntq; vel
    - *Externæ*, ſcil. *duæ Auriculæ*, ob figuram ſic dictæ:
      - *Dextra major*, venæ cavæ, cum qua commune quaſi corpus conſtituere videtur, adpoſita.
      - *Siniſtra minor*, arteriæ venoſæ adpoſita. Hæc durior eſt, paulo carnoſior, & craſſior.
    - *Internæ*, ſuntq; *duo Ventriculi*:
      - *Dexter*, qui complectitur venam cavam, & venam arterioſam, & ſanguinem recipit ad pulmonis alimentum.
      - *Siniſter*, qui continet arteriam magnam, & arteriam venoſam. Per arteriam venoſam aerem ex pulmone accipit, è dextro vero ventriculo ſanguinem puriſſimum, è quo ſpiritum vitalem generat, & per arteriam magnam in totum corpus diſtribuit.
- PULMO, organon vocis & reſpirationis, ſubſtantiam habens laxam, raram, ſpongioſam, & mollem.

CAP. VIII.

De Parte Animali.

Pars *Animalis* eſt *Cerebrum*, de quo not.
- I. *Quid ſit?* R. CEREBRUM eſt pars mollis, alba, & medullaris, intra cranium ſita, ſpiritum animalem præparans, totiuſque facultatis animalis eſt principium.
- II. *Membranæ*, quæ ſunt duæ:
  - *Dura Mater* vel *Menynx*, membrana craſſior, totum cranium ambiens, ut ab oſſium duritie cerebrum tueatur.
  - *Pia Mater*, membrana tenuior, proxime ambiens cerebrum univerſum, ne mollitie ſua diffluat.
- III. *Partes*, quæ ſunt duæ:
  - *Anterior*, quæ proprie dicitur *Cerebrum*, cujus *ventriculi ſunt tres*:
    - *Dexter*, conſiſtens in dextra cerebri parte, per totam ejus longitudinem protenſus ab anterioribus ad poſteriora, figuram ſecti circuli referens.
    - *Siniſter*, in ſiniſtra cerebri parte conſiſtens, & eumdem cum dextro habens uſum & figuram.
    - *Medius*, eſtque duorum concurſus & communis cavitas, in quam ſuperiorum ventriculorum uterque humiliore ſui ſede dehiſcit.
  - *Poſterior*, quæ *Cerebellum* vocatur, quod videtur natura in anterioris ſubſidium fabricaſſe, ut tranſmiſſum à cerebri finibus animalem ſpiritum conſervaret, & ſpinali medullæ adaptaret.

Tractatus VI. Partis Specialis.

De Anima.

CAP. I.

De Anima in communi.

De ANIMA in communi IV. not.

- *I. An ſit?* R. Dari in corporibus viventibus animam, poteſt demonſtrari ex operationibus ab anima promanantibus; *cujuſmodi ſunt, vivere, nutrire, creſcere, ſentire*, &c.
- *II. Quid ſit?* R. Hoc explicatur *tum*
  - *Negative*, Anima non eſt
    1. *Accidens*, ſcil. *prædicamentale*, quia anima tanquam pars eſſentialis conſtituit una cum corpore ſubſtantiam, *h. e. corpus animatum.*
    2. *Corpus.* Omne corpus per ſe eſt in loco. Anima per ſe non eſt in loco: alias enim, cum anima & corpus ſint unum compoſitum, duo corpora ſe penetrarent.
    3. *Materia.* Cum materia ſit pura potentia, non poteſt eſſe principium alicujus actionis. Anima vero eſt principium operationum vitalium.
    4. *Actus ſecundus.* Nam actus ſecundus eſt operatio: ſæpe autem anima eſt in corpore non operante.
  - *Affirmative*, per Definitionem: ANIMA definitur *vel reſpectu*
    - *Corporis.* Ἡ ψυχή ἐστιν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικοῦ ζωὴν ἔχοντος δυνάμει. ANIMA eſt actus primus corporis Phyſici organici, vitam habentis potentia. *Ariſt. l. 2. de anima. cap. 1. t. 6.*
    - *Operationum.* Ἡ ψυχὴ δὲ τοῦτο ᾧ ζῶμεν καὶ αἰσθανόμεθα καὶ διανοούμεθα πρώτως. ANIMA eſt id, quo vivimus, & ſentimus, & intelligimus primum. *ibid. c. 2. t. 24.*
- *III. Quotuplex?* R. Gradus Animarum ſunt tres:
  - ANIMA VEGETANS. Vide cap. 2.
  - ANIMA SENTIENS. Vide cap. 7.
  - ANIMA RATIONALIS. Vide cap. 18.
- *IV. Theoremata.*
  1. Anima in corpore, quod conſtituit, tantum una eſt.
  2. Anima ſecundum ſuam eſſentiam eſt in toto corpore.
  3. Anima vel eſt vegetativa tantum; vel & vegetativa & ſenſitiva ſimul; vel vegetativa, & ſenſitiva, & rationalis.

CAP. II.

De Anima Vegetante.

De Anima Veg. not.

- *I. Quid ſit?* R. ANIMA VEGETANS eſt actus primus corporis Phyſici organici, quo illud vivit, nutrimento adſumto nutritur, augetur, & ſimile ſibi gignit.
- *II. Facultates*, ſuntque tres:
  1. NUTRITIVA, per quam corpus vivum nutritur. Vide cap. 3.
  2. AUGMENTATIVA, per quam corpus vivum creſcit. Vide cap. 4.
  3. GENERATIVA, per quam corpus vivum generat ſibi ſimile. V. c. 5.
- *III. Effectus*, eſtque VITA, de qua cap. 6.
- *IV. Theoremata.*
  1. Anima vegetans eſt infimus animæ gradus, omnibus viventibus ineſt, & eſt prima maximeque communis potentia animæ.
  2. Anima vegetativa eſt prior natura, non dignitate.
  3. Anima activa vegetabiliq; omne præditum eſt animatum.

CAP. III.

De Facultate Nutritiva.

De FACULTATE NUTRITIVA III. not.

- **I.** *Quid ſit?* R. FACULTAS NUTRITIVA eſt facultas animæ vegetantis, qua id quod in animato corpore fuit abſumtum, interventu alimenti reſtauratur.
- **II.** *Operatio*, & eſt NUTRITIO, de qua not.
  - 1. *Quid ſit?* R. NUTRITIO eſt adgeneratio partium materiæ in corpore vivente, ex alimento extrinſecus admoto facta ab anima vegetante, per calorem naturalem, ut materia quæ effluxit inſtauretur, & ipſum vivens ſervari poſſit ad illud tempus, quod eſt ipſi à natura præſcriptum. *Zabur. de Nutr. cap.* 25.
  - 2. *Cauſa*, ſuntq;
    - *Efficiens*, eſtque vel
      - *Principalis*, & eſt anima vegetans.
      - *Minus principalis*, & eſt
        - *Impulſiva*, eſtque
          - *Fames*, adpetitio calidi & ſicci.
          - *Sitis*, adpetitio frigidi & humidi.
        - *Inſtrumentalis*, eſtque
          - 1. Calor nativus, quo anima utitur.
          - 2. Certæ corporis partes: *ut os, œſophagus, ventriculus*, &c.
    - *Materia*, quæ vel
      - *Ex qua*, & eſt Nutrimentum, quod eſt ſubſtantia corporea, mixta, corruptibilis, non omnino ſimilis, nec omnino diſſimilis rei quæ nutritur, calida & humida. *Fr. de Raconis.*
      - *In qua*, & eſt ſubjectum illud quod nutritur, quale eſt corpus vivum, ejuſque partes.
    - *Forma*, quæ eſt converſio alimenti in ſubſtantiam animati.
    - *Finis*, ſcil. ut reſtauretur quod quotidie abſumitur, atque ſic corporis animati vita continuetur.
  - 3. *Facultates Miniſtræ*, ſuntque
    - *Adtractrix*, quæ alimentum adtrahit.
    - *Retentrix*, quæ alimentum adtractum retinet.
    - *Concoctrix*, quæ alimentum alterat.
    - *Expultrix*, quæ ad nutritionem inepta ejicit.
  - 4. *Ordo*, qui declaratur per *tres concoctiones*:
    - 1. χύλωσις, *Chylificatio*, qua producitur chylus in ventriculo.
    - 2. αἱμάτωσις, *Sanguificatio*, qua chylus è ventriculo ad hepar delatus mutatur in ſanguinem.
    - 3. ὁμοίωσις, *Adſimilatio*, quando ſanguis in ſubſtantiam corporis alendi convertitur: *Hæc fit in venis & ſingulis partibus.*
- **III.** *Theoremata.*
  - 1. Omne vivens, quamdiu vivit, nutritur.
  - 2. Ex quibus conſtamus, ex iis etiam nutrimur.
  - 3. Nutrimentum eſt potentia ſimile ei quod nutritur, actu autem & comparatione contrarium.

CAP. IV.

De Facultate Augmentativa.

De FACULTATE AUGMENTATIVA tria not.

I. *Quid ſit?* R. FACULTAS AUGMENTATIVA eſt vis animæ vegetativæ, qua corpus animatum, ex adſimilato alimento nutritum, in omnes dimenſiones diſtenditur, ut juſtam magnitudinem ad edendas proprias & convenientes actiones conſequatur.

II. *Operatio, eſtq;* AUGMENTATIO, *de qua not.*

- 1. *Quid ſit?* R. AUGMENTATIO, ſeu ADCRETIO, eſt motus viventis corporis, quo totum & omnes partes ſecundum omnes dimenſiones ſimul extenduntur ad majorem quantitatem, factus ab anima vegetante per calorem naturalem, ex alimento extrinſecus adſumto, & in majores partes quam adſumtæ erant converſo, ut ipſum vivens debitum ſibi magnitudinem adſequatur, ad exercendas omnes operationes vitæ. *Zabar. de Adcret. & Nutr. cap.* 25.
- 2. *Cauſæ,* ſuntq;
  - *Efficiens,* quæ vel
    - *Principalis,* & eſt anima vegetans.
    - *Inſtrumentalis,* & eſt calor nativus, qui præparat materiam, adponit, extendit.
  - *Materia,* eſtq; vel
    - *Ex qua,* & eſt ipſum nutrimentum extrinſecus adſumtum.
    - *In qua,* & eſt ipſum ſubjectum, id eſt, ipſum corpus vivens, ejuſque partes, quæ creſcunt & juſto modo augmentantur.
  - *Forma,* quæ conſiſtit in ampliatione & diductione corporis animati, qua proportionabiliter ſecundum omnes dimenſiones extenditur.
  - *Finis,* ſcil. ut adquiratur competens & perfecta quantitas, quæ ad rite obeundas actiones eſt neceſſaria.
- 3. *Conditiones.* Requiritur
  - 1. Ut ex aliqua extrinſecus adcedente materia res major fiat.
  - 2. Ut idem numero & ſpecie maneat ſubjectum quod augetur.
  - 3. Ut omnes & ſingulæ partes in longum, latum, & profundum extendantur, & creſcant.
- 4. *Oppoſitum,* & eſt DECREMENTUM, quod eſt motus corporis animati, quo partes ejus omnes, poſt ætatis faſtigium, à majore & perfecta magnitudine ad minorem propter defectum caloris rediguntur, ſemperque ad interitum propius adcedunt, uſquedum vitam plane amittunt. *Hæc igitur Diminutio fit à defectu illarum cauſarum quæ augmentare debebant corpus.*

III. *Theoremata.*

- 1. Ex quibus alimur, ex iis augemur.
- 2. Opus Altricis facultatis eſt perpetuum, ad finem uſque: Auctricis officium certò ſpatio terminatur.
- 3. Augmenti unicuique rei à natura terminus eſt adtributus.

CAP. V.

De Facultate Generativa.

De Facultate Generativa tria not.

- I. *Quid ſit?* R. FACULTAS GENERATIVA eſt vis animæ vegetativæ, ex ſemine prolifico novam ſubſtantiam effingens, & ſimilem ei quod nutritur, ad perpetuam ſpecierum conſervationem.
- II. *Operatio*, & eſt GENERATIO, de qua not.
  - 1. *Quid ſit?* R. GENERATIO eſt proceſſio viventis à principio vitæ conjuncto ſecundum rationem ſimilitudinis ſaltem ſpecie infima. *D. Thom. parte* 1. *q*. 27. *a*. 2.
  - 2. *Cauſæ*, ſuntq;
    - *Efficiens*, quæ vel
      - *Univerſalis*, & eſt Deus, & influxus corporum cœleſtium.
      - *Particularis*, eſtq; ipſum vivens, quod
        - 1. Sit perfectum.
        - 2. Non ſit mutilatum.
        - 3. Sit naturali modo genitum per univocam generationem ex ſemine.
    - *Materia*, eſtq; *Semen*, de quo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Semen eſt corpus ſpirituoſum, calidum, humidum, ſpumoſum, & ex reliquiis alimenti ultimi vi teſtium excoctum, elaboratumq; ad perfectam animalis generationem. *Conimb. l*. 1. *de gen. c*. 4. *q*. 25.
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - *Maſculinum* eſt ſemen maſculorum, albius, calore magis excoctum, potentius, & fortius.
        - *Fœmineum* eſt fœminarum ſemen, aquoſius, minus coctum, & impotentius.
    - *Forma*, eſtq; ipſa productio fœtus, & animati corporis.
    - *Finis*, eſtq; propagatio ſpeciei, ejuſdemque conſervatio.
  - 3. *Facultates miniſtræ*, ſuntq;
    - *Alteratrix*, quæ ex nutrimento corporis vivi copioſiore elicit excrementum tertiæ concoctionis utiliſſimum, & ſemen inde elaborat, illudque ſemen in qualitatibus immutat, alterat, & ita ad formationem & productionem corporis vivi præparat.
    - *Formatrix*, quæ in ſemen jam factum & præparatum operatur, inque eo totam corporis vivi diſpoſitionem diſtinctius efformat, ita ut diſtinctam formam adquirat, & generans ſecundum ſpeciem fiat ſimile.
- III. *Theoremata.*
  - 1. Naturaliſſimum & præſtantiſsimum in viventibus opus eſt generatio.
  - 2. Prima anima eſt potentia generandi alterum, quale eſt ipſum, *id eſt, ſimile in ſpecie*.

CAP.

CAP. VI.

De Vita & Morte.

De VITA quinque not.

- **I.** *Nomen,* quod ſumitur
  - 1. Pro eſſentiali vita, qua eſſentialiter conſtituitur corpus vivum; & ita accipitur pro ipſa anima vegetativa.
  - 2. Pro operationibus vitalibus; quo modo corpus vivere dicitur, quod nutritur, augetur, ſive creſcit, & generat ſibi ſimile.
  - 3. Pro exſiſtentia animæ in corpore: Hæc vita dicitur corporalis, cui opponitur mors; *In qua ſignificatione hic accipitur.*
- **II.** *Quid ſit?* R. Ἔστι μονὴ τῆς θρεπτικῆς σὺν τῷ θερμῷ. VITA eſt permanſio animæ vegetativæ cum calore. *Ariſt in lib. de reſpir.*
- **III.** *In quibus conſiſtat?* R. Vita conſiſtit in calido & humido, *h. e. à calore & humiditate in corpore coalitis dependet.*
- **IV.** *Conditiones,* ſuntque tum
  - *Ætas,* illud vitæ ſpatium quo corporis conſtitutio incipit notabiliter immutari, diverſaq; ſuſcipere temperamenta. *Fr. de Raconis ſect. 2. de anima, q. 1. a. 5.*
  - *Ætatum gradus* ſeu *Differentiæ,* quæ ſunt
    - *Pueritia,* quæ dividitur in
      - *Infantiam,* à 1, ad 3 vel 4 annum.
      - *Pueritiam,* à 4 ad 10 annum.
      - *Pubertatem,* à 10 ad 18 annum.
      - *Adoleſcentiam,* à 18 ad 25 annum.
    - *Juventus,* quæ vel
      - *Juventus,* quæ à 25 ad 35 aut 40 annum porrigitur.
      - *Virilis ætas,* quæ ad 50 annum excurrit.
    - *Senectus,* quæ eſt vel
      - *Prima* Senectus, à 50 ad 65 annum.
      - *Ultima* Senectus ſeu decrepita, quæ vitam claudit.
- **V.** *Oppoſitum,* eſtq; MORS de qua not.
  - 1. *Quid ſit?* R. MORS eſt abſentia diſceſſusve animæ à corpore, ob defectum innati caloris. *Conimb. l. de vita & morte c. 3.*
  - 2. *Quotuplex?* R. eſt vel
    - *Naturalis,* quando temporis longinquitate nativus calor tandem conſumitur.
    - *Violenta,* quando per vim externam calor deſtruitur.

CAP. VII.

De Anima Sentiente.

De Anima Sent. not.

- **I.** *Quid ſit?* R. ANIMA SENTIENS eſt actus primus animalis, quo id percipit, & adprehendit ea quæ extra ipſam ſunt, objecta nimirum ſenſibilia, adpetit ſalutaria, & loco movetur. *Scharff. ſpec. Phyſ. l. 7. c. 1.*
- **II.** *Facultates,* ſűtq; tres
  - 1. COGNOCSITIVA, ſeu SENTIENS. Vide cap. 8. & ſeqq.
  - 2. APPETITIVA, ſeu adpetens. Vide cap. 16.
  - 3. LOCOMOTIVA. Vide cap. 17.
- **III.** *Theoremata.*
  - 1. Anima ſentiens nullius animalis, etiamſi rationali opponatur, ſpecifica forma eſt.
  - 2. Senſitiva anima ineſt omnibus animalibus, eaq; animal à non animali diſtinguitur.
  - 3. Anima ſenſitiva eſt extenſa ad omnes partes animalis.

CAP. VIII.

De Facultate Cognoſcitiva, ſeu de Senſibus in Communi.

De FACULTATE COGNOSCITIVA quinque not.

I. *Quid ſit?* R. FACULTAS COGNOSCITIVA ſeu SENTIENS eſt, quæ mediante certo corporis inſtrumento objecta ſenſibilia ad ſe delata percipit, dijudicat, & tandem ad finem certum dirigit. *Et hæc communiter dici ſolet Senſus, ejus operatio vero Senſatio.*

II. *Quot ad Senſum in actum deducendum requirantur?* R. quinque:

1. *Facultas Sentiens*, quæ reſidet in Spiritibus animalibus, & ex cerebro per nervos ad uniuscujusque ſenſus organum tranſit.
2. *Objectum Senſile*, eſt vel
   - *Per ſe*, quod vel
     - *Commune*, quod pluribus ſenſibus poteſt percipi: ut, *Motus, Quies, Figura, Numerus, Magnitudo.*
     - *Proprium*, quod uno tantum ſenſu percipitur: ut, *Color, Sonus, Odor, Sapor, Qualitates tactiles.*
   - *Per accidens*, quod alio objecto interveniente percipitur, & ita per aliud ſentitur: ut, ſi Petrus vel Paulus videtur, is non per ſe, ut talis eſt, videtur, ſed in quantum eſt coloratus.
3. *Species Senſilis*, ſimilitudo quædam, quam objectum reale quodvis ex ſe gignit, quæque per medium ad ſenſum delata imaginem objecti repræſentat, ut ſecundum eam ſenſus dijudicare poſsit.
4. *Organum* ſeu *Senſorium*, certa corporis pars, in qua Species ſenſiles recipiuntur: Sic oculus eſt organon viſus.
5. *Medium*, quod inter organon & objectum intercedit: ut, viſum & coloratum corpus, eſt aer luce illuſtratus.

III. *Quotuplices ſint Senſus?* R. ſunt vel

- EXTERNI, qui in exteriore corporis parte magis reſident, & res externas præſentes comprehendunt. *Horum ſunt quinque:*
  - VISUS. Vide cap. 9.
  - AUDITUS. Vide cap. 10.
  - OLFACTUS. Vide cap. 11.
  - GUSTUS. Vide cap. 12.
  - TACTUS. Vide cap. 13.
- INTERNI, de quibus vide cap. 14.

IV. *Affectiones ſenſuum*, ſuntq; SOMNUS & VIGILIA. Vide cap. 15.

V. *Theoremata.*

1. Senſus eſt ſingularium: e.g. *viſus non niſi hunc vel illum colorem percipit.*
2. Organon recipiens debet eſſe denudatum à natura recepti.
3. Senſile ſupra ſenſorium poſitum non ſentitur.
4. Senſile excellens lædit ſenſum.
5. Senſus circa proprium objectum non errat: *ſc. in juſta diſtantia poſitum, medio legitimo & organo recte diſpoſito.*
6. Potentia ſenſitiva quatenus recipit ſpeciem ab objecto eſt paſſiva; quatenus vero ſpecie informata actum ſentiendi profert eſt activa.

CAP. IX.

De Viſu.

De VISU quatuor not.

- 1. *Quid ſit?* R. VISUS eſt ſenſus exterior, qui mediante oculo in rem lucidam & coloratam fertur, indeque objectum potentia adſpectabile, efficit actu adſpectabile.
- 2. *Objectum*, eſtq; tum
  - *Color*, de quo not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Χρῶμά ἐστι τοῦ διαφανοῦς ἐν σώματι ὡρισμένῳ πέρας. COLOR eſt extremitas perſpicui in corpore terminato. *Ariſt. de ſenſu & ſenſili c.* 3.
    - 2. *Quotuplex?* R. Colores ſunt vel
      - *Veri*, qui ſunt vel
        - *Extremi*, ut ſunt color albus, & color niger.
        - *Intermedii*, ut ſunt color rubeus, flavus, viridis, purpureus, & cæruleus.
      - *Adparentes*, qui ex ſolo lumine, ſecundum diverſum illius adſpectum, corporibus adfunduntur: ut in Iride accidit.
  - *Lumen*. Τὸ φῶς ἐστιν ἐνέργεια τοῦ διαφανοῦς ᾗ διαφανές. LUMEN eſt actus perſpicui, qua perſpicuum eſt. *Ariſt. l.* 2. *de anima c.* 7. LUMEN eſt actus, quo formaliter perſpicuum conſtituitur actu perſpicuum, ſive illuſtratum. *Conimbr. l.* 2. *de anima c.* 7.
- 3. *Medium, corpus perſpicuum*, de quo not.
  - 1. *Quid ſit?* R. Διαφανὲς δὲ λέγω, ὃ ἐστι μὲν ὁρατόν, οὐ καθ' αὑτὸ δὲ ὁρατόν, ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλὰ δι' ἀλλότριον χρῶμα. PERSPICUUM eſt quod eſt quidem viſibile, non eſt autem per ſe, ſed per alium colorem viſibile. *Ariſt. ibid.*
  - 2. *Quotuplex?* R. Corpora perſpicua ſunt vel
    - *Simplicia*: ut, corpus cœleſte, item aer, & aqua. Frequentiſſimum tamen & maxime idoneum viſionis medium eſt aer.
    - *Solida & Compoſita*: ut, vitrum, cornua polita, cryſtallus; quæ dicuntur perſpicua, quia lumine illuſtrari & cerni per illa aliquid poteſt.
- 4. *Organon*, eſtque vel
  - *Remotum*, & eſt oculus, cujus partes omnes ſuo modo ad viſionem ſunt neceſſariæ.
  - *Proximum* & ſpeciale, eſtque humor cryſtallinus, qui eſt centrum oculi, & habet ſe inſtar ſpeculi quod imagines rerum repræſentat.
- 5. *Modus*. Viſio non fit per emiſſionem radiorum ex oculis ad objectum, ſed per immiſſionem ſive receptionem ſpecierum viſibilium intra oculum.
- 6. *Theoremata*.
  - 1. Viſus omnium ſenſuum præſtantiſſimus putatur, tum ratione objecti; tum ratione organi; tum ratione modi percipiendi.
  - 2. Humor cryſtallinus eſt aqueæ maxime naturæ aut ſubſtantiæ, quæ tamen non diffluit, ſed cryſtalli in modum conſiſtit, ut imagines rerum poſſit recipere.
  - 3. Lumen tum ratione medii, tum ratione objecti ad viſionem requiritur.

CAP. X.

De Auditu.

De AUDITU quinque not.

I. *Quid ſit?* R. AUDITUS eſt ſenſus externus, qui beneficio aurium ſonos ad ſe delatos percipit.

II. *Objectum*, eſtq; *Sonus*, de quo not.

1. *Quid ſit?* R. SONUS eſt qualitas in aere ex binorum ſolidorum corporum colliſione excitata, *ad auditum* uſque perveniens, illumque alterans, & de potentia in actum deducens.
2. *Cauſa Efficiens*, fractio aeris, quæ accidit quando duo ſolida & dura corpora colliduntur.
3. *Subjectum*. Sonus ſubjective ineſt neque corpori percutienti, neque percuſſo, ſed corpori intermedio quod frangitur.
4. *Quotuplex* à R.
   - 1. vel
     - *Acutus*, qui in pauco tempore multum movet auditum.
     - *Gravis*, qui in multo tempore parum auditum movet, & in extremitate organi quaſi hæret.
   - 2. vel
     - *Reflexus* ſive *Echo*, ſcil. ſoni repercuſſio facta à corpore obſtante.
     - *Directus* ſeu *Simplex*, quando ob debilem reflexionem nulla ſoni repercuſio percipitur.
   - 3. vel
     - *Inanimatorum*, qui proprie dicitur ſonus.
     - *Animatorum*, qui dicitur *Vox*, de qua not.
       - 1. *Quid ſit?* R. Vox eſt ſonus animalis factus ab aere à pulmone per reſpirationem ad guttur uſque emiſſo, cum intentione aliquid ſignificandi. *Ruvio. l.2.c.8.*
       - 2. *Quotuplex?* R.
         - *Inarticulata*, quæ editur à brutis.
         - *Articulata*, quæ dicitur Sermo.

III. *Organon*, eſtq; vel
- *Remotum*, ut ſunt aures tam affabre à natura factæ, ut ſonum recipere & continere queant.
- *Proximum* & *immediatum*, ut eſt aer congenitus, qui membrana incluſus eſt ne foras exſpiret, neve externis injuriis pateat.

IV. *Medium*, eſtq; aer & aqua; in his enim ſpecies ſoni recipitur, & ad aures defertur. Interim aer perfectius eſt medium quam aqua, quia eſt tenuior.

V. *Modus*. Duo ſolida corpora dum invicem colliduntur, aerem intermedium cogunt, coactum percutiunt & frangunt, ex qua fractione oritur ſonus, qui impulſione quadam diffunditur, hinc afficitur vicina & circumſtans aeris pars, eaque recipit ſonum, & hæc rurſus aliam aeris partem impellit ipſique ſonum communicat, donec ad ſenſorium provehatur, ibique aerem innatum commoveat, & potentiam audiendi ſuſcitet, ut ſpecies ſoni percipiatur.

CAP. XI.

De Olfactu.

De OLFACTU ſex not.

- *I. Quid ſit?* R. OLFACTUS eſt ſenſus externus mediante naſo odores percipiens.
- *II. Objectum*, eſtq; *Odor*, de quo not.
  1. *Quid ſit?* R. Odor eſt qualitas ex primarum commiſtione reſultans, dominante ſicco & calido, atque olfactum movens. *Conimbr. lib. 2. de anima c. 11. q. 2. a. 1.*
  2. *Cauſa Efficiens*, eſtque *calor* tum
     - *Internus*, rei odoriferæ, cujus operatione ſiccum cum humido probe miſcetur & temperatur.
     - *Externus*, ſolis, aut elementaris, qui calorem internum in gignendo odore adjuvat, corpora laxans, & qualitatem extrahens.
  3. *Subjectum*, ut ſunt corpora mixta, non tamen omnia, ſed illa tantum in quibus ſiccum cum humido aliquo caloris operatione bene eſt contemperatum, ſicco tamen habente prædominium.
  4. *Quotuplex ſit?* R. Odores ſunt, vel
     - *Extremi*, ut odor gratus, ſeu bonus; & ingratus, ſive moleſtus.
     - *Intermedii*, qui pro diverſa ſicci in humido affectione oriuntur, & ſaporum nominibus adpellantur: ut gravis, amarus, ſtypticus, acerbus.
- *III. Organon*, eſtque vel
  - *Commune*, Naſus, quem variæ conſtituunt partes, oſſa, cartilagines, nervuli, membranæ, & proceſſus mamillares. Et licet animalia, quæ non reſpirant, naribus careant, non proinde tamen ea omnia olfactus ſunt expertia, alia namq; branchiis, alia fiſtulis, alia præcinctu, ut inſecta, odores percipiunt.
  - *Proximum* ſeu *primarium*, ſcil. proceſſus mamillares, qui ſunt duæ carunculæ in extremitate narium eminentes, quibus ſubjicitur os bipartitum, & multis foraminibus pervium.
- *IV. Medium*, eſtque vel
  - *Aer*; quia terreſtria, volatiliaque animantia per aerem odores percipiunt.
  - *Aqua*; Odores enim à piſcibus in aqua etiam percipi, illud argumento eſt, quod piſces odoribus eſcarum adliciantur.
- *V. Modus.* Odoriferi vapores exhalant à re odorata, inque iis odor defertur per aerem ad nares uſque, ubi per ſpirationem ſpecies odoris adtrahitur ad proceſſus mamillares, & tunc ab iis proprio organo olfactus ſtatim percipiuntur odores.
- *VI. Thememata.*
  1. Homo habet hebetiorem olfactum quam alia multa animalia. *Non quidem quoad perfectionem eſſentialem, ſed quoad perceptionem odorum è longiori ſpatio.*
  2. Cujus Cerebrum eſt frigidius & humidius minus odoratur.
  3. Odor non eſt fumea exhalatio corporis odorati. *Si enim eſſet fumea exhalatio, non eſſet ſenſibilis per ſe, quia ſubſtantia per ſe non ſentitur.*
  4. Odor plerumque effunditur è re odorata per ſubſtantiam fumeam.
  5. Etiam cum res odorata vaporem exhalat, non ubicunque percipitur odor datur exhalatio odorifera.

CAP. XII.

De Guſtu.

De GUSTU quinque not.

1. *Quid ſit?* R. Gustus eſt ſenſus externus, linguæ opera Sapores percipiens.
2. *Objectum*, eſtq; *Sapor*, de quo not.
   1. *Quid ſit?* R. SAPOR eſt affectio in humido aqueo & ſicco terreſtri, facta à calore decoquente, guſtatum, qui in potentia eſt, ad actum per alterationem deducens. *Ariſt. l. de ſenſu & ſenſili c.* 4.
   2. *Cauſæ*, ſuntque
      - *Efficiens*, & eſt calor, cujus vi humidum & ſiccum terreum permiſcetur, & concoquitur.
      - *Materia*, & eſt ſiccum terreum cum humido aqueo mixtum, prævalet tamen in guſtu humidum ſicco.
   3. *Quotuplex ſit?* R. Sapores ſunt
      - *Extremi*, ut ſapor dulcis, & ſapor amarus.
      - *Intermedii*, ut ſunt ſalſus, acer, auſterus, acerbus, & acidus. *De quibus conſule Medicos.*
3. *Organon*
   - *Remotum & Commune*, eſtq; lingua, aut quidpiam linguæ proportione reſpondens in iis quæ lingua carent.
   - *Proximum*, ſuntq; nervi per linguam & palatum diſperſi; præſertim vero in linguæ cuſpide hic ſenſus viget, eo quod ejus nervi molliores ſint, ideoque ad ſapores percipiendos magis idonei.
4. *Medium.* Guſtus externum medium non habet, internum vero eſt ſpongioſa illa & poroſa linguæ caro, quæ plena eſt humiditate ſalivæ, cujus beneficio ſubſtantia nervoſa ſapores percipit.
5. *Modus.* Res ſapida, ſi actu eſt humida, facile ſaporem linguæ inprimit: ſin autem ſicca eſt, comminuitur prius, & mox cum humiditate linguæ permiſcetur, & qualitas ſapida in humore reſidens abluitur, & linguæ nervoſiori parti ſpeciem ſui communicat.

CAP. XIII.

De Tactu.

De TACTU ſex not.

1. *Quid ſit?* R. Tactus eſt ſenſus externus qualitates tactiles percipiens.
2. *Objectum*, ſuntq; qualitates tactiles, primæ & ſecundæ. *Hoc objectum licet materialiter multiplex ſit, & plures contrarietates in ſe habeat; formaliter tamen, qua eſt tactile, unum exſiſtit, petita unitate à modo immutandi organi uno.*
3. *Organon*, quod non eſt ſola caro, nec ſolus nervus, ſed indifferenter quælibet corporis pars præter oſſa: Nam ubi eſt ſenſio, illic neceſſario erit ſenſorium: At vero ſenſio in omnibus partibus ſit, quia in omnibus læſio ſentitur. Maxime tamen Tactus in externa cute viget.
4. *Medium.* Tactus non habet medium externum, internum vero eſt cuticula corporis exterior, quamvis etiam hac ſemota vera cutis ſentiat.
5. *Modus.* Tactus fit, quando objectum organo proxime admotum illud afficit, eique ſpeciem ſuam inprimit.
6. *Theoremata.*
   1. Tactus eſt ſenſus communiſſimus per omnes & ſingulas fere corporis partes diffuſus.
   2. Tactus ſicut origine, ita neceſſitate eſt primus; at dignitate eſt ultimus: *Eſt enim maxime craſſus.*
   3. Homo inter omnia animalia tactum habet exquiſitiſſimum.

CAP.

CAP. XIV.

De Senſibus Internis.

De SENSIBUS INTERNIS duo not.

- I. *Quid ſint*? R. Sensus Interni ſunt, qui ſpecies rerum ſenſibilium non ſolum præſentes, ſed etiam abſentes percipiunt, cenſent, dijudicant, & diutius conſervant. *Magir. l. 6. Phyſ. c. 12.*
- II. *Quot ſint?* R. tres;
  - **SENSUS COMMUNIS**, de quo quatuor not.
    1. *Quid ſit*? R. Sensus Communis eſt ſenſus internus omnium externorum ſenſuum ſpecies adprehendens, à ſe invicem diſcernens, & cognoſcens objecta ſingulorum ſenſuum.
    2. *Objectum* eſt quævis ſpecies ſenſilis ab externis ſenſibus percepta.
    3. *Officium*, eſtque
       1. Omnium ſenſuum exteriorum objecta adprehendere, & à ſe invicem ſecernere: *Sic colores dignoſcit, & ſecernit ab odoribus, &c.*
       2. Senſuum exteriorum actiones vel ſenſationes percipere: *Nam ſenſus communis beneficio cognoſcimus nos videre, audire, &c.*
    4. *Organon* ſeu *Sedes*, eſtque cerebrum, ejuſque anterior pars, ſeu prior cerebri ventriculus, qui & humidior, & ad recipiendum aptior.
  - **PHANTASIA**, de qua quatuor not.
    1. *Quid ſit*? R. Phantasia eſt ſenſus internus imagines rerum à ſenſu communi acceptas, & diſtinctas diligentius examinans, diutius retinens, & ex iis alias eliciens.
    2. *Objectum*, hoc ſunt ſenſilia à ſenſu communi communicata, vel etiam imagines, quas ſua vi, ex quapiam interna cauſa ſibi effingit, & efformat.
    3. *Officium*, eſtque
       1. Objecta ſenſibilia à ſenſu communi etiam percepta & dijudicata ponderare, ſintne bona, an mala.
       2. Ex iis objectis ſenſibilibus alias ſpecies elicere.
    4. *Organon*, ſeu *Sedes*, eſtque media pars cerebri.
  - **MEMORIA**, de qua not.
    1. *Quid ſit*? R. Memoria eſt ſenſus internus, qui ſpecies omnes ſenſibiles judicatas atque cogitatas tanquam depoſitum recondit ac ſervat, ut eas, cum opus fuerit, exhibeat.
    2. *Objectum*, ſuntq; omnes ſpecies præteritæ & ſenſibus perceptæ: quæ enim non ſunt, in memoriam reponi non poſſunt.
    3. *Officium*, eſtque imagines cerebro inpreſſas retinere, & quoties opus erit, repræſentare.
    4. *Organon*, ſeu *Sedes*, eſtque poſterior cerebri pars, cerebellum adpellata.

CAP. XV.

De Somno, Somniis, & Vigilia.

AFFECTIONES SENSUUM ſunt

- **SOMNUS**, de quo tria not.
  1. *Quid ſit?* R. SOMNUS eſt ligatio omnium ſenſuum externorum, ad animantium quietem & ſalutem inſtituta. *Conimbr. de Somno & Vigilia cap.* 1.
  2. *Cauſa Efficiens*, eſtq; vel
     - *Remota*, & eſt calor naturalis, qui ad inferiora ſeſe revocat, & ex alimento adſumto halitus ſuaves ad cerebrum ſubmittit.
     - *Proxima*, & ſunt vapores humidi è ventriculo ad cerebrum per venas adſcendentes, & meatus, per quos ſpiritus animales excurrunt, obſtruentes.
  3. *Affectio*, eſtque SOMNIUM, de quo not.
     1. *Quid ſit?* R. SOMNIUM eſt viſum quod in ſomno adparet: Seu, eſt adparitio exhibita per internum ſenſum in iis qui ſomno conſopiti ſunt. *Conimb. de Somniis c.* 1.
     2. *Quomodo fiat?* R. Imagines quædam rerum, quas interdiu tractamus, phantaſiæ inprimuntur, hæc autem cum in ſomno maxime ſit actuoſa, inpreſſas illas ſpecies iterum depromit, quin & alias inde effingit.
     3. *Quotuplex?* R. Somnia ſunt vel
        - *Non naturalia* quæ ſunt vel
          - *Divina*, quæ immittuntur ſive à Deo immediate, ſive à bonis angelis intermediis.
          - *Dæmoniaca*, quæ immittuntur à malo ſpiritu ad ludificandos aut terrendos homines.
        - *Naturalia*, quæ ſunt vel
          - *Ἄσημα*, quæ cogitationum aut actionum diuturnarum ſunt reciprocationes vel imagines.
          - *Σημαντικὰ*, quæ aliquid præſagiunt & ſignificant.
- **VIGILIA**, de qua duo not.
  1. *Quid ſit?* R. VIGILIA eſt omnium externorum ſenſuum, aut ſaltem aliquorum ſolutio, & libertas. *Con. de Som. & Vigil. c.* 1.
  2. *Cauſa*, eſtq; vel
     - *Interna*, quæ eſt
       1. *Concoctionis abſolutio*: percocto enim alimento fit ejus ſecretio, nullique aut non tam copioſi vapores in cerebrum adſcendunt, & propterea ſomnum excitare nequeunt, ſed animal vigilare poteſt.
       2. *Calor nativus*, qui ab ambiente frigore in anguſtum coactus augetur, & ſic reſolvit & diſſipat humiditates & vapores, à quibus ſomnus fovebatur.
     - *Externa*, et ſunt res externæ: ut, *clamor, tactus, læſio, ſtrepitus, magna commotio*, &c.

CAP. XVI.

De Facultate Appetitiva.

De FACULTATE APPETITIVA quatuor not.

- I. *Quid ſit?* R. FACULTAS APPETITIVA ſeu APPETENS eſt vis animæ ſentientis, qua inclinatur animal, & impellitur ad proſequendum aut averſandum id, quod ſenſibus bonum malumve eſſe cognovit. *Alias dicitur Appetitus ſenſitivus ſive animalis, prout hic ſumitur pro potentia appetendi, cujus actio eſt appetitio.*
- II. *Objectum*, ſuntque omnia ſenſuum externorum objecta, quæ phantaſia vel bona judicat, unde adpetuntur, vel mala, unde repelluntur.
- III. *Quotuplex?* R. Appetitus Senſitivus eſt vel
  - *Concupiſcibilis*, quo animal ad bonum aliquod delectabile & jucundum fertur, acerba autem & ingrata reſpuit.
  - *Iraſcibilis*, quando animal fertur ad bonum aliquod, quod ſine difficultate, & labore adipiſci non poteſt.
- IV. *Conſequens*, ſuntque AFFECTUS, qui inſequuntur appetitum. Hic not.
  - 1. *Quid ſint?* R. AFFECTUS eſt motus appetitus ſenſitivi, ex adprehenſione boni vel mali, cum aliqua mutatione non naturali corporis. *Conimbr. diſp. Eth. 6. q. 3. a. 1. vel,* AFFECTUS eſt motus appetitivæ virtutis in proſecutione boni, vel in fuga mali. *D. Thom. 2. Eth. lect. 3.*
  - 2. *Quotuplices?* R. Sunt vel
    - *Simplices*, qui vel
      - *Boni*, ut
        - *Lætitia*, affectus quo ſe dilatat & extendit cor amplectendo ſuaviter præſens bonum.
        - *Amor*, affectus, quo cor adpetit aliquod bonum, quod adtrahere geſtit ut potiatur.
        - *Spes*, affectus, quo animus, corde quaſi dilatante & præparante, concipit conſequendum ſibi objectum.
      - *Mali*, ut ſunt
        - *Triſtitia*, affectus, quo cor rebus ingratis percuſſum conſtringitur, tremit, et langueſcit, cum acri ſenſu doloris.
        - *Motus*, affectus, quo cor motu quodam conſtringitur, tanquam fugiens malum. *Dicitur & Timor.*
    - *Mixti*, ut ſunt
      - *Ira*, affectus mixtus ex triſtitia et ulciſcendi cupiditate. *Ejus ſpecies ſunt, Odium, & Pudor.*
      - *Zelus*, affectus mixtus ex amore et ira, quando nempe amans iraſcitur illi à quo læditur res amata.

CAP. XVII.

De Facultate Locomotiva.

De Facultate Locomotiva duo not.

- I. *Quid ſit* ? R. Facultas Locomotiva eſt vis animæ ſentientis, qua animal de loco ad locum movetur, vel ſecundum ſe totum, vel ſecundum partes, ad proſequendum bonum, & fugiendum malum. *Scharff. lib.* 7. *Phyſ. Spec. c.* 4.
- II. *Requiſita*, ſuntq; tria:
  - I. *Quod movet*, eſtq; duplex:
    - 1. Movet *Finis*, nempe *objectum*, quod vel deſideratur, vel repudiatur.
    - 2. Movet *Efficiens*, eſtq; vel
      - *Immobile*, quod movet et non movetur, et eſt anima Sentiens.
      - *Mobile*, quod ita movet, ut prius moveatur, eſtq;
        - *Proximum*, et eſt facultas animæ ſentientis adpetens.
        - *Remotum*, et eſt cognitio objecti, quæ in hominibus fit ab Intellectu, in brutis vero à Phantaſia.
  - II. *Quo movet*, eſtq; *inſtrumentum corporeum*, quod vel
    - *Generale*, et eſt cerebrum, ex quo ſpiritus animales in nervos fluunt, quorum vi atque efficacia anima utitur ad corpus movendum.
    - *Particulare*, eſtq; vel
      - *Proximum* ſeu *immediatum*, quod eſt muſculus, cujus ſubſtantia et conformatio talis eſt, ut quam commodiſsime contrahi et extendi poſsit.
      - *Adjuvans*, quod fit quieſcens et immobile, ſiquidem nihil moveri poteſt, niſi aliquo immobili firmetur: *Tale eſt flexura cujusque membri, in qua id quieſcit, à quo principium eſt motus.*
  - III. *Quod movetur*, eſtq; vel
    - Certa aliqua corporis pars; ceu *lingua*, *manus*, *pes*, *oculus*, &c.
    - Totum corpus animalis.

CAP. XVIII.

De Anima Rationali.

De Anima Rat. not.

- I. *Quid ſit* ? R. Anima Rationalis eſt forma hominis, qua ille habet vim intelligendi, ratiocinandi, & volendi.
- II. *Facultates*, ſuntq; duæ
  - 1. INTELLECTUS. Vide cap. 19.
  - 2. VOLUNTAS. Vide cap. 20.
- III. *Theoremata.*
  - 1. Anima rationalis eſt ſubſtantia ſpiritualis & immaterialis.
  - 2. Anima rationalis non eſt forma hominis adſiſtens, ſed informans.
  - 3. Anima rationalis eſt incorruptibilis & immortalis.
  - 4. Anima non eſt una numero in omnibus hominibus.

CAP.

CAP. XIX.

De Intellectu.

De INTELLECTU quidque not.

I. *Nomen*, quod ſumitur
1. Pro ipſa mente, ſeu pro ipſa anima, in quantum illa intelligit.
2. Pro habitu principiorum, qui alias *Intelligentia* vocatur.
3. Pro ipſa actione mentis, quæ eſt intellectio.
4. Pro facultate, ſeu potentia intelligendi. *Quæ acceptio eſt hujus loci.*

II. *Quid ſit?* R. INTELLECTUS eſt facultas animæ rationalis, per quam homo res intelligibiles intelligit, cognoſcit ſeu adprehendit, & dijudicat.

III. *Quotuplex?* Intellectus eſt R.
- 1. vel
  - *Agens*, qui elicit actionem, illuſtrando phantaſmata & abſtrahendo.
  - *Patiens*, qui in ſe recipit ſpecies intelligibiles, eaſque ab agente intellectu illuminatas percipit atque dijudicat.
- 2. vel
  - *Speculativus*, qui tantum veritatis ergo rem aliquam agnoſcit, & ſola adquieſcit cognitione.
  - *Practicus*, qui non tantum ſcientiæ ergo agnoſcit, ſed ut quod ſcit agendum eſſe, id agat: *Hinc ordinatur ad motum, non impellendo ſed dirigendo appetitum, & quid adpetendum ſit oſtendendo.*

IV. *Operatio*, eſtque INTELLECTIO, cujus not.
- *Conditiones*, quæ ſunt
  - *Objectum*, eſtque res in quam cognoſcendam fertur intellectus. *Tale objectum eſt omne ens, in quantum eſt verum & cognoſci poteſt, ſive ſit ſingulare, ſive univerſale; ſive materiatum, ſive immateriatum.*
  - *Phantaſma*, eſtque Species ſenſilis in phantaſia latens, quæ intellectui agenti objicit, & offert rem intelligendam, ut ex ejus illuſtratione poſſit fieri Species intelligibilis.
  - *Species intelligibilis*, eſtque accidens ſpirituale, quod à phantaſia intellectui tranſmiſſum, idealiter exprimit, & repræſentat ipſam rem materialiter exſiſtentem extra intellectum.
- *Diviſio.* Operationes intellectus ſunt tres:
  1. *Adprehenſio ſimplicium*, quando intellectus nude unam rem concipit: ut, *ſi cognoſcat hominem vel cœlum.*
  2. *Compoſitio & Diviſio*, quando ſimplices conceptus conjunguntur, ſic ut aliquid, ſine tamen diſcurſu, affirmetur, vel negetur: ut, *ſi concipias hominem eſſe animal.*
  3. *Diſcurſus*, quando intellectus unum ex alio colligit: *Sic è duabus præmiſſis elicit concluſionem.*

V. *Theoremata.*
1. Senſus eſt ſingularium; Intellectus vero univerſalium.
2. Nihil eſt in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu.
3. Intellectus intelligendo fit omnia, *ſc. idealiter.*
4. Intellectio non tantum eſt actio, ſed etiam paſſio quædam.

CAP.

CAP. XX.

De Voluntate.

De VOLUNTATE quinque not.

- I. *Quid ſit?* R. VOLUNTAS eſt facultas animæ rationalis, qua homo res ab intellectu cognitas adpetit, vel averſatur. *Dicitur etiam appetitus rationalis, vel appetitus ex ratione ortus.*

- II. *Objectum*, eſtq; bonum in genere, à præcedente cognitione intellectus monſtratum, & ejus contrarium malum, ſive ſit verum bonum malumve, ſive adparens.

- III. *Quotuplex?* R.
  - 1. vel
    - *Simplex*, ſive *Univerſalis*, qua homo ſimpliciter fertur in bonum, & omne quidem, ſive ſit verum, ſive adparens.
    - *Determinata*, ſive *particularis*, eſtque appetitus reſtrictus ad certa media, quibus intervenientibus aliquod bonum volumus. *Dicitur alias voluntas conſultiva.*
  - 2. vel
    - *Conſiliativa*, quæ judicat aliquid eſſe bonum vel non bonum, ut fiat vel non fiat: ut, *ſi demus conſilium alicui de faciendo, vel omittendo.*
    - *Affectiva*, quæ adpetit id quod judicat eſſe bonum, & refugit id quod malum eſſe judicat: ut, *ſi ex affectu bono adpetamus voluptates vel eruditionem, &c.*
    - *Imperativa*, quæ imperat aliquid fieri, vel non fieri, prout vel bonum, vel malum eſſe judicatur: *Sic voluntas imperat locomotivæ ad extendendam manum, & adripiendam pecuniam.*

- IV. *Operationes* ſive *Actus*, qui ſunt
  - *Simpliciter voluntarii*, quando homo ſponte, & cum prælectione objectum ſectatur, vel averſatur, abſque ulla vel violentia, vel ignorantia, vel metu.
  - *Mixti*, quando voluntarium, & non voluntarium concurrunt in una actione: ut, *quando mercator ad redimendam vitam abjicit merces in mare.*
  - *Involuntarii*, quando facimus id, quod quidem ſerio, & ex animo non volumus, ſed vel violentia cogimur, vel ex ignorantia non affectata ejus actio ſeu perpetratio nobis accidit.

- V. *Theoremata.*
  1. Voluntas eſt ſolius rationis appetitus.
  2. Voluntas nihil vult, niſi prius ſit in intellectu.
  3. Actiones voluntatis ſunt ſimpliciter liberæ, actiones autem Appetitus ſenſitivi non niſi adumbrata quadam & imperfecta libertate, & communicata aliunde.
  4. Voluntas fertur tam in ſingularia quam in communia: tam in materialia, quam in immaterialia: Appetitus autem ſenſitivus in ſingularia & materialia tantum.
  5. Intellectus nobilior eſt voluntate, *quia intellectus habitus, actus, & objecta excellentiora ſunt.*

Quæſtiones Controverſæ,

Per

Selectiores Probatiſsimorum Autorum
OBSERVATIONES, & DISTINCTIONES,
quibus multis occurri poteſt objectionibus,
ſuccincte deciſæ :

A

M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI,
Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Lectori Benevolo & Candido

S. P.

CUm multi ſit laboris, otii, atque temporis, prolixos doctiſſimorum Interpretum commentarios evolvere, ex illiſque Controverſiarum deciſiones petere ; in gratiam ſtudioſæ juventutis ad Interpretum lectionem præparandæ, has obſervationes & diſtinctiones adornare, & quæ alioqui multis è libris multo tempore eſſent conquirendæ, congerere volui, ut tyroni Phyſico, ſive reſpondentis, ſive opponentis munere fungatur, inſervire poſſent. E. gr. Definitio temporis *ita impugnatur.* Numerus eſt quantitas diſcreta : Tempus non eſt quantitas diſcreta : E. Tempus non eſt numerus. *Huic objectioni quomodo occurri poſſit, ex* obſerv. 2. q. 11. Sect. 2. part. gen. *videre eſt. Major propoſitio non valet ſimpliciter, ſed tantum de numero numerante intellecta : atque ſic etiam concluſio erit tantum vera de numero numerante ; Tempus enim non eſt numerus numerans, ſed numerus motus, ſeu numerus numeratus, qui deſignat res continuas.* Item ; *Contra hanc adſertionem,* Cœlum eſt rotundum, *profertur tale argumentum.* Quidquid eſt inſtar tabernaculi, illud non eſt rotundum. Cœlum eſt inſtar tabernaculi. Eſa. 40. v. 23. E. Cœlum non eſt rotundum. *Reſponſio ad hanc objectionem patet ex* obſerv. 1. q. 4. ſect. 1. part. Spec. *Quidquid eſt inſtar tabernaculi,* ſc. ratione officii, *illud non eſt rotundum. Sic major eſt falſa, minor vera. Quidquid eſt inſtar tabernaculi,* ſc. ratione figuræ, *illud non eſt rotundum. Sic major eſt vera, minor vero falſa : Cœlum enim eſt inſtar tabernaculi, non ratione figuræ, ſed ratione officii. Idem eſto judicium de reliquis obſervationibus, quæ vel quæſtiones illuſtrant, ſtatumque controverſiæ declarant* ; vel *reſponſiones ad tacitas objectiones ſuppeditant. Deinde, etiam* in opponendo *hæ obſervationes ſuo non carebunt uſu.* E. gr. Ex obſerv. 7. q. 1. Procœm. *talis formari poteſt objectio* : Scientia eſt cognitio certa : Phyſica non eſt cognitio certa, quia cognitio rerum naturalium initium accipit à ſenſibus, qui ſæpius falſa rerum imagine deluſi certi veritatis nuntii eſſe non poſſunt. E. Phyſica non eſt ſcientia. *Sic etiam in reliquis quæſtionibus ſtudioſa juventus ſe exerceat, & objectiones quas hæ obſervationes tacite continent, eruere, inque formam Syllogiſticam redigere tentet. Tandem cum errare humanum ſit, nullusque hactenus ſit natus, qui cum omnibus conſentire poſſit ; igitur ſi quædam minus accurate ſint poſita, ea, amice Lector, humanæ imbecillitati adſcribes, mihique ignoſces, ut eamdem veniam apud alios impetrare poſſis. Vale, mihique fave.*

PRO-

Proœmium.

Quæſtio I.

AN Phyſica ſit Scientia? Affirm.

Quidquid demonſtrat affectiones proprias de ſubjecto neceſſario per proprias cauſas, id proprie ſic dicta eſt ſcientia. Atqui phyſica demonſtrat affectiones proprias, nempe mobile, locabile, & de ſubjecto neceſſario, nimirum de corporibus naturalibus, per proprias cauſas & principia, ceu materiam & formam. Ergo phyſica proprie ſic dicta eſt ſcientia.

OBSERVATIONES.

I. Quando phyſica ſcientia dicitur, hoc non ita accipiendum, ac ſi omnium omnino rerum certa & evidens demonſtratio dari poſſit, cum propter mentis & intellectus noſtri imbecillitatem propriæ rerum cauſæ non raro ignorentur, ſæpe etiam res phyſicæ per ſenſum ſunt manifeſtæ, quas phyſicus demonſtrare non laborat: Sed quod propriæ rerum cauſæ, & conſequenter demonſtrationes identidem in rebus phyſicis ſe nobis offerant.

II. Phyſica non conſiderat res naturales, quatenus ſunt ſingulares & infinitæ, cum infinitorum nulla ſit ſcientia; ſed quatenus ad univerſales naturas reducuntur, & univerſali ratione menti objiciuntur: Phyſica enim à ſingularibus, quæ à ſenſibus accipit, mente abſtrahit univerſalia & neceſſaria theoremata, quæ colligit, & revocat ad rationem ſcientiæ.

III. Res corruptibiles, & motui ſubditæ, quas tractat phyſica, duobus modis conſiderari poſſunt: 1. In ſingularibus: Sic contingentes ſunt, & ideo non poteſt eſſe de illis ſcientia, quia ſcientia eſt de rebus neceſſariis, & eodem modo ſemper ſe habentibus. 2. In Univerſalibus: Sic neceſſariæ ſunt, certa eſt etiam & evidens notitia earum, quia certum & evidens eſt, & proinde neceſſarium eas corruptibiles eſſe, & principium motus habere. Et hoc modo phyſica circa illas verſatur, ac propterea vera eſt ſcientia.

IV. Cum ſingularia corruptionem ſubeant, ideo etiam univerſalia, non quidem per ſe, ſic enim ſola ſingularia corrumpuntur, ſed per accidens ſaltem, reſpectu ſingularium quibus inſunt.

V. Diſtinguendum eſt inter exſiſtentiam actualem, & inter exſiſtentiam aptitudinalem. Secundum actualem exſiſtentiam res naturales interdum aliter ſe habere poſſunt, non vero ſecundum aptitudinalem. Etenim quamvis exſiſtentia roſæ pereat in hyeme, aptitudo tamen ad exſiſtendum nunquam perit. Quod igitur in ſubjecto ſcibili ſupponitur cognoſcendum, non eſt actualis exſiſtentia, ſed potentialis, vel aptitudinalis.

VI. Materia ſenſibilis dupliciter conſideratur: 1. Prout eſt affecta accidentibus, & non habito reſpectu ad compoſitum. 2. Prout eſt altera pars compoſiti phyſici, & eſt ens per ſe, ſicuti & ipſum compoſitum, quod ex ea coaleſcit. Et hoc modo phyſicus conſiderat materiam ſenſibilem, ideo non poteſt dici quod conſideret ens per accidens.

VII. Cognitio rerum naturalium non proinde incerta ac varia debet judicari, quod initium accipiat à ſenſibus, qui ſæpius falſa rerum imagine deluſi certi veritatis nuntii eſſe non poſſunt: tum quia ſi à veritate aberraverint, poteſt intellectus eos corrigere; tum quia non ſemper decipiuntur, ſed certo aliquando apprehendunt; maxime cum objectum eſt proprium, & ponitur in debita diſtantia, medium eſt idoneum, & facultas apte diſpoſita.

VIII. Ut phyſica ſit ſcientia, & ad veritatem conſequendam mentem inclinet, ſat eſt, ut res naturales, quas ſuſcipit explicandas, fere ſemper & plurimum ita eveniant; quamvis raro contrarium poſſit etiam evenire. Unde in hyeme fere ſemper rigorem experimur, & in æſtate ſub cane æſtum; quamvis ex accidente contrarium aliquando contingat: hoc tamen neque aufert infallibilitatem phyſicæ, neque inclinationem, qua mens ipſa ad veritatem conſectandam inflectitur.

Quæſtio II.

An ſubjectum Phyſicæ ſit corpus naturale, quatenus naturale? Affirm.

Cuicunque competunt omnes conditiones ſubjecti ſcientifici reſpectu alicujus ſcientiæ, illud eſt ſubjectum illius ſcientiæ. At corpori naturali, quatenus naturali, reſpectu phyſicæ competunt omnes conditiones ſubjecti ſcientifici. Ergo corpus naturale quatenus naturale erit ſubjectum phyſices. *Minor* probatur, quia corpus naturale quatenus naturale 1. eſt ens neceſſarium, ſeu res per ſe ſubſiſtens, abſque humana cogitatione & operatione. 2. habet affectiones & propria accidentia, quæ de eo per propria principia in phyſica demonſtrantur. 3. Phyſicæ eſt ita adæquatum, ut de eo tum in genere, tum in ſpecie, in phyſica ſolum, & extra illam nuſquam tractetur. Quæcunque enim in philoſophia naturali per ſe, & primario explicantur, ea ſunt vel corporis naturalis principia, vel affectiones, vel ſpecies.

OBSERVATIONES.

I. Corpus naturale ſumitur tripliciter: 1. Pro ſummo genere, quod de omnibus ſpeciebus corporis naturalis prædicatur, præciſo tamen ab ejus ſpeciebus; & ſic eſt objectum partis communis ſive generalis phyſices. 2. Pro omnibus ſpeciebus corporis naturalis, abſque ipſo ſummo genere; & ſic eſt objectum partis ſpecialis phyſices. 3. Pro ſummo genere una cum omnibus ſpeciebus corporis naturalis; & ſic eſt ſubjectum totius ſcientiæ naturalis.

II. Alias ſubjectum phyſicæ dicitur ens naturale, ſubſtantia naturalis, ens mobile, corpus mobile. Quæ locutiones admitti poſſunt, quatenus corpori naturali æquipollent, licet non ſint ſatis congruæ, ob univerſalitatem vocis entis & ſubſtantiæ; remotius enim in iis ſupponitur pro proximo.

III. Verba illa, *quatenus naturale*, non redundant, ſed conſiderandi modum exprimunt. Nam res conſiderata eſt corpus naturale: modus vero conſiderandi denotatur vocabulis illis, *quatenus naturale*, h. e. quatenus naturam, quæ principium, & cauſa motus & quietis eſt intrinſeca, in ſe continet.

IV. Diſtinguendum eſt inter ſubjectum conſiderationis, quod in aliqua diſciplina ſive contemplativa, ſive practica conſideratur; quo pacto principia & affectiones in diſciplinis contemplativis, item finis & media

media in diſciplinis practicis Subjectum dici poſſunt: Et inter Subjectum demonſtrationis, quod tantum locum habet in diſciplinis contemplativis, & diſtinguitur à principiis & affectionibus. Anima, motus, locus, &c. poſſunt dici ſubjectum phyſicæ conſiderationis, quia anima conſideratur in phyſicis ut principium corporis animati, motus vero & locus ut affectiones corporis naturalis: Non vero poſſunt dici ſubjectum demonſtrationis, de quo ſcilicet principia & affectiones demonſtrantur, quod eſt corpus naturale.

V. Quædam in phyſica tractantur per ſe; ut ſunt principia, cauſæ, affectiones, & ſpecies corporis naturalis: Quædam tractantur tantum per accidens; ut fortuna & caſus, quatenus ſunt cauſæ per accidens, cauſis per ſe oppoſitæ; item vacuum, quatenus opponitur loco, &c.

PARS GENERALIS PHYSICES.

Sectio Prima.

Quæſtio I.

An principia ab Ariſtotele lib. 1. Phyſ. c. 5. t. 42. recte definiantur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Per primas definitionis particulas, *quæ nec fiunt ex ſeſe*, excluduntur quatuor Elementa, & alia compoſita, quæ ex ſe viciſſim fieri ſolent. Per illas, *nec ex aliis*, excluduntur ea, quæ licet non ex ſe mutuo fiant aut conſtent, conficiuntur tamen ipſa ex aliis; ut, corpora cœleſtia ex materia & forma. Per ultimas denique, *omnia ex ipſis fiunt*, excluduntur omnes cauſæ extrinſecæ, ut, finalis, efficiens, atque exemplaris: Item omnia accidentia, omneſque negationes, ex quibus nihil proprie dicitur fieri.

II. Diſtinguendum eſt inter compoſitionem, & inter eductionem. Principia non fiunt ex ſe invicem, ſc. per compoſitionem, nam forma non eſt ex materia tanquam ex componente, cum ex materia non componatur, ſed ex ejus potentia ſolum educatur. *Deinde*, quamvis forma è potentia materiæ educatur, tamen non dicendum eſt, quod proprie fiat ex materia, aut ex privatione; nam ſecundum proprietatem phyſicam forma nec generatur, nec fit, ſed compoſitum, *lib. 1. phyſ. cap. 7. t. 64*. Ergo educi de potentia materiæ non eſt per ſe fieri, ſed in actum exire, tanquam rationem eſſendi compoſiti, quod per ſe fit, & generatur.

III. Diſtinguendum eſt inter compoſitionem metaphyſicam, & inter compoſitionem phyſicam. Quando dicitur, Principia non fiunt ex aliis, intelligitur non compoſitio metaphyſica ex eſſentia & exiſtentia, item ex genere & differentia, nec compoſitio ex partibus integrantibus; ſed compoſitio phyſica & realis, ex partibus eſſentialibus. Ideo principia in eo genere, in quo ſunt principia, non fiunt ex aliis, ſcilicet tanquam ex principiis eſſentialibus phyſicis, qualia ſunt materia ipſa, & forma; quaſi dicatur, non fiunt ex aliis eo modo, quo cætera fiunt ex ipſis.

IV. Omnia fiunt ex principiis, vel tanquam ex partibus componentibus & conſtituen-

ſtituentibus, quaſi principia ſunt materia & forma; vel tanquam ex termino à quo, cujusmodi principium eſt privatio. Particula igitur Ex, quæ ter in definitione ponitur, ſignificat habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo.

V. Ex principiis ſunt omnia corpora naturalia: alia quidem immediate, ut elementa; alia vero mediate, ut corpora ex elementis genita.

VI. Ex principiis corporis naturalis ſunt omnia, non collective, quia ex principiis Socratis vel Platonis non ſunt omnia; ſed diſtributive, hoc ſenſu, quod unumquodq; corpus naturale fiat ex ſuis, ſive ex ſingulis tribus principiis. Itaque ut definitio hæc principiis Socratis accommodetur, ſat eſt, ex ipſis conſtare gignive Socratem, quia omnia fiunt ex principiis in communi acceptis.

Quæſtio II.

An principia ſint contraria? Affirm.

Generationis terminus à quo, & terminus ad quem inter ſeſe contrariantur. Unum ex principiis eſt generationis terminus à quo, nimirum privatio, & alterum eſt terminus ad quem, nempe forma. Ergo principia inter ſeſe contrariantur.

OBSERVATIONES.

I. Contrarietas duobus modis ſumitur: 1. Proprie & ſtricte, pro oppoſitione eorum quæ mutuo ſe expellunt ab eodem ſubjecto, actione propria: & hoc modo contrarietas ſolum reperitur in primis qualitatibus, ſubſtantiæ vero nihil eſt contrarium. 2. Minus proprie & late, pro oppoſitione eorum, quæ licet active & paſſive ſe non expellant ab eodem ſubjecto, habent tamen rationes oppoſitas & repugnantes in ordine ad illud, & ideo non poſſunt ſimul in eo eſſe: Talis contrarietas extendit ſe ad privative oppoſita, & in ſubſtantiis quoque locum habet. Dicuntur itaque principia (*ſcilicet Forma & Privatio*) contraria non primo, ſed ſecundo modo.

II. Cum non dicatur, omnia principia ſunt contraria, ſed indefinite; ideo ad veritatem hujus ſententiæ ſufficit aliqua principia eſſe contraria, nempe formam & privationem. Licet etiam dici poſſit materiam eſſe contrariam formæ, non ratione ſui, ſed ratione privationis, & ſic omnia principia ſunt quodammodo contraria.

III. Quando *lib.* 1. *phyſ. cap.* 5. dicitur, *Contrarium fit è contrario*, illud intelligatur non formaliter, quaſi contrarium formaliter in ſuum contrarium transmutetur; nec conſtitutive, quaſi contrarium unum ut pars eſſentialis alterius contrarii eſſentiam conſtituat; ſed terminative, quod unum contrarium fiat ex altero tanquam ex termino à quo.

IV. Quod calidum generetur ex humido, fit per accidens, cum ex accidente ſit illud non calidum eſſe humidum: Per ſe vero fit calidum ex non calido, v. g. ex aqua frigida fit calida; nam omne quod generatur, per ſe fit ex principiis contrariis.

Quæſtio III.

An tria ſint principia? Affirm.

Quot intrinſecus requiruntur ad generationem naturalem corporis phyſici, tot ſunt ejus interna principia. Sed tria intrinſecus requiruntur ad generationem naturalem corporis phyſici. *Nam requiritur* 1. aliquid quod generatione producatur, idque potiſſimum eſt nova Forma.

2. aliquid quod generationi ſubſtet, & in quod forma ſubſtantialis ab agente externo introducatur, id quod eſt Materia. 3. abſentia formæ introducendæ in ſubjecto, cum potentia tamen, ſeu aptitudine ſubjecti ad novam formam recipiendam, id quod eſt Privatio.

OBSERVATIONES.

I. Unum principium ad corporum naturalium conſtitutionem non ſufficit, quia unum, qua tale, niſi cum quopiam conjungatur alio, aliud atque à ſe diverſum non poteſt conſtituere. Nec duo principia ſufficiunt, nam principia ſunt contraria: at contraria citra ſubjectum aliquod conſiſtere nequeunt. Ergo præter illa duo contraria requiritur etiam tertium, nempe ſubjectum, quod eſt materia. Nec infinita ſunt principia, cum res naturales omnes ſunt finitæ: Ergo finita quoque habebunt principia.

II. Diſtinguendum eſt inter principia ſimpliciter prima, de quibus hoc in loco quæritur; & inter principia ſecunda, quæ ex primis oriuntur, qua ratione elementa mixtorum corporum ſunt principia.

III. Generatio poteſt conſiderari tribus modis: 1. quatenus eſt actio à generante proficiſcens, & ſic ſine ipſo agente ſive efficiente non poteſt intelligi. 2. ut eſt paſſio, & ſic abſque patiente nunquam concipitur. 3. quatenus eſt mutatio, & tranſitus à non eſſe ad eſſe, & ita neque indiget agentis neque patientis conceptione ut intelligatur, ſed tantum conceptione materiæ, formæ, & privationis. Et ſic hoc in loco accipitur, quando tria interna generationis principia ſtatuuntur. Ergo efficiens & finis non ſunt principia interna.

IV. Habilitas ſive *aptitudo materiæ*, quæ videtur in generatione ad excipiendam formam requiri, non eſt peculiare aliquod principium. Nam per materiæ habilitatem intelligitur vel potentia materiæ, quæ eſt ipſa materia, nec ab ea diſtinguitur; vel intelligitur non repugnantia, ſive aptitudo ad accipiendas formas quodammodo à materia fluens, quæ includitur in privatione, ut quidpiam quod ab illa concernitur, quia privatio definitur abſentia formæ in ſubjecto apto. Non autem ejuſmodi aptitudo, ſed potius privatio principium conſtituitur, quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, ſed à privatione per ſe dependet.

V. Diſtinguendum eſt inter terminum *Quo* ſeu formalem, & inter terminum *Quod* ſeu totalem atque completum. Forma eſt terminus generationis formalis & *ut Quo*, tanquam id quo compoſitum eſt. Compoſitum vero eſt terminus completus, qui fit, habens eſſe per formam. Unde forma eſt terminus tanquam principium eſſendi; Compoſitum autem tanquam principiatum. Eſt igitur forma principium, quia eſt terminus in quem tendit generatio, licet non fiat per generationem, ſed hoc ſolum conveniat compoſito; quare forma potius quam compoſitum principium eſt.

VI. Licet contrarietas ſit tantum inter duo extrema, cum tamen in omni contrarietate debeat ſubjectum aliquod utrique extremo commune intercedere, & quod pulſo uno ſtatim altero informetur, ideo præter duo extrema contraria erit aliquod ſubjectum collocandum, & ſic erunt tria principia; duo extrema contraria, ut forma & privatio, & tertium ſubjectum, nempe materia.

VII. Diſtinguendum eſt inter principia conſtitutionis, quæ ſemper manent;

ut ſunt materia & forma; & inter principium tranſmutationis, quod eſt privatio, quæ non manet, ſed cum generatione ipſa tranſit.

VIII. Quamvis privatio ſit principium, non tamen forma expellenda eſt quoq; principium. Aliud enim eſt eſſe neceſſarium ad generationem; & aliud eſt eſſe neceſſarium propter imperfectionem materiæ. Quod materia, quamdiu eſt ſub privatione, ſit informata forma expellenda, eſt neceſſarium propter materiæ imperfectionem, quæ non poteſt eſſe ſine forma; non vero eſt neceſſarium ad generationem, quia ignis poſſet generari ex ligno, etiamſi materia ſine ulla eſſet forma. Sed quod materia ſit ſub privatione eſt per ſe neceſſarium ad generationem, quia privatione ſublata auſertur appetitus materiæ ad formam, materia vero non appetens formam ad eam non tenderet, Ergo impoſſibilis eſſet generatio ſublata privatione.

IX. Licet privatio tanquam terminus à quo ſit principium, non tamen res illa, quæ privationem habet, quoque eſt principium. Ut enim totalis terminus ad quem, ſcilicet compoſitum ipſum, non eſt principium; ſic etiam totalis terminus à quo, ſcilicet res illa privationem habens, principium dici nequit.

X. Materia & forma omnibus corporibus, tam cœleſtibus quam inferioribus, tribuuntur; Privatio autem tantum caducis: non enim neceſſe eſt, corporis naturalis principia omnia in omni corpore reperiri. Sic Metaphyſicus, quando entis principia explicat, quatuor cauſarum genera adfert, licet omnes cauſæ in omni ente ſimul non reperiantur.

Quæſtio IV.

An detur Materia prima? Affirm.

I. Quæcunque tranſmutantur, illa in ſubjecto quodam communi tranſmutantur. [In mutatione enim manet ſubjectum commune ſub utroque termino, videlicet ſub termino à quo & ſub termino ad quem: Si enim non maneret, res quæ corrumpitur ſecundum ſe totam periret, atque in nihilum rediret, & altera res quæ incipit eſſe, ſecundum ſe totam fieret, atque ita ex nihilo educeretur.] Corpora naturalia tranſmutantur, v.g. aqua mutatur in aerem, & aer in aquam. Ergo tranſmutantur in ſubjecto communi, quod ipſis erit prius. Et hoc indigitatur *Materia prima.*

II. Datur materia. Ergo etiam datur prima; alias enim fieret progreſſus in infinitum. *E. g. aqua* componitur ex materia & forma: hæc materia aquæ in ſe conſiderata vel eſt prima, vel ſecunda, h.e. vel componitur ex alia materia, vel non: ſi eſt prima habeo quod volo; ſi eſt ſecunda, ergo componitur ex alia priori, & ita deveniendum eſt tandem ad materiam primam.

OBSERVATIONES.

I. Non ens dupliciter ſumitur: 1. Pro eo quod non eſt vere ens, h. e. quod habet eſſe diminutum & imperfectum. 2. Pro eo quod ſimpliciter nihil eſt, h.e. quod non habet poſitivam & realem eſſentiam. Priori modo ſi non ens ſumatur, materiæ primæ adtribui poteſt: Poſteriori modo vero minime, ſiquidem idem eſſet fieri ex materia, ac fieri ex nihilo.

II. Nomen formæ duobus modis accipi ſolet: 1. Pro illa forma, quæ eſt altera pars compoſiti, & informat materiam. 2. Pro quidditate & eſſentia cujuſq; rei, ſive ſimplicis, ſive compoſitæ. Materia prima eſt infor-

informis primo modo, non vero ſecundo: nam propriam habet eſſentiam,& proprium quid eſt,ſiquidem non eſt nihil, ſed aliquid.

III. Accurate loquendo materia prima neq; eſt ſubſtantia,neq;accidens; quia juxta *Ariſt.l.7. Metaph.c.3.* materia neque eſt quid, neque quantum, neque quale, h.e. non habet certam & determinatam naturam, non enim eſt ſubſtantia integra, & totum compoſitum: nihilominus tamen poteſt ad Subſtantiæ categoriam referri reductive, nam ex ea & forma omnes ſubſtantiæ naturales componuntur, eademque eſt ſubjectum generationis, & formas recipit, ipſaque in alio non eſt.

IV. Licet materia ſuapte natura ortum & occaſum neſciat, poteſt tamen ea quodammodo dici interire & gigni ratione privationis. Nam cum ſubeunte forma ejus privatio aboletur, interit utcunque materia, quia deſinit tali ſubeſſe privationi: cum rurſus poſt formam abolitam privatio reviviſcit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus privationem, qua ſpoliata erat, recipit.

V. Generabile dicitur dupliciter: 1.Subjective, quia eſt ſubjectum generationis & corruptionis: Et ſic materia prima bene dicitur generabilis & corruptibilis. 2. Terminative, ſeu objective, quale eſt illud quod in generatione acquiritur, cujusmodi eſt forma, aut totum compoſitum: Et ſic materia prima eſt ingenerabilis & incorruptibilis.

VI. Diſtinguendum eſt inter quantitatem determinatam, & inter quantitatem indeterminatam. Materia prima non eſt quanta, ſcilicet determinate, licet ſit quanta indeterminate; quantitas enim immediate materiam ſequitur, eique inhæret.

VII. Quando dicitur, *ſenſibilium ſenſibilia ſunt principia*; illud intelligatur de ſecundis principiis: Ergo non poteſt applicari ad materiam primam. Deinde etjam materia prima poteſt dici ſenſibilis, non immediate, ſed mediate, per ipſas nimirum mutationes.

VIII. Ex duobus entibus, ſi utrumque fuerit in actu, non poteſt aliquod ens per ſe oriri. Si vero unum fuerit in actu, & alterum poteſtate, optime poterit. Cum ergo materia ſit pura potentia, forma vero ſit ſimplex actus, ex illis totum naturale, quod eſt ens per ſe, poteſt oriri.

IX. Quamvis materia prima generari nequeat, nec unquam per generationem ſit facta, adeoque initium ratione generationis non habeat, non tamen propterea eſt æterna, ſed per creationem eſſe accepit: nam materia prima in compoſito, vel corpore primum creato fuit concreata.

Quæſtio V.

An Materia prima ab Ariſtotele 1. phyſ.c.9.t.82.recte definiatur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Materia prima duobus modis conſideratur: 1. Abſolute, ut eſt ens, vel ſubſtantia quædam. 2. Reſpective, ut eſt rerum naturalium principium. Priori modo ipſi adtribuitur negatio omnium formarum & qualitatum, & dimenſio ac quantitas, & potentia recipiendi omnes formas indiſtincte conceditur, in qua notione *Ariſtoteles l.6. Metaph.c.3.t.8.* eam per negationem omnium rerum deſcribit. In ſecunda notione potentia recipiendi formas particulares, & privatio ipſi adtribuitur.

II. Materia prima vocatur *ſubjectum*, quia

quia principium eſt rerum naturalium materiale. Nam in omni generatione & mutatione opus eſt ſubjecto, in quo conſiſtant formæ, & in quo fiant motus. Per hanc igitur definitionis particulam excluditur forma, quæ non eſt ſubjectum, ſed actus, quem primum ſubjectum in ſe recipit.

III. Dicitur materia prima *ſubjectum primum*, ex quo ſcilicet omnia fiunt, & in quod tandem omnia reſolvi debent. Per quam particulam materia prima diſtinguitur ab elementis, omnique materia ſecunda, ex quibus etiam aliquid conſtituitur; ſed non tanquam ex ſubjecto primo.

IV. Ex materia *inexſiſtente fit aliquid*: hoc eſt, Materia prima partem naturali compoſito tribuit eſſentialem, immanentem & internam. Et ſic excluduntur omnes cauſæ externæ: ut cauſa efficiens, finalis, & exemplaris, ex quibus non dicuntur res fieri, ſed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Per vocabulum *inexſiſtente* excluditur etiam privatio, ex qua licet fiat res naturalis, non tamen tanquam ex eo quod ineſt, quia non tanquam ex parte componente, ſed tanquam ex termino à quo, qui per formam expellitur.

V. Ex materia prima fit aliquid *non ſecundum accidens*, ſed per ſe, ſic ut inſit, & largiatur eſſentiam. Sic materia prima ſeparatur à privatione, ex qua res genita per ſe non conſtat.

VI. Quod naturaliter corrumpitur id in materiam primam corrumpitur, atque ultima reſolutione tranſit. Ut enim ex nihilo nihil poteſt fieri: ita etiam res aliqua non poteſt in nihilum plane redigi: unde pro ultimo corruptionis ſubjecto materia prima aſſignatur.

Quæſtio VI.

An Materia prima ſit pura potentia? Affirm.

Quidquid eſt indeterminatum, & aptum recipere plures formas, illud in ſe, & de ſe eſt pura potentia. Ubi enim actus quidam eſt, ibi tollitur indeterminatio, & fit ens determinatum. Atqui materia prima eſt indeterminata, & apta recipere omnes formas. Ergo materia prima in ſeſe, & de ſeſe eſt pura potentia.

OBSERVATIONES.

I. Potentia materiæ non eſt accidens, aut qualitas illius eſſentiæ ſuperaddita, ſicut gravitas ſuperadditur lapidi, ſed eſt illius ſubſtantia, & eſſentia. Nam ſi materia recipiat potentiam tanquam accidens aliquod, ergo ut poſſit accidens iſtud recipere opus eſt alia potentia, & ita procedetur in infinitum.

II. Dicitur materia prima ens potentia non abſolute, aut ſui ipſius ratione, ſed corporum naturalium reſpectu, quorum omnium formas poteſt induere, ſicque ad actum traduci perfectiorem.

III. Diſtinguendum eſt inter actum phyſicum, & inter actum metaphyſicum, ſeu entitativum. Materia prima eſt pura potentia, & nullum habet actum phyſicum, ſeu formam aliquam ſubſtantialem ſibi innatam: interim tamen non eſt pura potentia, ſi intelligatur actus metaphyſicus, ſeu entitativus, quem habet, quia eſt ens.

IV. Diſtinguendum eſt inter potentiam activam, quæ eſt principium tranſmutandi aliud, in quantum aliud eſt, & inter potentiam paſſivam, quæ eſt principium ut aliud tranſmutetur ab alio, in quantum eſt aliud. Materia prima non eſt potentia activa,

activa, ſed paſſiva, quia eſt principium paſſivum, quod patitur motum, variaſque formarum viciſſitudines ſubit.

V. Diſtinguendum eſt inter potentiam univerſalem, quæ eſt propenſio materiæ ad omnes formas indiſtincte, & inter potentiam particularem, qua materia hanc vel illam formam ita reſpicit, ut alias per naturam, ſic videlicet diſpoſita, reſpicere non poſſit. Hæc autem determinatio à materia non fit, ſed ab agente materiam ita adiſponente, ut ad hanc magis quam ad aliam formam ſuſcipiendam ſit apta. Materia eſt pura potentia, ſcilicet univerſalis, quæ eſt de eſſentia materiæ primæ, & hæc potentia univerſalis non multiplicatur, ſed eſt una, & incorruptibilis, materiæ coæva, & inſeparabilis.

VI. Aliud eſt eſſe in potentia; & aliud eſt eſſe potentiam: Item aliud eſt eſſe in actu; & aliud eſt eſſe actum. Materia prima non eſt ens in potentia; ſed eſt potentia: Non eſt actus; ſed ens actu.

Quæſtio VII.

An Materia prima appetat formam? Affirm.

Omne imperfectum appetit perfectum, ut ab eo perficiatur: quemadmodum turpe appetit pulcrum, ut ab eo illuſtretur, & perficiatur. Materia prima eſt imperfecta, forma vero eſt illius perfectio & ornamentum. Ergo materia appetit illam.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic materia prima non ſpecifica, & univerſaliter accepta, ſed individuata. Cum enim per corruptionem forma individuata abjiciatur, fit ut materia individuata novam formam appetat.

II. Non adſignatur materiæ primæ appetitus ſenſitivus, vel intellectualis, qui reperiuntur tantum in rebus animatis; ſed appetitus naturalis, qui nihil aliud eſt, quam ejuſdem materiæ ad recipiendam formam inclinatio, quæ ipſi materiæ penitus inſita eſt, ſicuti & cæteris rebus, ad proprium finem perfectionemque ſectandam, pro cujuſque natura, ſuæ propenſiones inſunt.

III. Appetitus naturalis non præſupponit cognitionem illius ad quod fertur appetens; ut patet in lapide, qui appetit deſcendere deorſum. Et ſic materia prima dicitur appetere formas materiales, quod non eſt aliud, quam materiam inclinari ad recipiendas formas.

IV. Materia prima appetit abſolute omnes formas, quas habere poteſt, ſive illas actu poſſideat, ſive non: ſiquidem hic appetitus nihil aliud eſt, quam ordo, & inclinatio ad formam; materia autem ad omnes formas æqua ratione inclinatur. Itaque materiæ appetitus rimari debet ex ipſius inclinatione, quam ad omnes formas indiſcriminatim habet.

V. Cum materia prima omnes formas æqualiter reſpiciat, & in omnes æqualiter inclinetur, nulla eſt forma, quamvis perfecta, quæ poſſit totaliter ſatiare appetitum materiæ, h. e. *intenſive, & extenſive*: nam licet intenſive ſatiare forte poſſet, non tamen extenſive, quia non omnes extenſive continet. Et ratione hujus appetitus materia principium eſt perpetuitatis rerum naturalium.

VI. Appetitus materiæ primæ eſt duplex: Alius complacentiæ & perfectionis, quatenus ratione ſuæ naturæ materia formam, quam habet, appetit; in eaque ſibi complacet, quamdiu illam retinere poteſt. Alius deſiderii & mutationis, propter privationem, quæ materiæ ſtimulum addit, ut

appetat formam aliam non præſentem, quando nempe diſpoſitiones ad transmutationem adſunt.

Quæſtio VIII.

An Forma educatur de potentia materiæ? Affirm.

I. Quæcunque res nequit ſubſiſtere niſi in materia, illa quando fit, recte dicitur educi è potentia materiæ. Forma naturalis nequit ſubſiſtere ſine adminiculo materiæ. Ergo forma naturalis quando fit, recte dicitur educi è potentia materiæ.

II. Quodcunque per agens naturale educitur, id è potentia ſubjecti educitur. Forma naturalis per agens naturale educitur. Ergo forma naturalis è potentia ſubjecti, ſive materiæ, educitur.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic forma informans naturalis & inſeparabilis, ſeu materialis, quæ extra materiam nec eſſe nec operari poteſt, uti ſunt omnes formæ infra hominis animam.

II. Educi è materia nihil aliud eſt, quam contineri intra potentiam materiæ, & per actionem agentis quaſi extra illam fieri; non quod formæ extra materiam exſiſtant, ſed quod cum antea tantum continerentur intra potentiam & cauſam, poſtea ſunt actu extra cauſam, & ita ex eſſe potentionali materiæ in actum educuntur virtute agentis, concurrente eadem materia.

III. Ut aliqua forma de ſubjecti potentia produci perhibeatur, requiritur 1. Ut ad id naturalis potentia ſubjecto inſit, alioqui ipſa eductio non eſſet naturalis. 2. Ut id quod educitur ſine talis ſubjecti adminiculo nec effici, nec permanere poſſit, quod vocant pendere in fieri & conſervari à materia: etenim quod non ita dependet, haudquaquam è ſubjecto educi, ſed extrinſecus advenire cenſetur.

IV. Diſtinguendum eſt inter nihilum ſui, & inter nihilum ſubjecti. Formæ producuntur ex nihilo, ſc. ex nihilo ſui, quod non repugnat generationi naturali: non vero producuntur ex nihilo ſubjecti, quod ſolum creationem arguit, quia illud creari dicitur quod fit è nihilo, id eſt, nullo præjacente ſubjecto, è quo eſſe ejus quod fit dependet. Formæ igitur ante cujuſque rei ortum neque actu exſiſtunt, ſic enim nihil de novo gigneretur; neque prorſus non exſiſtunt, alioquin natura aliquid è nihilo efficeret: Sed ſunt poteſtate in materia, & naturalium cauſarum efficacitate de illius potentia & quaſi gremio excitantur, & ad actum perfectionemque adducuntur.

V. Aliud eſt fieri ex materia, & aliud eſt fieri in materia. Ex materia fiunt compoſita, quæ ex materia conſtant, non vero formæ, quæ in eadem materia de potentia ad actum apertum deducuntur: Itaque formæ in materia fiunt, tanquam ex illius poteſtate eductæ.

VI. Formarum è materia eductio quamvis externa vi fiat, non eſt tamen violenta, quia ipſa materia neutiquam iis recipiendis obluctatur, quod in definitione violenti intelligendum eſt.

Quæſtio IX.

An privatio ſit principium? Affirm.

Illud, quod eſt de intrinſeca ratione generationis, eſt principium illius per ſe. Privatio eſt de intrinſeca ratione generationis, quia generatio per ſe definitur per privationem: nam definitur *mutatio de non eſſe ad eſſe*: In qua definitione, per

non

non eſſe intelligitur Privatio, per *eſſe* vero Forma. Ergo privatio eſt principium generationis per ſe.

OBSERVATIONES.

I. Intelligitur hic non privatio Logica, id eſt, abſentia ejus formæ quæ fuit, vel eſſe debuit; ſed privatio Phyſica, id eſt, abſentia ejus formæ quæ futura eſt, adeoque generanda.

II. Privatio phyſica, quæ hic intelligitur, duo dicit: 1. Formæ abſentiam. 2. Aptitudinem ad recipiendam eam. Quo altero diſtinguitur privatio à pura negatione, quæ talis formæ eſt abſentia in ſubjecto, ut ne aptitudinem quidem id habeat ad illam ſuſcipiendam.

III. Diſtinguendum eſt inter principium generationis, & inter principium compoſiti, ſive rei genitæ. Privatio, teſte *Ariſt. l. 1. phyſ. c. 6.* eſt principium per accidens *ſc. compoſiti*, quia accidit materiæ, ex qua compoſitum coaleſcit, habere in ſe privationem formæ: non autem eſt principium per accidens generationis.

IV. Diſtinguendum eſt inter principium conſtitutivum, & inter principium terminativum. Privatio non eſt principium generationis conſtitutivum, ſed terminativum; hoc eſt, generatio quidem non poteſt ex privatione conſtitui ſeu componi, quia privatio non eſt ens reale, poteſt tamen ad illam terminari, quatenus ab ipſa ad formam in materia inducendam progreditur.

V. Res naturalis generabilis & corruptibilis duobus modis ſumitur: 1. In fieri, h.e. prout fit per generationem naturalem. 2. In facto eſſe, id eſt, prout jam facta eſt, & conſtituta. Et ſi hoc ſecundo modo ſumatur, certum eſt duo ſolum eſſe principia per ſe, & intrinſeca, privationem autem non eſſe principium per ſe, ſed per accidens.

VI. Non ens poteſt ſumi dupliciter: 1. Ut negat univerſaliſſimam rationem entis, comprehendentem non ſolum entitatem realem poſitivam, ſed etiam negativam vel privativam. 2. Ut negat ſolum entitatem poſitivam. Si primo modo non ens accipiatur, non poteſt eſſe principium entis ullo modo: Si vero ſecundo modo ſumatur, poteſt eſſe principium entis, prout in fieri, quia poteſt eſſe terminus à quo incipiat ejus fieri, quod eſt generatio. Et ſic privatio eſt principium generationis, quod eſt eſſe principium ejus in fieri.

VII. Materia & Privatio non ſunt idem re ipſa, quamvis ſint idem numero: nam duobus modis poſſunt aliqua dici eadem numero: 1. Secundum entitatem; & hæc ſunt eadem re ipſa, quia eandem entitatem ſignificant. 2. Secundum ſubjectum, quæ ſunt in uno & eodem ſubjecto; & hæc non ſunt eadem reipſa. Cum igitur materia & privatio tantum ſint idem ſecundo modo, quia materia eſt ſubjectum privationis, propterea illa non erunt eadem re ipſa.

VIII. Quando *Ariſtoteles lib. 2. phyſ. c. 1.* formam vocam privationem, nomine privationis non intelligit veram privationem à forma diſtinctam, ſed formam imperfectam: imperfectum ſiquidem, ſi cum perfecto fuerit collatum, locum retinet privationis.

IX. Quamvis ſpecies mutationis non ſumatur ex termino à quo, non tamen inde ſequitur, quod privatio non ſit principium intrinſecum generationis: nam ſpecies mutationis ſumitur non à quocunque principio intrinſeco, ſed ſolum à formali, cum conſtet ſpeciem rei naturalis non ſumi à materia, ſed ſolum à forma, & ideo ſpecies mutationis ſumitur à ſolo termino

ad quem, qui eſt formalis, & non à termino à quo, qui potius eſt quaſi materialis.

X. Quando privatio dicitur medium ad introductionem formæ, item finis, ſive aliquid ultimum, illud intelligatur non de privatione formæ introducendæ, quæ privatio eſt principium; ſed de formæ corrumpendæ privatione, quæ non eſt principium. Deinde ſi vere & proprie loqui velimus, privatio non poteſt medium appellari, quia medium à natura eſt inſtitutum ad finem adſequendum: at hæc privatio non eſt inſtituta à natura.

Quæſtio X.

An Natura ab Ariſtotele l.2. phyſ. c.1. t.3. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quamquam materia & forma in ſe ſpectata, incompletæ ſint ſubſtantiæ, tamen quatenus induunt nomen naturæ non per ſubſtantiam ſunt definienda, cum non ſint abſolutum aliquid, ſed relatum, atque ad operationes, vel affectiones intrinſecas, quas cauſantur, reſpectum habeant: ideo definienda potius ſunt per genus, quod ad relationis categoriam pertineat, quippe ad quam ipſum definitum, videlicet Natura quoque pertinet.

II. Hæc definitio non ideo eſt vitioſa quod duo in ea videntur poni genera, nempe *principium* & *cauſa*. Nam per poſteriorem particulam, *cauſa*, vera natura, quæ ſcilicet materiam & formam complectitur, à privatione ſeparatur; quæ licet alicujus mutationis ſit principium, nullius tamen cauſa eſt. Vel dicendum: Natura eſt principium ratione ordinis, ſive ratione prioris, quia in corpore naturali natura nihil eſt prius: Cauſa vero eſt ratione motus, qui tanquam effectus naturam ſequitur. Omnis igitur cauſa eſt principium, ſed non contra.

III. Nomen *motus* hic non eſt ita late ſumendum, ut quemcunque motum, ſive non phyſicum comprehendat; nec etiam ita ſtricte, ut ſolum motum localem in ambitu ſuo coerceat: Sed medio quodam modo, prout complectitur omnem & ſolum phyſicum motum; ſive ſucceſſivum, ut lationem, accretionem, decretionem, & alterationem; ſive inſtantaneum, ut generationem, & corruptionem.

IV. Quies dupliciter ſumitur. 1. Pro privatione motus. 2. Pro permanentia poſitiva in loco naturali, aut ſub aliqua forma. Quies primo modo ſumta opponitur motui, & ideo motus & quies non poſſunt procedere per ſe ab eodem principio: Sed quies ſecundo modo ſumta non opponitur motui, quia motus ordinatur ad illam, tanquam ad finem, ideo poſſunt procedere ab eodem principio, quod eſt natura. Si etiam quies ſecundo modo uſurpetur non eſt privatio, ſed poſitivum quid, ideo poteſt habere principium, atque cauſam.

V. Natura dicitur principium *motus & quietis*: Hoc non ita accipiendum, quod natura utrumq; ſimul efficiat, ſed ſucceſſive: Neque quod utriuſque in omni re naturali ſit cauſa; non enim omnis natura motus & quietis eſt principium: Sed ita intelligatur, quod omnia quæ moventur, & quieſcunt, naturaliter hoc habeant a natura. Sunt enim quædam res, quæ ſemper quieſcunt, quædam, quæ ſemper moventur, quædam, quæ utrumque præſtant; omnium tamen horum natura cauſa eſt.

Tali loquendi modo utitur etiam philoſophus, quando animam definit, quod ſit id,

id, quo vivimus, ſentimus, & intelligimus.

VI. Diſtinguendum eſt inter principium radicale & principale, & inter principium formale & quaſi inſtrumentale. Quando natura dicitur principium & cauſa motus & quietis, de principio radicali & principali intelligitur, quod eſt ſubſtantia rei, vel materia & forma; non vero de formali & quaſi inſtrumentali, quod eſt accidens ei ſuperadditum. Unde etiam in definitione naturæ ponitur particula *primo,* hoc eſt principaliter, ut excludantur quædam qualitates naturales, quæ quidem per ſe inſunt rebus phyſicis, ſunt etiam principia motus, quia tamen non inſunt primo, verum dantur priores cauſæ, ideo non ſunt naturæ.

VII. Per particulas illas, *in quo ineſt,* natura diſtinguitur ab arte, & cauſis externis. Nam ars & cauſæ externæ ſunt etiam motus principium, verum non quemadmodum natura intrinſecum, ſed extrinſecum. Non igitur omne, à quocunq; res actualiter movetur, eſt natura, ſed id tantum, à quo ut principio intrinſeco movetur.

VIII. Hæc definitio non competit humanitati Socratis, quia non eſt primo cauſa motus & quietis, ſed partes ipſius, ſcilicet materia & forma, quæ ſunt humanitate priores.

IX. Dicitur natura principium motus *per ſe, & non per accidens,* ut excludantur quædam interna motus principia, quæ cum per accidens inſint rei, non ſunt natura: ut, medicina, qua Hippocrates ſeipſum ſanat, eſto ſit principium ſanationis, non tamen eſt natura, quia medicina ineſt quidem Hippocrati, non tamen per ſe, ſed tantum per accidens.

X. Licet in definitione ponatur particula *primo,* reliqua tamen particula, *per ſe,* non eſt ſuperflua, quia in quibuſdam idem quidem ſunt eſſe primo & per ſe, ut in animali, cui convenit primo ſentire, & per ſe: In aliis vero duo hæc maxime ſeparantur, quia extremitas eſt primo alba, non tamen eſt per ſe alba, & ſentire per ſe competit homini, non tamen primo. Ne igitur quis arbitraretur eſſe hæc duo quoque ſeparata in natura, ideo Ariſtoteles poſtquam poſuit particulam primo, ſubjungit particulam per ſe.

Quæſtio XI.

An definitione naturæ tum principium activum, h.e. *Forma, tum principium paſſivum,* h.e. *Materia comprehendatur?* Affirm.

I. Natura eſt principium activum, h.e. *definitio naturæ convenit formæ.* Quidquid eſt revera aliquid primum in compoſito naturali ad ejus eſſentiam pertinens, à quo habet ut active concurrat ad motum, illud eſt natura. Atqui principium activum, ſcilicet forma, eſt aliquid primum in compoſito naturali illud eſſentialiter conſtituens, à quo habet ut active concurrit ad motum. Ergo principium activum, videlicet forma eſt natura.

II. Natura eſt principium paſſivum, h. e. *definitio naturæ convenit etiam materiæ.* Quidquid eſt principium rei naturalis ex quo componitur, & principium generationis ac aliorum motuum, illud eſt natura: quia eſſentia cujuslibet compoſiti phyſici, qua tale eſt, ex naturis coaleſcit, & natura eſt principium motus. Atqui principium paſſivum, h. e. materia eſt principium rei naturalis, quia eſſentia naturalis compoſiti non ex ſola forma, ſed ex materia etiam conſtat; eſt quoque principium gene-

generationis, & aliorum motuum, nam ſine materia nullus fit motus phyſicus & naturalis. Ergo principium paſſivum, ſcilicet materia, eſt etiam natura.

OBSERVATIONES.

I. Quamquam res non movetur, niſi quia patitur, poteſt tamen ob id etiam naturaliter moveri, quia ſe ipſam movet, atque ita erit ei motus naturalis ratione principii paſſivi & activi ſimul.

II. Agere & pati reſpectu unius & ejuſdem ſunt rationes omnino oppoſitæ: at reſpectu diverſorum non ſunt. Ergo natura reſpectu diverſorum poteſt eſſe principium activum & paſſivum: nam viventia ratione formæ & animæ agunt, & ratione materiæ ac corporis patiuntur.

III. Ad perfectam rationem naturæ ſufficit, quod ſit internum compoſiti naturalis, in quo eſt, principium; atque adeo forma perfecta natura eſt, quia licet ſit aliquid extrinſecum reſpectu motus, quem active & efficienter producit, nihilominus eſt aliquid intrinſecum reſpectu totius compoſiti naturalis, cujus eſſentiam ingreditur.

IV. Forma, teſte *Ariſtot. l. 2. phyſ. c. 1. t. 13.* magis eſt natura, quam materia, cum forma faciat, ut corpus naturale ſit actu, propter materiam vero idem tantum ſit potentia: Deinde, formæ actio, materiæ paſſio convenit; præſtantius autem eſt agere quam pati, & perficere quam perfici: ideo forma præſtantior eſt natura, quam materia. Quando ergo Ariſtoteles inquit, formam eſſe principium motus, & non materiam, intelligit principium activum, qua ratione ſola forma eſt principium.

V. Licet materia ſit pura potentia, & nullam dignitatem perfectionemque habeat, natura tamen dici poteſt, quia natura hoc in loco non facultatem & actum, nec dignitatem, ſed principium motus ſignificat.

VI. Materia dupliciter ſumitur: 1. Nude, ut eſt omnis formæ & actus expers ac vacua: Et ſic una & eadem eſt in omnibus quæ oriuntur & intereunt, neque per eam res poſſunt diſtingui inter ſeſe & ſeparari. 2. Ut eſt alicui formæ conjuncta & applicata: Et ſic non eſt una & eadem, ſed multiplex & principium differentiæ. Materia eſt natura non nude ſumta, ſed ut conjuncta, non quod conjunctio tribuat illi rationem naturæ, cum ex ſe illam habeat, ſed quod ſit conditio requiſita & neceſſaria ad ipſam.

VII. Materia conſideratur vel reſpectu Totius, & ſic habet rationem *ex qua*, quia totum ſit ex materia; vel reſpectu motus, & ſic rationem habet *in qua*, quia motus recipitur in ea, non quidem tanquam in ſubjecto immediato, quod eſt totum, ſed tanquam in ſubjecto mediato, quia totum non patitur motum niſi ratione materiæ. Ergo materia eſt natura, quia eſt principium & cauſa ſcilicet materialis motus: nam ad motum in actum traducendum non tantum requiritur forma, ſeu efficiens motus, ſed etiam materia, ſeu ſubjectum, ſcilicet mediatum, quod oportet eſſe idoneum ad motum recipiendum.

VIII. Omnes motus comparatione materiæ naturales dici poſſunt, non omnes tamen reſpectu compoſiti phyſici naturales ſunt: quia ſicuti potior natura eſt forma quam materia, ideo ut motus alicui compoſito naturalis ſit, formæ magis quam materiæ habenda eſt ratio.

IX. Naturalia differunt ab artificialibus etiam ratione materiæ: Quia in naturalibus datur principium & potentia paſſiva

ſiva naturalis ad motum & ad formam naturalem per eum introductam: at in artificialibus nulla eſt potentia paſſiva naturalis, ſed ſola obedientialis ad formam ab arte impreſſam, quia materia, ex qua ars opera molitur, eſt obediens artifici, ut ipſe opera ſuæ artis introducat.

Quæſtio XII.

An Anima præſertim rationalis ſit natura? Affirm.

I. Omnis vera naturalis forma corporis conſtituens cum eo compoſitum naturale, eſt vera natura. Anima rationalis eſt vera & naturalis forma corporis, conſtituens cum eo corpus naturale, quod vocatur homo. Ergo eſt vera natura.

II. Cuicunque competit definitio, illi competit definitum. Animæ competit definitio naturæ. Ergo ipſi etiam competit definitum. *Nam* anima rationalis non ſolum ſecundum gradum vegetandi & ſentiendi eſt principium motus nutritionis, augmentationis, localis, ac ſenſationis; ſed etiam ſecundum gradum rationalitatis eſt principium admirationis, actus ridendi, flendi, & loquendi, qui omnes procedunt ab homine, ut homo eſt, & conſequenter ab anima rationali, à qua etiam procedit, ut operationes ſenſitivæ, quæ veri motus ſunt, ordinentur ad intelligendum.

OBSERVATIONES.

I. Latius natura patet quam anima; adeoque illa Generis inſtar eſt, hæc vero Speciei rationem habet. Unde quo modo homini animalis definitio accommodari poteſt, eodem modo naturæ definitio animæ poteſt adtribui.

II. Res naturales non ſunt naturales propter unam aliquam ſubſtantiam communem, quæ in omnibus inſit, ſed propter rationem quandam communem, quæ in omnibus ineſt: hæc autem ratio eſt habere in ſe principium motus & quietis, quæ reperitur in viventibus & in non viventibus. Eſt igitur anima natura, licet non ſit ſubſtantia communis omnibus rebus naturalibus.

III. Anima definitur *actus corporis naturalis*; non quod corpus ſit naturale ſine anima, ſed quod naturale ſit per ipſam. Quemadmodum quando definimus lucem per effectum formalem, eſſe ſcilicet actum corporis luminoſi, non ita definimus illam, quaſi ſit corpus luminoſum ſine luce, ſed quod neceſſario ſiat luminoſum ab ea.

IV. Quamvis anima utatur inſtrumentis ad movendum, ex. gr. muſculis & nervis, nihilominus tamen eſt natura, nam etiam forma ſubſtantialis elementi utitur accidentibus, vel motivis, vel activis ad efficiendum motus ſuos.

V. Educi è potentia materiæ ab eaque intrinſece dependere, non pertinet ad rationem formæ phyſicæ, ut talis, ſed potius eſt imperfectio ejus, à qua anima rationalis libera eſt: Ex hoc tamen non ſequitur, animam non eſſe naturam, ſed potius quod ſit natura perfectiſſima, habens quæcunque pertinent an rationem formæ, ſecluſis imperfectionibus formarum pure materialium.

VI. Corporeum dupliciter ſumitur; ut quod, & ut quo. Illud eſt corporeum primo modo, quod habet partes ex quibus componitur corpus; ut, homo vel leo. Corporeum vero ut quo eſt illud, quod tribuit alteri eſſe corporeum, licet corpore & partibus careat, vel in ſe ſit ſpirituale; & hoc modo anima rationalis corporea eſt & materialis, tribuens materiæ aut corpori eſſe corpo-

corporeum, & hoc eſt eſſe corporeum tanquam formam, & ideo tanquam veram naturam, cui definitio convenit.

VII. Cum intelligere, quamdiu anima eſt in corpore, fiat per converſionem ad phantaſmata, neceſſario includit aliquam rationem motus phyſici, quia phantaſmata ad ordinem phyſicum ſpectare videntur.

VIII. Natura duobus modis poteſt ſumi: 1. Ut dividitur ab arte: Et ſic natura non eſt determinata ad unum, ſed poteſt varias operationes ſpecie diverſas exercere: ut natura ignis poteſt calefacere, exſiccare, rarefacere, movere ſurſum, & alia hujusmodi moliri. 2. Ut ſeparatur à libero arbitrio: Et hoc modo eſt determinata ad unum. Cum igitur nomine naturæ hoc in loco non intelligatur natura ut eſt diviſa à libero arbitrio, ſed ut ab arte eſt diviſa, ideo anima erit natura, etſi ad unum non ſit determinata.

IX. Diſtinguendum eſt inter animæ gradus, & inter animæ ſtatus. Licet anima rationalis ſecundum gradum rationalitatis pertineat ad conſiderationem phyſicam; non tamen etiam pertinet ſecundum utrumque ſtatum informationis materiæ, & ſeparationis ab ea, ſed ſolum ſecundum primum ſtatum, informationis ſcilicet, quia in eo ſtatu officium veræ formæ naturalis exercet, & principium plurium motuum naturalium eſt, & ideo vere & proprie natura: In ſtatu vero ſeparationis nec officium formæ exercet, nec principium motus eſt, & ideo ſecundum eum non eſt natura, nec pertinet ad conſiderationem phyſicam, ſed metaphyſicam.

Quæſtio XIII.

An Finis ſit cauſa? Affirm.

Quodcunque cauſalitatem veram exercet, illud revera eſt cauſa. At Finis veram cauſalitatem exercet, quia movet agens ad agendum; unde ſi boni alicujus nos tenet deſiderium, illud adeo nos impellit, ut nos ipſos cohibere nequeamus. Ergo Finis revera eſt cauſa.

OBSERVATIONES.

I. Finis motio dicitur metaphorica; non quod non ſit realis, ſed quia non ſit per influxum effectivum, nec per motionem intentionalem & animalem, & ideo nihil obſtat, quo minus vera ac propria ſit ejus cauſalitas: *vel dicendum*, quando finis dicitur movere metaphorice, non excluditur realitas, ſed ſolum ponitur diſcrimen inter cauſalitatem finis & efficientis, quod efficientis cauſalitas longe æquiori jure videatur realis, & realiter adtingens effectum, quam finis, quæ propterea metaphorica dicitur, eo quod ſolum adtingat productionem effectus, alliciendo & excitando agens ut prorumpat in actum.

II. Finis duobus modis accipitur: 1. In intentione, vel apprehenſione: Et hoc modo non eſt quid ultimum, ſed primum, ita ut efficientem præcedat ordine naturæ, cum illum moveat & excitet ad agendum. 2. In exſecutione: Et hoc modo quid ultimum eſt, & poſterior omnibus cauſis, quia omnes cauſalitates terminat. Finis habet rationem cauſæ, & eſt principium, non ut eſt in exſecutione, quia ita eſt effectus, ſed ut eſt in intentione.

III. Exſiſtentia duobus modis conſideratur: 1. Ut in actu. 2. Ut in potentia. Finis cujus, dum movet efficientem, & propriam exercet cauſalitatem, non habet exſiſtentiam actualem, ſed ſolum in potentia, quæ ſufficit ut ſit actu cauſa finalis, realis & phyſica; quamvis non ſufficiat ut aliquid ſit cauſa efficiens, materialis, aut formalis, quia ſecundum modum cauſandi, requiritur modus eſſendi cauſæ.

IV. Finis

IV. Finis non eſt ſui ipſius cauſa, ſed movet cauſam agentem: Itaque non cauſat ſeipſum, ſed ſui deſiderium, ſeu alium ſimilem affectum, re ipſa à ſe diſtinctum. *Seu* movet efficientem, non quidem ut ſe producat, ſed ut ſibi conjungat.

V. Finis poteſt ſumi vel reſpectu generationis, vel reſpectu perfectionis rei genitæ: ut ſanitas, quæ finis eſt medicinæ, ſumi poteſt vel reſpectu curationis, quæ motus quidam eſt ad ſalutem; vel reſpectu perfectionis corporis quod curatur. Si finis ad generationem referatur, tantum habet locum cauſæ, ut eſt futurus & poſſibilis; Si vero cum perfectione rei genitæ comparetur, habet locum cauſæ ut exſiſtens, & in exſecutione. Itaque eadem ſanitas, reſpectu curationis habet locum cauſæ, ut eſt poſſibilis & futura; reſpectu vero perfectionis, corporis ſanati, ut eſt jam exſiſtens & poſita à parte rei; nam hac ratione confert corpori perfectionem.

Quæſtio XIV.

An natura agat propter finem? Affirm.

Effecta naturalia vel caſu eveniunt, vel alicujus finis gratia. Atqui non caſu, alias non ſemper aut plerumque ita evenirent. Ergo alicujus finis gratia.

OBSERVATIONES.

I. Tria ſunt genera agentium naturalium: 1. eſt eorum quæ norunt finem, & proportionem mediorum ad finem conſequendum: ut homines, qui propriiſſime propter finem agunt. 2. eſt animantium ratione carentium, quæ videlicet nec omnino norunt finem, nec tamen prorſus ignorant: Norunt finem & media non formaliter, ſed materialiter; id eſt, norunt rem eam quæ eſt finis, & rem eam quæ eſt medium, ſed non ſub ratione medii aut finis, nec proportionem medii ad finem, quod eſt noviſſe ea materialiter non formaliter. 3. eſt eorum quæ & ratione, & ſenſu carent: ut arbores, lapides, corpora ſimplicia, &c. hæc finis quidem cauſa agunt, ſed ipſum tamen penitus ignorant, quem ut proſequantur, ab agente ſuperiori diriguntur. Ut igitur natura agat propter finem, non eſt neceſſe ut ipſa eum cognoſcat, ſed ſat eſt, ut dirigatur ab alio qui finem novit.

II. Fit etiam pluvia ob aliquem finem, ut ſcilicet hæc inferiora, v. g. plantæ, arbores, &c. nutriantur, creſcant, fructuſque ex ſeſe hominum reliquorumque animantium uſui neceſſarios emittant. Quod ſi aliquando ob pluviam ſegetes, & frumentum quod eſt in area putreſcant, hoc præter naturam privatam fit, & contra illius inſtitutum, quamvis non contra naturam communem & univerſam.

III. Actiones agentium naturalium ſunt propter finem, & ſunt effecta cauſæ finalis: non tamen ut præciſe egrediuntur ab ipſis naturalibus agentibus, ſed ut ſimul ſunt ab agente, quod in omnibus & per omnia operatur, vel è converſo, prout ipſa proxima ſubſtant directioni & intentioni ſuperioris agentis. Et ideo ipſa agentia naturalia non tam operari dicuntur propter finem, quam dirigi à ſuperiori in finem.

IV. Illud quod non deliberat, non agit propter finem ut finis eſt: agit tamen propter illam ut res quædam eſt. Sicque natura non agit propter finem ut finis eſt; id eſt, ut *formaliter* ſumitur; agit tamen propter eum ut res quædam eſt, id eſt, quatenus finis *materialiter* ſumitur.

V. Monſtra & naturæ portenta non

contingunt ex naturæ intentione, ſed per accidens, ratione quorumdam impedimentorum quæ interveniunt, obſtantque quo minus natura ſuum finem adſequatur, & opus omnibus numeris abſolutum efficiat. Non enim omnia quæ ad finem aliquem collimant, eumdem ſemper conſequuntur. Si ergo natura interdum errat, neceſſe eſt ad ſcopum aliquem actiones ſuas direxiſſe.

Quæſtio XV.

An Fortuna & caſus ſint in rebus?
Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Cum aliquando oriantur effectus improviſi, quorum cauſæ determinatæ non ſint, neceſſe eſt ad cauſas per accidens recurrere: & quidem, ſi fiant ab agente per electionem, ut eſt inventio theſauri à fodiente terram, adſignanda eſt *fortuna*; ſi oriantur ab agente rationis & electionis experte, ut cum equus confecto certamine domum Domini revertitur, tunc *Caſus* appellatur. Ut ita per fortunam non intelligamus Numen aliquod res humanas pro arbitrio verſans, uti quidam ethnici ſuperſtitioſe ſatis de fortuna ſomniarunt, ſed cauſam per accidens.

II. Non dicitur effectus aliquis fortuitus, eo quod non procedat ab aliqua cauſa efficiente, id enim multo magis impoſſibile eſt, quam fieri aliquid ex nihilo: ſed dicitur effectus aliquis eſſe fortuitus, quia fit à cauſa per accidens atq; indeterminata, & quia præter ejus intentionem evenit.

III. Fortuna non eſt aliquid diſtinctum à quatuor generibus cauſarum, ſed ad ſolam cauſam efficientem eſt revocanda; ita tamen ut non ſit cauſa efficiens per ſe, ſed per accidens, ratione ſcilicet effectus, quia accidit effectui per ſe, ut ei aliquid accidentario copuletur, cujus reſpectu dicitur eſſe cauſa fortuna.

IV. Eſt unum idemque numero efficiens quod certum & determinatum, & quod incertum & indeterminatum producit effectum, ſed non uno modo: nam intentum effectum (*ex. gr. foſſionem agri*) producit per ſe; non-intentum vero (*ex. gr. inventionem theſauri*) per accidens.

V. Fortuna (*ut & caſus*) non eſt, aut dicitur reſpectu cauſæ univerſalis, ſed ſaltem reſpectu cauſæ particularis, cui in agendo inſperatus & fortuitus obtingit effectus. Nam reſpectu Dei nihil caſu aut fortuito evenire poteſt, nihilque extra divinæ providentiæ regulam accidit; itaque reſpectu providentiæ divinæ nulla erit fortuna, & nullus caſus: ſed dicuntur aliqui eventus fortuiti & caſuales tantum reſpectu noſtri, quia præter intentionem & opinionem noſtram eveniunt.

VI. Quamvis intentio noſtra non mutet eſſe rei, tamen variat rationem ejus, prout eſt effectus proficiſcens ex hominis conſilio ac voluntate: nam ex intentione agentis ſpectatur, an effectus ſit voluntarius vel fortuitus, laude vel vituperatione, pœna vel præmio dignus.

Sectio

Sectio Secunda.

Quæſtio I.

An Motus ab Ariſtotele l.3.phyſ.c.2. t.6. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter naturam ſynonymam, quæ, ſi definitur, debet in certa categoria contineri, quia conſtat vero genere, & vera differentia, quæ ſunt ex eadem categoria petenda; & inter naturam analogam, quæ in certa categoria non comprehenditur. Cum igitur natura motus non ſit ſynonyma, ſed analoga, ideo poteſt definiri, quamvis motus non ſit in certa ac definita categoria. *Deinde*, aliud eſt eſſe in prædicamento directe ac per ſe; & aliud eſt eſſe in prædicamento reductive. Licet motus ad nullam categoriam pertineat directe ac per ſe, eſt tamen in prædicamento reductive; nam reducitur ad categoriam in qua terminus ad quem collocatur, à quo ſortitur unitatem & diſtinctionem.

II. Prima definitionis particula eſt, *actus*: Quo enim id quod poteſtate eſt fit actu, illud eſt actus. At per motum id quod eſt poteſtate fit actu. Ergo motus eſt actus. Nullus quoq; eſt motus, quamdiu potentia tantum adeſt: ex. gr. calefactio nondum eſt, quamdiu poteſt aliquid tantum calefieri; ſed tum eſt, quando id quod poteſt calefieri actu jam calefit.

III. Diſtinguendum eſt inter actum perfectum, qui cum adeſt omnem potentiam expellit, ejuſque nihil relinquit, & hic actus eſt forma perfecta; & inter actum imperfectum, cum quo ſemper aliquid potentiæ reliquum manet, quæ cum tollitur, & actus tollitur. Motus eſt actus non perfectus, qualis eſt anima, ſed imperfectus, quia in motu non ſtatim ponitur tota rei perfectio, ſed ſucceſſive producitur, & quamprimum non eſt potentia amplius quæ perficiatur, non amplius eſt motus, ſed ad terminum ejus perventum eſt. Eſt itaque motus non abſoluta, ſed inchoata quædam perfectio, h.e. via, tendentia, & progreſſio ſucceſſiva ab imperfectione ad perfectionem abſolutam.

IV. Omnes quidem actus ſunt *ejus quod in potentia eſt*; quia ſemper potentiam requirunt, quam actuant & perficiunt; ut, albedo non eſt niſi ejus quod album eſſe poteſt: ſed hæc potentia aboletur adveniente actu, ſicut quod actu album eſt potentiam ad albedinem amplius non habet. Hoc vero in motu non contingit: Ibi enim actus, quamdiu eſt actus, ſemper potentiam conjunctam habet; ita etiam ut quamprimum deficit potentia quam actuet, ipſe quoque eſſe deſinat: quemadmodum calefactio deſinit eſſe calefactio, cum jam deficit quod calefiat; & tamen actuat calefactio id quod calefieri poteſt. Perficere igitur ita potentiam, ut nihilominus perficienda magis magiſque ſit, eſt eo modo actuare potentiam, quo eam motus actuat.

V. Actus & potentia opponuntur quidem; non tamen eſt abſurdum, quod movetur ſimul eſſe actu & potentia, nam hoc poteſt contingere tribus modis: 1. reſpectu diverſorum; ut, aqua actu eſt frigida & potentia calida. 2. reſpectu ejusdem, ſed diverſis temporibus; ut, aqua quæ nunc eſt potentia calida, paulo poſt, ſi admota igni fuerit, evadet actu calida. 3. reſpectu ejuſdem, ſed non eodem modo; ut, aqua

quæ caleſit, eſt actu calida reſpectu caloris imperfecti, quem jam habet; eſt potentia calida reſpectu caloris perfecti, quem nondum habet. Hoc modo omne quod movetur dicitur ſimul eſſe actu & potentia.

VI. Diſtinguendum eſt inter res permanentes, quæ tunc dicuntur eſſe actu, cum perfecte habent ſuum eſſe, & ſimul obtinent omnes partes ſuas; ut ſunt homo, ſtatua, &c. & inter res ſucceſſivas, quæ cum non poſſunt ſecundum omnes partes ſimul eſſe, tunc dicuntur eſſe actu, cum vel una pars, vel aliquid earum actu eſt, fluens ad reliqua: hujuſmodi res ſucceſſivæ ſunt motus & tempus.

VII. In definitione motus explicatur non ſolum reſpectus ejus ad ſubjectum, ſed etiam reſpectus ejus ad terminos; nam eo ipſo quod dicitur motum convenire ſubjecto, *in quantum eſt in potentia*, ſignificatur motum eſſe viam, & quaſi fieri termini in quem tendit, & ab alio procedere.

VIII. Quod de loco ad locum movetur, eſt quidem ens actu & non potentia, ſcilicet quoad eſſentiam, non vero quoad hoc vel illud ubi, in quod movetur. Ergo etiam localis motus eſt actus entis in potentia.

IX. Motus cœli dupliciter poteſt conſiderari: 1. In ſua cauſalitate, quatenus omnes motus rerum ſublunarium excitat: et hoc modo expers eſt imperfectionis. 2. Ratione partium ſubinde alia atque alia loca occupantium: et ſic motui cœleſti definitio motus competit; nam cœlum dum movetur eſt in potentia, non ſecundum ſe totum, ſed ſecundum partes: ex.gr. Sol ſecundum ſucceſſionem progreditur ab Ariete in Taurum, è Tauro in Geminos, &c. Ergo ens in potentia eſt ad ubi adquirendum, & proinde imperfectionis aliquid, etiamſi minimum inter omnes motus phyſicos habet.

X. Diſtinguendum eſt inter motum poſitivum, & inter motum negativum. Hæc motus definitio competit omni motui poſitivo, non vero motibus negativis, quales ſunt decretio & remiſſio, quæ non ſunt adquiſitiones, ſed potius amiſſiones formarum. *Vel dicendum*, mutationes abjectivas, ut ſunt imminutio quantitatis, remiſſio qualitatum, etiam comprehendi in definitione motus, quia licet non ſint reales & poſitivæ adquiſitiones, ſunt tamen adquiſitiones negativæ, & ſuo modo perfectiones: quo pacto vocamus perfectionem imminutionem aut remiſſionem, qua plus quantitatis aut qualitatis abjicitur.

XI. Tota hæc motus definitio non convenit formæ, quæ per motum adquiritur; nam licet ſit actus entis in potentia, quia non omnino actuat ſubjectum, ſed aliquid potentiæ relinquit actuandum, ipſum tamen non ordinat poſitive ad ulteriorem actum: unde ſolum materialiter & negative dicitur relinquere ſubjectum in potentia; & ideo non convenit illi, ſecundum quod eſt in potentia, vel quatenus tale; quia verbum hoc poſitivam & formalem ordinationem potentiæ ad actum denotat, quam eſſentialiter dicit motus.

XII. Hæc motus definitio neque competit intellectui, qui eſt actus perfectus & permanens; motus vero eſt actus imperfectus, & poſitus in via aut ſucceſſione: neque competit motibus angelicis, & motionibus ſpiritualibus, quia motus phyſicus ab Ariſtotele hic definitus debet eſſe actus entis ſcilicet naturalis, hoc eſt, corporis naturalis, quod de motibus ſpiritualibus dici nequit.

Quæſtio

Quæſtio II.

An motus fieri poſſit in inſtanti? Neg.

Quidquid ſucceſſive fit, & adquirit unam partem formæ adquirendæ poſt aliam, non poteſt fieri in inſtanti. At univerſaliter & eſſentialiter dicitur de motu, quod ſucceſſive fiat. Ergo motus non poteſt fieri in inſtanti.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter motum verum & phyſicum, & inter mutationes. Nomine motus hoc loco intelligitur verus motus, & phyſicus, ut differt à mutatione, & ſignificat naturam ſucceſſivam & fluentem: non vero intelliguntur mutationes ſubitæ & inſtantaneæ, ut illuminatio, viſio, intellectio, volitio, & aliæ, quæ non ſunt veri & phyſici motus, nam fiunt ſine tranſmutatione ſubjecti, ſine expulſione contrarii poſitivi, & ſine ulla corruptione alicujus formæ poſitivæ præcedentis, ideo in inſtanti fieri poſſunt.

II. Minimus calor producitur quidem in inſtanti, & non in tempore, quia minimo non poteſt dari aliquid minus, daretur autem ſi produceretur in tempore: Sed productio hæc minimi caloris non eſt verus motus phyſicus, quia non fit per motum, ſed per ſubitam & inſtantaneam mutationem. Calori ergo per ſe debetur produci in tempore, cum ſit forma diviſibilis, & habeat latitudinem graduum; ex accidente vero poteſt produci in inſtanti, ea ſcilicet ratione, quia minimus eſt.

III. Duobus modis totum aliquod ſimul alterari dicitur: 1. Ex parte formæ, quando reciperet ſimul formam, & omnes illius gradus. 2. Ex parte ſubjecti, quando ſimul & in momento quantitas ſubjecti in ſe tota, & in partibus ſuis reciperet qualitatem. Quando *Ariſtoteles in lib. de ſenſu & ſenſili inquit, Poſſe aliquid totum ſimul alterari,* loquitur de ſimultate non ex parte formæ, ſic enim impoſſibile eſt, ut totum ſimul alteretur, ut nimirum ſimul recipiat formam & omnes illius gradus; ſed intelligi debet de ſimultate ex parte ſubjecti, quia aliquando totum eſt æque diſpoſitum ut recipiat formam, & non debet prius in una parte recipere unam partem, & in alia aliam. In qua re differt alteratio à motu locali, in quo quod movetur non incipit totum ſimul eſſe in aliquo loco, ſed una pars prius eſt ipſo, & altera deinde, ſicque de aliis partibus.

IV. Sicuti mobilis non magis recedit à termino à quo, nec magis accedit termino ad quem, niſi in tempore: ita nec relatio majoris minorisve diſtantiæ niſi tempore, comparatur: non ergo in inſtanti.

V. Generatio & Corruptio duobus modis accipiuntur: 1. Pro ſola formæ ſubſtantialis introductione, aut expulſione, quæ momento peragitur. 2. Ut etiam comprehendunt prævias alterationes, & diſpoſitiones præparentes materiam ad alicujus formæ ſubſtantialis introductionem. Si primo modo Generatio & Corruptio ſumantur, non ſunt veri motus, fiunt enim in inſtanti, & non cum ſucceſſione continua, neque cum aliquo tractu temporis. Si vero ſecundo modo accipiantur, ſunt veri motus, & in inſtanti fieri nequeunt.

VI. Licet concedatur quod Nutritio fiat in inſtanti, non tamen inde ſequitur, etiam adcretionem, quæ nutritionem ſequitur, fieri in inſtanti: nam quando nutritio fit, nondum eſt motus adcretionis, ſed in tempore immediate ſequenti, ita ut prius pars deperdita reparetur, & nova gene-

generetur, poſt cujus ortum, in tempore ſequenti per motum diſtinctum à nutritione, paulatim & ſucceſſive dilatatur, & extenditur quantitas ſecundum trinam dimenſionem, & res ipſa adcreſcit. Cum igitur adcretio fiat per quantitatis extenſionem & dilatationem, quæ non fit in inſtanti ſed ſucceſſive, ipſa etiam adcretio non fit in inſtanti, ſed in tempore & ſucceſſive.

Quæſtio III.

An omne quod movetur ab alio moveatur? Affirm.

Quidquid eſt potentia, id quatenus tale, non poteſt reſpectu unius & ejuſdem eſſe ſimul actu. Mobile ſive quod movetur, id, quatenus movetur, eſt potentia; quod vero movet eſt actu. Ergo mobile non poteſt ſimul eſſe id, quod eſt actu, h. e. id quod movet. Ideo movens à mobili ſemper eſt diſtinctum.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter motum realem & phyſicum corporum; & inter operationes rerum ſpiritualium & materiæ vacantium. Intelligenda eſt hæc quæſtio de motu reali & phyſico corporum, non vero de operationibus rerum ſpiritualium, quales ſunt intellectiones & volitiones.

II. Diſtinguendum eſt inter motum per ſe; & inter motum per accidens. Non intelligitur hic motus per accidens, ſed motus per ſe: certum enim eſt per accidens poſſe quidpiam à ſe moveri: nam in animalibus anima movet corpus, & à ſe movetur per accidens; quia moto corpore ipſa quoque movetur.

III. Cum per motum hic intelligatur ſolus motus phyſicus; ergo non quæritur de ſimplici emanatione proprietatum ab eſſentia vel natura, quia non eſt motus vel mutatio phyſica. Sic quando intellectus & voluntas manant à ſubſtantia animæ rationalis tanquam à cauſa ſua effectrice, ut eſt multorum philoſophorum ſententia, & in eamdem animæ ſubſtantiam recipiuntur, idem omnino agit & patitur, movet & movetur.

IV. Non eſt in quæſtione an id quod movet, ab eo, quod motum excipit, ſuppoſito diſtinguatur; cum enim arbor hauſto alimento creſcit, movetur à ſua forma, à qua ſuppoſito non differt: ſed tantum quæritur, an omne quod per ſe movetur, ab eo quod movet re ipſa diſtinguatur: ut in omni animali duæ ſunt re diſtinctæ partes, quarum una, nimirum forma, movet, altera vero, ſcilicet corpus, movetur. Quidquid igitur movetur, ab alio aliqua ratione movetur; ſive illud aliud ſit ſuppoſitum diſtinctum, (quo pacto omnia à Deo moveri dicuntur) ſive non, ſed cum mobili conjunctum.

V. Nulla qualitas per ſe, vel motu directo à ſe ipſa poteſt intendi, alioqui idem reſpectu ejuſdem per ſe in actu ac poteſtate foret: ex. gr. calor ventriculi hyeme uberior eſt, non quia calor in aliqua parte inſidens in eadem ſemetipſum per ſe intendat, ſed quia circumjecti aeris frigus cutis ſpiracula reſtringit, & ſpiritus, qui caloris vehicula ſunt, intus adigit, & coercet, nec foras egredi ſinit.

VI. Lux per radium in ſe redeuntem, atque ita ex accidente intenditur à ſe, quatenus ea portio luminis quæ in rectum porrigi deberet, impedita à corpore opaco, per radium reflexum compenſat ulteriorem progreſſum; quo etiam modo fieri ſolet vocis repercuſſio ſive echo.

VII. Motus cordis fit ab anima principaliter,

cipaliter, & à virtute motrice inſtrumentaliter. Cum enim hic motus maxime vitalis ſit, neceſſe eſt, ut à principio vitæ, hoc eſt, anima, proficiſcatur.

Quæſtio IV.

An movens & motum debeant eſſe ſimul? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter id quod movet ut finis, & inter id quod movet ut efficiens. Quæſtio eſt non de eo quod ut finis movet, ſed de eo quod ut efficiens ſive corporea, ſive non corporea ratione motum edit; nam quod movet ut finis, non eſt neceſſe ut ſit conjunctum cum eo quod movetur.

II. De movente ſive agente quæritur, an neceſſe ſit ſimul eſſe cum mobili ſive paſſo, non ſimul loco, ſed ſimul per contactum, ita ut movens contiguum ſit cum eo quod movetur.

III. Res aliqua poteſt aliam immediate adtingere duobus modis. 1. Immedatione ſuppoſiti, quando ipſamet ſuppoſita ſe tangunt: ut, cum ignis in manum ſibi immediate adpoſitam actionem ſuam exerit. 2. Immediatione virtutis, quando res intermedia aliqua virtute quam tranſmittit, aliam adtingit: quo modo ignis dicitur manum diſtantem calefacere, ſcilicet tranſmiſſione caloris per intermedia corpora. Debet igitur movens cum mobili immediate conjungi, ſive immediatione ſuppoſiti, ſive immediatione virtutis; quia nulla res poteſt alicubi operari, ubi nullo pacto eſt: Ergo ubi operatur & movet, ibi eſſe debet vel ſecundum ſubſtantiam, vel ſecundum virtutem, & conſequenter movens cum mobili conjungatur immediate vel immediatione ſuppoſiti, vel immediatione virtutis.

IV. Diſtinguendum eſt inter movens primum & remotum, & inter movens ultimum & proximum. Movens primum & remotum corporeum non eſt ſimul cum mobili ſecundum ſuppoſitum; ex. gr. ignis à manu diſtans calefacit eam, cui tamen non eſt conjunctus ſecundum ſuppoſitum: Movens vero proximum corporeum, & mobile ſunt ſimul ſecundum ſuppoſitum & quantitatem; ita ut in hujusmodi motu utriusque extrema neceſſario ſe contingant.

V. Diſtinguendum eſt inter medium capax, & inter medium incapax. Conceditur quidem agens naturale poſſe operari circa extremum, non operando circa medium, quando ſc. medium non eſt capax talis effectus: e. g. piſcis ſtupor ſtupefacit & tremulum reddit manum piſcatoris, non autem arundinem aut rete quo piſcatur, quia manus eſt ſubjectum capax, non autem arundo vel rete. Sed negatur quod poſſit operari agens, ubi plane non ſit præſens, neque ſecundum ſuppoſitum, neque ſecundum virtutem: ſic licet ſtupor piſcis non ſit ſimul cum manu piſcatoris, quam tremulam & ſtupidam reddit, ſimultate ſuppoſiti, eſt tamen ſimul ſimultate virtutis.

VI. Fundus lebetis eſt tepidus, aqua in ipſo ferveſcente, non ideo quod ignis per illum non tranſmittat virtutem ſuam, ſed quia ubi primum tranſmiſſa eſt, egreditur & pergit ad aquam, quæ majori conatu obſiſtit; item quod partes aquæ frigidiores, utpote craſſiores, cum ignis incipit adſcendere & aquam invadere, deſcendant ad imum, & ſeſe in poros fundi inducant, illumque à nimio calore præſervent.

VII. In projectis, & in aliis quæ à principio externo moventur, movens in principio conjunctum eſt cum mobili ſecundum quantitatem & ſuppoſitum; in progreſſu vero uſque in finem non eſt ita conjunctum, ſed ſecundum virtutem, quia impetus moventis manet, tamdiuque hujuſmodi corpora moventur quamdiu ille perſiſtit.

VIII. Ut phantaſia dicatur movere immediate adpetitum, ſatis eſt quod in eadem anima radicetur; quæ ubi aliquid per phantaſiam adprehendit, in illud fertur per adpetitum: quia ipſa anima eſt, quæ proprie agit, phantaſia autem & adpetitus inſtrumenta, quibus agit.

IX. Magnes valde diſtans à ferro illud adtrahit: Faſcinantes etiam procul poſiti plures ac valde nocivos effectus operantur circa alia corpora: Baſiliſcus ſolo intuitu homines interimit: Echeneis piſcis, quem Remoram vocant, prætereuntes naves detinet ac remoratur. Sed hæc agentia omnia per ſuam virtutem diffuſam agunt, ſatis quidem mirabilem, ſed veram, ut experientia docuit; & ideo præſentia ſunt per ſuam virtutem, quæ cum recipiatur in corpore aliquo contiguo eisdem corporibus, circa quæ operantur, tale corpus eſt immediatum agens per eam, & ideo ſemper eſt verum, quod movens & motum ſunt ſimul. Sic v. g. *faſcinatio* fit per emiſſionem alicujus nocivæ & venenoſæ qualitatis, quæ per intermedia corpora tranſmiſſa illa prius inficit & vitiat, mox longius progreſſa, eos, quos offendit, lædit; præſertim pueros & tenellos infantulos, quibus ob corporis imbecillitatem hoc faſcinum facilius adhæreſcit. Remora non agit immediate in naves, quas detinet, ſed primo in propinquiora corpora ſuam virtutem retentricem nobis tamen occultam tranſmittit, donec ad naves perveniat, illucque progreſſa navigiorum impulſum hebetat & exſtinguit.

Quæſtio V.

An motus projectorum fiat per impulſum à projiciente impreſſum, an vero à ſolo aere circumſtante? Affirm. prius, & Negat. poſterius.

Motus violentus projectorum non poteſt fieri niſi per impulſum à projiciente impreſſum corpori, juvante tamen medio. 1. Quia non ſolum lapis movetur ſurſum, ſed etiam partes aeris à quibus movetur. Ergo aer etiam mobilis eſt, & movetur per impulſum, non minus etiam eſt capax impulſus lapis, quam aer. 2. Quia non eſt credibile, quod ſolus aer moveat globos tormentarios tanti ponderis, ad tam magnam diſtantiam, tam veloci motu, tantaque vi, ut urbes demoliantur, & aliquando adverſus ventum validum. Ergo neceſſe eſt concedere, quod per impetum eis impreſſum moveantur.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter cauſam totalem, & inter cauſam partialem. Quando *Ariſtoteles l. 8. phyſ. c. 10. t. 82. dicit, projecta vehi à corpore medio,* intelligit cauſam partialem hujus motus, non vero cauſam totalem & adæquatam. Quamvis enim medium, utpote aer, corpus à tergo urgens motum projectorum aliquantulum poſſit promovere, attamen vera & adæquata ratio talis motus eſt impetus à projiciente impreſſus.

II. Quod motus violentus projectorum paulo poſt initium velocior fit, quam ſtatim ab initio, ratio eſt, quia multa excitantur

tur aeris partes, rei projectæ motum de facto promoventes, non quod non oriatur ille motus & in principio, & in fine ab impulſu impreſſo.

III. Motus violentus fit à principio extrinſeco, à quo impulſus imprimitur, qui etiam ſi inhæreat mobili extrinſecum principium adpellatur quia ab extrinſeco eſt impreſſus ; non vero intrinſecum, cum non ſit ex natura, vel inclinatione corporis : unde per eum non dicitur conferre vim paſſo, ſed non minus contra inclinationem naturalem ejus fit, ac ſi nihil ei imprimeretur.

IV. Impulſus à projiciente impreſſus nec proprie eſt levitas, nec proprie gravitas, quatenus ſurſum vel deorſum impellit, ſed eſt qualitas diſtincta ab eis, quæ indifferenter ſe habet, ut rem projectam quoquoverſum rapiat, prout regitur à projiciente.

V. Cauſa ob quam omnes partes lapidis projecti æque cito moveantur eſt, quia lapis eſt totum continuum, & omnes partes ſunt inter ſe copulatæ : at partes, quæ inter ſe ſunt ita connexæ, æque cito moveri neceſſario debent. Quod vero tam cito vis motiva ſeſe inſinuet in omnes partes lapidis, ex motu projicientis manat, qui eſt adeo vehemens, ut poſſit cito vim in omnes partes lapidis projecti diffundere.

VI. In agentibus quæ per alterationem inducunt contrarium in ſubjectum, unum contrarium non inducitur in ſubjectum alterius, niſi per remiſſionem alterius ; v. g. ignis alterando aquam inducit in eam calorem per remiſſionem frigiditatis. Cum vero projiciens non alteret ſubjectum, ut lapidem, quando ipſi impetum impertitur, ideo non remittit gravitatem illius, quando ipſe in locum ſuperiorem projicitur.

VII. Aliud eſt produci primo & per ſe, aliud eſt produci ſecundario. Nihil per motum localem producitur præter ubi, ſcilicet primo & per ſe : ſecundario vero produci aliquid poteſt ; quo modo qualitas impulſiva corpori projecto impreſſa producitur per motum localem projectionis.

VIII. Qualitas impulſiva à projiciente impreſſa corpori projecto, non perpetuo manet in eo, ſed ad modum contrariarum qualitatum, ſeu quæ actione contrarii corrumpuntur, deſinit, nempe ex repugnantia corporis cui imprimitur, quod ipſi qualitati pro viribus obnititur.

IX. Licet projecta ab aliqua virtute illis impreſſa moveantur, non tamen moventur à ſe ipſis ; quia ut à ſeipſis moveri dicerentur, deberent hanc vim à ſe ipſis, & à natura propria habere, & non a projiciente. Quemadmodum aqua quæ ab igne calefit, non dicitur alia à ſe calefacere, quamvis ſibi inhærentem habeat calorem, ſed ab igne, quia à ſe & à propria natura non habet calorem, ſed ab ipſo igne.

Quæſtio VI.

An Motus recte dividatur in rectum, circularem, & mixtum? Affirm.

OBSERVATIONES.

1. Senſus quæſtionis talis eſt : an motus localis naturalis ut diſtinguitur à motu progreſſivo, & ſolum convenit corporibus non viventibus, recte & adæquate dividatur in rectum circularem, & ex utroq; mixtum. Nam quod Ariſtoteles in hac diviſione, motum naturalem pro eo tantum accipiat qui ſolis rebus naturalibus vitæ expertibus convenit, patet, quia nullam facit

cit mentionem motus animalis, qui ad dextrum vel ſiniſtrum, ante vel retro ſit. *Deinde*, quia *l.1. de cœlo, c.2. t.7.* ait, *corpus ſimplex eſſe id quod naturalis motus principium in ſe habet*. Qua in deſcriptione niſi motum naturalem prædicto modo interpretemur, concedendum erit animal dici corpus ſimplex.

II. Motus in hac diviſione ſpectatur per reſpectum ad aliquid maxime unum & determinatum in Univerſo, hoc eſt, ad medium ſive centrum, quod fixum eſt atque immobile.

III. Ad ſimplicitatem motus nullo pacto æquabilis celeritas vel tarditas mobilis requiritur: Alioqui neque gravium & levium, neque cœleſtium ſphærarum motus ſimplices eſſent: ſiquidem illa, cum naturaliter moventur, celerius in fine moventur; hæ vero ſecundum partes poli viciniores tardius, ſecundum remotiores velocius volvuntur.

IV. Si portio ignis vel terræ projiceretur ab oriente in occidentem per lineam rectam, ille motus non eſſet naturalis, nec à naturali virtute eorum procederet, ſed pure ab extrinſeco projiciente, & quidem libero, vel caſuali aut contingente. Quare cum non eſſet naturalis, nec etiam eſſet dicendus rectus, quia ſolus motus naturalis dividitur in rectum, circularem, & mixtum.

V. Si portio aeris moveatur à concavo Lunæ uſque ad proprium locum ſeu ſphæram per lineam rectam, talis motus vere eſt motus rectus, imo eſt vere motus ſurſum, quia ad locum, qui vere ac ſecundum naturalem ordinem ac diſpoſitionem mundi ſurſum eſt, tendit per eum corpus: Et quamvis à loco ſurſum proficiſcatur, virtute dicitur talis motus eſſe à centro mundi, eo ipſo, quod tendit in locum centro oppoſitum, quia motus naturalis inter terminos formaliter, aut virtualiter oppoſitos verſari debet.

VI. Si quis juxta mundi centrum poſitus, digitum circa ipſum centrum in orbem circumduceret, ille motus, cum à vivente ſive animato fieret, naturalis eſſe non poſſet, prout naturale in præſentia ſumitur; & cum non eſſet naturalis, ideo neque ſimplex, neque mixtus dici poſſet.

VII. Si aliquod mixtum inanime, quod motivas qualitates omnium elementorum participet, per aërem deorſum vergat, is motus non debet ſimplex exiſtimari, cum oriatur à duplice virtute motrice diſtincta ſpecie, videlicet à gravitate aquea & terrea.

Quæſtio VII.

An viribus natura dari poſſit infinitum actu? Neg.

I. Nullum corpus infinitæ molis & extenſionis dari poteſt: Nam ſi daretur corpus molis infinitæ, nec moveretur motu recto, nec circulari: non recto, quia omnem locum occuparet, & ſic nullus daretur locus ad quem per motum rectum progrederetur; non item circulari, quia per motum circularem una pars pervenire debet ad locum alterius, fieri autem non poteſt, ut una pars corporis illius infiniti, quod in orbem moveretur, ad locum alterius perveniret, quoniam inter illas infinita intercederet diſtantia, quæ nullo modo trajici poteſt: Ergo corpus illud infinitæ molis eſſet immobile penitus, cum tamen omne corpus naturale habeat intrinſecum principium motus.

II. Nullus numerus infinitus dari poteſt. 1. Quia quilibet numerus continetur ſub aliqua ſpecie numeri, proindeque finitus

eſt. 2. Quia dato quolibet numero, ille poteſt additione unitatum augeri.

III. Qualitas infinite intenſa dari nequit; quia qualitates, quibus intenſio convenire poteſt, ſunt naturales virtutes atque diſpoſitiones corporis: ſed repugnat dari corpus infinitum ſecundum eſſentiam: ergo repugnabit etiam dari infinitum ſecundum virtutem, quod eſt non poſſe dari virtutem vel formam infinitam ſecundum intenſionem.

OBSERVATIONES.

I. Infinitum dividitur in infinitum ſecundum eſſentiam, ut eſt Deus isque ſolus; & in infinitum ſecundum quid, & certi alicujus generis, quod etiam duplex ſtatuitur: Unum ſecundum intenſionem, & in qualitate; ut calor infinite intenſus, ſi daretur: Alterum ſecundum extenſionem, & in quantitate, ſive continua, ut ſuperficies infinite exporrecta; ſive diſcreta, ut numerus infinitus. Quæſtio præſens procedit non de infinito ſecundum eſſentiam, ſed ſolum de infinito ſecundum quid, ſive in qualitate, ſive in quantitate.

II. Infinitum ſecundum quantitatem eſt duplex: Infinitum actu, quod non datur; & infinitum potentia, quod datur in rerum natura, cum dentur corpora quæ ratione ſuæ quantitatis poſſunt dividi in infinitum, & ex eorum diviſionibus poſſit conſequenter fieri infinitum additione vel adpoſitione.

III. Infinitum actu eſt duplex: Unum actu perfecto, & dicitur infinitum categorematicum, quod conſtet infinitis partibus inter ſe diſtinctis & ſimul exſiſtentibus; ut numerus infinitus, & linea longitudinis infinitæ, ſi darentur: Alterum dicitur infinitum actu imperfecto, ab aliis ſyncategorematicum, eſtque magnitudo aliqua, v. g. linea infinitis quidem conſtans partibus, ſed proportionalibus tantum, & quæ unicam, eamque finitam efficiant. Sermo hic tantum eſt de infinito categorematico, & actu completo, ſive in quantitate, ſive in qualitate, quod non poteſt dari.

IV. Infinitum potentia eſt affectio quantitatis, non vero infinitum actu. Quod ſi infinitum actu categorematicum dicitur proprietas ſive affectio quantitatis, id negative intelligatur; ut ſit ſenſus, infinitatem categorematicam, ſi daretur, non poſſe eſſe alterius rei proprietatem, quam ipſius quantitatis.

V. Magnitudo eo modo componitur ex partibus, quo diſſolvitur in eas: & quia diſſolvitur in eas non actu, ſed poteſtate; quia actu nunquam deveniemus ad infinitam diviſionem, propterea etiam poteſtate & non actu ex partibus componetur. Quod intelligi debet de partibus ſecundum proportionem, non autem de aliis, quæ ſunt ſecundum æqualitatem.

VI. Diſtinguendum eſt inter contraria poſitiva, de quibus verum eſt illud *Ariſtotelis lib. 4. de cœlo cap. 1. Si unum contrarium fuerit in rerum natura, & aliud debet eſſe neceſſario*; & inter contraria privativa, de quibus non ſemper vera eſt hæc Ariſtotelis propoſitio, quia datur ſummum bonum, nec tamen neceſſe eſt ut detur etiam ſummum malum. Cum igitur finitum & infinitum opponantur privative, ideo non ſequitur, Datur finitum actu, Ergo etiam infinitum actu dari debet.

VII. Non neceſſe eſt ut generationibus potentia infinitis infinita actu ſubſtet materia, cum una eademq; materia diſtinctis temporum intervallis ad plures generationes.

tiones concurrat, ſiquidem ſemper unius generatio eſt alterius corruptio, & contra.

VIII. Diſtinguendum eſt inter infinitum ſimpliciter & in ſe, & inter infinitum reſpectu noſtri. Infinitæ ſunt maris guttulæ & infinitæ arenæ, non ſimpliciter & in ſe, ſed tantum reſpectu noſtri, quia numero nullo ſunt definita.

Quæſtio VIII.

An Locus ab Ariſtotele l. 4. phyſ. c. 4. t. 42. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Superficies vel eſt plana, quæ non eſt locus, quia proprium loci eſt ambire, ſuperficies autem plana, ut plana eſt, non ambit locatum; vel ſphærica, quæ conſideratur vel abſolute, quatenus eſt ſolummodo terminus corporis cui inhæret; vel cum reſpectu ad aliud, nempe ad ipſum contentum, quatenus illud undique ambit, & talis ſuperficies eſt locus.

II. Quando turris immota flatu venti aliam atque aliam induit ſuperficiem, tunc mutata ſuperficie non mutatur locus turris, ſed deſinit eſſe, & ei ſuccedit alter: unde non ſequitur locum eſſe mobilem. *Et ſi dicas*, ergo turris mutat diverſa loca immota perſeverans; *reſpondetur*, aliud eſſe mutare loca, aliud habere diverſa loca circa illam ſuccedentia, non per mutationem aliorum, ſed per deſitionem: & primum repugnat ſine motu, non vero ſecundum. Turris ergo habet diverſa loca non quæ mutet ipſa, ſed quæ circa ipſam ſuccedant ſine motu turris.

III. Superficies dupliciter conſideratur: 1. Ut eſt accidens corporis continentis, & movetur ad motum ejus. 2. Ut eſt locus naturalis, & ſic nunquam movetur reſpectu locati, ſed eodem modo ſemper ſe habet ad aliud.

IV. Diſtinguendum eſt inter locum ſimpliciter unum, & inter locum adgregatione unum. Nihil vetat, quo minus unum idemque corpus duabus ſuperficiebus locum unum efficientibus contineatur, qui tamen locus non ſimpliciter, ſed adgregatione unus ſit; ex. gr. lignum, cujus altera pars aquis merſa eſt, altera exſtat in aere, duabus ſuperficiebus continetur.

V. Diſtinguendum eſt inter corpus continens, & inter corporis continentis ſuperficiem concavam. Corpus quidem continens majus eſt contento: Corpus autem continens ipſe locus non eſt, ſed ejus ſuperficies concava, quæ ſuperficiei contenti corporis convexæ exactiſſime eſt æqualis.

VI. Diſtinguendum eſt inter æqualitatem dimenſionis, per quam unum corpus adæquatur alteri ſecundum omnem dimenſionem, h. e. ſecundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem; et inter æqualitatem continentiæ, per quam unum corpus poteſt circumſcribere aliud, & illud intra ſe continere: Et hæc æqualitas ſolum conſideratur ſecundum longitudinem & latitudinem. Locus debet eſſe æqualis locato, non æqualitate dimenſionis, ſed æqualitate ſolius continentiæ.

VII. Etſi locus nec eſt corpus, nec quiddam incorporeum quod per ſe ſubſiſtit, eſt tamen in corpore & corporis accidens, nimirum corporis continentis terminus certis conſtas dimenſionibus.

VIII. Diſtinguendum eſt inter locum per ſe ſumtum, & inter locum cum qualitate corporis continentis copulatum. Quando dicitur quod locus locatum conſervet, & quod corpora naturalia ad ſuum ten-

tendant locum ut in illo conſerventur, id intelligendum eſt, non de loco per ſe ſumto, ſed de loco cum qualitate continentis corporis copulato, quæ qualitas cum corpore locato amice quaſi conſpirat, propter quam ipſam corpus ad locum movetur, cum naturalia, quæ ſui conſervationem adpetunt, in illa ferantur quibus juvantur & conſervantur.

IX. Si ſpatium ſeu capacitas ſumatur pro ambitu, ſive ſuperficie concava cum reſpectu ad corpus locatum; concedimus locum eſſe capacitatem ſeu ſpatium: ſin vero per capacitatem intelligitur non modo ambitus, ſed etiam profunditas, ut fit in menſura, negamus locum eſſe capacitatem: Nam in eo differunt locus & menſura, quod locus ſimpliciter reſpiciat ambitum, menſura vero non tantum ambitum, ſed etiam profunditatem.

X. Quamvis locus, ſicut forma, contineat, circumſcribat, ac determinet; ſic aliter tamen id præſtat locus, ut ſit extra rem quam continet, ſeu ſic ut forinſecus eam circumſcribat: et aliter id præſtat forma, videlicet ut aliquid intrinſecum. Ergo locus non eſt forma.

Quæſtio IX.

An duo corpora poſſunt eſſe ſimul in eodem loco? Neg.

OBSERVATIONES.

I. Quæſtio eſt, an duo corpora in eodem loco ſimul eſſe poſſint naturæ facultate, non vero quæritur de virtute divina.

II. In ferri candentis ſubſtantia revera non eſt ignis, ſed vel in ejus poris, vel in aere circumſtante: quod ſi ita appareat, id referendum eſt in ſummam caloris activitatem, quæ efficit, ut quod prope eſt ferri ſubſtantiam, in eadem eſſe videatur. Sic etiam panis madens ab aqua non penetratur, ſed hujus partes intra illius meatus excipiuntur.

III. Scyphus aquæ ad ſumma labra plenis immiſſis nummis non effunditur, quia partes aquæ in cumulum ad medium intumeſcunt, cohibente liquoris fluxum labiorum ſcyphi ſiccitate, quæ labia ſi madefiant mox dilabitur aqua.

IV. Non ideo tantundem fere aquæ in vas cinere plenum reconditur, quantum in vacuum, quod ibi detur corporum penetratio, ſed quia cinis aquam ipſam in vaporem halitumque ſolvit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores, & calidiores: Sunt etiam in cinere complures meatus, quibus aqua ſeſe inſinuat & addenſat, facta particulatim conſtipatione; itaque cinis collabitur & ſubſidet, atque humorem per cava & ſinus excipit.

V. Plures quantitates non poſſunt occupare eumdem locum. Licet enim in genere cauſæ efficientis ſe non expellant, cum quantitas non ſit forma activa, tamen una expellit alteram per naturalem incompoſſibilitatem formalem; nam licet occupatio loci non fiat per informationem, valde ſimilis tamen eſt informationi, & ad genus cauſæ formalis reducitur.

VI. Non eſt eadem ratio de multis accidentibus ejuſdem corporis, & de multis quantitatibus: nam cum quantitati ex ſe debeatur locus, multis quantitatibus plura ac diſtincta debentur loca, & propterea licet non repugnet omnia accidentia ejuſdem corporis occupare eumdem locum, repugnat tamen diverſis quantitatibus.

Quæſtio

Quæſtio X.

An detur Vacuum in rerum natura?

Negat.

OBSERVATIONES.

I. Duplex eſt cognitio non entis: una poſitiva; altera privativa. Poſitiva quando aliquis putat id, quod non eſt, eſſe, & falſam propoſitionem eſſe veram. Hanc cognitionem intelligit Ariſtoteles, quando *lib.* 1. *Anal.c.* 2. *t.* 10. dicit, *non datur ſcientia ejus quod non eſt*: Si quis enim id quod falſum eſt verum eſſe arbitretur, is non ſcientiam habet, ſed deceptionem & ignorantiam. Privativa non entis cognitio eſt cognoſcere ipſum non eſſe, & falſam propoſitionem eſſe falſam. Et ſic de vacuo in phyſica agitur, non tanquam de proprietate corporis naturalis, quaſi eſſet quædam affectio poſitiva rebus naturalibus conveniens, ſed ut doceamus vacuum non eſſe, imo res naturales à vacuo penitus abhorrere.

II. Vacuum ſumitur vel impropriè, pro eo in quo non eſt corpus aliquod ſenſile; ſic cantharus interdum dicitur vacuus: vel proprie, pro eo in quo plane nullum eſt corpus. Et hujusmodi vacuum non datur in rerum natura.

III. Diſtinguendum eſt inter vacuum negativum, & inter vacuum privativum. Vacuum negativum eſt pura negatio, adeoq; omnino nihil, quod ante mundum conditum, & jam extra cœlum imaginamur. Vacuum privativum eſt quod quidem in ſe non habet corpus, dicit tamen reſpectum ad id recipiendum. Et hoc eſt illud de quo diſputant Phyſici, num detur.

IV. Ad rationem vacui non ſat eſt corporis negatio, ſed requiritur privatio, h. e. locus non repletus corpore, aptus tamen repleri. Ejuſmodi locus ante mundi creationem non exſtitit, cum nullius adhuc ſuperficies corporis uſpiam eſſet; nec etiam aptitudo ad excipienda corpora ante mundum conditum erat naturalis, cum non poſſet ab agente naturali ad actum produci.

V. Vacuum non eſt neceſſarium ad motum localem, cum corporum, in quibus motus localis fit, hæc ratio ſit, ut ea corporibus, quæ aut ipſa ſe movent, aut moventur ab aliis, cedant, ita nec corporum fiat penetratio, nec duorum pluriumve in unum locum incluſio: Qua ratione piſci natanti aqua, animali ambulanti aer cedit, & tranſitum facile concedit.

VI. Compreſſio corporum non arguit vacuum, nam cauſa compreſſionis corporum eſt, quod vel partes ſubtiliores corporis quod comprimitur, vel aer, qui corporis ejus poris continetur, exſpiret, ut in quibuſdam etiam ſenſu patet.

VII. Partes quæ adponuntur corpori in augmentatione animalis, non in vacua quædam ſpatia recipiuntur, ſed ſuccedunt in locum partium tenuiorum, quæ novis partibus accedentibus loco cedunt: Sic videlicet, ut halitus deliteſcentes in corpore vel in ſe cogantur ac denſentur, vel per inſenſilem transſpirationem è poris abeant.

VIII. Si vas plenum aqua calida undiq; obturatum in loco perfrigido collocaretur, aqua vaſe illo contenta vel non concreſceret, inhibente concretionem natura, quæ vacui periculum antevertit, vel ſi concreſceret, vas ipſum diſrumperetur, ut ita ſeſe inſinuaret aer ad locum illum occupandum, quem aqua concreta deſeruiſſet.

IX. Si folles undiq; complicentur, & orificium eorum immittatur vaſi perfecte clauſo, ita ut nullo modo poſſit aer illuc ingredi, tunc latera follium non poſſunt

elevari: Si vero magna vis adhibeatur ad folles elevandos, rumpentur, ut locus detur aeri ingredienti ad impediendum vacuum.

Quæſtio XI.

An Tempus ab Ariſtotele l.4.phyſ.c.11. t.101. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum temporis ſumitur dupliciter: 1. Generaliter, pro menſura cujuſque motus, quatenus in qualibet re actu motum ſubeunte inſidet. 2. Specialiter, pro menſura primi mobilis, ſeu converſionis primæ & ſupremæ ſphæræ. Secundum priorem ſignificationem tot ſunt tempora, quot motus numerantur: Secundum poſteriorem unum tantum eſt tempus, idque neque velox, neque tardum, ſed maximè æquale, ſicut primum mobile ſolummodo & unum, & æquale. Et in hac poſteriori ſignificatione hic potiſſimum accipitur.

II. Numerus eſt duplex: Numerans, & Numeratus. Numerans eſt is, quo aliquid numeramus, ſeu eſt numerus ab omni materia abſtractus, & in ſe ſimpliciter conſideratus: ut unum, tria, quatuor. Numerus numeratus eſt, qui certæ materiæ applicatur, & ipſis rebus eſt concretus, ſeu eſt illud ipſum quod numeratur, numerarive poteſt in motu. Tempus non eſt numerus numerans, qui eſt quantitas diſcreta, ſed numerus motus, ſeu numerus numeratus, qui deſignat res continuas.

III. Non intelligitur numerus actu numeratus, ſed aptitudine, h. e. numerus numerabilis, in quantum partes motus aptitudinem habent ut diſtinguantur, & numerentur ab intellectu ſecundum diſtinctionem ac diſcretionem prioris & poſterioris.

IV. Numerus abſtractus & avulſus non oritur neque interit, quamvis res numeratæ oriantur & intereant: Numerus applicatus vero ſequitur naturam rerum quibus applicatur; nam ſi natura rerum eſt ortui & interitui obnoxia, & numerus quoque orietur & interibit, quod ſi non fuerit, his mutationibus non erit obnoxius. Cum igitur numerus, qui continetur in definitione temporis, ſit applicatus motui, qui oritur & interit, ipſe quoque orietur & interibit.

V. Duo in tempore ſunt conſideranda: 1. Materiale, ſeu partes motus ſibi invicem ſuccedentes. 2. Formale, ſeu numerabilitas ac menſurabilitas ſecundum prius & poſterius. Ratione materialis tempus idem eſt cum motu, quia motus ſublata omni intellectus apprehenſione in ſuo eſſe permanet, realemque durationem ſibi vendicat: Ratione vero formalis tempus non eſt idem, ſed differt à motu, quia illa numerabilitas tantum in mente noſtra, motus vero extra mentem in rerum natura ſubſiſtit.

VI. Diſtinguendum eſt inter notius nobis, & inter notius natura. Tempus nobis notius eſt quam motus, quia illius beneficio in cognitionem motus & durationis illius devenimus: Natura vero motus notior eſt, nam eſt cauſa diviſionis temporis; at cauſa natura notior eſt effectu.

VII. Etſi omnium cœleſtium corporum motus pro ſua quiſque ratione ſint æquabiles, atque in iis etiam tempus inſit, primum tamen ac nobiliſſimum tempus inſidet in motu omnium maxime æquabili ſibique ſimili, qualis eſt motus primi mobilis, licet iſtiuſmodi tempus à motibus inferiorum orbium diſtinctionem, & varia appellationum diſcrimina ſortiatur: Etenim à motu Solis tempus diſtinguitur

in annos, à motu Lunæ in menſes, aliasq; id genus durationum menſuras.

VIII. Tempus per ſe eſt menſura motus, quietis autem ex accidente, quatenus videlicet quies eſt privatio motus. Nam ea quæ per ſe habitui conveniunt, ex accidente privationi accommodantur: Ut cum adſpectus per ſe ſit luminis, ex accidente eſt tenebrarum. Quod enim tempus per ſe ſit ſolius motus, non autem quietis menſura ex eo convincitur, quia tempus metitur rem ſecundum prius & poſterius, à quorum uno ad alterum eſt tranſitus; at hæc in quiete non inſunt, niſi facta ad motum relatione, atque adeo ex accidente.

IX. Diverſo reſpectu tempus pendet à motu, & motus pendet à tempore. Nam menſura duobus modis ſumi poteſt: 1. Secundum eſſe: ſic tempus, quod eſt menſura, dependet à motu, quia ab eo habet diviſionem. 2. In ratione propria menſuræ, quæ eſt eſſe illud, ratione cujus de quantitate rei menſuratæ ſumus certi; & ſic motus pendet à tempore: nam per tempus dijudicamus fueritne motus tardior aut velocior, longior vel brevior.

X. Hæ definitionis particulæ, *prius & poſterius*, deſignant partes motus prout ſucceſſive fluunt, & à nobis numerantur ſecundum ſucceſſionem unius poſt aliam: Ac proinde non accipiuntur ut partes temporis, ſed prout inſunt motui.

XI. Cum in tempore reperiatur & numerus, & continuitas, nam eſt numerus adplicatus rei continuæ; ideo dicuntur aliqua de eo ratione numeri, quæ non dicuntur ratione continuitatis; et, è converſo, aliqua dicuntur ratione continuitatis, quæ non dicuntur ratione numeri: Ut dari minimum tempus competit ipſi ratione numeri; at non dari, ſed poſſe dividi in ſemper diviſibilia competit illi ratione continuitatis. Abſolute tamen non dabitur minimum, quia numerus hic eſt adplicatus rei, in qua minimum dari nequit, ſcilicet motui.

XII. Diſtinguendum eſt inter Sphærarum cœleſtium revolutionem, & inter motuum eorumdem durationem. Sphærarum cœleſtium revolutio non producit diverſa temporum genera, verum potius motuum eorumdem duratio, quæ nihil aliud eſt quam tempus.

Quæſtio XII.

An Tempus ſit verum ens reale in natura rerum exſiſtens? Affirm.

Duratio motus eſt ens reale. Nam evidens eſt, motum ſucceſſivum dari in rerum natura, verumque habere eſſe reale, & realiter durare in ea. Tempus eſt duratio motus. Ergo tempus eſt ens reale.

OBSERVATIONES.

I. Entium realium aliqua ſunt permanentia, quæ partes habent permanentes; & ſimul exſiſtentes; aliqua ſunt ſucceſſiva, quorum partes actu non ponuntur, ſed in continuo fluxu ſunt, ſic, ut una tranſeat aut recedat, & altera ſuccedat, cujuſmodi entia ſunt motus & tempus. Licet igitur partes temporis non exſiſtant per modum permanentis, exſiſtunt tamen per modum ſucceſſivi, h. e. continue fluentis, & ita tempus futurum fit præſens & præteritum.

II. Duobus modis aliqua poſſunt dici non entia: 1. Quæ neque ſunt actu neque poteſtate, neque fuerunt, neque erunt unquam futura; ut ſunt figmenta. 2. Quæ quamvis actu non ſunt, tamen vel jam fuerunt, vel futura erunt; ut ſunt præteritum & futurum. Ex non entibus primo modo nullum

nullum ens poteſt componi : ex non entibus autem ſecundo modo optime poteſt, ſi illius natura fuerit ſucceſſiva. Cum igitur temporis natura ſit ſucceſſiva, ideo poteſt ex præterito & futuro, tanquam ex non entibus ſecundo modo, componi.

III. Quamvis tempus futurum nondum ſit, & præteritum non jam ſit, eſt tamen tempus præſens, non ſolum ratione inſtantis, ſed etiam ut tempus eſt : non tamen habet præſentiam permanentem, ſed fluentem, ſit autem unum tempus continuum cum præterito & futuro ratione inſtantis, per quod cum eis copulatur.

IV. Etiamſi partes temporis ſimul eſſe nequeunt, ſufficit tamen ut eſſe dicantur, ſi realiter per inſtans connectantur, quia tempus eſt ens ſucceſſivum.

V. In tempore duo inſunt : 1. Ipſa vis menſurandi, quæ habet indeterminata intervalla : & ſic tempus non dependet ab anima, quia etiamſi nullus homo cogitaret cœlum moveri, tamen revera moveretur, & diſtingueret rerum tempora. 2. Diſtinctio certa iſtorum intervallorum, qua nempe illa intervalla definitam habent longitudinem, aut brevitatem : & ſic tempus dependet ab anima, niſi enim homo fuiſſet, nunquam motus cœli fuiſſet diſtinctus per annos, menſes, &c.

VI. Diſtinguendum eſt inter numerationem actualem, & inter numerationem aptitudinalem. Tempus eſt numerus numeratus non ſecundum actualem numerationem, ſed ſecundum aptitudinalem, quam habet ante operationem intellectus, in quantum partes ejus numerabiles ſunt ab intellectu ſecundum prius & poſterius; quare non dependet ab actuali numeratione intellectus.

PARS SPECIALIS PHYSICES.

Sectio Prima.

Quæſtio I.

An Mundus ſit perfectus? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Perfectum bifariam ſumi poteſt : 1. Simpliciter & abſolute, ſcilicet pro perfecto omnimode, ita ut ei nulla deſit perfectio : & ſic ſolus Deus dicitur perfectus. 2. In ſuo genere, quia ſcilicet in ſuo genere habet omnem perfectionem, quæ ei ex ſui natura, ſtatu, & conditione poteſt convenire : & hoc modo mundus dicitur perfectus.

II. Licet Deus & mundum alium perfectiorem condere, & hunc, quem videmus, perfectiorem reddere poſſit, in hoc tamen nihil deſideratur quo minus perfectus cenſeri queat : Speciebus enim, quæ divina virtute denuo produci queunt, non eget mundus ad eam perfectionem quam in hoc ſtatu depoſcit, quas autem ars ſive natura deinde profert, eas virtute, id eſt, in ſuis cauſis, jam continet.

III. Diſtinguendum eſt inter perfectionem eſſentialem, qua non carent monſtra, v. g. homo cum ſex digitis in manu non caret natura humana & rationalitate ; & inter perfectionem quantitativam, quæ eſt partium diſcretiva in debito numero & perfectione, & hac poſſunt monſtra carere. Deinde, licet monſtra alienam ſui ſpeciei deformitatem habeant, occaſionaliter tamen perficiunt hoc univerſum, nam bona, quæ ſunt in univerſo, pulcriora ex eorum comparatione adparent.

IV. Vitia & peccata, ſive mala culpæ dupli-

dupliciter ſpectari poſſunt: 1. Secundum ſe, & ſic mala ſunt, turpia, & imperfecta. 2. In ordine ad virtutes, quas ex indirecto cauſant, augent, & extollunt. & ſic per accidens ſpectant ad perfectionem: Nam peccata multis virtutibus exercendis occaſionem præbent, ut vindicativæ juſtitiæ, patientiæ, & miſericordiæ Dei, quæ etiam magis vitiorum comparatione ſplendent. Præterea diſtinguendum eſt inter perfectionem univerſi in eſſe naturali, quæ hic tantum intelligitur; & inter perfectionem in eſſe morali, de qua non eſt quæſtio.

V. Pugna elementorum, ut & aliarum rerum antipathia non adimunt mundo perfectionem; nam quæ res una ex parte diſſident, eædem ex altera conveniunt, & mutuo inter ſe fœdere copulantur, atque ſecundum eam rationem ordinis tranquillitatem ſervant.

VI. Mundus nihil continet quod non aliquid commodi & utilitatis pariat, aut parere ſaltem poſſit, ſi eo congrue utamur, quamvis prima ſpecie inutile aut omnino perniciosum videatur. Ergo in mundo nihil eſt ſuperfluum. Animantes noxias quod adtinet, docet *D. Auguſt. l. 3. de Gen. ad lit. c.* 17. eas quadrifariam homini commodas eſſe; videlicet, quia ipſum pœnaliter lædunt, aut ſalubriter exercent, aut utiliter probant, aut ignoranter docent.

VII. Mixta non ſunt ſuperflua, imo in ſuo gradu eſſendi & ad humanos uſus pro ſtatu præſenti neceſſaria: in poſteriore vero ſtatu, videlicet poſt diem judicii, ceſſabit poſterior hæc neceſſitas, conditione hominis, cujus gratia facta ſunt, variata, & ſufficiet gradum eſſendi eorum in ſpecie humana permanere.

VIII. Univerſum non debet ſecundum omnes ſuas partes eſſe incorruptibile & in actu, cum conſtet ex gradibus incorruptibilium & corruptibilium, actualium & potentialium, & ideo in ſuo genere dicitur perfectum, quia ad ſuum genus pertinet ſimilem diverſitatem habere, cum ſit elementare & creatum. *Materia*, etſi ex ſe rudis ſit, auget nihilominus mundi ornatum, quatenus Protei cujuſdam more varias formas induit, quibus univerſitas naturæ exornatur.

IX. Homo diverſo reſpectu poteſt dici incola mundi, pars mundi, & finis mundi. Homo eſt incola mundi, quatenus mundus eſt hoſpitium hominis: eſt pars mundi, quatenus ex homine cæteriſque rebus componitur mundus: eſt finis mundi, quatenus hominis gratia ſenſibilium rerum univerſitas condita fuit.

Quæſtio II.

An cœlum ex materia & forma conſtet? Affirm.

I. Cœlum non eſt pura forma, ſed conſtat etiam materia, *quia* 1. Omnes ſubſtantiæ ſenſibiles habent materiam, *Ariſt. l. 2. de gen. & cor. c. 1. t. 6.* Cœlum eſt ſubſtantia ſenſibilis. *l. 1. de cœlo c. 9. t. 92.* Ergo cœlum conſtat materia. 2. Ubi ſunt affectiones corporeæ & materiales ibi eſt materia. In cœlo ſunt affectiones corporeæ & materiales, nempe quantitas, raritas, & denſitas. Ergo in cœlo eſt materia.

II. Cœlum non eſt pura materia, ſed conſtat etiam forma, *quia* 1. Materia absq; forma non conſiſtit viribus naturæ. 2. Ubi datur motus, ibi datur forma. In cœlo datur motus, nempe circularis, qui ita proprius cœlo, ut alteri corpori per naturam convenire non poſſit. Ergo in cœlo etiam datur forma.

OBSER-

OBSERVATIONES.

I. Simplex vel opponitur compoſito ex materia & forma, vel opponitur mixto, h. e. compoſito ex elementis. Cœlum dicitur corpus ſimplex, non quod careat compoſitione ex materia & forma, ſed quod non ſit compoſitum ex elementis, uti mixta. Simplex ergo hoc in loco non opponitur compoſito, ſed mixto.

II. Et cœlum & elementa dicuntur corpora ſimplicia, ſed non eodem modo. Dicitur enim aliquid ſimplex dupliciter: 1. Negative, quod ita eſt ſimplex, ut nec ipſum ſit mixtum, nec etiam aptum natum ut deſtinetur ad alicujus mixtionem: & ita cœlum eſt ſimplex. 2. Privative, quod non eſt mixtum, attamen aptum & deſtinatum eſt ad alicujus mixtionem: & ſic elementa dicuntur ſimplicia.

III. Quemadmodum impoſſibile eſt dari corpus ſine materia; ita etiam impoſſibile eſt dari formam corpoream non materialem. Deinde, ſi cœli forma corporea eſt, & capax quantitatis, & accidentium ſenſibilium, neceſſe eſt alias valde inferiores & imperfectiores compoſitiones cœlum habere, ex partibus integrantibus, atque ex ſubjecto & accidenti, quæ non poſſunt eſſe in eo quod caret compoſitione ex materia & forma, neque in forma, niſi materiali.

IV. Diſtinguendum eſt inter genus ſpirituale, & inter genus corporum. In genere ſpirituali datur quidem forma completa, ut angelus, & incompleta, ut anima rationalis, ſed non ſub genere corporis; nam cum ſit inferioris, & valde imperfectioris ordinis, corpus nequit eſſe compoſitum ſine compoſitione ex materia & forma, quo enim res inferioris ordinis ſunt, eo majorem compoſitionem habere debent, & ſimplicitatem minorem.

V. Non ex tranſmutatione ſubſtantiali duntaxat, ſed etiam ex accidentali ſenſibili venerunt Philoſophi in materiæ cognitionem: itemque ex motu phyſico, qui etiamſi in nudam materiam non recipiatur, eam tamen latentem arguit.

VI. Materia cœlo data eſt non ad generationem & tranſmutationem, ſed ad ſubſiſtendum formæ corporeitatis in ſubſtantia, & recipiendum quantitatem & figuram.

Quæſtio III.

An motus circularis cœlo ſit naturalis?

Affirm.

1. Simplicis corporis ſimplex eſt motus. *Ariſt. l. 1. de cœlo c. 2. t. 8.* Cœlum eſt corpus ſimplex. Ergo habet motum ſimplicem, qui vel rectus, vel circularis. Non rectus, hic enim competit elementis. Ergo circularis.

II. Motus circularis aut eſt cœlo naturalis, aut violentus. Non eſt violentus: quia 1. Violentum non eſt diuturnum & perpetuum. Motus cœli eſt perpetuus. Ergo non eſt violentus. 2. Si motus circularis cœlo eſſet violentus, alii cuidam corpori eſſet naturalis: nam quod eſt uni violentum, alteri eſt naturale. Sed nullum datur corpus aliud cui motus circularis ſit naturalis. Ergo cœlo erit naturalis.

OBSERVATIONES.

1. Cœlum dupliciter conſideratur: 1. Ut particulare corpus. 2. Ut pars præcipua univerſi, cum hac varietate & viciſſitudine generationum & corruptionum à Deo conditi, habens naturales virtutes per quas influit in inferiora corpora: Et in hac poſteriori conſideratione motus circularis dicitur cœlo naturalis.

II. Quamvis motu circulari non ſolum cœlum, ſed etiam elementa quædam, nempe ignis & ſuprema aeris regio, moveantur, nihilominus tamen motus circu-

laris cœlo eſt naturalis: nam per naturam ignis & aer non niſi motu recto ſurſum feruntur, præter naturam vero etiam circulariter, nimirum ad motum cœli cui ſubſunt, circumvertuntur. Cumque motus circularis igni & aeri competat præter naturam, ideo aliquod aliud corpus à duobus illis eſſentia differens ſit neceſſe eſt, cui idem motus competat per naturam, quod nullum aliud quam cœlum. Qui enim motus uni præter naturam competit, is alteri competit per naturam.

III. Natura eſt determinata ad unum motum, ſcilicet ſpecie: Motus autem cœleſtes ab oriente & ab occaſu ſpecie non differunt. *Dupliciter etiam* natura conſiderari poteſt: 1. Secundum ſe, & ita eſt determinata ad unũ, & ſic primum mobile habet moveri motu raptus, & eo inferiores orbes proprio motu ab occaſu ad ortum: 2. Ut participat naturam ſuperioris, & ſic poteſt orbis inferior participare motum raptus.

IV. Eſt quidem motus ad terminum, ut ad ſuam perfectionem & finem, ſed ille terminus motus eſt duplex: 1. Dicitur terminans motum ſub quiete. 2. Dicitur terminans motum ſub adſimilatione, quia facit ut id quod movetur, moventi adſimiletur ſecundum quod movet; ut ſecuris artifici, ſecundum quod intendit facere ſcamna: & hoc ſecundo modo motus perpetuus cœli habet terminum & perfectionem, ſcilicet quod ſe movendo ſemper cauſet generationem & corruptionem rerum ſublunarium. Unde *Deut.* 4. *v.* 19. dicitur, quod corpora cœleſtia ſint condita in miniſterium cunctis gentibus.

V. Diſtinguendum eſt inter motum rectum, qui habet terminum à quo & terminum ad quem, & ſit ab imperfecto ad perfectum, cui etiam opponitur quies; & inter motum circularem, qualis eſt motus cœli.

VI. Diſtinguendum eſt inter corpus, quod in ſua conſervatione dependet à loco; & inter corpus, quod in ſua conſervatione non dependet à loco. Si corpus dependet à loco in ſua conſervatione, quies in loco naturali naturalis eſt corpori; uti quies corporum ſublunarium in locis naturalibus: Si vero corpus non dependet in ſua conſervatione à loco, ut conſtat de corpore cœleſti, quod, cum ſit incorruptibile & perfectiſſimum, non indiget loco ad propriam conſervationem, ſed ubique conſervari poteſt, tali corpori non eſt naturalis quies. *Deinde*, dici poteſt corpora naturalia quieſcere naturaliter, niſi ad bonum univerſi moveantur: Sic cœlum movetur ad bonum univerſi, ut rerum generationes fiant.

VII. Licet cœlo non ſit naturalis locus, aut præſentia ob illius conſervationem, quia incorruptibile eſt, naturalis tamen eſt præſentia ſuper alia corpora, & ratione propriæ dignitatis præ aliis corporibus ſimplicibus, & propter ejus influxum in ſublunaria tranſiliendum.

VIII. Diſtinguendum eſt inter infinitum ſecundum magnitudinem & multitudinem, à quo natura abhorret; & inter infinitum ſecundum durationem, & improprie dictum, ut eſt motus cœli circularis: infinitas enim circulationes cœlum ſibi vendicat, data juxta Ariſtotelem æternitate mundi.

Quæſtio IV.

An cœlum ſit rotundum? Affirm.

Corpori primo, ſimpliciſſimo, & perfectiſſimo debetur figura prima, ſimpliciſſima, & perfectiſſima. Cœlum eſt corpus

corpus primum, (*ſcilicet dignitate & natura*) ſimpliciſſimum, & perfectiſſimum. Ergo etiam primam, ſimpliciſſimam, & perfectiſſimam habet figuram, quæ eſt circularis, ſeu ſphærica.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter figuram cœli, & inter officium cœli. Quando *Eſa.* 40. v. 24. dicitur, *Expandit cœlum ſicut tabernaculum ad habitandum*: Et Pſal. 103. v. 2. *Extendens cœlum ſicut pellem*: Nomine pellis non ſignificatur figura cœli, ſed officium. Sicut enim tentorium, tabernaculum, vel camera obtegit ingredientes omnes, eos intra ſe recipiens: eodem pacto cœlum eſt quaſi operimentum rerum omnium. Deinde, quam facile nobis eſt complicatam pellem extendere, tam facile Deo fuit cœlum condere.

II. Licet terra ſit globoſa, non tamen ea quæ terræ globo ex alia parte nobis adverſa ſuſtentantur ſuſpenſa pendent: cum omnia gravia ſuo pondere ad mundi medium ferantur, nec inde niſi adſcendendo, ac contra naturam ſuam divelli queant: Itaque non magis pendent quæ in terra hærent apud Antipodas, quam quæ apud nos.

III. Stellæ prope Horizontem majores nobis adparent, quam in medio cœli, non quod nobis ſint propinquiores, (& ſic cœlum non eſſet rotundum) & revera majores, ſed propter medii interjecti craſſitiem & denſitatem ex vaporum atque exhalationum congerie cauſatam: quo enim medium denſius eſt eo majora & propinquiora videntur corpora, uti docet experientia in his quæ per aquam cernuntur.

IV. Sol & Luna videntur plana, non quod ſint, ſed ob nimiam diſtantiam. Nam ſphærica corpora, ſi ſit nimia locorum intercapado, plana ſolent adparere, quia concavitas diſcuti non poteſt, niſi ex comprehenſa inæquali diſtantia partium rei, in qua perceptione viſus ſolet deficere diſtantiæ immoderatione.

V. Figura ſphærica eſt minima inter iſoperimetras quoad loci occupationem; ſed maxima quoad interiorem cavitatem.

VI. Fieri non poteſt ut cœlum ovalem vel cylindriacam figuram habeat, quia repugnaret ſub primo mobili proprium motum conficere inferiores ſphæras, cum ſuper diverſos polos à polis primi mobilis moveri debeant, quin aut ſe perſtringerent, aut mutuo ſe pervaderent, ſi talem figuram haberent. *Præterea*, figuram cœli talem eſſe oportet, ut ubicunque poli conſtituantur, non ſequatur vacuum ex cœleſti motu, quod neceſſario ſequetur, ſi cœlum alia figura quam ſphærica conſtet.

VII. Licet figura quadrata ſit ſtabilis & firma, tamen nullo modo apta eſt ad cyrcumgyrationem, quæ ſphæris mobilibus debetur.

Quæſtio V.

An cœlum agat in hæc inferiora? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter res materiatas & corporeas, & inter res incorporeas & ſpirituales. Per inferiora hæc in quæſtione intelliguntur res materiatæ & mole corporea præditæ, non vero incorporeæ & ſpirituales. Materiale enim & corporeum, quale eſt cœlum, non poteſt agere in res ſpirituales, corporiſque expertes, cum omnis actio ſit à præſtantiori & valentiori.

II. Diſtinguendum eſt inter actionem directam, & inter actionem indirectam.

Anima rationalis etſi ſecundum entitatem & ſubſtantiam ſit ſpiritualis, tamen quia eſt incompleta, & eſſentialiter poteſt informare corpus, &, dum actu ipſum informat, ſæpius ad phantaſmata ſibi adquirenda partibus corporis indiget, ideo cœlum etiam in animæ rationalis potentias agit: non quidem directe, h. e. non inprimendo per ſe, & immediate aliquid in ipſum vel intellectum, vel voluntatem; ſed indirecte, h. e. remote, & ex accidente, nimirum voluntatem inclinando interventu organorum, quibus corporeæ vires inſident, imbuendo videlicet ea variis qualitatibus, quibus potentiæ ad hunc vel illum effectum permoveantur.

III. Diſtinguendum eſt inter agens univocum, quod ideo agit, ut ſibi in ſpecie ſimile producat; & inter agens æquivocum, quale eſt cœlum, quod non idcirco agit ut producat ſibi ſimile ſecundum ſpeciem, ſed ſecundum virtutem.

IV. Diſtinguendum eſt inter contactum corporalem, & inter contactum virtualem. Licet corpora cœleſtia per ſe diſtantia ſint à corporibus inferioribus, nihilominus per ſuam virtutem, quam per totum inferiorem mundum extendunt, dicuntur præſentia, & hujuſmodi contactus dicitur virtualis. Ut tamen virtus eorum ad inferiora corpora deferatur, non eſt neceſſarium in intermediis produci qualitates quæ producuntur in inferioribus.

V. Inferiora ſuſcipiunt actionem ſuperiorum ſecundum ſuam naturam; unde non eſt mirum ſi Saturnus in Martem non inprimat frigiditatem, quam in inferiora inprimit; Nam etiam piſcis ſtupor ſtupefacit manus piſcatorum, & non retia.

VI. Nihil contingens vel caſuale reperitur in corporibus cœleſtibus, nec in modo agendi eorum per ſe conſiderato, ſequuntur nihilominus caſuales effectus circa hæc inferiora ratione cauſarum particularium à quibus modificantur, & ſæpe impediuntur influxus per ſe cœlorum. Ergo à cauſa neceſſaria procedit effectus neceſſarius, niſi impediatur vel modificetur in ſecundis.

Quæſtio VI.

An cœlum ſit diverſæ naturæ à corporibus ſublunaribus? Affirm.

I. Quod corpus motu movetur circulari, id quoad eſſentiam differt ab eo quod recto motu movetur: *nam* quorum corporum affectiones vel operationes ſunt aliæ, eorum etiam alia eſt natura, cum per affectiones vel operationes corporum eſſentiæ à poſteriori cognoſcantur, & à ſe invicem diſtinguantur. At cœlum movetur motu circulari, elementa vero motu recto. Ergo cœlum quoad eſſentiam differt ab elementis.

II. Quidquid nec grave nec leve eſt, illud habet aliam atque diverſam naturam ab elementis. Cœlum neque eſt grave neque leve: *nam* ſi eſſet grave, tenderet deorſum, ſi eſſet leve, tenderet ſurſum. Ergo cœlum aliam ab elementis habet naturam.

OBSERVATIONES.

I. Non omne quod videri & tangi poteſt conſtat è quatuor elementis; cum terra etiam in nativo ſtatu, quamtumlibet pura & ſincera, videri poſſit & tangi, quandoquidem ſplendore Solis perfuſa ob opacitatem adſpectum terminat, & interventu ſiccitatis aut frigoris tangitur; nec tamen quatuor elementorum permiſtionem continet.

II. Duo-

II. Duo ſunt genera accidentium: Quædam ſunt quaſi univerſalia, quibuslibet corporibus communia; ut quantitas, denſitas, raritas, & magna ex parte lumen, quorum omnia fere corpora aliquo modo capacia ſunt, & cum hæc ſequantur univerſaliſſimam rationem corporum, non indicant diverſam naturam eorum, nec ideo ex eis diverſitas colligi poteſt, niſi forte ex particulari modo alicujus eorum; ut, ex modo habendi lucem, tanquam fontem ejus colligimus ſolem diverſæ naturæ ab aliis corporibus eam ab eodem ſole participantibus: Alia ſunt ſpecialiora accidentia, orta à corporibus ſecundum ſpecialiorem rationem; ut colores, qualitates tactiles, gravitas, levitas, & alia. Priora accidentia, ex quibus nulla diverſa natura colligitur, ſunt communia cœlo cum corporibus ſublunaribus, non vero poſteriora.

III. Diſtinguendum eſt inter colores veros, & inter colores adparentes. Cœlum non habet colores veros, ſed adparentes duntaxat, circa quos absque dubio fallitur viſus noſter, eos pro veris accipiens: nam lucem cœleſtem, quæ propter multitudinem materiæ in qua recepta eſt certo modo adtemperatur, judicat eſſe colorem cæruleum, vel alium ſimilem.

IV. Aliud eſt competere alicui formaliter, & affectu; & aliud eſt competere virtualiter, & effectu. Calor, frigus, aliæq; primæ qualitates, vel ex primis tantum oriundæ, quas Aſtrologi ſideribus adtribuunt, non affectu, ſed effectu, non formaliter, ſed virtualiter corporibus cœleſtibus competunt, quatenus nimirum ſpeciali ratione ea producunt in corporibus inferioribus.

Quæſtio VII.

An Lux ſit corpus, vel ſubſtantialis forma Aſtrorum? Negat.

I. Lux non eſt corpus: quia, 1. Omne corpus habet certum & determinatum locum. Lux non habet certum & determinatum locum, ſed ubique diffunditur. Ergo lux non eſt corpus. 2. Duo corpora non poſſunt eſſe ſimul. Lux & aer poſſunt eſſe ſimul. Ergo lux non eſt corpus.

II. Lux non eſt ſubſtantia; quia 1. Nulla ſubſtantia per ſe cadit ſub ſenſum. Lux per ſe cadit ſub ſenſum, quia adſpectu percipitur. Ergo non eſt ſubſtantia. 2. Nulla ſubſtantia ſuſcipit magis & minus. Lux ſuſcipit magis & minus. Ergo lux non eſt ſubſtantia.

OBSERVATIONES.

I. Quando *D. Auguſtinus lib. 2. de liber. arb.* affirmat lucem eſſe nobiliorem auro, non ſimpliciter lucem auro, quoad eſt ſubſtantia, præfert, ſed quoad externam pulcritudinem, cui auri decor cedit: Interim aurum, ut ſubſtantia eſt, nobilius eſt luce.

II. Lux eſt qualitas, licet non habeat contrarium: non enim omnes qualitates habent contrarium, ut patet in ſpeciebus tam ſenſibilibus, quam intelligibilibus; item non omnes qualitates quæ cadunt ſub ſenſum, quia figuris nihil eſt proprie contrarium. Eſt autem luci peculiaris ratio ut contrarium non habeat, quia eſt propria ac nativa affectio corporis cœleſtis, quod contrarietate vacat.

III. Diſtinguendum eſt inter qualitatem quæ ordinatur ad introductionem alicujus formæ; & inter qualitatem quæ non ordinatur ad formam. Quando qua-

litas ordinatur ad introductionem alicujus formæ, tunc habet aliquam permanentiam : at quando non ordinatur ad formam, ſed ipſa eſt quæ actuat & perficit, ut lux illuminans aerem, non eſt neceſſe ut permanenter inhæreat : Sic lux non remanet, remoto lucente.

IV. Diſtinguendum eſt inter reflexionem materialem & proprie ſic dictam, quæ corporibus tantum convenit, & inter reflexionem metaphoricam, ſive per ſimilitudinem ſic dictam, quæ poteſt convenire accidenti corporeo, quale eſt lumen. Et ſic radii lucis dicuntur reflecti, non quidem ita ut iidem retrocedant per motum localem, quia hoc eſt contra naturam accidentis ; ſed per extenſionem, ita ut novi producantur verſus anteriores partes medii, vel ſaltem novæ partes radiorum.

V. Quod Philoſophi nonnulli de adtritu aeris inter duos radios quaſi inter duo corpora dixerunt, non ita eſt ; ſed ideo aer coeunte in unum duplici radio magis incaleſcit, quia lux, caloris parens, quo eſt intenſior, eo uberiorem calorem gignit.

VI. Lux conſideratur vel ſecundum ſe, ut eſt qualitas ; vel ut eſt ſubjective in ſubſtantia luminoſa. Quando *Ariſtoteles lib. 5. Top. c. 3.* ait, *Lucem eſſe ignem*, non intelligit lucem ſecundum ſe conſideratam, ſed ut eſt ſubjective in igne ; quo pacto aliqui dicunt tres eſſe ſpecies ignis, ſcilicet carbonem, flammam, & lucem.

Quæſtio VIII.

An omnes ſtellæ lumen à Sole mutuentur? Affirm.

1. Tam ſtellæ fixæ, quàm planetæ lumen à ſole mutuantur : quia 1. Planetæ quanto ſoli ſunt propinquiores, eo ſunt lucidiores. 2. Sol eſt collocatus in medio planetarum, ut ſuperioribus & inferioribus aſtris lucem ſuam communicet. 3. Luna interpoſitu terræ inter ipſam & Solem obſcuratur, quod non aliam ob cauſam accidit, quam quod radii Solis tum ad eam non pertingunt : pro vario etiam ad Solem adſpectu Luna varie illuſtratur, ac diverſas induit figuras.

II. Omnes ſtellæ ex ſe etiam aliquid propriæ & congenitæ lucis poſſident, quia Luna in eclipſi rubens quodammodo adparet, quod non eſſet niſi aliquid luminis in ſe contineret.

OBSERVATIONES.

I. Licet aſtra lumen à ſole accipiunt, nullum tamen ſidus ſupra ſolem exſiſtens patitur defectum luminis ſive eclipſin interjectu terræ, quemadmodum luna, quia cum maxime à terra iſta ſidera diſtent, ejus umbram intrare non poſſunt : Nullum etiam eorum ſubit viciſſitudinem facierum ac luminum, quia lumen à ſole vibratum ſemper illa perfecte illuſtrat, cum ad id nihil impedimenti intervenire queat : At in luna non ita res ſe habet, quæ, pro diverſitate adſpectus & diſtantiæ, nunc magis nunc minus ex parte inferiori, qua nos ſpectat, ſoli patet, atque ita prout magis vel minus illuſtratur, ita lumen & figuram mutat.

II. Planetæ Sole inferiores, ſc. Venus & Mercurius, ſi aliquam imminutionem luminis ſortiuntur, adeo parva eſt ut videri non poſſit ; nam Venus non poteſt tegere, niſi centeſimam Solis partem, & Mercurius minorem, cum ſit Venere minor ; cumque propria luce magis abundent quam Luna, eorum obſcuratio non poteſt deprehendi, ſed bene dari.

III. Maculæ Lunæ, quæ in plenilunio

adpareat, proveniunt ex inæqualitate corporis lunaris, quod quædam ejus partes ſint rariores, quæ minus, quædam denſiores, quæ magis luceant: non ergo ex illis maculis poteſt colligi, quod Luna lumen à Sole non recipiat.

I V. Quod lumen Lunæ, quod alias in eclipſi videtur, nec in novilunio, nec poſtea adpareat ſecundum eam partem quæ eſt averſa à Sole & nos reſpicit, non ideo fit, quod Luna nihil luminis congeniti & proprii in ſe contineat, ſed quia interdiu pars non illuminata à Sole nimio Solis ſplendore obſcuratur, ſicuti & reliquæ ſtellæ; nocturno vero tempore partes non illuminatæ ſuperantur atque obteguntur illuminatarum fulgore.

Quæſtio IX.

An elementa ab Ariſtotele l. 3. de cœlo c. 3. t. 31. recte definiuntur?

Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Elementa dupliciter conſiderantur: 1. Abſolute, quatenus ſunt partes mundi integrantes, & ſic poſſunt definiri; Elementa ſunt corpora ſimplicia, quæ propter gravitatem & levitatem ſuam recto feruntur motu, atque in locis propriis conſtituta, una cum cœlo mixtisque corporibus totum mundum integrant. 2. Relate, quatenus ſunt principia miſtionis; & ſic Elementum ab Ariſtotele recte definitur, Corpus ſimplex, in quod cætera corpora dividuntur, in quibus ineſt potentia aut actu, ipſum autem eſt indiviſibile in diverſa ſecundum ſpeciem.

I I. Elementum dicitur *Corpus*, ad excludendam materiam & formam, & omnia quæcunque non ſunt corpora.

I I I. Vocabulum *ſimplex* in definitione elementi non opponitur compoſito, quaſi elementa non eſſent compoſita ex materia & forma; ſed opponitur mixto, quod nempe elementa non ſint miſta, & quod in alia ſpecie differentia non poſſint dividi, quo ipſo à miſtis corporibus diſtinguuntur, quæ dividuntur in elementa ſpecie differentia.

I V. Elementum dicitur quidem corpus ſimplex, ſed non ſimpliciſſimum, quemadmodum cœlum, quod eſt ſimplicius elementis, quia cœlum neque eſt miſtum, neque ad miſtionem concurrit; Elementa vero quamvis etiam non ſint miſta, & ſic recte vocantur corpora ſimplicia, interim tamen ad miſtionem concurrunt.

V. Elementum ex ſe & in ſua natura conſideratum qualitatibus ſecundis, quæ ex congreſſu plurium primarum qualitatum conſtituuntur, non eſt præditum; e.g. aqua ex ſe nullum habet ſaporem, neque nutrit, fit autem ſapida, & ad nutritionem facit, quatenus cum aliis corporibus congreditur aut permiſcetur. Ergo elementum ex ſe, & in ſua natura conſideratum, eſt corpus ſimplex.

V I. Illa definitionis verba, *in quod cætera corpora reſolvuntur*, adjiciuntur ad removendum cœlum, quod licet ſit corpus ſimplex, non tamen in ipſum alia corpora reſolvuntur.

V I I. Quamvis quodlibet elementum dividi poſſit in materiam & formam, quæ inter ſe ſpecie diſſident, inſuper etiam in alia corpora completa, v. g. aer in ignem & aquam, ſiquidem ex aliqua illius parte ignis, ex altera vero aqua produci poteſt; nihilominus tamen in definitione Ariſtotelis elementum recte dicitur *indiviſibile in ſpecie diverſa*, ſcilicet in eo tantum genere,

neſe, in quo eſt elementum. Cum igitur ſit elementum corporum, debet eſſe indiviſibile in alia corpora ſpecie diverſa. Materia vero & forma non ſunt corpora. *Sic licet* ex materia unius aeris, v. g. educatur forma ignis & aquæ, non dicitur aer dividi in illa, ſicut mixtum in elementa, nam aer non habet in ſua materia diſpoſitiones & aquæ & ignis temperatas, ſicut illas habet mixtum: & ideo hæc non dicuntur eſſe in aere virtute, ſed in ſola radicali & remota potentia materiæ.

Quæſtio X.

An quodlibet elementum poſſit generari ex quolibet? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter tranſmutationem elementorum quoad totum; & inter tranſmutationem quoad partes. Hæc quæſtio non ita eſt accipienda, quaſi unum elementum poſſit totum aliud in ſe convertere; non enim id per naturam fieri poteſt, ut teſtatur experientia tot ſeculorum, quibus omnia quatuor elementa ſervata in mundo fuere: ſed de corruptione & generatione elementorum quoad partes duntaxat eſt quæſtio.

II. Aer poteſt immediate generari ex igne, licet aeris frigiditas ſit exigua, ignis vero calor ſummus; nam ut aer ſufficienter perimat calorem ignis, multa ei auxilio eſſe poſſunt: primo, externa quædam & adventitia frigiditas; ſecundo, materiæ copia, quæ exiguæ ignis portioni admovetur; tertio, influxus quidam cœlorum coercentium ipſum calorem ignis: His ſiquidem omnibus fieri poterit, ut tantum remittatur calor ignis, quantum ſatis ſit ut diſponatur ad formam aeris, maxime cum ejus ſimiliter ſiccitas facile fuerit per ſummam aeris humiditatem expulſa. Eodem modo proportionaliter reſpondendum eſt, ſi quis negaret, aerem remiſſe calidum poſſe generari ex aqua ſumme frigida.

III. Quamvis ignis majorem levitatem & raritatem aeris levitate & raritate prærequirat in materia tanquam diſpoſitionem, ut in illa recipiatur, nihilominus tamen aqua immediate poteſt fieri ignis: Nam non eſt inconveniens, quod dum aqua eſt in via corruptionis, ſit ſub majori levitate & raritate, & calore quam aer, quia non repugnat, quod diſpoſitio naturalis aeris ſit minor diſpoſitione violenta ipſius aquæ, præſertim cum tendit ad id quod calidum eſt, & rarius ipſo aere, ſc. ad ignem.

IV. Ex igne poteſt generari aqua. Quamvis enim non poſſit ignis ſub ſumma frigiditate conſiſtere, adeo ut deſinat dici calidus; poteſt tamen aliquam ſuſcipere, quæ ſit ſufficiens ut aqua ſe in ejus materiam inſinuet, maxime cum ejus humiditas aliunde ab aſtrorum influxu & majori materiæ copia roborata, ipſius ignis ſiccitatem perimere poſſit, & ſe in ejus locum ſubrogare: ubi autem aquæ forma ſeſe in illam ignis materiam remiſſe refrigeratam, & adhuc remiſſe calidam inſinuaverit, expellet reliquos caloris gradus, & ſuum nativum frigus intendet, ſicque poterit tandem ſe ad naturalem ſtatum reducere.

Quæſtio XI.

An elementa in ſuis locis gravitatem & levitatem habeant? Neg.

I. Aer non degravat noſtra capita, & qui ſub aquis natant aquæ pondus non experiuntur. Si vero aer & aqua in regione propria gravitarent; & deorſum niteren-

niterentur, non poſſent non ſubjecti homines onus magnum ſentire, ſicut ſentiunt qui terram vel aquam à proprio loco extractam ſuſtinent.

II. Singula elementa moventur ad propria loca, tanquam ad propriam perfectionem, ut in illis optatâ fruantur quiete, & illis adeptis quieſcunt: igitur virtus motiva naturalis eorum ad hunc ſolum terminum propendet, & inclinat: Hoc ergo adepto, non erit principium ultra tendendi, atque adeo repugnat, quod, ſi elementa in propria ſede perfecte conſtituta ſint, ulterius cieri naturaliter nitantur gravitando aut levitando.

OBSERVATIONES.

1. Gravitas & levitas dupliciter accipiuntur: 1. Pro actu primo, ſeu virtute movendi deorſum vel ſurſum: & ſic certum eſt gravitatem & levitatem convenire elementis, etiam in ſuis propriis locis exſiſtentibus; quia habent ſemper potentiam movendi & tendendi ad ſua loca naturalia, ſi ab illis ſeparata fuerint. 2. Pro actu ſecundo, ſeu operatione atque impulſu, qui dicitur gravitatio & levitatio: & ſic recte dicitur, elementa nec gravitatem nec levitatem in ſuis propriis locis habere, h. e. nec gravitare nec levitare, cum ibi non moveantur actu.

II. Elementa bifariam conſiderari poſſunt: 1. Ut à natura ſunt in ſuis ſphæris perfecte collocata, ita ut gravius ſit ſub minus gravi, & levius ſupra minus leve, ignis ſupra aerem, & aqua ſupra terram. 2. Ut contra ſuam naturalem conditionem colloсantur, ut magis grave ſupra minus grave, & minus leve ſupra magis leve. Poſteriori modo gravitant & levitant, quia non ſunt in proprio loco: ſed non priori modo.

III. Diſtinguendum eſt inter elementa media pura, quæ in propriis locis nec gravitant nec levitant; & inter elementa media impura, & peregrinis qualitatibus imbuta, prout apud nos ſunt, quæ ex qualitate addita gravitante poſſunt gravitare. Idcirco, *utres aere pleni* graviores exſiſtunt, & facilius deſcendunt quam ſi inanes eſſent, quia aer ille, quo replentur, ob admixtos vapores gravitat, & deorſum pellit: ſecus vero contingeret, ſi puro & elementari aere utres adimplerentur.

IV. Lignum centum librarum velocius per aerem deſcendit, quam plumbi libra; quia ejusmodi lignum gravitate terræ & aquæ excedit plumbum: nec ejus deſcenſum retardat levitas aerea, quæ in ſuo loco naturali non levitat: At per aquam plumbum unius libræ citius deſcendit, quam lignum ejuſdem ponderis, quod ſupernatat; quia levitas aerea lignum tenet ne deorſum labatur, non autem plumbi libram, quia hæc parum levitatis in ſe continet.

V. Aqua in ſua ſphæra non dicitur gravis, dum ei ſtat quaſi pro centro magis grave, id eſt, terra, cum qua fere unum globum facit. Dato autem, quod ab aqua ſubduceretur magis grave, ipſa eſſet inter gravia graviſſima, & ſic oporteret eam imum locum occupare: Idem eſto judicium de adſcenſu aeris, ſi ſphæra ignis tolleretur. *Ignis vero & aer*, ſi ab illis ſubducerentur aqua & terra, niſi periculum vacui adeſſet, non deſcenderent, quia eorum motus non eſt deorſum, ſed ſurſum, nec ſunt elementa gravia, ſed levia.

Quæſtio XII.

An duo elementa ſint gravia, & duo levia? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Duobus modis aliquod elementum ſumme grave, aut ſumme leve dici poteſt:

poteſt: 1. Ut ſumme grave nuncupetur, quod ſuopte pondere infra omnia alia elementa fertur, ut eſt ſola terra: Et ſumme leve, quod ſuopte ſupra alia omnia elementa adſcendit, ut eſt ſolus ignis. 2. Ut ſumme grave adpelletur, quod nullam partem habet levitatis: Summe leve, quod nullam partem obtinet gravitatis. Sic duo elementa inferiora, nempe aqua & terra dicenda ſunt ſumme gravia, & duo elementa ſuperiora, nimirum aer & ignis ſumme levia.

II. Levitas & gravitas in elementis mediis bifariam conſiderari poſſunt: 1. Per ſe, & ſic illa dicenda ſunt elementa gravia, quæ per ſe & ex ſua natura deorſum tendunt, ut terra & aqua; & illa erunt levia, quæ motum ſurſum habent ex ſua natura, ut aer & ignis. 2. In comparatione, & in reſpectu, & ſic poſſunt habere diverſas rationes, quatenus ad extrema elementa comparantur: Ita aqua poterit dici levis comparata gravitati terræ; & gravis comparata levitati aeris & ignis. Primo ergo modo hac in quæſtione elementa conſiderantur, non vero ſecundo.

III. Diſtinguendum eſt inter proprias virtutes motivas, & inter intrinſecum impellens. Cum aqua à loco terræ adſcendit, & aer deſcendit ab ignis loco, non à propriis virtutibus motivis id evenit, ſed ab extrinſeco impellente, terra ſcilicet aut igne, ratione majoris gravitatis vel levitatis: neq; aliud principium confingere neceſſarium eſt, cum adſignatum ſufficiat, maxime cum gravitas vel levitas non ſit principium contrariorum motuum. Adſcenſus autem aquæ, v. g. a loco terræ, vere contrariatur deſcenſui ejuſdem ad eumdem locum, ideo nequeunt provenire ab eadem gravitate vel levitate.

IV. Etſi ignis concurrat ad mixtionem, ex eo tamen non ſequitur ignem ex ſua ſphæra deſcendere, atque ſic non eſſe elementum leve ſed grave. Nam multa non immediate ex igne generantur ſed remote, quia gignuntur ex corporibus quæ ex elementis ſunt compoſita. Quemadmodum in generatione miſti, non eſt neceſſe ut is aer qui in ſuprema regione, ſeu illa terra quæ eſt in centro concurrat, ſed ſufficit is aer qui eſt in inferioribus, & terra propinqua quæ eſt in mixtis: Ita etjam non eſt neceſſe, quando ex elementis proxime generatur aliquid, ignem ex ſua ſphæra deſcendere, cum ignis tam ſupra quam intra terram reperiatur, nec raro ex aere & ex fumis motis gignatur.

V. Ignis deſcendit in candela non per ſe, ac ſi eſſet elementum grave, ſed per accidens propter pabulum ſive nutrimentum, quia quælibet natura eſt ſui conſervativa; cum ergo flamma non conſervatur abſque pabulo, ideo retrahitur ab alimento, ſemper tamen per pyramidem ipſam adſcendere videmus.

VI. Terra dupliciter conſiderari poteſt: 1. in ſua ſimplicitate & puritate, prout judicatur eſſe in centro, & prope centrum. Hoc modo terra dicitur graviſſima inter omnia gravia. 2. Ut eſt mixta cum viciniis elementis, aere & aqua, ut eſt hæc terra quam pedibus calcamus. Hoc modo aurum, plumbum, & argentum vivum ſunt terra graviora.

VII. Quod plumbum, in quo prædominatur aqua, gravius ſit lapide, in quo prædominatur terra, hoc non fit per ſe, ac ſi aqua eſſet gravior quam terra, ſed per accidens: Nam plumbum, quia corpus eſt ſolidiſſimum, gravitate pollet; Lapis autem, quia tam ſolidus ac compactus non

eſt

eſt, ſed poris locum concedit in quibus aer continetur, minorem obtinet gravitatem.

VIII. Cadavera, in quibus terræ elementum prædominatur, ad vadum feruntur, tamen poſt non multum temporis ſupra aquas emergunt & natant, quia corpora dum putreſcunt, ſolvuntur in ſaniem plurimum habentem aerei flatus, cujus impulſu ad ſummam aquam redeunt ac ſupernatant.

Quæſtio XIII.

An ſub concavo Lunæ detur elementum ignis? Affirm.

1. Omnis qualitas prima corpori alicui ſimplici primo & per ſe ineſt. Summus calor eſt qualitas prima. Ergo corpori alicui ſimplici primo & per ſe ineſt. Non autem ineſt aeri, qui humiditatem ſummam cum aliquo calore ſibi vendicat; nec aquæ ſummæ frigidæ, & aliquantulum humidæ; nec denique terræ, cum aliqua frigiditate ſumma ſiccitate præditæ. Ergo igni.

II. Si datur ſimpliciter & abſolute grave, datur etiam ſimpliciter & abſolute leve, quia quorum unum contrariorum eſt in natura, eorum in natura eſt etiam alterum. *l.* 4. *de cœlo, c.* 1. Atqui datur ſimpliciter & abſolute grave, nimirum terra. Ergo datur etiam ſimpliciter & abſolute leve, nempe ignis; qui cum ſit corpus leviſſimum, proprius ejus locus erit ſupremus in regione elementari, qui eſt infra ſphæram Lunæ.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter id quod igni per ſe & ratione eſſentiæ convenit; & inter id quod igni per accidens & ratione materiæ competit. Eſſe lucidum, ardere, &c. competit igni non per ſe, & ratione eſſentiæ, cum ardere, comburere, &c. ſit actus ſecundus, qui non eſt de rei eſſentia; ſed per accidens, & ratione materiæ, quoniam pro diverſitate materiæ ignis eſt magis vel minus denſus; ut denſior eſt in pice, quam in vino ſublimato, & ferrum ignitum vehementius urit, quam ignis in ſtipula, quia ibi materia eſt denſior quam hic. *Quod igitur* ignis elementaris non, ſicut noſter ignis culinaris, videtur, ſit propter ipſius raritatem, quia ipſum aerem & ventum, qui pari modo non videntur, exſuperat: nam denſa tantum corpora ſunt lucida, viſuique obvia.

II. Licet ignis de ſe ſit maxime activus, non poteſt tamen ignis elementaris alia corpora deſtruere, tum quia ab influxu cœlorum cohibetur ejus acrimonia, *tum* quia rariſſimus eſt, & propterea minus potens ad agendum. Secus vero ſe res haberet, ſi tota cœleſtis machina ex igni coagmentata eſſe. Nam cum ſtellæ materiam denſiorem, magiſque compactam & cohærentem habeant, ſimque tum mole tum numero longe ampliſſimæ, ſi igneæ forent, tantum ex ſe calorem funderent, ut eum nulla cohibere vis poſſet, atque adeo reliquis corporibus interitum adferrent.

III. Diſtinguendum eſt inter ignem contrariorum injuriis obnoxium, & inter ignem à contrariorum injuriis immunem. Ignis noſter culinaris & impurus, quoniam contrariorum patet injuriis, nutrimento indiget ut ſubinde reſtauretur: Ignis vero elementaris in propria ſphæra exſiſtens, quia illic tum ſua magnitudine, tum activitate immunem ſe protegit à contrariorum injuriis, paſtu non indiget ut conſervetur.

IV. Poteſt

IV. Poteſt quidem ignis è miſto deduci, ſed ut comprobet ſuam ſphæram eſſe concavum Lunæ, in quocunque loco generetur, ſemper ſurſum adſcendit. Nunquam tamen adſcendit ad concavum Lunæ, etſi adſcendere conetur, ob contrariorum interjacentium reſiſtentiam.

V. Nihil refert, quod ignis calidiſſimus, ſummeque actuoſus copuletur cœlo omnium corruptricum qualitatum experti, quia cum cœlum indiſſolubile ſit nullam ab igne noxam capit.

VI. Ignis quidem abſumit & deſtruit, niſi refringatur. Cum vero ignis ille, qui ad mixtionem venit, cum elementis contrariis congrediatur, ac per actionem contrariarum qualitatum vis ejus exſuperans debilitetur & hebetetur, mixtionem ſine noxa ingreditur.

VII. Uſus ignis ſub concavo Lunæ eſt, complere illud ſpatium inter concavum Lunæ, & ſupremam aeris regionem, & eſſe partem mundi integram.

VIII. Quando *Ariſtot. l. Meteor, c. 4.* docet, ſupra aquam eſſe aerem, & id, quod ignem conſuevimus adpellare, ignem tamen haudquaquam eſſe; tunc nihil aliud vult, quam nomine ignis proprie tantum ſignificari inferiorem ignem, qui ob denſitatem materiæ ex partium inter ſe cohæſione validiſſimus eſt & acerrime urit: illum autem, qui ſupra aerem conſiſtit, non proprie, ſed ex conſuetudine tantum eo vocabulo notari.

IX. In prima rerum creatione omnia quidem elementa fuerant condita: *Moſes* tamen *Gen.* 1: duo ſolummodo inferiora elementa expreſſe enumerat, quia hæc tantum adſpectu percipiuntur, & rudi populo, ad cujus captum ſeſe adcommodabat, notiora ſunt.

X. Corpus perveniens ad locum ſuum deſiſtit moveri, ſcilicet eo motu quo fertur ad ſuum locum. Sic ignis ſub concavo Lunæ non movetur ſurſum, ſicut movetur ad ſuum locum tendens, ſed motu circulari, raptus vel circumvectus à cœlo.

XI. Diſtinguendum eſt inter id quod eſt alicui naturale ratione efficientis, quando ſcilicet aliquid proficiſcitur non à principio extrinſeco ſed intrinſeco; & inter id quod eſt naturale ratione finis, quod licet à principio extrinſeco fiat, non tamen ordinatur ad deſtructionem, ſed potius ad perfectionem rei. Sic motus ignis in orbem eſt naturalis ipſi igni, ſcilicet ratione finis, quia ad conſervationem ejus dirigitur: ſed non eſt naturalis ratione efficientis, quia intrinſece conſideratus motus ſurſum naturaliter igni competit, motus vero in orbem extrinſece fit à cœlo.

Quæſtio XIV.

An aer ſit elementum humidiſſimum? Affirm.

1. Quidquid inter omnia elementa facilime continetur terminis alienis, id ſumme eſt humidum. Atqui aer inter omnia elementa facilime continetur terminis alienis. Ergo aer ſumme eſt humidus.

II. Quod tranſit omnia membra, & undiquaque omnia humectat, id eſt humidior aqua, quæ, teſte experientia, humectat tantum in ſuperficie. Atqui aer tranſit omnia membra, & undiquaque omnia humectat. Ergo eſt humidior aqua, & per conſequens humidiſſimum elementum.

OBSERVATIONES.

I. Humor dupliciter poteſt conſiderari: 1. Pro facile terminabili alieno termino,

no,& ſic primo competit aeri. 2. Pro craſſo humore magis conducente pro conſtituendis mixtis humidis, & connectendis eorum partibus, & ſic maxime humida eſt aqua.

II. Aer interdum difficile alieno termino continetur, ut in ventis; ſed id fit per accidens, propter impetum quo venti cientur, qui impetus aeri non eſt naturalis. Per ſe igitur aer alieno termino facile continetur.

III. Diſtinguendum eſt inter id quod magis humectat per ſe, & inter id quod magis humectat per accidens. Aqua magis humectat quam aer non per ſe, ſed per accidens, propter denſitatem & craſſitiem materiæ in qua eſt humiditas aquæ, quia enim aqua propter craſſitiem corporibus magis adhæreſcit, diutiuſque retinetur, humectare fortius valet: Humiditas autem aeris, quia in tenui eſt ſubjecto, actum humectandi habet remiſſiorem. *Præterea*, non ideo aliquid dicitur humidius, quod magis humectat, ſed quod difficilius proprio & facilius alieno continetur termino; quemadmodum definitio humidi indicat, id quod aeri magis quam aquæ competit.

IV. Diſtinguendum eſt inter id quod exſiccat formaliter & de ſe, & inter id quod exſiccat materialiter & per accidens. Aer exſiccat non formaliter & de ſe, ſiccitate enim in ſuo naturali ſtatu omnino caret; ſed materialiter & per accidens, quatenus in eo vel frigus vel calor dominatur: per frigus enim exprimit aer partes humidiores ex aliquo corpore, & ſic illud exſiccat: per calorem vero partes humidiores in halitum converſæ evaporant, quam evaporationem ſiccitas comitatur.

V. Pluvia non humectat aerem propria humectatione; id eſt, non illum magis habilem ad alienum terminum capiendum reddit, imo minus: Sed in eum conjicit aqueos vapores, quos propter denſitatem ſentimus. Illi igitur magis quam aer humectant, quia ſubſtantia eorum eſt craſſior.

VI. Luna dicitur dominari aquæ propter miros effectus in mari: at ratione humiditatis etiam dominatur in aere; unde influxus Lunæ generat pituitam, mucoſamq; ſubſtantiam. Dominatur igitur Luna aquæ, non ob ſympathiam humiditatis ſummæ, ſed ejus quæ aquam denominat.

VII. Sola aqua ab *Ariſt. l. 2. de gen. & cor. c. 8. t. 49.* dicitur eſſe facile terminabilis, quia mixta terminabilia efficit propter denſitatem humiditati conjunctam, quod non præſtat aer, quia denſitate caret, licet habeat intenſiorem humiditatem.

Quæſtio XV.

An Aer ſit calidus? Affirm.

I. Quidquid vi caloris generatur, & à frigore deſtruitur, id natura ſua eſt calidum. Atqui aer actione caloris excedentis generatur, (*ut cum ignis aquam lebetis in aerem reſolvit,*) & contra à frigore deſtruitur & denſatur in aquam. Ergo aer natura ſua eſt calidus.

II. Omne leve eſt calidum: *quia* levitas eſt comes & conſectatrix caloris; unde ea quæ calefiunt, magis rara magiſque levia redduntur. Atqui aer eſt levis. Ergo aer eſt calidus.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter ſumme calidum, & inter moderate calidum. Aer eſt calidus non in ſummo gradu, ſicut ignis, ſed moderate. Cum enim aer ſit humidus, humi-

humiditas obtundit calorem, ut ſummus eſſe nequeat.

II. Diſtinguendum eſt inter aerem purum, de quo hic quæritur; & inter aerem vaporibus admiſtum, & aliena qualitate affectum. Aer noctu & hyeme eſt frigidus, non quod ultro ad frigiditatem, ut naturæ ſuæ congruentem, ſeſe referat; ſed quia tum vapores & exhalationes, quæ per id tempus ad nativum frigus redeant, tum cœleſtium corporum influxus frigiditatem inducentes, tum aqua & terra frigida elementa, quorum actionem æſtate & interdiu Solis præſentia impedit aut retardat, aſſidue ipſum refrigerant.

III. Diſtinguendum eſt inter aeris complexionem naturalem, & ſic in omnibus ſuis regionibus eſt calidus; & inter ejus complexionem extraneam, & ſic aer in diverſis regionibus diverſas obtinet qualitates: nam in media regione frigidior eſt quam in ſuprema vel infima, quia in ſuprema regione & motu, quo una cum igne circumagitur, & ignis vicinitate inardeſcit; in infima vero repercuſſione radiorum ſolarium multum caloris concipit; at in media non ſolum hujuſmodi adventitii caloris auxilia non habet, ſed neque tueri poteſt ſuum naturalem calorem ob halitus è terra & aqua ſolutos, qui cum natura ſint frigidi, ubi eo perveniunt, per antiperiſtaſin ambientis caloris ad naturam redeunt, neque ſolum ipſi frigidiores evadunt, ita ut in pluviam & grandinem coeant, ſed aerem etiam refrigerant.

IV. Aer duplici modo conſiderari poteſt: 1. Abſolute, & ſic non eſt frigidus, ſed calidus. 2. Comparate ſeu reſpective, in reſpectu ad fuligines quæ ex corporibus noſtris calidis foras protruduntur, ſive in reſpectu ad Solis aut ignis intenſiorem calorem: & ſic aer frigidus dici poteſt, nos enim refrigerat; tum quia eo ſumus calidiores, tum quia aer peregrino frigore alget, quo etiam aquam tepentem refrigerat.

V. Oleum, quod eſt aereæ naturæ, in hyeme craſſeſcit, non quod natura frigidum ſit, ſed quia præter naturalem ſuam conſtitutionem frigore correptum calore intereunte addenſatur.

Quæſtio XVI.

An terra, an vero aqua ſit elementum frigidiſſimum? Affirm. Poſterius, & Neg. Prius.

Quodcunque elementum cum elemento calidiſſimo, nimirum igni, maxime pugnat, illud eſt frigidiſſimum. Atqui aqua vehementiſſime & perpetuo cum elemento calidiſſimo pugnat. Ergo aqua eſt elementum frigidiſſimum: Si *enim* humiditas tantam pugnam cauſaret, multo magis id aer præſtaret, quia aqua multum eſt humidior, quod tamen nequaquam fieri videmus.

OBSERVATIONES.

I. Terra non petit centrum orbis, id eſt, locum diſtantiorem à cœlo, ne incaleſcat; ſed petit eum locum præcipue ob totius orbis prudentem adminiſtrationem, ad quam ipſa propendet ut pars univerſi.

II. Diſtinguendum eſt inter qualitates nativas, & inter qualitates adventitias, quæ interdum proveniunt à cœlo. Licet terra à fonte caloris, puta cœlo, magis diſtet quam aqua, non tamen ideo eſt judicanda frigidiſſima, quia calor & frigus competunt elementis non à cœlo, ſed per propriam naturam: Sicuti enim frigus aquæ provenit à forma aquæ; ita etiam frigus terræ provenit à forma terræ, & non à cœlo.

III. Eſt

III. Eſt quidem terra elementum graviſſimum, ſed non frigidiſſimum: Nam ſicut ſumma levitas ignis non procedit ex ſolo calore ſummo, ſed ex aliis etiam qualitatibus ejus ſimul ſumtis: ita ſumma gravitas terræ non procedit ex ſola ejus frigiditate; ſed ex cæteris qualitatibus ſimul concurrentibus, nempe ſiccitate, denſitate, & aliis. *Deinde*, non eſt neceſſe, ut ſumma levitas & ſumma gravitas à qualitatibus ſummo gradu inter ſe contrariis (ſc. à calore ſummo, & frigore ſummo) gignantur: non enim par repugnantia in cauſis & in effectu inquirenda eſt.

IV. Diſtinguendum eſt inter cauſam congelationis adæquatam, & inter cauſam inadæquatam. Frigus eſt cauſa congelationis inadæquata, non vero adæquata. Nam acetum quod perfrigidum eſt, nunquam gelu ſtringitur. Licet ergo aqua ex ſe frigiditatem ſummam poſtulet, non eſt tamen natura ſua congelata, quia frigiditas non puram aquam, ſed exhalationi terrea ſubtili mixtam congelat.

V. Diſtinguendum eſt inter aquam ſecundum nativam ſuam qualitatem, & inter aquam ſecundum adventitiam qualitatem conſideratam. Piſces non poſſent eſſe in aqua, ſi hæc in ſuo nativo temperamento relinqueretur. *Vel dicendum*: Si ideo aqua non eſt elementum frigidiſſimum, quia piſces in ea vivunt: ergo etiam terra non eſt elementum frigidiſſimum, quia in terra quædam quoque animantia vivunt.

VI. Diſtinguendum eſt inter cauſam per ſe, & inter cauſam per accidens. Si motus eſſet cauſa per ſe caloris, & quidem proxima, tunc immobilitas eſſet cauſa frigoris. Jam vero motus eſt cauſa caloris per accidens. Licet ergo terra ſit immobilis, non tamen inde ſequitur, quod ſit frigidiſſima.

Quæſtio XVII.

An terra ſit rotunda? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Elementa de ſe & ex propria ſua natura non vendicant ſibi certam figuram, ſed quatenus ſunt partes hujus univerſi habent figuram rotundam.

II. Diſtinguendum eſt inter rotunditatem mathematice ſeu adcuratiſſime ſumtam, ſic ut omnes lineæ à centro ad circumferentiam ductæ ſint æquales; & inter rotunditatem quoad ſenſum. Terra eſt rotunda non mathematice, quia in ſe continet montes & multas inæqualitates; ſed, quoad ſenſum, id eſt, tali modo, ut ſi quis eam è regione ſuperiori intueretur ſecundum ejus ſuperficiem continentem & ambientem, eam videret & diceret eſſe rotundæ figuræ. Quemadmodum enim tubercula in pomis aliquibus conſpicua, illis rotunditates ſuas non adimunt: ita montes, quantumvis vaſti, non impediunt, quo minus terra phyſice & quoad ſenſum ſit ac dicatur rotunda.

III. Terra vere interſecat Solem circulariter, ſeu in figuram arcus, ſed à nobis non ſic conſpicitur, quia nobis terra major Sole videtur, & ſic ſolum unam partem terræ interſecare; quæ etſi in ſe habeat altiſſimos montes, & profundiſſimas valles, tamen plana videtur, quia reſpectu tantæ molis fere nihil eſt, & terra ad cœlum comparata ſicut punctum ſe habet, unde non poteſt nobis impedire viſionem Solis, niſi per accidens, & ex defectu potentiæ.

IV. Non requiritur in terra figura cubica ad ejus ſtabilitatem ſeu conſiſtentiam,

ſed ad hanc ſufficit, quod terra conſtituta eſt in loco ſuo proprio, ex quo ipſo evenit, ut quamcumque habeat figuram loco non dimoveatur.

V. Terra videtur plana propter immenſam ipſius molem; ex maximo enim circulo ſi quis exiguam tantum partem capiat, videbitur illi facere rectam lineam, licet imperceptibiliter incurvetur.

VI. Diſtinguendum eſt inter motum in proprio loco; & inter motum extra proprium locum. Motus in proprio loco arguit figuram; non vero motus extra proprium locum. Quando igitur terra tendens ad proprium locum non movetur motu circulari, ſed motu recto deorſum, ille motus fit extra proprium locum; ideo ex eo non poteſt colligi, quod terra non habeat figuram rotundam.

Quæſtio XVIII.

An terra cœlo comparata inſtar puncti ſe habeat? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quando dicitur, quod terra reſpectu cœli ſe habeat ut punctum, non intelligatur Phyſice & naturaliter eſſe punctum indiviſibile, cum vere ſit corpus trinam dimenſionem habens; ſed habere ſe inſtar puncti idem eſt ac habere inſenſibilem magnitudinem, non abſolute ſed comparate, nempe reſpectu cœli: *Id eſt*: tanta eſt magnitudo cœlorum, ut ſi comparemus ei terræ magnitudinem, terra videatur eſſe veluti punctum; ſicut granum arenæ eſt veluti punctum indiviſibile comparatum cum magno ædificio.

II. Terra comparatur *vel* cum firmamento, aliiſque orbibus ſuperioribus: *vel* comparatur cum orbibus inferioribus: Terra eſt inſtar puncti ſcilicet reſpectu firmamenti aliorumque orbium ſuperiorum, quia ſi cum inferioribus orbibus comparatio fiat, non eodem pacto ſe habet terra ad omnes. Inprimis enim reſpectu orbis Lunæ notabilem obtinet quantitatem.

III. Id quod de terra comparatione cœli dicitur, enunciatum quoque de globo, qui ex aqua & terra conſtat.

Sectio Secunda.

Quæſtio I.

An ſint quatuor primæ qualitates elementares? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quatuor hæ qualitates, *calor, frigus, humor, & ſiccitas* non ſunt abſolute primæ exiſtimandæ, ſed primæ inter corporeas & ſenſibiles, ut excludantur qualitates ſpirituales, & quæ non cadunt ſub ſenſum: Item ſunt primæ inter eas, quæ corporibus elementariis inſitæ ac peculiares ſunt, ut removeatur lux, figura, & occulta virtus atque influxus, per quem corpora cœleſtia in ſublunarem mundum agunt, & denique omnia, quæ tam corporibus diſſolubilibus, quam indiſſolubilibus communia ſunt.

II. Omnes aliæ qualitates, quæ vel elementis, vel concretis ex elementis conveniunt, his qualitatibus ſunt poſteriores, ideoque merito hæ dicuntur primæ inter elementares.

III. Potentiæ vitales non poſſunt dici primæ qualitates, quia præſupponunt in ſubjecto commixtionem & temperamentum

tum primarum qualitatum tanquam diſpoſitiones neceſſarias, ut in eo recipiantur: Nam potentiæ vitales, ut vegetativa, generativa, & loco-motiva, atque etiam potentiæ ſenſitivæ non poſſunt recipi, niſi in organo vel parte corporis, aut in toto corpore talis temperamenti, ut debito modo poſſint ſuas operationes exercere: quare ordine naturæ, ſaltem in genere cauſæ materialis, præſupponunt qualitates primas; ſed quia ab eis non procedunt tanquam à cauſa efficiente, non dicuntur qualitates ſecundæ.

IV. In elementis, præter quatuor vulgatas qualitates, non dantur qualitates virtuales; quamvis in miſtis corporibus inſint, quæ reſultant ex varia commixtione quatuor primarum qualitatum.

V. Aliqua qualitas dupliciter poteſt dici prima. 1. Perfectione, quia eſt aliis perfectior. 2. Cauſalitate, quia aliarum qualitatum eſt cauſa: Et hoc ſecundo modo quatuor qualitates dicuntur primæ, quia ab iſtis cæteræ ſenſibiles & corporales cauſantur.

VI. Non ſequitur; Motus localis prior eſt motu alterationis: ergo etiam ejus principia, nempe gravitas & levitas priora erunt quatuor primis qualitatibus, quæ ſunt principia motus alterationis. Nam motus localis ſecundum *Ariſtotelem lib.* 8. *phyſ. c.* 7. eſt prior motu alterationis, ſi ille in genere ſumatur, ut etiam cœleſtem lationem, quæ omnem antecedit alterationem, complectitur; ſi vero in ſpecie conſideretur, ut ſolum motum localem elementorum comprehendit, non eſt prior alteratione.

VII. Quamvis gravitas & levitas ſint cauſa motus, & motus ſit cauſa caloris, non tamen gravitas & levitas ſunt cauſa caloris, quia motus non eſt cauſa per ſe caloris, ſed tantum per accidens: Ideoque gravitas & levitas, quæ dicuntur cauſæ motus, ſunt tantum cauſæ alicujus cauſæ per accidens, & non per ſe caloris.

VIII. Ut calor ſit prima qualitas ſufficit, quod à nulla alia qualitate alterativa corporibus ſublunaribus peculiari oriatur, quod certe verum eſt, etſi à motu & luce proficiſcuntur, quocunque modo id fiat, ſive per ſe, ſive per accidens, quia motus non eſt qualitas; lux vero, etſi ſit qualitas, non eſt tamen peculiaris qualitas ſublunaribus corporibus, ſed per omnes cœleſtes globos diffuſa.

IX. Siccitas producitur à calore, & humor à frigore non per ſe, ſed per accidens, quatenus ſcilicet calor reſolvendo humidiores partes in vapores, ſiccas relinquit; & frigus uniendo humidiores cum ſiccis, impedit ne in exhalationem abeant. Ergo per accidens calor & frigus exſiccant & humectant, per ſe vero calefaciunt & infrigidant: Unde calor & frigus ſunt diſtinctæ qualitates à ſiccitate & humiditate.

Quæſtio II.

An Ariſtoteles lib. 2. *de gen: & cor. c.* 2. *quatuor primas qualitates recte definierit?* Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Non definiuntur hæ quatuor qualitates per proprias & internas actiones, e. g. calidum per actum humectandi, &c. 1. *Quia* definitio debet definitum tanquam obſcurum declarare, quod ſane non fieret, ſi definirentur qualitates per internas actiones, nemo enim ignorat calorem calefacere. 2. *Quia* elementa conſiderantur hic quatenus ſunt principia corporis miſti: er-

go etiam qualitates elementorum definiuntur per actiones, quas edunt in ſolis miſtis,

II. Per *homogenea* in definitione caloris intelligi debent non ſolum quæ ſunt ejuſdem ſpeciei, ſed quæ ſimilem habent temperiem, & in unam naturam converti poſſunt, cum in concoctione diverſa alimenta in eandem chyli naturam coeant, & in eodem vaſe pix & cera liquefacta vi caloris ſimul admiſceantur & congregentur. Sic per *heterogenea* intelliguntur non tantum quæ ſunt diverſæ ſpeciei, ſed etiam quæ diverſi temperamenti, nec in unam naturam redigi poſſunt.

III. Quemadmodum interdum calor per accidens heterogenea congregat; ut quando lumen & paleæ luto permiſtæ vi caloris ita conſtringuntur & indureſcunt, ut ſeparari nequeant, quia calor partes tenuiores in luto aqua madefacto in halitus reſolvit atque extrahit: Sic etiam per accidens frigus heterogenea diſgregat; qua ratione lacrymæ per frigus intenſum hyberno tempore ex oculis exprimuntur, quod fit propter lacrymarum tenuitatem, quod non tam cum cæteris craſſis corporibus conſtringantur, quam exprimantur atque à craſſis elabantur.

IV. Aliquando calor diſgregat res homogeneas, ſed etiam per accidens, corrumpendo cujuſque temperaturam: ut, vas cum rumpitur calore nimio, quem ferre non poteſt, quod ſi poſſet liquari vas, omnes ejus partes evaderent continuæ. Quando ergo *Ariſtoteles* dicit, calorem congregare ea quæ ſunt ejuſdem generis, intelligit, quando habent diſpoſitionem ut poſſint congregari: *Actiones* enim recipiuntur in ſubjectis, ſecundum eorum diſpoſitionem & naturam.

V. Saxa frigore dirumpuntur non per ſe, ſed per accidens, quatenus ipſorum partes nimis conſtringuntur frigore, & ideo dum ſe anguſtius coarctant, coguntur diſſociari.

VI. Diſtinguendum eſt inter contrariorum effectus primarios, & inter ſecundarios. Contraria habent contrarios effectus ſuos primos, unde calefacere tanquam effectus caloris contradicit infrigidare ceu effectui frigoris: in ſecundariis autem poſſunt convenire; ſic calidum & frigidum conveniunt in actione congregandi ſecundum aliam atque aliam rationem.

VII. Ignis non facile circumſcribitur termino alieno, nempe continentis, quia corpora continentia ob agendi acrimoniam abſumit; imo, ſi undique alieno termino cohibeatur, perit, ut in furno undique obcluſo.

VIII. Glacies, licet ſit humida, facile tamen continetur termino proprio, quia glacies habet etiam ſiccitatem aliquam admixtam ratione cujuſdam terrenæ concretionis, & ideo ratione illius ſiccitatis proprio termino cohibetur.

Quæſtio III.

An ſymbolica elementa in ſeſe facilius tranſmutentur? Affirm.

Ubi erit facilior corruptio, ibi erit facilior tranſmutatio; quia corruptio unius eſt alterius generatio. Atqui inter ſymbola elementa eſt facilior corruptio: cum contrarium non inveniat tantam reſiſtentiam ad corrumpendum, ſicut in eo, quod ſibi per duas qualitates reſiſtit, id eſt in non ſymbolo. Ergo inter ſymbola elementa erit facilior tranſmutatio.

OBSERVATIONES.

I. Elementa ſymbolica dicuntur, quæ habent qualitatem ſimilem, ſeu quæ in una qualitate conveniunt; ex. gr. *ignis & terra* ſunt elementa ſymbolica, quia habent qualitatem ſimilem, nempe ſiccitatem: *aqua & ignis* ſunt elementa non ſymbolica ſive aſymbola, quia nullam habent qualitatem ſimilem.

II. Facilius tranſmutari in hac quæſtione non idem ſignificat ac pauciora in conflictu amitti, ſed idem eſt ac celerius converti.

III. Inter elementa ſymbolica quæ qualitatem paſſivam, ſc. ſiccitatem vel humiditatem, habent communem, facilior erit tranſmutatio, quam inter elementa, quæ qualitatem activam, ſc. calorem vel frigiditatem, habent communem.

IV. Eſt quidem eadem proportio unius ad unum, quæ eſt duorum ad duo, ſcilicet cæteris paribus; id eſt, quando tantam proportionem & convenientiam habent duo ad duo, quam habet unum ad unum: Cum vero in ſymbolis ſit major proportio, quam in non ſymbolis, igitur non tanta erit difficultas in ſymbolis propter unam qualitatem corrumpendam, quanta in non ſymbolis propter duas.

V. Dum dicimus ſymbola facilius tranſmutari, hoc intelligimus, ſi cætera ſint paria; ſi enim non eſſent omnia paria, poſſet inter non ſymbola facilior eſſe tranſmutatio, ut ſi materia iſtorum non eſſet æqualis, impedimenta ex parte ſymbolicorum per accidens majora, & ſimilia: Hinc videmus guttam aquæ citius abſumi à magno igne quam partem parvam terræ, quia terra, ſub qua multum eſt materiæ, magis reſiſtit quam gutta aquæ, quæ facilius conſumitur. Item aquæ portiuncula, quæ ob ſuam exiguitatem parum reſiſtit, celerius in ignem abit, quam magna aeris portio: cum tamen ignis & aqua inter non ſymbolica, aer & ignis inter ſymbolica numerentur. Sed hoc ex accidente evenit, ut patet.

VI. Diſtinguendum eſt inter actionem majorem, & inter actionem faciliorem. Ubi eſt contrarietas, ibi quidem major eſt actio, quia contraria reagunt; non vero ibi eſt etiam facilior actio, quia facilitas tranſmutationis non eſt repoſita in contrarietate, ſed in minori reſiſtentia. Quamvis igitur non ſymbola ſint magis contraria quam ſymbola, cum opponantur in utraque qualitate, tamen ex eo non poteſt colligi quod ſit facilior tranſmutatio.

Quæſtio IV.

An qualitates elementorum ſymbolicæ differant ſpecie? Negat.

Quæcunque diſtinguuntur ſpecie ſe mutuo non intendunt: quia intenſio qualitatum fit additione graduum ejuſdem ſpeciei, ex quibus una totalis conſurgit. Qualitates ſymbolicæ ſe mutuo intendunt & augent: Calor enim ignis intendit calorem aeris, & frigus aquæ augetur à frigiditate terræ. Ergo qualitates ſymbolicæ non diſtinguuntur ſpecie.

OBSERVATIONES.

I. Symbolicæ qualitates dicuntur, quæ ſub eodem nomine pluribus elementis inſunt: ut, calor aeri & igni, humiditas aquæ & aeri, ſiccitas terræ & igni, frigiditas terræ & aquæ.

II. Quamvis elementa ſpecie diſtinguantur, non tamen eorum qualitates, v.g. calor ignis & calor aeris, etiam ſpecie differunt: Nam cycnus & nix ſpecie diſtinguuntur

guuntur, & tamen una eſt horum albedo ſecundum ſpeciem, unde diverſitas ſubjectorum eſt materialis, & non formalis & ſpecifica.

III. Diſtinguendum eſt inter rerum ſpecie diſtinctarum proprietates quarti modi & reciprocas, quæ ſpecie diſtinguuntur; & inter rerum ſpecie diſtinctarum proprietates ſecundi modi & non reciprocas: quales ſunt ſymbolicæ illæ qualitates reſpectu eorum elementorum ſpecie differentium quibus inſunt. Non enim v. g. calor eſt proprietas ignis reciproca, & quarti modi, ſed tantum ſecundi; qui modus proprii eſt improprius, & ideo etiam poteſt aeri convenire: reciproca vero proprietas ignis (*& idem judicium de aliis elementis*) eſt combinatio duarum qualitatum ſiccitatis & caloris, quæ in nullo alio elemento reperitur.

IV. Eſt quidem ſiccitas in elemento terræ conjuncta cum denſitate extrema; in elemento vero ignis cum raritate ſumma: ex eo tamen non ſequitur, quod ſiccitas ignis & terræ differant ſpecie; alioqui albedo in pomo amaro, & in lacte dulci diſtinguerentur ſpecie. *Deinde*, raritas in igni non provenit ex ſola ſiccitate, ſed ex calore ſummo cum ſiccitate dominante; quæ complicatio cum non conveniat terræ, nihil mirum ſi tantam denſitatem obtineat, ignis autem tantam raritatem; quod ſimiliter quoad levitatem & gravitatem accidit.

V. Diſtinguendum eſt inter actionem immediatam, à qua ſpecifica convenientia qualitatum petenda; & inter actionem mediatam. Humiditas aerea & aquea habet eamdem ſpecie actionem immediatam, quæ eſt humectatio, licet non eamdem actionem mediatam, nec eumdem ſpecie effectum vendicet; nam humiditas aquea exſtinguit ignem, aerea fovet nutritque, ut videre licet in oleo & cera. Conſervat itaque humiditas aerea ignem, non per ſe dumtaxat ac vi ſua, ſed ob pinguedinem: aqua vero etiam præcalida & fervens, igni ſuperinjecta, eum ob ſuam craſſitudinem ſuffocat, removendo aerem, ſine cujus adpulſu & ventilatione neque flamma nec alius quivis ignis conſervari poteſt.

VI. Calor ignis non differt ſpecie à calore aeris, quamvis ille non poſſit eſſe cum ſummo humido, quemadmodum hic; id enim eſt propter intenſionem majorem vel minorem, non tamen ob differentiam ſpecificam: Sicut calor ut ſex non poteſt eſſe cum frigiditate ut quinque, at calor ut tria poteſt; non tamen ob id colligitur calorem ut quinque, & calorem ut tria ſpecie differre. Compatitur igitur caliditas aeris ſecum humiditatem, quia non eſt in ſummo caliditatis gradu, ſicut caliditas ignis.

VII. Calor elementaris non differt ſpecie ab animali & cœleſti. Nam tactus, qui tactilium qualitatum, de quarum numero eſt calor, optimus judex eſt, aliam differentiam non agnoſcit inter omnes calores, à quocunque proficiſcantur, quam accidentariam penes exceſſum & defectum, ſeu majus & minus, quæ ſpeciem non mutant, ſed accidentario tantum diſcriminant.

Quæſtio V.

An qualitates primæ ſint elementorum formæ ſubſtantiales? Negat.

I. Quod uni eſt ſubſtantia, alteri non eſt accidens. At qualitates mixtis ſunt accidentia.

accidentia. Ergo elementis non ſunt ſubſtantiæ.

II. Nulla forma ſubſtantialis eſt per ſeſe ſenſibilis tactu. Qualitates ſunt per ſe ſenſibiles tactu. Ergo non ſunt formæ ſubſtantiales.

III. Subſtantiæ non ſunt ſibi invicem contrariæ. Qualitates ſunt ſibi invicem contrariæ. Ergo qualitates non ſunt formæ ſubſtantiales.

OBSERVATIONES.

I. Corpus dupliciter conſiderari poteſt: 1. Ut eſt ſubſtantia compoſita ex materia & forma ſubſtantiali. 2. Ut eſt corpus ſenſibile: & hoc ſecundo modo *Ariſt. lib.* 2. *de gen. & cor. c.* 2. *t.* 7. dicit, primas qualitates eſſe principia corporis ſenſibilis, ut ſenſibile eſt, & eſſe formas accidentales corpus ſenſibile qualificantes.

II. Diſtinguendum eſt inter differentias primas, eſſentiales, & maxime proprias; & inter differentias ſecundas, & accidentales. Qualitates primæ ſunt elementorum differentiæ, non primæ, eſſentiales, & maxime propriæ, ſed ſecundæ, & accidentales, nobis ſcilicet notæ, quia ignoramus intrinſecas differentias, & ita per notiores explicamus: Quando enim differentiæ rerum occultæ ſunt, accidentia illis maxime conjuncta pro illis ſumuntur.

III. Elementa in ſua ſubſtantia non ſunt contraria, ſicut nec aliæ ſubſtantiæ inter ſe, ſed ratione ſuarum qualitatum. Poſtquam enim *Ariſt. l.* 2. *de gen. & cor. c.* 8. *t.* 49. dixit, *elementa eſſe contraria*, ſtatim declaravit dicens, *prout contingit ſubſtantiam ſubſtantiæ contrariam eſſe*; ac ſi dixiſſet, illa contrarietas eſt in elementis, quæ ſubſtantiis permiſſa eſt, ſcilicet ſecundum ſuas qualitates.

IV. Quamvis ablatis qualitatibus elementa ipſa auferantur, & poſitis ponantur, non tamen qualitates ſunt formæ elementorum ſubſtantiales, quia etiam propriæ paſſiones inſeparabiliter inhærent ſubſtantiæ ſuæ propriæ. Ablato igitur calore aufertur ignis, non primo, ſed quia calor ablatus aufert ipſam formam. Et hoc idem dicatur de aliis elementorum qualitatibus.

V. Diſtinguendum eſt inter agens, ſive principium motus primum, & principale; & inter principium motus ſecundum, quod dicitur inſtrumentale, & ſecundarium, ut ſunt primæ qualitates, & hoc poteſt eſſe accidens. Præcipuæ elementorum actiones oriuntur à primis qualitatibus, tanquam ab inſtrumentis formarum ſubſtantialium, principalius vero ab ipſis formis, quas oportet à qualitatibus diſtinctas eſſe.

VI. Eſſentia elementorum cognoſcitur quidem à qualitatibus tanquam à poſteriori, ipſæ autem non largiuntur eſſentiam elementis, ſed proxime ab ipſa fluunt.

Quæſtio VI.

An actio ſit in agente, an vero in patiente? Negat. prius, & Affirm. Poſterius.

I. In quo ſubjective eſt terminus actionis, in eo ſubjective eſt ipſa actio. Sed terminus actionis eſt in patiente: ex. gr. cum ignis calefacit aquam, calor productus, qui eſt terminus calefactionis, non eſt in igne calefaciente, ſed in aqua. Ergo etiam ipſa actio eſt in patiente.

II. Si actio tranſiens eſſet in agente, agens per eam mutaretur. Sed conſequens eſt falſum. Ergo & antecedens. *Conſequentia*

quamvis probatur præſupponendo agens actione tranſeunte aliquando agere, aliquando non; quod patet in magnete, qui aliquando trahit ferrum, aliquando non. Ponatur igitur agens antea non egiſſe jam autem agere, certum eſt ipſum eſſe mutatum, ſi in eo eſt actio, quia illud mutatur, in quo jam eſt aliquid quod prius in eo non fuit.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter actionem immanentem, quales ſunt volitiones & cognitiones; & inter actionem tranſeuntem. Non eſt hæc quæſtio de actione immanente, quæ non eſt extra ſuum principium effectivum: ſed tantum quæritur de actione tranſeunte, per quam fit mutatio ſubjecti exterioris.

II. Duplex eſt forma denominans: una denominans intrinſece, alia vero denominans extrinſece. Forma quæ denominat intrinſece ſubjectum, eſt in eo tanquam in ſubjecto; quemadmodum albedo, quæ denominat parietatem intrinſece album, eſt in pariete tanquam in ſubjecto: Forma vero quæ denominat ſubjectum aliquod extrinſece, minime in ſubjecto denominato continetur; quemadmodum locus denominat rem locatam extrinſece, qui quidem non eſt in illa, ſed in corpore locante. Hujuſque generis eſt actio, quæ denominat agens extrinſeca denominatione, cum tamen non ſit in agente, ſed in patiente.

III. Diſtinguendum eſt inter principium actionis, & inter ſubjectum. Cujus eſt potentia, illius etiam eſt actio, ſcilicet tanquam principii à quo fluit, quia actio fluit à ſubjecto habente potentiam agendi: Illius vero cujus eſt potentia agendi non eſt actio, ſcilicet tanquam ſubjecti, ita ut in ſubjecto in quo eſt potentia debeat etiam eſſe actio: Sic potentia creandi eſt in Deo, in quo tamen non eſt creatio.

IV. Actio immanens eſt perfectio agentis; actio vero tranſiens non eſt perfectio agentis, ſed patientis. Si enim actio tranſiens eſſet perfectio agentis, agens per eam perficeretur, & ſic mutaretur, quod eſt abſurdum.

V. Illud, in quo eſt actio ſub ratione actionis, denominatur agens: In quo vero eſt ſub ratione paſſionis, illud non debet denominari agens. Et ita quamvis actio ſit in patiente, non tamen dicitur patiens agere, quia non eſt in eo ſub ratione actionis, ſed ſub ratione paſſionis: non enim eſt in patiente ut fluit ab agente, hæc enim eſt propria ratio actionis, ut actio eſt; ſed ut recipitur in patiente, quæ eſt peculiaris ratio paſſionis.

VI. Non ſequitur, nulla paſſio eſt in agente, quatenus eſt agens: Ergo nec ulla actio eſt in patiente, quatenus eſt patiens: quia de ratione patientis eſt ut aliquid in ſe recipiat, & ut ipſi aliquid inſit; ſed de ratione agentis eſt, non ut ipſi aliquid inſit, ſed ut ab eo aliquid fit.

VII. Diſtinguendum eſt inter effectum ſecundum eſſe & denominationem, quemadmodum album eſt effectus albedinis; & inter effectum ſecundum denominationem, non tamen ſecundum eſſe, quemadmodum veſtitum eſſe eſt effectus veſtium, & eſſe locatum eſt effectus loci. In ſubjecto in quo eſt effectus ſecundum eſſentiam & denominationem reperiri etiam debet forma denominans, non tamen eſt neceſſe, ut in ſubjecto, in quo eſt aliquis effectus ſecundum ſolam denominationem, ſit etiam forma denominans. Licet igitur agere, quod eſt effectus agentis ſit in agente, non tamen etiam actio, quæ eſt forma denomi-

nominata, in ipſa reperitur, quia agere eſt effectus agentis ſecundum ſolam denominationem.

VIII. Actio illa, qua plura ligna ab uno igne incenduntur, ſumi poteſt dupliciter; 1. Ut fluit ab igne, 2. Ut recipitur in lignis. Primo modo actio illa eſt una numero, quia fluit ab uno igne numero: Secundo modo non eſt una numero, ſed multiplex, quia ligna, quæ ſunt ſubjecta, ſunt multa numero. Unde quamvis actio ſit in paſſo, non tamen inde ſequitur, idem accidens numero eſſe in diverſis ſubjectis.

IX. Quamvis in eodem ſubjecto, in quo eſt relatio, ſit etiam fundamentum illius, non tamen ex eo poteſt colligi, quod actio ſit in agente; quia fundamentum relationis in agente non eſt actio, ſed vis & facultas agendi, actio enim tantum eſt modus quidam, ſive conditio ſine qua non; facultas vero ſive vis agendi in agente, ſicut & ipſa relatio, reperitur.

Quæſtio VII.

An inter agens & patiens detur actio reciproca? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Dicitur hic agens agendo pati, cum ſic agit in paſſum, ut etiam paſſum agat in ipſum, & hæc paſſi actio reactio eſt: v. g. aquam calefacit manus calida, ita ut aqua, quæ patitur, frigefaciat manum, tunc manus agens repatiatur.

II. Hæc quæſtio non de qualibet actione, ſed de phyſica, atque ea præſertim quæ in quatuor primis qualitatibus verſatur, intelligi debet. Excluduntur ergo res ſpirituales; cum enim illæ non agant actione tranſeunte, ſed immanente tantum, una non poteſt in aliam agere, nec una ab alia pati, & ſic in illis reactio & repaſſio non reperiuntur.

III. Duplex eſt reactio: Una quæ fit per contrarias qualitates; ut, ſi ignis per calorem agit in aquam, & viciſſim aqua per frigiditatem in ignem: Altera eſt ſecundum qualitates non contrarias, ſed tantum diverſas; ut, ſi ignis ageret in aquam per calorem, & aqua in ignem per humiditatem. Quæſtio hæc intelligatur non tantum de poſteriori, ſed etiam de priori reactione.

IV. Diſtinguendum eſt inter actionem inchoatam & imperfectam, qua agens paſſam non totum immutat, ſed ſaltem labefactat, atque aliquem qualitatis gradum ipſi imprimit; & inter actionem perfectam & completam, qua agens omnino ſibi ſimile patiens reddit. In priori actione ſemper agens repatitur in agendo, & patiens contrarium reagit in agens, modo ſit in debita diſtantia & quantitate, & etiam fiat actio per contactum corporeum: In poſteriori vero actione non ita datur reactio, nihil enim aliquid perfecte poteſt deſtruere, & ſimul ab eodem deſtrui.

V. Unum & idem in reactione eſt fortius & debilius, ſed diverſo reſpectu; fortius in agendo, & infirmius in reſiſtendo: v. g. Si calidum ut quatuor agens in frigidum pariter ut quatuor, ab ipſo frigido repateretur, frigido diceretur fortius in agendo, quia revera in ipſum ageret per qualitatem activiorem nempe calorem; infirmius tamen in reſiſtendo, quia qualitas frigidi nempe frigus majoris eſt efficacitatis ad reſiſtendum, quam qualitas calidi nempe calor.

VI. Quamvis detur actio reciproca, nihilominus tamen agens poteſt ſibi aſſimilare paſſum, fortius enim agens progreſſu,

greſſu temporis ita debilitabit & franget vires inferioris, ut amplius reagere non poſſit, ſed ſubcumbat, omninoque ſuperetur.

VII. Diſtinguendum eſt inter motum localem, & inter motum alterationis. Licet non omne quod aliud loco movet, ab eo moveatur, ut patet in magnete adtrahente ad ſe ferrum, & in eo qui lapidem dejicit, aut jaculum intorquet; non tamen inde ſequitur, quod nulla detur reactio in alterabilibus, ubi eſt reſiſtentia & contradictio qualitatum. Diſpar igitur eſt ratio in motu locali, & in alteratione, quia reſiſtentia motus localis non eſt activa, non enim reagit gravitas vel levitas in agens; at reſiſtentia in alteratione, quæ hoc loco intelligitur, eſt activa, ſcilicet qualitas contraria.

Quæſtio VIII.

An alteratio ſit nobiliſſima motus ſpecies? Affirm.

Cujuſcunque motus terminus ad quem eſt nobilior aliorum motuum terminis, ille motus etiam eſt nobilior. Alterationis terminus ad quem, qui eſt qualitas, eſt nobilior aliorum motuum terminis: *Nam* qualitas præſtat tum quantitati quæ eſt terminus augmentationis; tum ubi, quod eſt terminus lationis. Ergo etiam alteratio eſt nobilior reliquis motibus.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum *motus* hac in quæſtione ſumitur ſtricte, ita ut generatio non ſit motus: Si vero late loquendo generationem etiam vocari velimus ſpeciem motus, tum ſane generatio nobilior eſſet alteratione; cum generationis terminus ſit ſubſtantia, alterationis vero ſolum accidens.

II. Alteratio dupliciter poteſt comparari cum latione ſive motu locali: Primo, ratione termini; & ſic alteratio eſt nobilior motu locali, quia qualitas, quæ eſt terminus, eſt nobilior quam ubi. Secundo ratione mobilis; & ſic alteratio eſt imperfectior quam latio, 1. Ratione univerſalitatis, quia motus localis convenit corruptibilibus & incorruptibilibus, ſcil. corporibus cœleſtibus; motus vero alterationis competit tantum corruptibilibus rebus: 2, Ratione majoris uniformitatis & invariabilitatis, quia in motu locali ſolum diverſa ubi adquiruntur; in motu alterationis vero adquiritur nova forma, vel novus modus formæ: Et hoc modo *Ariſtot. l.* 8. *phyſ. c.* 7. motum localem inter omnes ſpecies motus primatum obtinere dixit.

III. Diſtinguendum eſt inter munus ſuſtentandi, & inter munus operandi. Quamvis quantitas quoad ſuſtentandi officium propinquior ſit ſubſtantiæ quam qualitas, non tamen quantitas ſive motus ad quantitatem eſt præſtantior qualitate ſive motu ad qualitatem, quia aliud eſt munus, cujus merito qualitas ſubſtantiæ vicinior evadit, nimirum operationes exſequi; ſiquidem qualitas eſt principium immediatum operandi, quantitas vero nullam agendi vim obtinet. Conſtat autem præſtantius quid eſſe operari, quam ſuſtentare more ſubjecti; illud enim actum, hoc vero potentiam denotat.

IV. Licet enim quantitas poſſit dici ſequi formam, quoad modum ſeu præſcriptionem menſuræ, tamen ſi abſolute ſpectetur quantitas, dicitur ſequi materiam, qualitas vero ſequitur formam, ſcilicet in operando, & iſta eſt propria conſecutio formæ. Ergo quantitas non eſt judicanda nobilior qualitate.

V. Mo-

V. Motus localis circularis ab *Ariſt. l.* 8. *phyſ. t.* 76. dicitur menſura aliorum motuum, ſcilicet cauſalitate, uniformitate, & duratione, & his modis motus localis circularis aliis motibus præſtat: Sed ratione termini non eſt nobilior alteratione.

Quæſtio IX.

An detur ſubſtantialis generatio? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Negandum eſt, quod res naturales ſint ſubſtantiæ ſimplices, vel quod uno tantum ſimplici principio conſtent, quia experientia conſtat, proprias paſſiones & operationes rei naturalis, quæ à forma & ſubſtantia ejus tanquam à radice procedunt, prorſus deficere, & ex conſequenti deficere formam ſubſtantialem: Aliquid tamen ejuſdem ſubſtantiæ remanet, quod eſt materia ſub alia nova forma: Ergo res naturales duobus principiis, nempe materia & forma conſtant, & ideo ſunt generabiles & corruptibiles.

II. Licet materia non producatur de novo, ex eo tamen non ſequitur, quod etjam res non generentur, quia totum non ideo dicitur produci de novo, quod omnes ejus partes de novo producantur, ſufficit enim per earum unionem incipere eſſe illud compoſitum, quod antea non exſiſtebat: *Imo*, ſi nulla pars producatur de novo, nihilominus tamen poteſt produci totum, quia totum eſt ſubſtantia illa completa quæ reſultat ex ſubſtantiali unione partium, de qua verum eſt, quod ante unionem non erat, licet eſſent omnes partes, ex quarum unione reſultat.

III. Non ens ſimpliciter ſumitur dupliciter: 1. Ut eſt negatio totius entitatis, & tunc idem eſt ac nihil, quia negat abſolute tam ens in actu, quam potentia: & hoc pacto negari debet ſubſtantiam, quæ eſt ens ſimpliciter, fieri ex non ente ſimpliciter, quia ex non ente ſeu nihilo nihil fit. 2. Ut ſolum negat ens in actu: & ita concedendum eſt, ſubſtantiam ſimpliciter fieri ex non ente ſimpliciter, hoc eſt, ex non ente in actu, ſed ſolum in potentia, quod eſt materia.

IV. Subſtantia fit per generationem ſecundum eſſentiam & exſiſtentiam: ita quidem ut eſſentia ſit terminus factus, exſiſtentia vero modus ſub quo fit, vel ratione cujus fit extra cauſas. Et quamvis eſſentiæ dicantur æternæ, nihilominus ſubſtantia fit per generationem ſecundum eſſentiam; quia eſſentia dupliciter poteſt ſumi: 1. Secundum connexionem prædicatorum eſſentialium abſtrahentium ab exſiſtentia actuali, imo ab entitate reali extra cauſas. 2. Pro natura reali extra cauſas ex ſuis principiis. Sub prima acceptione perpetuæ ſunt eſſentiæ; ſub ſecunda vero perpetuæ non ſunt, ſed poſſunt de novo produci, atque incipere.

Quæſtio X.

An generatio ſubſtantialis ab Ariſtotele lib. 2. de gen. & co. t. 23. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Vocabulum *totius* in definitione generationis non omnes corporis naturalis partes ſignificat; materia enim prima non corrumpitur: Sed integritatem, abſolutionem, & perfectionem corporis naturalis, in forma ſpecifica conſiſtentem, quæ inde totum adpellatur, quia totam rei eſſenti-

eſſentiam complet & perficit. *Ut enim numeri* ſpecies mutatur unica unitate dempta, ex. gr. ſeptenarius deſinit eſſe ſeptenarius ablata unitate, etſi reliquæ ſex unitates maneant: ita ex interitu ultimæ & ſpecificæ corporis naturalis formæ totum mutari & perire dicitur, etſi forma tantum interierit, corpus adhuc ſuperſit.

II. Illud quod vulgo fertur, *Generationem & corruptionem non eſſe formæ, neque materiæ, ſed compoſiti & totius*, non ita eſt intelligendum, quaſi omnes partes corporis naturalis corrumpantur, vel de novo generentur, materia enim in omni generatione & corruptione ſuperſtes manet; ſed quod ex ultimæ & ſpecificæ formæ mutatione compoſitum ipſum mutetur, novamque denominationem accipiat.

III. Diſtinguendum eſt inter terminum generationis principalem; & inter minus principalem. Principalis eſt compoſitum, ideque tantum proprie dicitur generari: Nam cum generatio tendat ad eſſe rei, id tantum dicetur generari quod per ſe exſiſtit; Forma autem per ſe non exſiſtit, ſed duntaxat compoſitum. Minus præcipuus vero, qui tamen per ſe formaliter ſpeciem tribuit generationi, eſt Forma: ideoque etiam generatio recte definiri poteſt mutatio ad formam.

IV. In nulla ſubſtantiali generatione idem ſubjectum ſenſibile utriuſque formæ, adquiſitæ ſcilicet & deperditæ, manere poteſt: Etſi enim materia prima ſervatur, ipſa tamen ſenſibilis non eſt.

V. Diſtinguendum eſt inter ſenſibile, & ut eſt idem ſubjectum. In generatione poteſt quidem manere aliquod ſenſibile; ex. gr. humiditas in generatione aeris ex aqua manet, aer enim humidus eſt: ſed non manet ſenſibile, ut eſt idem ſubjectum; ſic humiditas, quæ manet, nec formæ aquæ, nec formæ aeris ſubjectum eſt, ſed accidens.

VI. Generatio denominat materiam ſecundum commune nomen mutationis, dicitur enim materia proprie mutari; non eam tamen denominat ſecundum peculiarem notionem ipſius generationis. Nec oportet omne accidens abſolute adpellare ſubjectum cui inhæret, præſertim cum adpellat ſubjectum principale: Sic v. g. Socrates, qui eſt ſubjectum principale generationis, dicitur generari.

Quæſtio XI.

An corruptio ſit dicenda naturalis? Affirm.

Illud quod rei naturam ejuſque principia conſequitur naturale eſt dicendum, Corruptio rei naturam ejuſque principia conſequitur, ſequitur enim rem corruptibilem corruptio: Nam *ſi materiam* ſpectes, ea per corruptionem tanquam medium fertur in formam ſubſtantialem, quia materia undiq; perfectionem, quæ eſt ex varia formarum receptione, adpetit: ſin vero *formam* intueris, eam neceſſario ſequitur corruptio; formæ enim ſunt corruptibiles naturaliter, quia ut materiam informent, certas requirunt diſpoſitiones, quibus amiſſis ſervari amplius non queunt. Ergo corruptio etiam naturalis eſt dicenda.

OBSERVATIONES.

I. Naturale tripliciter ſumitur: 1. Pro eo quod artificiali & ſupernaturali opponitur: & ſic corruptio eſt naturalis reſpectu materiæ ſubjective, reſpectu formæ terminative, & reſpectu compoſiti, non enim corruptio eſt opus artificiale vel ſupernaturale. 2. Pro eo ad quod res ad ſuam

perfe-

perfectionem propendet : Et ſic corruptio eſt naturalis, ſcilicet reſpectu materiæ, quæ formas expetit, ut ſuam perfectionem, quibus non niſi interveniente corruptione potiri poteſt : reſpectu vero formæ & compoſiti corruptio hoc modo non eſt naturalis, quia forma & compoſitum inſitam à natura propenſionem habent ad tuendum perpetuandumque ſuum eſſe, & ideo ad interitum ut ad ſuam perfectionem propendere nequeunt. 3. Pro proprietate ſequente naturam & conditionem rei : Hoc modo corruptio eſt naturalis omnibus compoſitis ex contrariis, quia eorum continua pugna unum fortificat, & aliud debilitat uſque ad interitum & mortem.

II. Id quod alteri propria contrarietate opponitur, ut calor frigori, non eſt eidem naturale : at corruptio non ita opponitur rei intereunti, ſed eatenus ei contraria appellatur, quatenus per illam amittit eſſe, ad quod ingenitam habet propenſionem. Nihil vero obſtat, quo minus id, quod ita adverſarium eſt, naturale eſſe poſſit, ſi naturale ſumatur pro eo quod rei naturam ſequitur.

III. Quæſtio eſt non de morte violenta, quæ per externam vim infertur, & contraria eſt naturali ; ſed de corruptione ab intrinſeco, id eſt, per deficientiam caloris naturalis & humidi radicalis. *Dendum* etiam mors violenta poteſt dici naturalis in ordine ad cauſas, quia naturale eſt animali reſpirare, ſi autem ex. gr. per ſuſpenſionem reſpiratio ſubducatur, oportet animal deficere.

IV. Corruptionem non habere cauſas, bifariam intelligi poteſt : 1. Per ſe, & ſic non habet, ſi formaliter conſideretur, ut eſt non ens. 2. Per aliud, ut eſt privatio eſſe compoſiti, & ſic habet pro cauſa materiali materiam, quæ corruptionem in ſe recipit ; pro efficiente, diſſolventem compoſitum ; pro finali, ut altera res generetur.

V. Diſtinguendum eſt inter id quod natura intendit per ſe ; & inter id quod natura intendit per accidens. Ad corruptionem nulla res tendit per ſe ; cum omnia in bonum ferantur : Per accidens vero natura videtur intendere corruptionem, quatenus intendit novam formam ſuſcipere, materiæque aſpicere, quæ tamen introduci non poteſt, niſi ea, qua informatur, recedat & corrumpatur.

Quæſtio XII.

An unius generatio ſit alterius corruptio ; & contra ? Affirm.

I. Materia prima non poteſt eſſe ſub duabus ultimis formis ſpecificis ſimul ; alias, una res haberet duos actus ſpecificos ſimul, quod eſt impoſſibile. Accedente igitur una forma neceſſe eſt ut altera recedat, atque ita ſemper unius ſubſtantialis compoſiti generatio, cum alterius corruptione conjuncta eſt.

II. Materia non poteſt exiſtere ſine forma ſubſtantiali. Cum igitur corruptio fiat per receſſum formæ à materia, neceſſe eſt, aliam formam accedere, quod eſt generari, atque ſic unius corruptio eſt alterius generatio.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter ſenſum formalem & identicum ; & inter ſenſum qui nexum vel cauſam indicat. Hæc propoſitio, *Unius generatio eſt alterius corruptio*, eſt vera, non in ſenſu formali & identico, generatio enim & corruptio idem eſſe non poſſunt ; ſed in ſenſu, qui nexum vel cauſam indicat τὸ *[illegible]*, generatio unius dicitur

tur corruptio alterius, *vel quia* hæc duo mutuo connexa & complicata ſunt, ita ut alterum ſine altero non detur; *vel quia* unum alterius cauſa eſt, quatenus corruptio ſaltem diſpoſitive cauſat generationem, generatio quodammodo effective corruptionem: quo loquendi modo eclipſis dicitur interjectio terræ inter Solem & Lunam.

II. Hæc quæſtio proprie eſt intelligenda de eo, quod per ſe corrumpitur ac generatur: Hoc autem eſt compoſitum. Quamvis igitur anima hominis non corrumpatur, tamen compoſitum ſive homo ipſe corrumpitur, & ſic generatio cadaveris eſt cum corruptione hominis.

III. Semper corruptio unius formæ ſubſtantialis inducit generationem alterius, quia materia non poteſt exſiſtere ſine forma: Non tamen contra, ſemper generatio unius formæ inducit corruptionem alterius: Cum enim homo moritur, generatur forma cadaveris, non tamen corrumpitur anima, quia eſt immortalis.

IV. Licet anima ſit immortalis, ſecundum quid tamen & improprie in morte corrumpitur, quatenus deſinit eſſe in illo corpore, & non eſt forma actu. Similiter omnes ejus diſpoſitiones corrumpuntur, & potentiæ, quas communes habebat cum corpore, ſicut ſunt potentiæ vegetativæ, & ſenſitivæ. Loquimur enim de forma vel ſecundum ſe, id eſt, ſecundum ſuum eſſe abſolutum; vel ut forma dicitur formaliter, id eſt, quatenus habet actum informandi.

V. Diſtinguendum eſt inter generationem ſubſtantialem, & inter generationem accidentium. Hæc propoſitio, *Unius generatio eſt alterius corruptio*, intelligatur de generatione ſubſtantiali, non vero de productione accidentium. Nam generatio unius accidentis interdum amiſſionem alterius conjunctam habet; ut in primis qualitatibus videre eſt: interdum vero non habet; ut in productione luminis, & aliorum complurium accidentium.

VI. Quando in animalis nutritione cibus deſtruitur, eſt ibi quædam partialis generatio, puta quia nova forma intrat in illam materiæ partem, in qua erat forma cibi præcedens.

VII. Quamvis unius generatio ſit alterius corruptio, non tamen inde ſequitur quod ſemper ſit idem numerus individuorum; quia ex una materia poſſunt produci plures formæ, ut, ex uno cadavere plures vermes, & ex pluribus materiis poteſt fieri informatio unius formæ, ut, dum homo ex multis nutritur, unde non eſt una ratio multiplicationis, & ideo generatio & corruptio ſibi ſuccedunt, ſed non in numero.

Quæſtio XIII.

An elementa ſecundum ſuas formas maneant in mixto? Neg.

I. Si elementa permanent in mixto ſecundum proprias formas ſubſtantiales, vel præter illas habet mixtum aliam ſubſtantialem formam; vel non: Si non habet aliam, ſequitur nullum dari mixtum animatum, quia forma elementorum non ſunt animæ, imo nec mixta corpora diſtingui ſpecie inter ſeſe, neque ab elementis. Si vero dicatur habere aliam formam, ſequitur in ſingulis partibus materiæ dari duplicem ad unius formam, quia forma mixti, quæ datur diſtincta à formis elementorum debet informare totam materiam

teriam elementorum, ut totum corpus ſit mixtum. Ergo debet etiam informare ſingulas partes ejus. Et ſic nullum mixtum eſſet unum per ſe, quia multis formis ſubſtantialibus conſtaret.

II. Elementa, quæ miſcentur, ſuaſque formas ſubſtantiales retinent, aut in eodem ſitu permanent, aut in diverſo. Sed neutrum dici poteſt. Non primum, quia cum quodlibet elementum ſit aliquod corpus, multa in eodem loco & ſimul eſſe poſſent corpora, quod naturaliter fieri nequit: Neque item ſecundum, quia ſi elementa illa ſunt in diverſo ſitu & loco, non omnis pars mixti erit ex illis mixta, quia in qualibet parte non erunt elementa, ſed unum in una, & aliud in alia parte.

OBSERVATIONES.

I. Non ſequitur ubicunque eſt affectio alicujus ſubjecti, ibi etiam eſt ſubjectum: quia in aqua calefacta eſt calor, qui eſt affectio ignis, & tamen ipſe ignis in aqua non eſt: ideoque hæ limitationes adhibendæ ſunt. 1. Ubicunque eſt propria affectio alicujus ſubjecti, ſcilicet eo modo & in eadem perfectione, qua inſidet in ſubjecto ac propria eſt, ibidem etiam eſt ipſum ſubjectum & ſubjecti forma. Affectiones autem ſeu qualitates elementorum inſunt miſtis, non in eo gradu & perfectione qua ſunt propriæ affectiones elementorum, ſed refractæ & ad temperiem redactæ. 2. Ubicunque eſt paſſio alicujus ſubjecti, ibi eſt ipſum ſubjectum, ſcilicet vel materialiter vel formalter. Elementa igitur ſunt in mixtis non formaliter, ſed tantum materialiter.

II. Mixtio dupliciter conſideratur. 1. Præciſe prout non includit prævias alterationes: atque ſic elementa in mixtione non alterantur. 2. Adgregate prout ſimul cum alterationibus præviis ſumitur, atque ſic elementa in mixtione alterantur: cum enim fit mixtio, elementa dividuntur in parvas particulas, & conjunguntur inter ſeſe, poſtmodum mutuo in ſe invicem agunt, qualitates quoque refringunt, ac ob id Ariſtoteles mixtionem definit per unionem *alteratorum*, quia dum mixtio eſt, elementa alterata ſunt, mixtione vero perfecta & finita, mixtum manet: in hoc autem elementa deſtructa ſunt.

III. Diſtinguendum eſt inter mixta conſiderata abſolute, prout conſideratur ipſorum ſubſtantia; & inter mixta conſiderata comparate, reſpectu virtutum & qualitatum elementorum. Si mixta abſolute conſiderantur, æque ſunt ſimplicia ac elementa; ſicut enim elementa ita etiam mixta eſſentialiter ſolum ex materia & forma conſtant: Si vero comparate conſiderantur reſpectu virtutum & qualitatum elementorum, in quæ omne mixtum eſt reſolubile, tunc elementa longe ſunt ſimpliciora mixtis. Corpora igitur mixta dicuntur mixta, non quod formas ſubſtantiales habeant magis compoſitas, ſed quod ex quatuor qualitatibus congruenter adtemperatis conſtent.

IV. Diſtinguendum eſt inter elementi formam; & inter elementi virtutem. Ut mixtum moveatur motu elementi prædominantis, non opus eſt aliquod elementum prædominans ſecundum formam ſuam in mixto eſſe, ſed ſufficit, ut adſit ejus virtus & qualitas, quæ in tali mixto dominatur: Unde etiam mixtum movetur motu quo elementum prædominans movetur.

V. Quando *Ariſt. l. 1. de gen. & cor. c. 10. t. 84.* dicit, *ea quæ miſcentur non interire*, loquitur de corruptione, qua nihil

nihil rei corruptæ manet præter materiam, ſic enim non intereunt elementa, quia remanent ſecundum virtutes & qualitates, licet non ſecundum formas ſubſtantiales.

VI. Cum elementum *l. 5. Metaph. c. 3. t. 4.* definitur *id ex quo quidpiam fit ita ut inſit*, verbum *ineſſe* late ſumendum eſt, nimirum pro ineſſe actu vel potentia. Quod ipſe Ariſtoteles monuit *l. 3. de cælo c. 3. t. 31.* hiſce verbis: *Sit igitur id corporum elementum, in quod cætera dividuntur, in quibus ineſt potentia aut actu.*

Quæſtio XIV.

An temperamentum ſit quinta qualitas à primis diverſa? Negat.

Reliquæ qualitates vel ſuperſtites manent in mixto, vel iis in congreſſu pereuntibus illa quinta nova qualitas tantum viget. At horum neutrum dici poteſt: *Non primum*, quia ſupervacanea tunc erit ejuſmodi quinta qualitas, omnes enim ejus functiones, nempe calefactio, refrigeratio, humectatio, & exſiccatio abunde præſtari poſſunt à quatuor iſtis primis qualitatibus: *Neque etiam alterum* dici poteſt, quia cum una qualitas ſibi ipſi non adverſetur, nulla jam eſſet in genito contrariorum repugnantia, atque ita res viventes non circumferrent ſecum internam cauſam morbi, ſenii, interitus, quod falſum & à communi philoſophorum ſenſu alienum.

OBSERVATIONES.

I. Naturales temperamentorum virtutes in peculiari aliqua qualitate, quæ in ſingulis membris pro cujuſque munere variatur, non conſiſtunt: Nam ſi ventriculi temperamentum ad aliud membrum transferretur, cum iis quæ ventriculum ad concoctionem perficiendam juvare ſolent, cujuſmodi ſunt vicinia cordis, jecoris, lienis & diaphragmatis, id membrum gignendi chyli vim haberet.

II. Diſtinguendum eſt inter formam ſubſtantialem; & inter formas accidentarias. In quolibet compoſito non niſi una forma ſubſtantialis dari poteſt: At nihil obſtat, quo minus plures formæ accidentariæ in eodem ſimul inveniantur, præſertim cum reipſa dari aliunde etiam ratio convincat.

III. Etſi cauſæ adventitiæ aliquantulum intendant minuantve qualitates, quarum moderatione temperamentum continetur; ex. gr. corpus humanum à vini potu, æſtu, balneis, exercitatione incaleſcit vehementius, ſicuti & ex contrariis cauſis refrigeratur: non tamen proinde dici poteſt corpus aliud temperamentum aſſumere, quia ſemotis iis cauſis mox ſe ad priſtinam conſtitutionem revocat, niſi forte earum appulſus acer nimis, & diuturnus ſit, tunc enim contingit ut corpus à proprio temperamento omnino deficiat, & ad aliam habitudinem, quam imperfectum ſervet, traducatur.

IV. Temperamentum dicitur proportio primarum qualitatum; non quod temperamenti eſſe in ipſa proportionis relatione conſiſtat, ſed quia ejuſmodi relationem quaſi connotatam neceſſario importat; ac ſi diceretur temperamentum eſſe primas qualitates ſub certa proportione.

Quæſtio I.

An Anima ſit Accidens? Neg.

Quidquid tanquam pars eſſentialis conſtituit ſubſtantiam, illud eſt ſubſtantia. Anima tanquam pars eſſentialis conſtituit una cum corpore ſubſtantiam, ipſum compoſitum, ſeu corpus animatum. Ergo anima eſt ſubſtantia, & non accidens.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter accidens prædicabile, & inter accidens prædicamentale. Quæſtio præſens intelligitur de accidente prædicamentali, quod opponitur ſubſtantiæ.

II. Quamvis anima inſit corpori, ex eo tamen non ſequitur quod ſit accidens: Accidens enim ita ineſt ſubjecto, ut non ſit pars; anima vero eſt pars, licet non corporis, cui ineſt, tamen alicujus tertii, quod una cum corpore conſtituit, nimirum compoſiti ſeu corporis animati.

III. Diſſoluto temperamento corporis, ſtatim quidem perit animal, quia non poteſt corpus ab anima informari, niſi congrua ad vitam diſpoſitione præditum ſit, ſed ex eo non poteſt colligi, quod anima ſit temperamentum, & per conſequens accidens: Nam quo deficiente ut forma ſubſtantiali, à qua recipit eſſe, moritur animal, illud eſt anima; non vero quo deficiente ut diſpoſitione neceſſaria ad conſervationem formæ in materia, qualis neceſſaria diſpoſitio ex parte corporis eſt temperamentum.

IV. Paſſiones atque operationes diverſæ duobus modis adtribuuntur alicui: *vel* tanquam cauſæ principali & principio à quo procedunt, & hoc eſt anima; *vel tanquam* cauſæ diſponenti materiam, & hoc eſt temperamentum, ex cujus variatione variantur paſſiones, vel diverſæ procedunt, quia variata diſpoſitione, alio modo ſe habet anima in corpore, & variata ratione materiali paſſionis, variatur etiam formalis ratio ejus.

Quæſtio II.

An Anima ab Ariſtotele l. 2. de anima c. 1. t. 6. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Quando *Ariſtoteles l. 2. de anima c. 1. t. 11.* poſt traditam definitionem dicit; *Hoc igitur τύπῳ, id eſt, univerſaliter, ſive in communi de anima determinatum deſcriptumque ſit*: Non ſignificat, quod quodammodo ſolum ſive minus adcurate & perfecte animam deſcripſerit; ſed quod plenius & exquiſitius ſingulæ animæ & earum potentiæ, quæ generali tantum ratione deſcriptæ fuerant, deinde ab ipſo eſſent explicandæ.

II. Vocabulum ἐντελέχειας tripliciter ſumitur: 1. Pro accidentali perfectione ſeu actu imperfecto, quando videlicet res de imperfectione ad perfectionem accidentariam tendit, vel quando habet aliquos perfectionis gradus, & porro jam aliquos adquirit, cujuſmodi ἐντελέχεια motus eſt. 2. Pro operatione, quæ à forma oritur & dicitur actus ſecundus. 3. Pro completa & abſoluta perfectione, quæ ſignificat ipſam formam, & dicitur ἐντελέχεια πρώτη, actus primus. In qua poſteriori ſignificatione hic accipitur.

III. Per vocabulum *corporis phyſici* vel

naturalis excluduntur tum corpora artificialia, quæ anima non informat, & ſi aliquando moventur, principium iſtius motus non eſt internum, ſed externum, videlicet ipſum efficiens; tum formæ ſeparatæ, quæ quidem ἐντελέχειαι primæ ſunt, non vero ἐντελέχειαι corporis, illudque informant. Unde hæc definitio competit neque intelligentiis, cœli (*juxta nonnullorum ſententiam*) motricibus, quæ corpus cœleſte non informant, ſed duntaxat adſiſtunt; neque angelo reſpectu corporis adſumti, quia non eſt actus ſeu forma talis corporis, ſed tantum motor.

IV. Eſſe actum primum corporis, vel illud informare dupliciter ſumi poteſt: 1. Pro actuali exercitio informandi & actuandi, & eſt animæ accidentale, h. e. ad eſſentiam animæ non pertinet. 2. Pro aptitudine ad exercitium illud, quæ ad eſſentiam animæ pertinet, & in definitione intelligitur: Quando enim natura definiti non in ſolo actu, ſed in actu vel in aptitudine conſiſtit, verba definitionis ejus unum vel alterum importare cenſendum eſt.

V. Quando *Ariſt. l. 2. de an. c. 1. t. 21.* dicit, *quaſdam partes à corpore eſſe ſeparabiles, propterea quod nullius corporis ſint actus*: per illas partes non intelligit animam rationalem, quaſi illa non eſſet actus corporis; ſed loquitur de quadam potentia ejus, quæ eſt intellectus, de quo verum eſt, non eſſe potentiam organicam, ſicut ſenſus, & ideo nullius corporis eſſe actum, h. e. nullam partem corporis informare, ſed inhærere in anima immediate.

VI. Per vocabulum *organici* excluduntur corpora phyſica ſimilaria & inanimata, quæ non ſunt organica, h. e. prædita certis atque multiplicibus organis, quæ anima, ut functiones ſuas plurimas ſimul & diverſiſſimas poſſit obire, requirit. Unde res inanimatæ non habent illa organa, quæ requiruntur ad ſeipſa perficienda, ultra eam perfectionem quam habent in primo inſtanti generationis: Viventia vero habent organa apta ut ſe quotidie perficiant, & conſequenter habent qualitates altioris ordinis, quales exiguntur ad vitales functiones. Licet igitur nonnulli lapides videantur habere organizationem, tamen quia carent diſpoſitionibus ad vitam aptis propter defectum excellentiorum qualitatum, ideo corpora organica non ſunt.

VII. Nomine *organi* duo importantur: 1. Certæ figuræ compoſitio cum temperie adcommodata: Et ſic organum antecedit animam prioritate naturæ in genere cauſæ diſpoſitivæ & materialis, quia ſic eſt præparatio neceſſaria ad introductionem animæ in materiam. 2. Potentia vitalis, quæ propria organi forma eſt, & cujus proprius actus eſt vitalis operatio, per idem organon tanquam per inſtrumentum exercenda. Unde organa in corporibus illis ab Angelis adſumtis, etſi veræ res ſint, non tamen ſunt vera propriaque organa, illis enim non inhærent tales potentiæ.

VIII. Per illa definitionis verba, *vitam habentis in potentia*, diſtinguitur anima à forma cadaverica, & aliis præ ſe ferentibus neſcio quam organorum ſpeciem, quæ licet habeant ea organa, ſunt tamen inepta ad quemvis vitalem uſum. Unde organa quæ ſunt in cadavere, non ſunt abſolute organa, ſed quædam illorum ſimulacra.

IX. Actus importat non ſolum ordinem ad propriam potentiam, hoc eſt, materiam, quam aptus eſt informare, ſed etjam

jam ad proprium effectum formalem, nempe ad compoſitum, quod cum ea conſtituere aptus eſt: & hoc compoſitum, nempe animatum, quamvis ſit effectus animæ, ideoq; in genere cauſæ formalis poſterius, & ſecundum naturam ignotius; nihilominus tamen, cum ex alia parte ſit etiam finis proximus ejuſdem animæ, cujus gratia facta eſt à natura, in genere cauſæ finalis natura prius & notius eſt quam anima.

Quæſtio III.

An Anima ab Ariſtotele l. 2. de anima.c.2,t.24. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. In ſuperiori definitione, *l. 2. de anima c. 1. t. 6.* definita fuit anima reſpectu corporis, quod informat: Hic vero *l. 2. de anima c. 2. t. 24.* definitur reſpectu operationum, quas in corpore edit.

II. Hæc definitio non eſt multiplex, ſed una, per quam definitur non aliqua ſpecies animæ in particulari, ſed anima in communi, quia colligitur ex contextu cap. 2. voluiſſe Ariſtotelem definire animam eamdem prius à ſe definitam. Definitum autem prioris definitionis eſt unum, & animæ in communi. Ergo etiam hujus.

III. Ratio communis animæ, ſicut quælibet alia generica, dupliciter ſumi poteſt. 1. Ut in ſe tantum conſideratur abſtracta à ſuis ſpeciebus, hoc eſt, ſine ullo ordine extenſionis ad eaſdem ſpecies: Sic anima accipitur in communi prima definitione, in qua nihil ponitur per quod talis extenſio ſignificetur. 2. In ordine ad eaſdem ſpecies, in quantum ad illas ſe extendit, & per eas contrahi poteſt: Sic ſumitur anima in communi, ut eſt definitum hujus poſterioris definitionis, nimirum ut ſe extendit ad animam vegetativam, ſenſitivam, & rationalem, quam extenſionem explicare voluit Ariſtoteles per proprias operationes in eadem definitione poſitas.

IV. Diſtinguendum eſt inter ſenſum compoſitum, & inter ſenſum diviſum. Verba hujus definitionis non ſunt accipienda in ſenſu compoſito, cum non quælibet anima ſit principium, quo ſimul vivimus, ſentimus, & intelligimus: ſed in ſenſu diviſo, non quidem ut ſingula verba disjungantur; quaſi dicendum, Anima eſt id quo vivimus, aut ſentimus, aut intelligimus; Sed ita ut disjunctio cum copulatione ad præcedentes partes fiat, dicaturque: Anima vel eſt id, quo primo res aliqua vivit; vel eſt id, quo primo vivit, & ſentit; vel eſt id, quo primo vivit, ſentit, & intelligit.

V. Per vocabulum *Quo* debet intelligi principium vitæ internum, quod Deo reſpectu rerum viventium minime competit: Licet enim Deus cunctis rebus intime illabatur conferens illis eſſe, non tamen eas intrinſecus conſtituit, unde ei poſterior hæc animæ definitio non competit.

VI. Vita dupliciter ſumitur: vel pro vita ſubſtantiali, à qua ut è fonte vitales actiones dimanant; vel pro operatione, & tunc τὸ *vivere* iterum dupliciter ſumitur: 1. Prout ſignificat communem rationem omnibus operationibus vitalibus, nempe vegetativis, ſenſitivis, & intellectivis. 2. Pro ſpeciali operatione animæ vegetativæ, in qua acceptione vivere in præſenti definitione accipitur.

VII. Notanter additur particula *primo*, quia licet corpus, vel pars ejus, ut cor, ſit principium vitæ, uti dicit *Ariſtoteles l. 2. de anima c. 2. t. 24.* tamen hoc ei non convenit niſi ratione animæ, à qua habet quod vivat, & conſequenter quod ſit vitæ principium. Ergo neque corpus, neque aliqua pars ejus poteſt eſſe primum principium vitæ, ſed ſola anima, cui ſoli hæc definitio convenit.

VIII. Quamvis anima rationalis in ſe ſpectata ſit id quod intelligit, collata tamen ad ipſum compoſitum eſt id *quo* intelligimus. Unde non abſurde in definitione dicitur; *Anima eſt id quo*, &c.

IX. Hanc poſteriorem animæ definitionem proponit Ariſtoteles, ut per eam demonſtret priorem hoc modo: Id quo primo vivimus, ſentimus, & intelligimus, eſt actus primus corporis phyſici organici vitam habentis potentia. Anima eſt id quo primo vivimus, ſentimus, & intelligimus. Ergo anima eſt actus primus corporis phyſici organici vitam habentis potentia.

X. Operationes animæ dupliciter conſiderari poſſunt: 1. Ut finis, cujus gratia animæ informat corpus. 2. Ut effectus animæ. Si priori modo conſiderantur, tunc per hanc poſteriorem definitionem demonſtratur prior animæ definitio à priori: Si vero poſteriori modo conſiderantur, per hanc poſteriorem definitionem demonſtratur prior à poſteriori.

Quæſtio IV.

An Anima recte diſtribuatur in Vegetantem, Sentientem, & Intelligentem? Affirm.

Tres eſſe animarum ſpecies vel genera ita probamus. Quot modis anima ex propria natura eſt principium internum ac radicale vitalis operationis, tot debent diſtingui genera vel ſpecies animarum. Sed tribus modis univerſalibus eſt principium omnium operationum vitalium. Ergo tria ſunt genera vel ſpecies animarum. *Primum genus* conſtituit anima in communi conſiderata, quatenus eſt principium internum ac radicale vitalis operationis per modum naturæ, ad multiplicandam, conſervandam, & augendam vitam, per ſe ordinatum ſine cogitatione. *Secundum genus* conſtituit anima in communi conſiderata, in quantum eſt principium radicale atque internum operationis vitalis per modum cognitionis imperfectæ, h. e. ſenſitivæ, vel cognitionem ſenſitivam conſequentis, ut comprehendatur operatio appetitus ſenſitivi ab eadem anima procedens, atque etiam motus progreſſivus, qui media eadem cognitione & appetitu ſenſitivo fit. *Tertium genus* conſtituit anima, quæ eſt principium vitalis operationis per modum perfectæ cognitionis, non elicitæ per organum corporeum, nec per potentiam in eo exſiſtentem, ſed immediate ab eadem anima; & hæc eſt ſola anima rationalis.

OBSERVATIONES.

I. Non conſideratur hic anima ut Totum Eſſentiale, quod dividitur in partes vel phyſicas, id eſt, materiam & formam; vel metaphyſicas, h. e. genus & differentiam: neque conſideratur ut Totum Integrale, quod dividitur in partes integrantes, atque extenſas ſive per ſe, ſive per accidens: Sed conſideratur hic anima ut Totum Univerſale, quod ut Genus (eſt autem anima Genus Logicum, ubi ſat eſt, ut ſit quoddam commune prædicatum quidditativum, licet non ſit natura completa, quemadmodum Genus Phyſicum) dividitur in ſuas ſpecies.

II. Mem-

II. Membra hujus diviſionis dupliciter conſiderari poſſunt: 1. Quatenus ſunt in uno eodemque ſubjecto, ſeu quatenus ſibi invicem ſubordinantur, ita ut ſub ſentiente ſit vegetans, & utraque ſub rationali. Hoc modo membra hujus diviſionis poſſunt dici gradus. 2. In diverſis ſubjectis, hoc eſt, quatenus per vegetantem intelligitur non-ſentiens, quæ tantum reperitur in plantis; per ſentientem irrationalis, quæ tantum eſt in brutis, &c. Sic membra hujus diviſionis non ſunt gradus, ſed ſpecies.

III. Membra hujus diviſionis nec omnia ſunt genera, nec omnes ſpecies, ſc. ſpecialiſſimæ. Nam anima vegetans & ſentiens, quæ ſub ſe plures continent ſpecies, ſunt dicenda genera vel ſpecies ſubalternæ; Intelligens vero anima eſt ſpecies ſpecialiſſima, quia in inferiores ſpecies ulterius dividi nequit.

IV. Quamvis anima vegetans & ſentiens deſtribuantur in plures ſpecies, ex eo tamen non debet colligi, quod anima in plura membra quam illa tria ſit dividenda, quia omnes animæ vegetatrices ſortiuntur inter ſe eumdem modum operandi, ſimiliter etiam ſenſitivæ.

V. Ingens error Platonis eſt, qui putavit plantas ſentire, & ita animam ſentientem non eſſe diſtinctam ab anima vegetante. Si enim plantæ ſentiendi vim haberent, punctæ aut percuſſæ doloris ſignificationem darent ſeſe contrahendo, vel alio modo ſe movendo uti animalia. *Quod vero* utiles ſuccos adtrahunt & inutiles rejiciunt, item ſalutaria proſequuntur ac noxia declinant, non provenit ex aliqua cognitione ſenſus: ſed illud ex virtute vitali ac naturali utiles ſuccos adtrahente, & inutiles expellente; hoc vero ex interna ac naturali antipathia & ſympathia; ut ſuo modo etiam fœcunditas.

VI. Ariſtoteles quidem quatuor animatorum vel viventium genera ſtatuit, ex eo tamen non ſequitur, quod quatuor etiam ſunt animarum genera, quia diviſio viventium vel animatorum duobus modis ſumi poteſt: 1. Præciſe, ſecundum eſſentiales gradus vitæ ad invicem ſeparatos; & ſic tria tantum diſtingui poſſunt animatorum genera, quia tria tantum diſtinguuntur genera animarum. 2. Non ex ſolis eſſentialibus, ſed in ordine ad ſubjecta, nempe animata, in quibus diverſum genus potentiæ vitalis reperitur ſine aliis vel ab eis ſeparatum: & ſic ſumitur ab Ariſtotele, quando quatuor viventium genera ſtatuit. Primum conſtituunt animata illa in quibus reperiuntur potentiæ vegetativæ, hoc eſt generativa, nutritiva, & augmentativa, ſine ſenſitivis, & intellectivis. Secundum conſtituunt animata illa in quibus reperiuntur potentiæ ſenſitivæ cum appetitiva. Tertium conſtituit potentia locomotiva ſeparata ab eodem gradu ſenſitivo, atque etiam ſine intellectivo reperta in animalibus perfectis. Quartum conſtituit potentia intellectiva.

Quæſtio V.

An Anima ſit in toto corpore, an vero in aliqua tantum ejus parte? Affirm. prius. Neg. poſterius.

I. Ubicunque anima operatur, illic eſt, *quia* facultates ejus ſine ipſa operari non poſſunt. Anima operatur non tantum in una corporis parte, v. g. cerebro, vel corde, ſed in omnibus, in quibus vitæ operationes cernuntur, omnes enim partes nutriuntur & augentur. Ergo, &c.

II. Si anima non eſſet in ſingulis corporis partibus, ſingulæ partes ſingulas formas poſtularent. Sed conſequens eſt falſum, *quia* vivens non eſſet unum per ſe, ſed per adgregationem multarum formarum, quod nemo dixerit. Ergo, &c.

OBSERVATIONES.

I. Quando anima dicitur per omnes corporis partes diffuſa, nec in una tantum parte ſubſtantiali reſidere, id intelligendum eſt ſecundum naturalem viventis conſtitutionem: quando enim corrumpitur & moritur animal, anima prius quaſdam partes deſerit, quam alias, & ultimo in corde mori dicitur. Sicque anima non in omnibus corporis partibus exſiſtit.

II. Diſtinguendum eſt inter animam immaterialem & indiviſibilem, quæ eſt rationalis; & inter animam materialem & diviſibilem, ut ſunt vegetativa & ſenſitiva. Anima indiviſibilis & rationalis tota eſt in toto corpore & tota etiam in qualibet parte, totalitate eſſentiali, quia in qualibet parte exſiſtit ſecundum totam eſſentiam; non tamen totalitate integrali, quia non eſt totum integrale, cum ſit in hoc genere indiviſibilis, partibus carens. Anima vero diviſibilis, ut vegetativa & ſenſitiva, eſt tota in toto corpore totalitate integrali, non tamen tota in qualibet parte, quia non eſt ea ſecundum omnes partes integrantes; nec eſt tota in qualibet parte totalitate poteſtativa, quia non eſt ſecundum omnes potentias & virtutes, licet ſit ſecundum unam vel plures. Sed adhuc anima hæc diviſibilis eſt tota in ſingulis partibus totalitate eſſentiali, cum tribuat vitam partibus ſingulis, & aliquam operationem vitalem.

III. Eſt quidem anima actus corporis organici, quoniam vero diſſimilares partes, quæ vocantur organicæ, componuntur ex ſimilaribus, ut digitus ex carne, oſſe, & nervis, ideo eo ipſo, quod anima eſt actus organici corporis, & organicas partes ejus informat, neceſſe eſt etjam, quod informet homogeneas, ex quibus componuntur organicæ; & conſequenter eſt neceſſarium, quod in omnibus ſuo modo ſit, & omnibus tribuat actum aliquem vitæ, & aliquam operationem vitalem.

IV. Diſtinguendum eſt inter mutationem productivam, & adductivam. In nutritione anima creſcit non mutatione productiva, quaſi de novo animæ aliqua pars ſubſtantiæ adcreſceret, quod eſt in formis materialibus: ſed adductiva; qua anima virtualiter in magnam longitudinem ſe extendere potis eſt; actu ſe ad certam partem non auget, ſed promovet, quemadmodum angelus nunc eſt in majori, nunc minori ſpacio pro libertate, nuſpiam tamen creſcit ſecundum eſſentiam.

V. Diſtinguendum eſt inter facultates animæ, quæ ab ipſa ſolum in conſervari dependent, eamque etiam extra corpus conſequuntur; ut ſunt intellectus, voluntas, & memoria intellectiva; & inter facultates animæ à toto compoſito ex anima & corpore in eſſe & conſervari dependentes; ut ſunt omnes facultates vegetativæ, & ſenſitivæ. Priores facultates ſunt cum anima ubicunque exſiſtit, & ſic intellectus & voluntas æque reſident in manu & pede ſecundum ſubſtantiam, ac in capite. Ad poſterioris vero generis facultates, quæ ſcilicet à toto compoſito & non à ſola anima dependent, quod adtinet, anima poteſt eſſe ſine illis facultatibus, quia licet eas ex ſinu ſuo profundat, nunquam tamen ipſas po-

teſt niſi in materia bene diſpoſita effundere, & in certis quibuſdam partibus organicis, quæ ad eas facultates ſuſcipiendas ſunt bene diſpoſitæ.

VI. Licet intellectus & voluntas æque reſideant in pede & manu ſecundum ſubſtantiam, ac in capite: non tamen propterea homo in pede vel manu intelligit, & vult ſicut in capite, quia non ſunt in illis partibus organa ſicut in capite, per quæ traducantur rerum ſpecies ad intellectum, ut eliciat intellectionem. *Diſtinguendum igitur eſt* inter eſſentiam; & inter operationem. Anima eſt in omnibus partibus per eſſentiam; ſed non eſt in omnibus ſecundum operationem. Quemadmodum eadem mulier in officina eſt textrix aulæorum, in taberna eorumdem venditrix, in culina coqua, in cubiculo uxor, inter liberos mater: ſic anima in diverſis partibus diverſa obit munia.

VII. Anima dupliciter poteſt conſiderari: 1. ratione informationis, juxta quam eſt in toto corpore. 2. ratione motionis & operationis, juxta quam eſt in corde, tanquam in principe corporis parte. Anima igitur dicitur eſſe in corde, & cerebro, juxta operandi quemdam modum inſigniorem, & eminentiorem.

VIII. Corde vulnerato hominem mori, cauſa non eſt, quod anima ibi ſit ſecundum eſſentiam, ita ut alibi non; ſed quia cor eſt fons caloris nativi, quo pereunte neceſſaria eſt animæ ſolutio. Eſt igitur anima in corde radicaliter, in reliquis vero partibus derivative, nuſpiam tamen excluſa intima ipſius animæ præſentia.

IX. Quamvis anima, *v.g. ſenſitiva*, ſit in qualibet parte animalis ſubſtantialiter, non tamen quælibet pars dici poteſt animal: non enim animal dicitur à ſola exſiſtentia animæ ſentientis in aliqua corporis parte, ſed ab exſiſtentia ejuſdem in omnibus partibus organicis: cum enim anima prædita ſit pluribus facultatibus, requirit neceſſario corporis varia inſtrumenta, quæ facultatibus correſpondeant.

X. Non ſequitur, ſi tota anima eſt in quavis parte; ergo mota una parte, & altera quieſcente, anima ſimul movetur & quieſcit: quia anima proprie non movetur, ſed movet. Non eſt autem abſurdum, ſecundum aliquam corporis partem eam movere, ſecundum alteram quieſcere.

XI. Manu amputata anima nec perit, nec manet ſeparata & ſciſſa, ſed retrahitur, non ſui ipſius duplicatione, ſed virtuali ea contractione, qua ſine quantitatis augmento vel decremento Angelus ſe per totum muſæum diffundere, & libere in punctum poteſt contrahere.

XII. Anima conſideratur vel ſecundum eſſentiam, & ſic eſt tota ubivis: vel ſecundum extenſionem, non quantitativam, ſed virtualem; ſic totam ſuam extenſionem non habet in quavis parte, ſed in hac ut & extra hanc. Ergo evulſo oculo non neceſſe eſt totum hominem mori, nam illo evulſo anima quidem ibi deſinit informare, ſed non deſinit eſſe: & ita eſt ibi, ut & alibi extra τὸ τῦ oculi in reliquis partibus.

Quæſtio VI.

An in uno vivente ſint plures animæ?

Negat.

Anima in corpore, quod conſtituit, tantum una eſt. *Si enim* plures animæ in uno eſſent corpore, eſſent etiam plura eſſe, vel plures eſſentiæ; & ita in uno compoſito eſſent plura individua, quod abſurdum

dum. Ergo dicendum quod in uno animato corpore non poſſint eſſe plures animæ. *Ergo una*, quia unum eſſe ſpecificum conſtituit.

OBSERVATIONES.

I. Neque in eodem animali ſunt duæ animæ, vegetativa, & ſenſitiva; neque in eodem homine duæ vel tres, nempe vegetativa, ſenſitiva, & rationalis: Sed in animali uno una eſt anima, & ea eſt ſenſitiva, virtute continens vegetativam; & in homine uno una eſt anima, & ea eſt rationalis, virtute alias, nempe ſenſitivam & vegetativam continens.

II. Dupliciter res una aliam virtute continere dicitur; vel quia poteſt eam producere, quo pacto Deus creaturas omnes, & lux calorem continet: vel quia etſi non poſſit eam producere, poteſt tamen exercere operationes & officia, quæ ab illa exercentur. Sic anima rationalis in homine dicitur virtute continere animam ſenſitivam & vegetativam, quia valet operationes, quæ ab his oriuntur, quatenus ſenſitivæ & vegetativæ ſunt, præſtare: etſi nequeat exercere illas, quæ formas ſpecificas brutorum & plantarum conſequuntur, non enim poteſt v. g. edere actionem hinniendi, quæ conſequitur formam equi.

III. Gradus vegetativus & gradus ſenſitivus poſſunt accipi dupliciter: 1. Generaliter; prout vegetativus dicit tantum principium vitæ abſtrahendo ab inferioribus modis, & diſtinctis rationibus, quibus determinatur ad vitam plantæ, vitam animalis, & vitam hominis; & ſenſitivus prout includit tantum principium ſentiendi, præcidendo ab his peculiaribus modis, quos habet in brutis animalibus & hominibus. Sicque tam gradus vegetativus includitur in anima ſentiente & rationali, quam ſenſitivus in rationali, eſtque aliquid commune omnibus viventibus. 2. Specialiter ac determinate; & ſic vegetativus non includitur in ſenſitivo & rationali, nec ſenſitivus in rationali, quia ſic dicunt aliquos modos quibuſdam rebus proprios & aliis minime convenientes: Vegetativus quidem modum inſenſibiliter vegetandi, qui neq; in ſenſitivo gradu, neque in rationali includitur: Senſitivus quoque non ſolum dicit principium ſenſus abſolute, ſed quatenus conjunctum cum illo particulari modo, quo bruta ſentiunt, & eo pacto in gradu ratiocinandi non continetur.

IV. Dupliciter intelligi poteſt, quod in homine ſint contrariæ operationes; ſcilicet vel ſimul, vel diverſis temporibus. Hoc poſterius non ſolum in eadem anima, ſed etiam in eadem potentia accidere poteſt: Illud autem prius non eſt verum de anima hominis, intellectum de propria contrarietate. Nam quando voluntas & appetitus ſimul moventur affectibus contrariis, tendunt in contraria ſub diverſis rationibus, & diverſo etiam modo. Nam cum affectus unius eſt efficax, alterius eſt inefficax, ex eo potius colligitur, iſtos diverſos appetitus in eadem anima radicari. Motus enim unius retardat motum alterius, ſi ſit aliquo modo repugnans: Si autem inter ſe conſentiant, facilius indicatur iſta identitas.

V. Ubi eſt operatio propria alicujus formæ, ibi eſt ipſa forma, aut ſecundum ſe, aut ſecundum virtutem, ſeu virtualiter & eminenter. In homine ſunt quidem operationes vegetantis & ſentientis animæ, ſed ipſæ formæ & animæ non niſi virtualiter adſunt, quoniam ab intelligente, tanquam altioris gradus anima, virtute continentur.

VI. Par-

VI. Partes viventis corporis dupliciter poſſunt conſiderari : 1. Ut partes unius totius, & ſecundum ſuam ſubſtantiam, & ſicut unius ſpeciei ſunt ; habent enim eamdem formam ſubſtantialem, ſcilicet animam. 2. Ut organa & inſtrumenta variarum operationum ; & ſic ſpecie differunt non eſſentiali, ſed accidentali, quia forma inſtrumenti, ut inſtrumentum eſt, eſt potentia ipſa ; & quia ſunt potentiæ ſpecie differentes in variis, ideo aliquo modo ſpecie differre dicuntur : quod ſi in oſſe non eſt ſenſus, ſicut in carne, inde non colligitur non habere eamdem animam ; nam anima una non omnes ſuas potentias omnibus communicat partibus, alias in oculo eſſet auditus, cum ſit eadem anima in utroque.

VII. Diſtinguendum eſt inter formam ſpecificam, ſive propriam, & inter formam genericam. Generales formæ cum propriæ non ſint, cujuſmodi in homine ſunt ſentiens & vegetans, propterea hominem non conſtituunt : Intelligens autem ſpecifica forma eſt, & reliquas in ſe continet. Igitur eſſe hominem & eſſe animal non ſunt plura eſſe, ſed ſunt unum eſſe, nam eſſentia generica & ſpecifica ſunt unum eſſe à parte rei, multitudo autem eſt ſolum ſecundum majorem vel minorem præciſionem. Proinde ad hanc multitudinem ſatis eſt una & eadem anima præciſius, vel minus præciſe ſumta.

VIII. Diſtinguendum eſt inter operationes diverſas in diverſis ſuppoſitis, & inter operationes diverſas in uno ſuppoſito ſive ſubjecto. Operationes diverſæ arguunt diverſas formas, ſuppoſita diverſitate ſubjectorum : At in uno ſubjecto ſolum arguunt formam altioris & eminentioris naturæ, virtute multa continentis, diverſiſque utentis potentiis ; qualis eſt anima rationalis, & poſt hanc ſenſitiva. Licet ergo in homine ſint operationes genere differentes, puta intellectio, ſenſatio, vegetatio, non tamen in eo ſunt differentes animæ.

IX. Anima vegetans & ſentiens dupliciter conſiderantur : 1. Quatenus propriæ ſunt formæ brutorum & plantarum, & ſic ſunt corruptibiles. 2. Quatenus in homine idem ſunt cum anima intellectiva, neque de materiæ potentia eductæ, & ſic mortales eſſe nequeunt.

X. Quoniam anima ad ſuas operationes organis utitur, & eorum aptitudinem requirit, hæc ipſa autem inſtrumenta primis diebus ad actiones nobiliſſimas exercendas minus ſunt idonea, ob id anima primo tantum opera exercet vegetationis, quia fœtus corpus ad ſentiendum & intelligendum organa apta nondum habet, ſucceſſu autem temporis ſenſus quoque & rationis operationes exſerit, quando ſcilicet fœtus organa his operationibus opportuna eſt conſecutus. Hinc *Ariſt. l. 2. de gen. anim. c. 3.* ait : *Homo prius vivit vita plantæ, deinde vita animalis, tandem vita hominis.*

Quæſtio VII.

An omne vivens, quamdiu vivit, nutriatur ? Affirm.

Vita non conſiſtit niſi in calido & humido adcommodata ſibi qualitate & quantitate correſpondentibus : quæ proportio cum diu durare non poſſit, quia humidum, quod eſt caloris pabulum, ab eo continua actione conſumitur, requiritur neceſſario nutritio, per quam alimentum ſubpeditetur, quod humidi jacturam, fluxumque materiæ reſarciat.

OBSERVATIONES.

I. Nutritio duobus modis poteſt uſurpari : 1. Complete & perfecte, prout comprehendit omnes concoctiones, ipſamque alimenti converſionem in rei viventis ſubſtantiam. 2. Incomplete, pro aliqua tantum ex actionibus, quibus præparatur alimentum, ut in viventis ſubſtantiam tranſmutetur. Si priori modo ſumatur nutritio, certum eſt illam non ſemper fieri, cum alimentum non ſit ſemper apte diſpoſitum & præparatum, ut tranſmutetur in ſubſtantiam viventis. Si vero poſteriori modo ſumatur, concludendum eſt nutritionem ſemper fieri.

II. Diſtinguendum eſt inter id quod fit per ſe, & inter id quod fit per accidens. Nihil agit ad ſui corruptionem, ſcilicet per ſe ; per accidens vero poteſt. Unde nihil mirum, ſi calor, conſervare ſe deſiderans, ſeipſum interimat, non enim per ſe & ex inſtituto in ſui perniciem agit, ſed ex accidente, quatenus abſumit pabulum, quo exhauſto exſtingui una cum eo neceſſe eſt : ſicut lucerna per ſe intendit lucere, etſi per accidens oleum conſumat.

III. In nutritione calor per ſe primo calefacit humidum, & per conſequentiam deſiccat ipſum per evaporationem ab eo cauſatam. Tunc autem idem non agit in ſeipſum, nec in ſuo ſimili, quia invenit nutrimentum in ſuo principio ei diſſimile, unde illud alterat, digerit, & concoquit, ut illud adſimilet viventi, cujus eſt inſtrumentum.

IV. Corpora calidiora, & quæ magis exercentur vivaciora ſunt. Illa, quod ob innati caloris vim melius decoquant alimenta, & majorem humidi copiam reparent : Hæc, quia propter excrementorum vacuitatem uberius etiam nutriuntur, quas ob cauſas viri magis longævi ſunt quam fœminæ. Ita vero licet calor humidum conſumat, non inde tamen ſequitur, ubi plus eſt caloris, ibi humidum ob aſſiduam reſolutionem magis deficere, niſi forte id non reſpondeat proportione calido.

V. Diſtinguendum eſt inter nutrimentum internum, & inter nutrimentum externum. Licet animalia quædam hyeme latitantia, veluti glires, urſi, &c. nutrimentum externum non adſumant, aluntur nihilominus interno alimento. Nam æſtate multos crudos ſuccos collegerunt, qui cum caloris imbecillitate concoqui non potuerint, hyberno tempore nativus calor in eos incumbit & concoquit, atque inde nutriuntur.

VI. Qui atrophia vel lienteria laborant, non prorſus ceſſant à nutritione, dicuntur tamen ejus munere privari; quod ægre admodum cibum concoquant.

VII. Diſtinguendum eſt inter potentias quæ operantur adplicatæ ab agente & movente ; & inter potentias quæ operantur naturaliter, & per modum naturæ. Fatigatio in eas tantum facultates corporis cadit quæ agunt per adplicationem agentis, qualis eſt potentia motiva ; non autem quæ operantur per modum naturæ, ut nutritiva : quamvis hæc etiam à contrariis repatiendo debilitetur, progreſſuque ætatis frangatur & hebeſcat. *Propterea* autem natura non tribuit otium altrici facultati, quod ejus opus totius vitæ fundamentum ſit, quo ſublato, vivens in occaſum ruit.

Quæſtio

Quæſtio VIII.

An fames & ſitis ab Ariſtotele lib. 2. de anima cap. 3. t. 28. recte definiatur? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Aliud eſt eſſe appetitum formaliter, aliud eſt eſſe appetitum cauſaliter. Fames non eſt appetitus formaliter, ſed quædam ventriculi afflictio: cauſaliter vero dicitur appetitus, quia illa afflictio ventriculi cauſat appetitum cibi.

II. Fames formaliter eſt in appetitu ſenſitivo, quia iſte eſt qui dolorem adprehendit; materialiter vero eſt in ventriculo, quia iſte eſt qui læſionem ſentit, & divulſionem percipit.

III. Diſtinguendum eſt inter actus appetitus ſubditos voluntati, qui ſunt in noſtra poteſtate ſaltem obedientialiter; & inter actus appetitus ſequentes neceſſitatem materiæ, vel effectus ab extrinſeco, qualis eſt fames. Nam ſi corpus dilanietur, ventriculus affligatur, aliquod corporis membrum torqueatur, non poterit appetitus ſenſitivus hunc dolorem tollere.

IV. Fames bifariam ſumi poteſt: 1. Proprie, & ſic ad famem non ſolum eſt neceſſarium alimentum, verum etiam eſt opus divulſione ventriculi, & ſenſione ejus doloris. 2. Communiter; ut tantum dicit indigentiam cibi. Primo modo ſolum eſt in animalibus; ſecundo vero modo in plantis. Definitio intelligitur de fame proprie conſiderata.

V. Diſtinguendum eſt inter cibi ſubſtantiam, & inter ejus condimentum. Dulcedo in cibis non expetitur ut quid faciens cibum, ſed ut ei dans condimentum & delectationem. Sapor igitur & cibi ſuavitas non pertinent per ſe primo ad famem. *Et licet* multa animalia cibos conſectentur propter ſaporem, non ſequitur tamen, quod ſapor ſeu dulcedo ſit illud quod natura primo intendit, quia operationes non ſunt propter voluptates, ſed voluptates propter operationes.

VI. In definitione famis particulæ *calidi & ſicci* non ſunt ſimpliciter & abſolute intelligendæ, quaſi per famem adpetamus tantum calida & ſicca, cum ſæpe humida exoptemus; ut, lactucas, & alia alimenta, quæ conſtat eſſe humida: ſed intelligendæ ſunt comparate, ſcilicet facta comparatione ad ſitim, quæ eſt adpetitio frigidi & humidi, vel ſaltem minus calidi & ſicci.

VII. Poculenta nec omnia, nec quovis modo ſpectata pertinent ad ſitim; ſed ea quæ frigida & humida ſunt, vel quæ ſaltem alterum eorum vendicant, & qua talia. Quomodo vinum non ut calidum eſt, ſed quatenus humidum, ad ſitim ſpectat.

VIII. Humidum aqueum, ſi modum excedit, nativum calorem perimit: ſi autem moderate adhibeatur, eſto calori adverſetur, non parum emolumenti adfert animantibus, quatenus efficit ne humidum à calore præpropere abſumatur.

IX. Licet frigus non concurrat per ſe ad opera vitæ, per ſe tamen expetitur tanquam id quod calorem modificat. Recte ergo ſitis definitur appetitus frigidi, quia potus eſt ad ſitim domandam, ſitis autem ex calore generatur, unde potus adpetitur ad temperandum calorem ſua frigiditate, & non ad extinguendum ipſum omnino, ut facit frigus externum.

Quæſtio IX.

An quod augetur, ejus qualibet pars augeatur? Affirm.

Subjectum augmentationis eſt totum vivens ſecundum omnes ſuas partes ſpectatum. *Ariſt.l.2.de gen.c.5.t.32.* Quia per omnes corporis partes venæ quædam ſparguntur, quæ ſanguinem deferunt omnibus illis corporis partibus, quo nutriantur, & conſequenter augeſcant. Hinc progreſſu temporis illæ omnes viventes partes grandiores exſiſtunt, quam eſſent à principio.

OBSERVATIONES.

I. Eæ partes tantum nutriuntur & augeſcunt, quæ per ſe ac ſine aliarum interſtitio alimentum adtingunt, eoque potiuntur. Verum id non impedit, quo minus cæteræ harum interventu, ſive mediate pariter increſcant.

II. Quamvis augmentum fit per adventum alicujus extrinſeci corporis, nec tamen ſi viventis quælibet pars augetur, datur penetratio, nec diviſio fit; ſed per poros communicatur alimentum ſolidis partibus.

III. Pori, qui recipiunt alimentum, quandoq; poſſunt eſſe conſtricti, & accipiendo nutrimentum dilatari, ſicut flatu utres inflantur; & quandoque poſſunt eſſe repleti, ſed humore cedente, vel poſſunt ſe dilatare, & ſic majus corpus recipere.

IV. Non ſequitur; Si quælibet pars augeretur, auctum æqualiter porrigeretur in omnes dimenſiones, & ſic homo in rotundum conglobaretur. Nam augmentativa facultas, dum viventium membra quoquoverſum porrigit, ſequitur regulam formatricis virtutis, quæ hominem non rotunda, ſed procera corporis forma decoravit, & in ſublime erexit. Quare ſic homo incrementa verſus omnes partes accipit, ut in prædictam figuram ſemper conformetur.

V. Non omnes viventis partes æqualiter augentur, ſiquidem in ampliorem longe molem abeunt brachia, quam digiti, licet hi proinde ac brachia in longum, latum, & profundum excreſcant.

VI. Diſtinguendum eſt inter partem omnino aridam & vita privatam, quæ nec nutritur, nec creſcit, quia caret principio nutriente *ſcilicet anima*; & inter partem aridam adhuc aliquo modo viventem, quæ nutritur & ipſa, etſi ita bene non deprehendatur, propterea quod & in ea calor aliquid detrahit, unde reſtauratione ſemper indiget.

Quæſtio X.

An generare ſibi ſimile ſit naturaliſſimum & præſtantiſſimum opus viventis? Affirm.

Quod magis & prius eſt intentum à natura, dicitur, & eſt magis naturale. Generatio eſt opus magis & prius intentum à natura quam nutritio & augmentatio. Ergo, &c. *Minor probatur*, quia generationis finis, cujus gratia à natura intenditur, eſt bonum ſpeciei, conſiſtens in perpetua conſervatione ejus: Nutritionis vero finis eſt conſervatio individui. Sed commune bonum ſpeciei perfectius eſt, & quaſi divinius bono particulari cujuslibet individui; & ideo magis ac prius intentum à natura, quæ propter conſervationem ſpeciei intendit conſervationem individui.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter generationem viventium; & inter generationem non

non viventium. Quæſtio hæc intelligatur tantum de generatione viventium, quæ eſt propria animatis.

II. Generatio inter opera vegetativa eſt naturalius & perfectius opus viventis. Non enim hic fit comparatio inter omnia opera omnium viventium, ſed ſolum inter opera, quæ ex gradu vitæ omnibus communi procedunt, cujuſmodi ſunt nutritio, augmentatio, & generatio, inter quæ generatio eſt opus naturaliſſimum, & præſtantiſſimum.

III. Aliud eſt aliquid magis eſſe neceſſarium; & aliud eſt aliquid magis eſſe perfectum. Poteſt enim aliquid eſſe neceſſarius magis, at minus perfectum: ut, tactus magis quidem neceſſarius eſt animalibus; at viſus magis eſt perfectus. Ita nutritio magis eſt viventi neceſſaria, quia omnibus ineſt viventibus; ſed non magis eſt perfecta, nam generatio eſt perfectior, & ob id naturalior.

IV. Diſtinguendum eſt inter finem qui per ſe primo, atque immediate intenditur; & inter finem qui ſecundario, aut ex conſequenti intenditur. Nutritio per ſe primo intendit conſervationem individui, ex conſequenti autem & ſecundario intendit bonum & conſervationem ſpeciei, quia propterea natura nutrit ac fovet individuum, ut in eo conſervet ſpeciem. Generatio vero nullo modo reſpicit bonum individui, ſed per ſe primo & ſolum bonum ſpeciei, & propterea eſt opus naturalius nutritione.

V. Si nutritio conſervaret perpetuo individuum, eſſet perfectior: cum tamen non conſervet niſi ad tempus, ideo generatio eſt perfectior. Nam nobilius eſt perpetuum eſſe in ſpecie, quam ad tempus in individuo.

Quæſtio XI.

An ſpecies aliquæ ſenſibus ad operationes obeundas inprimantur?

Affirm.

I. Quando objectum diſtat à potentia, non poteſt in illam agere & ipſam immutare, niſi per aliquid cum ea conjungatur, quia omnis actio fit per contactum. Atqui illud non poteſt eſſe aliud quam ſpecies, quæ emiſſa ab objecto in ipſa potentia recipitur, illique ipſum objectum repræſentat. Ergo dantur ſpecies.

II. Per inſpicilla concava quidam acutius vident, quam per plana, cujus nulla ratio reddi poteſt, niſi quia in centro illorum magis uniuntur ſpecies objecti, & efficaciores redduntur in repræſentando. *Item,* notitia hominis ſemel viſi jam vero abſentis in memoria ſenſitiva permanet: Sed hoc eſſet impoſſibile, niſi aliqua ejus ſimilitudo permaneret in memoria, quæ internus ſenſus eſt. Ergo negari non poſſunt ſpecies.

OBSERVATIONES.

I. Species ſenſiles vocantur intentionales, non quaſi non ſint reales, quo ſenſu entia rationis dicuntur habere eſſe intentionale; ſed quia 1. habent eſſe aliquod incompletum, & imminutum, degenerans à realitate objectorum, quæ repræſentant; hoc primo modo, etiam lumen à quibuſdam dicitur eſſe in medio intentionaliter, ſi referatur ad illud eſſe quod habet in corpore luminoſo. 2. Quia hæ ſpecies requiruntur ad cognitionem, quæ vocatur intentio. 3. Quia ſunt id, quo potentia tendit in ſua objecta.

II. Diſtinguendum eſt inter ſignum inſtrumentale, & inter ſignum formale. Species ſenſibilis non eſt ſignum inſtrumentale.

mentale, quale eſt ſtatua Cæſaris, ex qua prius cognita Cæſarem agnoſco ; ſed eſt ſignum formale, quo res non in ſpecie, ſpecie cognoſcimus. *Sive*, ſpecies ſenſilis non eſt id *Quod*, ſed id *Quo* ſentimus. Licet ergo ſpeciebus rem cognoſcamus, non tamen debent ſpecies ipſæ quoque cognoſci : nam non oportet à nobis cognoſci id quo, ſed in quo aliquid percipimus.

III. Diſtinguendum eſt inter ſimilitudinem in eſſendo ; & inter ſimilitudinem in repræſentando. Species eſt ſimilis objecto, non entitative, ſive in eſſendo, quia ſpecies ſunt accidentia immaterialia ; ſed in repræſentando & virtualiter, quatenus eſt cauſa producendi ſpeciem expreſſam, quæ eſt formalis ſimilitudo objecti.

IV. Species albi & nigri, quæ recipiuntur in eodem ſubjecto, nempe oculo, non ſunt proprie contrariæ, quia à contrariis cauſis præſertim æquivocis non ſemper contrarii effectus prodeunt. At objecta ſunt cauſæ æquivocæ reſpectu imaginum, quas à ſe mittunt.

V. Species ſenſibilis eſt indiviſibilis in repræſentando ; diviſibilis in eſſendo. *Vel*, ſpecies ſenſibilis eſt diviſibilis ex parte ſubjecti, in quo recipitur ; eſt vero indiviſibilis ex parte objecti, quod repræſentat ; neque enim diviſibiliter repræſentat objectum, quaſi hæc pars ſpeciei repræſentaret quamdam partem objecti, alia aliam, ſed quælibet minima pars ſpeciei repræſentat totum objectum : nam per minutiſſimam rimam in papyro factam totum objectum ſentitur.

VI. Quamvis ſpecies ſit ſpiritualis, objectum vero materiale, non tamen inde ſequitur, quod ſpecies tanquam effectus ſit nobilior ſua cauſa : Quia immaterialitas ſpeciei non eſt ex perfectione, ſed imperfectione, ob entitatis ſuæ exiguitatem, quemadmodum relatio ſimilitudinis reſultans ex albedine minus materialis eſt quam albedo ipſa.

VII. Species ſenſiles concurrunt ad ſenſationes, non tantum objective, ſed etjam effective, eo fere modo quo habitus concurrunt ad actus ſimiles illis à quibus ſunt producti. Unde pertinent ad primam ſpeciem qualitatis, quia per ſe primo ordinantur ad operationem, non tamen dant primam vim agendi, ſed illam ſupponunt, & determinant.

Quæſtio XII.

An ſint quinque ſenſibilia communia? Affirm.

Senſibilia communia quinque recenſuit *Ariſt. l. 2. de anima c. 6. t. 64.* videlicet *motum, quietem, numerum, figuram, & magnitudinem.* Exactum autem eſſe hunc numerum ex eo demonſtratur, quod nullum aliud ſenſibile commune recenſeri poſſit, quod ad unum ex illis, tanquam ad generale caput, revocari nequeat.

OBSERVATIONES.

I. Nomine ſenſibilis communis non intelligitur illud, quod à ſenſu communi percipitur, quia ſenſus communis etiam propria omnium ſenſuum externorum objecta, puta colorem, ſonum, & alia percipit, quæ tamen ſenſibilia communia non dicuntur : Nec intelligitur illud, quod ab omnibus plane ſenſibus externis percipitur : Sed nomine ſenſibilis communis intelligitur illud, quod pluribus ſenſibus externis percipi poteſt.

II. Ariſtoteles *l. 2. de anima c. 6. t. 64.* diſtinguens propria ſenſibilia à communibus adſerit, *illa eſſe propria, quæ ab uno tan-*

tantum ſenſu percipiuntur; *communia quæ ab omnibus*: Non quod omnia ſenſibilia communia percipiantur ab omni ſenſu externo, ſed quia omnia fere ſenſibilia communia ab omnibus ſenſibus percipi poſſunt. Unde Ariſtoteles eodem loco ſe explicuit, probans motum eſſe ſenſibile commune, quia per viſum & per tactum percipitur.

III. Motus dupliciter ſumitur: 1. Formaliter, pro fluxu continuo, & prout dicit rationem formalem viæ aut fieri termini. 2. Materialiter, ſeu pro ſola ratione materiali conſiſtente in variatione ſitus & loci, aut localis præſentiæ. Motus eſt ſenſibile commune, non quatenus priori, ſed quatenus poſteriori modo ſumitur. Si enim motus priori modo ſumitur, comprehendi nequit ſine memoria & vi collectrice, quæ partes præteritas & futuras colligat, & inter ſe conferat: hoc autem altioris eſt potentiæ, & non externorum ſenſuum.

IV. Numerus dupliciter cognoſcitur: 1. Recenſendo unum poſt aliud, ſeu replicando numerum majorem ſupra minorem, aut novam unitatem minori numero addendo; qui modus cognoſcendi ſolis hominibus convenit. 2. Percipiendo duntaxat plura diſcreta, quæ numerum faciunt, ut duos aut tres ſonos, tres quatuorve lapides inter ſe diſtinctos: quo pacto numerus externis tam hominum quam brutorum animantium ſenſibus dignoſcitur.

V. Quies bifariam ſumitur: 1. Pro ſola privatione motus; quo pacto non ſentitur per ſe, nec proinde eſt ſenſibile commune. 2. Pro permanentia rei ſenſibilis in eodem ſitu vel loco; quo pacto quies eſt ſenſibile commune.

VI. Ariſtoteles non omnia ſenſibilia communia ſpeciatim enumerat, ſed quinq; generalia capita, ad quæ cætera revocari debent. Et ad numerum quidem referuntur diſcretio & unitas, quia numerus & diſcretionem importat, & principium ejus unitas eſt. Obtuſum vero & acutum, aſperum & lene, curvum & rectum ad figuram: diſtantia & ſitus ad magnitudinem referuntur.

VII. Tempus non eſt peculiare ſenſibile commune, ſed ad motum reducitur, vel ſub eo comprehenditur; quia licet per ſe ſenſu percipiatur, ut docet *Ariſt. l. 4. phyſ. c. 11. t. 98.* non tamen ſecundum rationem formalem temporis, ſed ſolum ut conſequitur motum, eique conjunctum eſt.

VIII. Licet actio tranſmittendi ſpecies ad inſtrumenta ſenſuum ſubſtantiis, uti primariis cauſis effectricibus, adtribuenda ſit, non proinde tamen ſubſtantiæ inter ſenſibilia communia numerandæ ſunt; cum per ſe primo ſenſus non afficiant, quia id ſolis qualitatibus alteratricibus convenit; nec per ſe ſecundaria ratione, quia id proprium eſt eorum, quæ motum ſenſibilium propriorum determinant, ac modificant, quod nulli ſubſtantiæ in ſe ſpectatæ convenit, ſed ut magnitudine, motu, quiete, aut aliquo alio communium ſenſibilium affecta eſt.

Quæſtio XIII.

An ſint quinque Senſus externi? Affirm.

Quinque eſſe ſenſus externos probatur, *quia* 1. Quinque ſunt organa ſive ſenſoria. 2. Quinq; ſunt diverſa objecta formalia quæ à ſenſibus poſſunt percipi. 3. In perfectis animalibus non plures ſenſus quam

quam quinque reperiuntur, nec etiam pluribus animal indiget.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter animalia perfecta, quæ habent omnes ſenſus; & inter animalia imperfecta, quæ pro diverſo gradu carent uno, vel pluribus, omnia tamen habent tactum, quia tactus eſt maxime ad vitam conſervandam neceſſarius, cum verſetur circa primas qualitates, quarum exceſſus vel defectus multum nocet animali.

II. Diſtinguendum eſt inter tactum late & communiter ſumptum pro quavis potentia, quæ non percipit rem ſine contactu; ſic enim Guſtus dici poteſt Tactus: & inter tactum ſtricte & proprie ſumptum pro potentia ſolas qualitates tangibiles ut tales percipiente; & ſic ſenſus Tactus eſt diſtinctus à ſenſu Guſtus, ob diverſum ſubjectum formale.

III. Quamquam anima ſentiens in omnibus animalibus exiſtat, non tamen in illis omnibus effundit omnes ſuas facultates, quia in illis omnibus non reperit organa diſpoſita, *v. g. in talpa organum viſus.* Quare ut quinarium ſenſuum externorum numerum retineamus, ſatis eſt, quod in aliquo animali illi quinque ſenſus reperiantur, & in nullo plures.

IV. Quod obſtructa via, qua cerebrum in ſenſus externos influit, ipſi externi ſenſus illico ſua obire munera deſinant, non ex eo fit, quod unum tantummodo ſit inſtrumentum omnium ſenſuum externorum, nempe cerebrum, vel quod in organis non ſint ipſæ ſenſitivæ facultates; ſed ex eo, quod perenni ſpirituum animalium influxu indigeant, qui quidem impeditur obſtructis meatibus illis, per quos derivari ſolebant.

V. Non eodem modo ſe habet ſenſus ad ſenſibilia, quo intellectus ad intelligibilia. Nam facultas intellectiva cum ſit multo altioris ordinis, poteſt ea, quæ per plures ſenſus ſparſa & diſtributa ſunt, in unum colligere complectique. Unde non ſequitur unus eſt intellectus: ergo etiam unus ſenſus.

VI. Propter ſenſibilia communia non eſt ſtatuendus alius ſenſus: nam cum ſenſibilia communia illa à quinque ſenſibus non per accidens, ſed per ſe ſentiantur, fruſtra eſt eorum alium ſenſum quærere & conſtituere.

VII. Non datur aliqua facultas ſentiens, cui incumbat advertere ad objectum in quod ſinguli ſenſus feruntur. Quod enim oculus interdum rei præſentis imagine imbutus non elicit viſionem, id non ex eo provenit, quod deſideretur actio alterius facultatis, cujus ſit ad objectum advertere: ſed quia ipſa vis cernendi non tendit in objectum, quod tunc accidit, cum in rem aliam vehementi adplicatione intenti ſumus.

VIII. Titillatio & ſenſus venereus non eſt diſtinctus ſenſus: nam illa titillatio diverſa non eſt à tactu, niſi accidentaliter, quatenus nempe ſecundum certam nervorum diſpoſitionem aliter atque aliter efficitur tactus.

IX. Diſtinguendum eſt inter famem conſideratam materialiter; & inter famem conſideratam formaliter. Fames materialiter eſt quædam contorſio, quia venæ conantur extrahere à ſtomacho ſanguinem in alimentum, quæ contorſio ſenſu tactus percipi poteſt: formaliter autem eſt adpetitio cibi, quæ non ſentitur directe per alium actum, ſed indirecte & per actum exercitum, quatenus eſt actio vitalis

lis elicita & recepta in appetitu ſenſitivo, quo modo omnes ſenſus percipiunt ſuos actus. *Idem eſt de ſiti, voluptate etiam, & dolore.* Non igitur præter quinque ſenſus adſignandus eſt alius, quo percipiantur fames, ſitis, dolor, & voluptas.

Quæſtio XIV.

An ſenſus lædatur ab excellenti ſenſibili? Affirm.

Ideo ſenſibile excellens ſenſum lædit, quia ſenſorium ſeu organum ſenſus aliquam requirit temperiem & qualitatum proportionem, quæ adventu inſolentis cujusdam ſenſibilis perimitur. *Sic* ingens ſplendor diſſipat viſum, & lædit ſpiritus viſivos; vehemens ſonus offendit auditum; valde calida & frigida moleſtant tactum, imo tactus organum aliquando plane deſtruunt.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter id quod lædit per ſe, & inter id quod lædit per accidens. Nihil naturaliter inclinatur in id, à quo per ſe læditur: Objecta vero ſenſuum, ad quæ potentiæ omnes nativa propenſione non minus quam ad operationes inclinantur, non lædunt ſenſus per ſe, ſed ex accidente, cum ad exſuperantiam deflectunt, organumque lædunt.

II. Diſtinguendum eſt inter objectum, quod cum organo proportionem habet, hoc ſenſum perficit; & inter objectum excellens, quod non perficit, ſed lædit ſenſum; cum omne nimium ſit naturæ inimicum.

III. Potentiæ ſenſitivæ non habent contrarium, nec etiam per ſe corrumpuntur, ſed ſoluta organi temperie: hæc autem evertitur exceſſu, qui mediocritati, in qua temperies conſiſtit, adverſatur.

IV. Quamvis non materiales, ſed ſpirituales tantum & intentionales qualitates, h. e. rerum ſenſibilium ſolum imagines & ſimulacra à ſenſuum organis recipiantur, non tamen omnis vis in lædendo organo ipſis deroganda eſt. *Vel dicendum*, ſpecies, per quas objecta agunt in ſenſus, non per ſe, ſed ratione aliarum qualitatum, quæ ipſas comitantur, & ab objecto una trajiciuntur læſionem efficere.

V. Diſpar eſt ratio ſenſus & intellectus: quia Senſus eſt organo corporeo affixus, & ita turbata ejus temperie per vehementis ſenſile læditur: Intellectus vero non item, & propterea non læditur ob læſionem temperamenti organi debiti; imo cum illuſtria objecta, ad quorum cognitionem adſurgit, non ingerant organo qualitatem ejus temperiem turbantem, facile intelligimus quare non lædatur intellectus rerum præſtantium cognitione, ſicut ſenſus vehementiori ſenſibili.

Quæſtio XV.

An viſio fiat recipiendo, an vero emittendo? Affirm. Prius, Neg. Poſterius.

I. Viſio fit per immiſſionem vel receptionem imaginum ab objecto in oculum immiſſarum: *quia* 1. Ubi inſtrumentum viſionis eſt, ibi fit viſio: ſenſus enim non fit extra organum. At inſtrumentum viſionis nempe humor cryſtallinus eſt intra oculum. Ergo ibi quoque fit viſio. 2. Unusquiſque ſenſus aliquid recipit, auditus ſonum, olfactus odorem, &c. Ergo etiam viſus. 3. Quidquid ſubjectum aliquod deſtruit, illud ab eodem ſubjecto recipiatur neceſſe eſt. Excellens ſenſibile deſtruit inſtrumentum viſus. Ergo

go ab inſtrumento viſus tanquam ſubjecto recipiatur neceſſe eſt.

II. Viſio non fit per emiſſionem radiorum ex oculis ad rem viſivam: *quia* 1. Non eſt credibile ex tam exigua pupilla tantam exſilire lucem, ut objectum ingentis magnitudinis, utpote cœlum, colluſtret, illudque faciat viſibile. 2. Lux illa ex oculis egreſſa, ad objectum, v. g. ad cœlum uſque producta, ad oculi pupillam reſilire non poteſt, cum ſolares radii longe ſint validiores, nec tamen à terræ denſitate repercuſſi ad mediam uſque aëris regionem reflectuntur. 3. Illud quod ex oculo emittitur, vel eſt ſubſtantia, vel eſt accidens. Sed neutrum dici poteſt. Non eſt ſubſtantia, quia viſio non poſſet fieri in inſtanti, cum nullum corpus momento moveatur; fieri etiam poſſet, ut hæc emiſſa ſubſtantia ſtante magno vento huc atque illuc moveretur, atque viſio impediretur: Nec eſt accidens, quia omne accidens eſt in ſubjecto per realem inhæſionem, quæ variari non poteſt per tranſitum ejuſdem accidentis ad aliud ſubjectum.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis viſio fiat non per emiſſionem ſed per receptionem, non tamen viſus ea quæ à tergo ſunt poteſt contueri: nam objecta viſibilia non agunt in facultates, nec ſpecies ſuas immittunt, niſi per lineam rectam, ſi fuerint ante ipſum oculum, vel per lineam reflexam, ſi fuerint retro, & ſpeculum objiciatur, à quo ad oculum ſpecies reſiliant.

II. Plurimæ rerum imagines ab uno oculo ſimul & ſemel recipi poſſunt, quia eæ non ſint materiales, nec corporeæ, ſed tantum intentionales & ſpirituales, quæ res ipſas repræſentant: unde nec potentiam, nec organum degravant; nec ſe mutuo perturbant, aut impediunt; nec corpora, quæ has ſpecies de ſe fundunt, debilitant; multo minus una alteram expellit. Non etiam eſt abſurdum ſpecies intentionales ſimul & ſemel ad plures poſſe defluere: ut, turris à pluribus ſimul videtur.

III. Diſtinguendum eſt inter rerum magnitudines reales & materiales; & inter magnitudines intentionales, quas oculus tantum recipit. Non enim recipitur ipſa montis aut turris magnitudo materialis, quæ per foramen tam parvum, quantum pupilla eſt, ingredi minime poteſt; ſed ejus imago & ſpecies, quæ eſt immaterialis ſive ſpiritualis, ea in oculo, non aliter ac imago in ſpeculo, admittitur.

IV. Diſtinguendum eſt inter objecti ſubſtantiam, & inter objecti imaginem ſive ſpeciem. Objectum, quod videtur ſecundum ſuam ſubſtantiam, eſt in proprio loco: Imago vero ſive ſpecies, quæ ad oculum defertur, eſt in oculo. Eadem ratione non eſt in ſpeculo, quod ſpeculamur in illo, ſed effigies tantum.

V. Res pupillæ impoſita videri nequit, non ideo quod radii non poſſint ex oculo exire, ſed quod lumen in tanta adproximatione non poſſit adtingere objectum, nam oportet objectum lumine illuſtrari.

VI. Habet quidem pupilla aliquid connatæ lucis, non tamen ideo illi datum ut forinſecus emittatur, ſed ut, quaſi teſſera, hoſpitem & affinem ſuum, h. e. lucem qua ſpecies vehitur, ſeſe extrinſecus inſinuantem recipiat, eique ut miniſter familiaris præſto adſit.

VII. Diſtinguendum eſt inter oculos conſideratos ut ſunt organum viſus; & inter oculos conſideratos ut ſunt obje-

ctum

ctum viſibile. Quando oculi ex ſe ſplendorem emittunt, non ſunt organum viſus, quia per hoc viſio non fit; ſed habent rationem objecti viſibilis, quoniam emittunt ſplendorem, per quem receptum videntur.

VIII. Qui nebuloſo aere circumfuſus eſt, nebulam proximam non videt, non ideo quod radii viſorii cum primum ex oculis emicant fortiores ſint, ſicque vicinam nebulam penetrent; ſed ideo quia nebula propior adhuc habet rationem diaphani, ſi comparetur cum remotiori, quæ clarius videtur, quia ob partium ſubitionem craſſeſcere videtur, & quia omne remotius nobis adparet nigrius, uti arborum apices virides quidem ſunt, ſed diſſtanti adparent nigræ.

IX. Neque baſiliſcus interficit hominem, neque mulier menſtruoſa ſpeculum inficit intuitu, vel radio ex oculo exeunte, ſed contactu, afflatu, halitu, exſpiratione, & qualitate nociva, quæ nihil ad viſionem confert.

X. Qui reconditos habent oculos longius & acutius vident, quam qui prominentes habent, quia in reconditis oculis melius uniuntur ſpecies, & motus qui fit ab objecto in potentiam per emiſſionem ſpecierum, in vaſtum non diſſipatur, ſed recto tramite procedit. *Deinde*, quia prominentiores oculi nimia luce perfunduntur, & magna ex parte offuſcantur, ideo imperfectius & ad minorem diſſtantiam adſpicere poſſunt: Oculi vero reconditi lucem magis temperatam ſuſcipiunt, à qua non impediuntur, ſed potius adjuvantur.

XI. Quoties aliquid diligenter adcurateque contueri volumus, contrahuntur oculi, ne lux intermedia viſui ſe ingerens eumdem offendat, & debilitet: & clauduntur oculi, non ut lumen exprimatur, ſed ut virtus viſiva adjuvetur, quia virtus unita eſt fortior.

XII. Ariſtoteles, quando quibuſdam in locis videtur adſerere, viſionem fieri per emiſſionem, non loquitur ex propria mente, ſed ex recepta ſuo tempore perſpectivorum ſententia, vel nihil certi ea de re nondum confirmata vult ſtatuere.

Quæſtio XVI.

An Sonus ſit in corporibus ſonantibus, an vero in corpore intercepto, v. g. aere? Negat. Prius, Affirm. Poſterius.

Sonus ſubjective ineſt non corporibus ſonantibus, ſive extremis, quæ colliduntur, ſed corpori intermedio, quod intercipitur & frangitur. *Si enim* ſonus ſubjective ineſſet corporibus extremis, vel eſſet in uno, vel in utroque. Non in uno, cum non ſit major ratio cur in hoc potius, quam in altero recipiatur, ut, cum duæ manus ſe percutiunt: Non etiam in utroque, quia ſic duplex oriretur ſonus: Et cum ſonus ſit accidens ſimplex, in diverſis ſubjectis eſſe non poteſt. Erit ergo in corpore medio.

OBSERVATIONES.

I. Non eadem omnium qualitatum ſenſibilium eſt ratio. Nam quamvis calor, odor, ſapor, & qualitates quæ ſub ſenſum cadunt, inhæreant in objecto, & non in medio; Sono tamen peculiare ac proprium eſt non hærere in objecto. Cujus diſcriminis cauſa eſt, quia cæteræ qualitates ſenſibiles habent eſſe fixum & ſtabile; Sonus vero non eſt, niſi dum fit, ideoque ubi gignitur; hoc eſt, in medio corpore, ubi ut in ſubjecto recipitur.

P 2 II. T

II. Diſtinguendum eſt inter prædicationem accidentis de ſuo ſubjecto, & inter prædicationem effectus de ſua cauſa. Quando corpora ſonantia dicuntur ſonare, ea prædicatio non eſt accidentis de ſuo ſubjecto, quia ſonus eis ſubjective non ineſt; ſed eſt prædicatio effectus de ſua cauſa: *hoc eſt*, corpora extrema, v. g. duo lapides qui colliduntur, dicuntur ſonantia non objective, ſed effective.

III. Cymbalo manu cohibito impeditur ſonus, non ideo quia in ipſo cymbalo ſubjectatur, ſed ideo ſonus deficit, quia in aere contento intra poros cymbali ſubjectatur.

IV. Ad ſoni productionem tria requiruntur corpora; corpus percutiens, corpus percuſſum, & corpus intermedium, quod intercipitur & frangitur; quæ tamen non ſemper ſuppoſito diſtinguuntur, plures enim partes corporis ſupplent vires trium: ut in tempeſtate, quando colliduntur venti, tantum eſt occurſus diverſarum partium aeris. Sic quando virga vehementer mota per aerem efficit ſonum, tunc aer ſecundum diverſas partes habet rationem collidentis & reſilientis, ſive corporis intercepti: Illæ enim partes, quæ tangunt virgam & illam collidunt, ſunt collidentes, aliæ vero partes expulſæ ſunt reſilientes ſive fractæ. *Nihil* etiam impedit, quin unus idemque aer, ſecundum diverſas partes, ſit ſoni ſubjectum, & ſoni medium.

Quæſtio XVII.

An odor conſiſtit in ſicco comprehendente & ſuperante humidum? Affirm.

OBSERVATIONES.

I. Subjectum odoris eſt corpus mixtum, quia odor oritur ex commixtione primarum qualitatum, quæ tantum reperitur in mixtis. Ergo elementa, ſi pura ſint, & nullam permixtionem alterius corporis habeant, odore carent. Nam dum terra poſt nimiam ſiccitatem madefacta redolet, per mixtionem humiditatis aquæ id habet, non ex ratione elementari.

II. Diſtinguendum eſt inter omnimode ſiccum, & inter ſiccum cum humido aliquo caloris operatione bene contemperatum. Odor conſiſtit non in ſicco omnimode, nam quæ torrentur odorem amittunt, quod adparet in cineribus ligni odorati: ſed in ſicco cum humiditate aliqua caloris operatione bene contemperato, in quo tamen adhuc prædominatur ſiccitas. *Hinc*, cum poſt terræ ſiccitatem ſit pluvia, ſolet in principio odor terræ diffundi, tunc enim humidum incorporatur ſicco, abundat tamen ſiccum: At poſt longam pluviam non ſentitur odor, quia tunc humidum excedit.

III. Vinum, aquæ ex herbis fragrantibus deſtillatæ, & alia ſunt valde humida, & nihilominus tamen etiam odorifera, quia ejuſmodi corpora mixta duorum generum partes habent: Alias ſicciores & calidiores, quarum ratione ſunt odorabilia; Alias humidiores & frigidiores, quarum ratione nullum de ſe fundunt odorem, ſed potius ſaporem exhibent. *Si ergo* contingat eundem cibum & odorem & ſaporem exhibere, conſtabit neceſſario partibus ſiccioribus, & humidioribus.

IV. Flores & ſuffimenta è longinquo ſuavius olent, quia ad locum aliquantulum remotum defertur odor ſecretior à portione terrea, & defæcatior à fumo, craſſiſque vaporibus, qui odorem vitiant, & ipſam odorandi vim hebetant. Verum

oportet non tantam eſſe diſtantiam, ut odor in trajectu pereat.

V. Diſtinguendum eſt inter calorem ſummum & igneum, & inter calorem moderatum. Ad odorem requiritur calor, non ſummus & igneus, qui conſumit, ſed moderatus, cujus operatione ſiccum, in quo conſiſtit odor, cum aliquo humido contemperatur. Ideo maſtyx in cinere acriorem ſpargit odorem, quam in igne, quia ignis eſt calidior cinere.

VI. Quamvis *Moſchus* dicatur fieri ex ſanguine feræ cujuſdam, & *Zibetum* ex ſudore quorumdam felium: non tamen inde ſequitur, quod odor non conſiſtat in ſicco. Nam odor Moſchi oritur non ex ſanguine puro, ſed ex ſanguine concreto, & ſiccefacto. Habet igitur Moſchus ſiccitatem, quæ odori ſufficit, eſto ſanguis, dum non concreſcit, perhumidus ſit. Idem etjam de concreto illo ſudore felium pronunciandum eſt.

Quæſtio XVIII.

An Guſtus diſtinguatur à Tactu?

Affirm.

Guſtus & Tactus differunt, 1. *Objecto*, quod in tactu eſt qualitas prima; in guſtu qualitas ſecunda, nempe Sapor. Hinc terra prope centrum tactilis eſt, non vero guſtabilis. 2. *Organis*, quia non ubique guſtamus, at ubique tangimus. 3. Fieri poteſt ut incolumi tactu pereat guſtus in lingua. 4. *Guſtus* varias habet differentias, eſt enim dulcis, amarus, pinguis, acutus, auſterus, &c. quæ differentiæ non inveniuntur in tactu.

OBSERVATIONES.

I. Tactus tripliciter ſumitur: 1. Communiſſime, prout tantum dicit ſimultatem corporum per extrema indiviſibilia. 2. Magis proprie, pro contactu potentiæ vitalis neceſſario ad percipiendum objectum proprium: In qua ſignificatione convenit guſtus cum tactu. 3. Strictiſſime, pro contactu potentiæ vitalis ſolas qualitates tangibiles ut tales percipientis. Et in hac ſignificatione tactus eſt ſenſus diſtinctus à guſtu.

II. Omne guſtabile eſt tactile, 1. non formaliter, ſed ſubjective. 2. analogice, quia guſtus & tactus objecta ſua percipiunt tangendo, alii vero ſenſus eminus. 3. Propter concomitantiam, quia nihil poteſt guſtari, quin prius tangatur.

III. Lingua poteſt habere ſuam operationem tactus, ſine operatione guſtus; ut, ſi quis aquam pure elementarem bibat nullum ſaporem habentem, ſentit per tactum humiditatem & frigiditatem ejus, nullam habens ſenſationem ſaporis, nec guſtus. Ergo adhuc in parte illa, in qua concurrit ſenſatio tangendi & guſtandi; ſunt ſeparabiles atque diſtinctæ, ſiquidem una potentia operatur non operante alia.

IV. Tactus dicitur ſenſus alimenti, ſicut & guſtus, quia vis guſtandi & vis tangendi circa eumdem cibum verſantur, ratione tamen diverſarum qualitatum; quia tactus circa humidum & ſiccum, guſtus circa ſaporem, qui ex horum commiſtione fit, occupatur: Et utraque facultas ita in has qualitates incumbit, ut guſtus non tendat in ſuas, niſi tactus in eas quæ ipſi propriæ ſunt, ſaltem prius natura feratur.

V. Quod neque guſtus neque tactus medio externo indigeat, nihil refert ad identitatem eorum: ſicut nec refert, quod tres alii ſenſus indigeant eodem medio externo, ut non cenſeantur diſtincti.

V I. Sapor immutat potentiam guſtus ſecundum diſtinctam proportionem ac immutant qualitates tactiles, de quibus evidens eſt immutare linguam, in qua eſt guſtus, nullam efficientes ſenſationem tactus: ergo diſtinguunt tactum à guſtu.

V I I. Diſtinguendum eſt inter organum adæquatum, & inter organum inadæquatum. Lingua eſt organum adæquatum guſtus, quia in illa & in nulla alia parte corporis reſidet: eſt vero organum inadæquatum tactus, quia tactus non ſolum in lingua reperitur, ſed in cæteris corporis partibus.

Quæſtio XIX.

An ſenſus Tactus ſit unus? Affirm.

Ubi unum eſt objectum formale, ibi eſt unus ſenſus, *nam* ab unitate objecti formalis unitas cujuſlibet facultatis deſumitur. Atqui unum eſt objectum formale tactus, nempe tangibile, quatenus tangibile, quod obtinet unum modum immutandi organum. Ergo tactus eſt unus.

OBSERVATIONES.

I. Diverſi conſtituuntur ſenſus, quia habent ſpecialia ſua objecta formalia inter ſe diſtincta; ut viſus viſibile, auditus audibile, &c. Hoc vero non reperitur in tactu, in quo non datur niſi unum tangibile quatenus tangibile eſt, ſub quo non conſtituuntur varia objecta formalia variis tactibus convenientia. Ergo unus eſt tactus & non plures.

I I. Diſtinguendum eſt inter objectum tactus materialiter conſideratum; & inter objectum tactus formaliter conſideratum. Quamvis objectum tactus materialiter ſpectatum non unum ſit, ſed multiplex, & non unam tantum, ſed plures contrarietates in ſe contineat: Formaliter tamen, ſive prout tactile, unum eſt, quia unus eſt modus immutandi organum. Unde cum potentiarum diſtinctio ab objectis ſecundum rationem formalem conſideratis ſumenda ſit, ratum manet, tactum unum eſſe, non plures.

I I I. Dolor formaliter non eſt ſenſatio tactus, ſed hæc ſolum ad dolorem concurrit tanquam conditio materialis, nec nova aut diſtincta eſt ſenſatio, ſed ejuſdem rationis & objecti, cum verſetur circa primas vel ſecundas qualitates eodem modo immutantes. Unde propter dolorem non eſt tactus multiplicandus. *Idem de delectatione & titillatione* ſentiendum eſt, in quibus, ſicut in dolore, nihil diſtinctum à ſenſatione qualitatum tangibilium ut talium includitur: Quare nec pro eis diſtinctus tactus multiplicari debet.

I V. Quilibet ſenſus certum & unum tantum habet organum, ſolo excepto tactu, qui cum ad tuendam animalis vitam, & noxios primarum qualitatum exceſſus, quippe qui vitam lædunt, declinandos peculiariter animali à natura datus ſit, ideo non uni ſolum, ſed omnibus corporis partibus debuit ineſſe.

V. Dolor in determinata corporis parte non cauſatur, ſed in omnibus, quia ſolutio continui aut diſtemperies in quibuscunque partibus corporis ſenſui capacibus cauſari poteſt, & ex conſequenti dolor. Aliqua vero voluptas & titillatio in determinata tantum parte corporis fiunt, non tamen propterea tactus pro eisdem actibus multiplicari debet, quia ſenſatio tactus in eisdem reperta eandem rationem formalem habet, ex eadem ratione immutandi objecti deſumta.

Quæſtio

Quæſtio XX.

An ſenſus exterior ſuam animadvertat ſenſationem? Negat.

Senſus exterior ſuam ſenſationem non percipit, *e. g. viſus non animadvertit ſe videre*, ſed hæc functio ſenſibus interioribus, nempe ſenſui communi proprie competit: *quia* 1. Senſus exterior non agit, niſi moveatur à ſuo objecto. At à ſuis operationibus non moveri, neque affici poteſt. Ergo eaſdem non ſentit. 2. Si quo actu videmus, eodem etiam ſentiremus nos videre, nunquam viſio fieret, quin ſimul eadem ſentiretur. At non ſemper ſentitur viſio: Certum enim eſt hominem aliquando videre, nec tamen ſentire quod videat, ſed hoc paulo poſt animadvertere. Ergo, &c.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis intellectus percipiat ſuos actus & ſupra eos reflectatur, non tamen etiam ſenſus. Cum enim intellectus immaterialis, ſpiritualis, & inorganicus ſit, ideo operandi modum nobiliorem habet, quam ſenſus.

II. Senſuum delectationes conſequuntur ex perceptione convenientium objectorum: ſed ad eas non requiritur cognitio ejuſmodi perceptionis in eodem ſenſu, quia ut delectatio non pertinet proprie niſi ad appetitum; ita ad phantaſiam ſpectabit percipere rem, è qua voluptas ſenſitiva oritur, eamque appetitui offerre.

III. Viſus non proprie ſentit tenebras, nec alius ſenſus ſuorum objectorum privationes ſimpliciter dignoſcit, ſed admodum improprie, quaſi per actionem negativam. Eatenus enim dicitur viſus percipere tenebras, quatenus apertis oculis nihil videt, non autem quod cognoſcat ſe non videre, ſed hoc alii animalis potentiæ adtribuendum eſt, non illi quæ eſt in oculo.

IV. Non neceſſe eſt ut omnis ſenſatio ab alio ſenſu cognoſcatur, ſic enim eſſet proceſſus in infinitum: ſed ſatis eſt, ſi exteriorum ſenſuum ſenſationes à ſenſu communi cognoſcantur.

V. Diſtinguendum eſt inter objectum proprium & adæquatum; & inter objectum partiale. Non eſt abſurdum verſari viſum circa colorem tanquam circa proprium & adæquatum objectum: aliam vero altiorem facultatem, id eſt, ſenſum communem, circa eumdem colorem occupari, tanquam circa partiale ſuum objectum.

VI. Duo habet ſenſatio externa ſeu ſpecies expreſſa ejus: 1. quod comparetur cum objecto, cujus eſt formalis ſimilitudo. 2. quod comparetur cum potentia interna, cujus eſt immutativa. In priori comparatione non eſt quod cognoſcitur, ſed quo aliud, vel in quo aliud expreſſe cognoſcitur à ſenſu externo: In poſteriori autem comparatione eſt quod cognoſcitur, vel cognoſci poteſt, ſimul cum objecto quod repræſentat tanquam ſenſatum. Et ideo inprimit ſpeciem ſenſui interno tanquam modus ejuſdem objecti; & cum ex re & modo unum fiat modificatum, producitur à ſenſatione externa una tantum ſpecies modificata, repræſentans utrumque per modum unius.

Quæſtio XXI.

An ſenſus externi ſint in corde, an vero in cerebro? Neg. Prius, Affirm. Poſterius.

I. Pars, quæ principium eſt nervorum, ea etiam eſt principium ſenſus, qui per nervos adminiſtratur. Cerebrum eſt prin-

cipium nervorum. Ergo etiam eſt principium ſenſus.

II. Qua parte læſa læditur ſenſus, illa ſenſus eſt principium. At læſo cerebro læditur ſenſus, non vero læſo corde. Ergo cerebrum eſt principium ſenſus.

OBSERVATIONES.

I. Quamvis cerebrum cranio ceu in proprio quodam domicilio ſit concluſum, non tamen eſt pars ab aliis diſcontinua, (ſic enim non eſſet principium ſenſus) ſed continuatur & conjungitur cum aliis partibus corporis per nervum, qui eſt ejuſdem naturæ cum cerebro.

II. Diſtinguendum eſt inter cerebri partes à nervis remotiores; & inter cerebri partes nervis proximas. Licet non ſit ſenſus in quibuſdam cerebri partibus, tamen in his quæ nervis ſunt proximæ, in quibus ſenſoria interna ſunt, ſenſus ineſt. Unde caput aliquando etiam interius dolet. Ergo cerebrum non omnino ſenſu caret.

III. Ad ſenſum non requiritur ſanguis: nam nervi, qui carent ſanguine, maxime pollent ſenſu: ſimiliter ſenſoria ſenſuum particularium, ut meninga, pupilla, & reliqua. Unde non ſequitur; Cerebrum caret ſanguine: Ergo non eſt principium ſenſus.

IV. Frigiditas cerebri non poteſt eſſe impedimento, ut ſit radix virtutis ſenſitivæ; quin potius cum ſpiritus generentur & à corde procedant calidiſſimi, & ideo facile mobiles, neceſſarium eſt ut frigiditate cerebri temperentur, & conſequenter reddantur minus faciles ad motum, & ideo aptiores ad recipiendas ſpecies ſenſibiles ab externis ſenſibus, & hoc medio tranſmittendas ad internum ſenſum.

V. Cor quidem ſitum habet in centro corporis, ſed inde non ſequitur, quod ſit principium ſenſus; nam non ea pars quæ in medio, ſed quæ eo in loco, ubi ſenſuum organa ſunt, reſidet, eſt ſenſus principium. Cum igitur ſitus cordis longe diſſtet ab externis ſenſibus, cerebrum vero proximius ſit, propterea magis adcommodatum eſt pro ſede interni ſenſus, quam cor.

VI. Diſtinguendum eſt inter motum naturalem, qui ſe primum exerit in animali; & inter motum animalem, qui ſit de loco in locum. Cor eſt venarum, arteriarum, motuſque naturalis principium; Cerebrum vero nervorum, & motus animalis, ſeu ſenſitivi: Cum enim motus naturalis & ſenſitivus ſint diverſi, diverſas partes corporis poſtulant, & diverſo modo temperatas, imo in diverſo collocatas ſitu.

VII. Quod appetitus ſenſitivus ſit in corde & à ſenſu interno moveatur, non probat in eodem corde eſſe debere utramq; potentiam, nempe appetitivam & ſenſitivam; ſed, licet in diſtinctis partibus reſideant, ſufficit, quod in eadem anima radicentur per naturalem ſubordinationem unius cum altera, & quod per concurſum ejusdem animæ cum utraque operentur, ut cognoſcitiva poſſit movere appetitivam.

Quæſtio XXII.

An bruta valeant ratione, an verò phantaſiæ ope & per inſtinctum naturalem opera ſua perficiant? Neg. Prius, Affirm. Poſter.

Bruta non valent ratione & intelligentia, ſed ſuas mirificas operationes edunt ope phantaſiæ, & per inſtinctum natu-

naturalem, quæ eſt operatio phantaſiæ determinata ad judicium convenientis aut commodi, determinansque appetitum ad fugam vel perſecutionem : *Quia* 1. Bruta non agunt libere & diverſimode. Ergo ratione carent. 2. Bruta non cognoſcunt univerſalia. Ergo non poſſunt uti ratione. 3. Si bruta eſſent rationalia, nullum eſſentiale diſcrimen eſſet inter ipſa & hominem, poſſentque informari ad pietatem.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter ipſam prudentiam ſeu virtutem, quæ eſt habitus electivus ; & inter ſimulacrum prudentiæ. Non ipſa prudentia ſeu virtus neque vitium morale, ſed aliqua ſolum ſimulacra ſeu umbræ virtutum & vitiorum in brutis conſpicua ſunt.

II. Diſtinguendum eſt inter habitum, & inter potentiam naturalem. Bruta maxime concinna edunt opera, non per quemdam artis habitum, quemadmodum homo ex artis habitu rationis beneficio mediantibus crebris effectionibus comparato operatur ; ſed per naturalem quamdam potentiam, quæ omnibus ejuſdem ſpeciei individuis pariæque competit, nec ſtudio comparatur.

III. Sunt quædam bruta melioris phantaſiæ, quæ per aſſiduam adſuefactionem & inſtitutionem diſcunt aliqua, quæ tamen tanta non ſunt, ut artis habitus dici mereantur: ex. gr. aves illæ, quæ quaſdam voces poſſunt exprimere, non vero ſermocinantur, ſed potius dant ſine mente ſonum.

IV. Quædam bruta præſagiunt quaſi & prænunciant futuram tempeſtatem, non mentis aut rationis acumine, ſic enim rationis acrimonia ipſum hominem ſuperarent, ſed quia pro vario cœli influxu varie afficiuntur, quos ſuos affectus internos per certa aliqua externa edunt indicia.

V. Duplicia ſunt naturalia, quæ per media certa ad finem certum procedunt. Quædam finem præcognoſcunt, & media illi obtinendo adcommodata eligunt, quod ſine ratione fieri nequit, & ſoli homini competit ; Quædam finem, propter quem agunt, non cognoſcunt, nec ex prælectione feruntur in media, ſed inſtinctu & ductu naturæ ſumunt media, quæ ad conſequendum finem ſunt idonea, quo modo bruta citra rationem per certa media ad ſuos contendunt fines.

VI. Quod animalia quædam medicamentis certis vel ſe præſervant, vel curant, id non ad rationem, ſed ad inſtinctum naturalem referendum eſt, quo in ea feruntur, quæ ſibi ſunt convenientia, eo modo quo viti ulmus eſt gratiſſima, ad illam ſe inclinat, & illi adligata feliciſſime creſcit.

VII. Diſtinguendum eſt inter judicium intellectivum, & inter judicium ſenſitivum. Conceditur beſtiis judicium ſenſitivum, quo æſtimant tale objectum ſibi non eſſe conveniens, ſed judicium intellectivum nondum obtinetur.

VIII. Non ſequitur ; beſtia perſuadetur hominis ſermone : ergo hunc intelligit. Nam hominis dicto audit, non quia argumentorum ponderibus Rhetorice ſuadetur, ſed quia vox phyſice cogit ; idque obtinere beſtia poteſt virtute memoriæ ſenſitivæ. Nam hujus gratia memoria ſervat verbera & plagas, quibus hi vel illi ſermones fuerunt conjuncti. Judicio igitur æſtimativo colligit verbis illis eſſe parendum ſub metu plagarum.

Quæſtio XXIII.

An anima rationalis ſit forma adſiſtens, an vero informans? Neg. prius, Affirm. Poſter.

Anima rationalis non eſt forma hominis adſiſtens, ſed informans. *Nam* quod homini dat eſſe, & per quod homo primo à cæteris omnibus animalibus diſtinguitur, id eſt forma hominis informans. Anima rationalis homini dat eſſe, & per animam rationalem homo primo à cæteris omnibus animalibus diſtinguitur. Ergo anima rationalis eſt forma hominis informans.

OBSERVATIONES.

I. Licet anima rationalis, quæ eſt ſubſtantia ſpiritualis, ſit improportionata materiæ quoad entitatem, habet tamen rationem actus, & materia rationem potentiæ receptivæ.

II. Diſtinguendum eſt inter formam quatenus informat; & inter formam quatenus eſt ſeparata. Nulla forma informans quatenus informat exſiſtit per ſe, ſed à ſua materia, quam informat, dependet: Atque ſic etiam anima humana non exſiſtit per ſe. Quando vero forma informationis munere non amplius fungitur, abſurdum non eſt, ut forma quædam, puta anima rationalis, poſt interitum compoſiti remaneat, atque per ſe exſiſtat.

III. Anima humana *l. 2. de gen. anim. c. 13.* forinſecus dicitur accedere non ſimpliciter, nec ita ut aliunde adveniat, atque corpori adſiſtat; ſed ſic, ut non educatur è potentia materiæ, quemadmodum anima vegetans & ſentiens educuntur.

IV. Diſtinguendum eſt inter ipſam mentem, ſive animam rationalem; & inter mentis operationem. Quando *Ariſt. l. 1. de anima c. 2. t. 24.* inquit, *Ea mens cui prudentia tribuitur, non cunctis hominibus ineſſe videtur*: per mentem intelligit non ipſam animam rationalem, quæ, ceu forma informans, omnibus peræque ineſt hominibus; ſed mentis operationem, quæ in diverſis hominibus diverſa eſt, nec in omnibus pari bonitate reperitur, propter diverſam corporis conſtitutionem & adparatum organorum diverſum.

V. Quamvis anima informet corpus, non tamen corpus intelligit: quia actio formæ ſolum tribuitur habenti formam, & eam potentiam ex qua immediate oritur actio. Jam autem corpus non habet eam potentiam, neque aptum eſt ut poſſit fieri intelligens & ſpirituale, ſed tantum efficitur animatum, vegetans, & ſentiens. Intelligit quidem anima in corpore; ſed non per corpus, quia in hac actione nullo utitur corporeo inſtrumento.

VI. Anima, quæ eſt immortalis & forma nobiliſſima, informat quidem corpus, non tamen etiam nobiliſſimo modo, ſcilicet inſeparabiliter illud informat; quia unio & informatio dependent non à nobilitate formæ, ſed à diſpoſitionibus corporis & materiæ, quæ neceſſariæ ſunt, ut anima remaneat unita, quibus à contrario deſtructis, deſtruitur unio animæ cum corpore. Non ergo, quo forma eſt nobilior, eo arctius ſibi unit materiam.

VII. Anima unitur corpori per aliquid ſubſtantiale, nempe per ſuam ſubſtantiam, cum habitudine quadam ſibi interna ad corpus ipſum debite diſpoſitum. Nec hinc ſequitur, diſſoluta unione animam aliquid ſuæ ſubſtantiæ perdere, manet enim ſemper tota; ſed tantum ſequitur, habitudinem illam ſubſtantialem amittere ad

corpus ſufficienter diſpoſitum, ob receſſum ipſarum diſpoſitionum.

Quæſtio XXIV.

An anima rationalis ſit immortalis? Affirm.

Quidquid habet operationem à corpore & materia independentem, illud etjam habet eſſe independens à corpore & materia, h. e. poteſt ſine corpore eſſe; & ab eo ſeparari, ſicut poteſt ſine illo operari; *quia modus operandi ſequitur modum eſſendi.* Anima rationalis habet operationem à corpore & materia independentem, nam in intellectione & volitione organo corporeo non utitur. Ergo anima habet eſſe independens ab eodem corpore, & poteſt ſeparata ab eo ſubſiſtere, quod eſt eſſe immortalem & perpetuam ex propria natura.

OBSERVATIONES.

I. Aliquid eſſe immortale & incorruptibile poteſt ſtare dupliciter: 1. Ab intrinſeco, quod ſcilicet nullam ſui eſſe agnoſcit materiam, & qualitates contrarias, quæ ſtatuuntur principia proxima corruptionis & mortalitatis: & ſic anima rationalis dicitur immortalis, & incorruptibilis, item angeli. 2. Ab extrinſeco, quod ſcilicet non tantum nullam agnoſcit materiam, & qualitatum contrarietatem, verum etiam excludit omnem cauſam efficientem, à qua in eſſe dependeat: & ſic ſolus DEUS eſt immortalis & incorruptibilis.

II. Diſtinguendum eſt inter hominis & jumentorum ortum & interitum quoad corpus; & inter eorumdem ortum & interitum quoad animam. Unus eſt hominum & jumentorum ortus & interitus quoad corpus, non vero quoad animam: hominis enim anima non educitur è potentia materiæ, ſicuti animæ brutorum. *Deinde*, unus eſt hominis & jumentorum interitus & æqua conditio quoad moriendi neceſſitatem, ſed non quoad conditionem mortem conſequentem.

III. Ad intelligendi functionem pro hujus vitæ conditione adhibentur quidem phantaſmata, ut res tum ſingulares, tum etiam communes ipſis contentas mens contempletur, non autem ut in parte corporea recipiatur intellectio. Anima igitur ſeparata non dependet in intelligendo à phantaſmatibus, ſicuti nec angeli.

IV. Diſtinguendum eſt inter naturalem animæ ſeparatæ appetitum; & inter animæ ſeparatæ entitatem & eſſentiam. Anima à corpore ſeparata eſt aliquo pacto in ſtatu violento ratione ſui appetitus naturalis, quia ſemper propendet in corpus, cujus eſt forma; Non autem eſt in ſtatu violento ratione ſuæ entitatis aut eſſentiæ, quia hæc eſt independens à corpore. Quando ergo *Ariſt. l. 2. de cœlo t.* 18. negat, *aliquod violentum eſſe durabile ſive perpetuum*; violentum ſumitur pro eo, quod eſt extra locum in quo tantum conſiſtere poteſt. Hoc ad animam ſeparatam adplicari nequit.

V. Licet anima ſit immortalis, homo tamen timet mortem. Hic horror mortis naſcitur ex appetitu ſenſitivo, qui dolorem ex ſeparatione animæ à corpore reformidat; vel etiam ex appetitu rationali, quando exitura anima grave peccatorum onus perſentit: non autem quando anima nihil ſibi conſcia è corpore ad cœlum migratura egreditur; ſic enim ſolutionem à corpore cupit, juxta illud D. Pauli, *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto.*

VI. Quod ſic eſt in materia, ut in o-

omnibus ſuis operationibus pendeat à diſpoſitionibus materiæ, illud corrumpitur ſeparatum à materia. Licet igitur anima rationalis ſit in materia, non in omnibus tamen operationibus ab ea pendet, & ideo quantum ad hoc manebit. Unde etiam fit, ut non ipſa anima, ſed ejus ſola unio cum corpore pendeat à diſpoſitionibus.

VII. Quando *Ariſt.l.de cœlo t.*102. inquit, *Omne quod habet initium, habet quoque finem:* Illud intelligatur de rebus ex materia generatis: Anima autem rationalis forinſecus accedit. Quare licet anima incipiat cum corpore, non tamen ideo eſſe deſinit cum illo, ſed permanet.

Quæſtio XXV.

An ſingulare ſenſibile intellectu percipi poſſit? Affirm.

I. Quidquid diſtinguit ſingularia ab univerſalibus, & ſenſum circa ſingularia errantem corrigit, illud ſingularia percipit & cognoſcit. Intellectus diſtinguit ſingularia ab univerſalibus, & ſenſum circa ſingularia errantem corrigit. Ergo intellectus ſingularia percipit.

II. Quod poteſt in ſubordinatis virtus inferior, id multo magis poteſt ſuperior: *e.g.* quæ ſenſus externus percipit, eadem & phantaſia ſentit. Atqui phantaſia, quæ eſt inferior intellectu, cognoſcit ſingularia. Ergo ea multo magis cognoſcit intellectus, qui eſt facultas ſuperior.

OBSERVATIONES.

I. Duplex adſignatur objectum intellectus: Unum motivum, quo ſcilicet intellectus movetur, & adjuvatur ad cognitionem, licet ipſum in ſe non cognoſcatur actu, & tale objectum eſt phantaſma: Alterum eſt objectum terminativum, illud ſcilicet, quod per phantaſma repræſentatur, & cognoſcitur ab intellectu, unde dicitur terminativum, quia terminat actionem intellectus, & hoc eſt omne ens, in quantum eſt verum, & cognoſci poteſt, ſive ſit ſingulare, ſive univerſale, ſive materiatum, ſive immateriatum.

II. Diſtinguendum eſt inter objectum proprium; & inter objectum commune. Univerſalia ſunt intellectus objectum proprium, quia ſolus intellectus univerſalia cognoſcit: Singularia vero ſunt intellectus objectum commune, quia non tantum intellectus, ſed etiam ſenſus circa ſingularia verſatur. In eo ergo differt intellectus à ſenſu, quod ſenſus ſola ſingularia, intellectus vero univerſalia, ſed non tantum dignoſcat. Pari modo diſtinguitur ſenſus internus ab externo, quod hic præſentia, ille abſentia, ſed non tantum percipiat.

III. Diſtinguendum eſt inter ſingularium ſenſibilitatem, & inter ſingularium intelligibilitatem. Singularia aliam rationem formalem ſortiuntur dum cadunt ſub ſenſum, & aliam rationem formalem, dum recidunt ſub intellectum. Nam ſingularia pertinent ad ſenſum ſub ratione ſenſibilitatis, ad intellectum vero ſub ratione intelligibilitatis.

IV. Quamvis intellectus ſit quid immateriale, & ſpirituale, ſingularia vero à ſenſu percepta ſint materialia & corporalia, nihilominus tamen intellectus poteſt cognoſcere ſingularia. Nam proportio eſſentiæ inter cognoſcens & cognoſcibile non ſemper eſt neceſſaria, ſed poteſt res quoad eſſentiam eminentior & ſuperior inferiorem cognoſcere, v. g. Deus res à ſe creatas: imo ex parte inferior quoad eſſentiam poteſt cognoſcere ſuperiorem, ut

homo

homo Deum, cum quo nulla ſibi ratione eſſentiæ intercedit proportio.

V. Diſtinguendum eſt inter rationem *Qua*, & inter rationem *Sub Qua* ſive formale. Quando intellectus, qui eſt immaterialis, cognoſcit ſingulare materiale, tunc ratio *Qua* poteſt eſſe quid materiale, non vero ratio *Sub Qua* ſive formale, nam ſingulare qua materiale ne quidem ſenſus recipit: & ut hic homo componitur ex hac materia, ita homo univerſalis ex materia communi, proinde nec univerſale caret omni materia. Intellectus igitur ſpeciem ſenſilem prius decorat materialitate ſua, & ex phantaſmate elicit ſpeciem ſpiritualem, deinde demum illud in auguſtiſſimum ſuum palatium admittit, ſed non ſine ſuis conditionibus individuantibus: Non abſtrahit intellectus ab objecto, ſed à modo, nam objectum ut ſingulare & materiale cognoſcit, ſed modo ſpirituali.

VI. Intellectus univerſaliter præſcindit à conditionibus individuantibus, quæ rem materiali modo repræſentant, quia cognoſcit modo ſpiritali per ſpeciem ſpiritalem, non autem præſcindit neceſſario à conditionibus vel rationibus conſtituentibus rem in eſſe ſingularibus.

VII. Licet ſingulare ſit cognitum ab intellectu, non tamen fruſtra ponitur intellectus agens: nam intellectus agens non ideo ponitur, ut abſtrahat naturam à differentiis individuis, h. e. eam ponat in ſtatu, in quo non niſi abſque iis differentiis intelligi poſſit; ſed ut à ſingularium rerum phantaſmatibus eliciat ſpecies intelligibiles, ſine quibus res ab intellectu non poſſunt percipi.

VIII. Diſtinguendum eſt inter potentias ſubordinatas, & inter potentias non ſubordinatas. In potentiis ſubordinatis ſuperior cognoſcit objectum inferioris & alia alterius, non vero in potentiis non ſubordinatis. Cum igitur ſenſus intellectui ſubordinatus ſit, ideo non valet hic argumentandi modus: Ita ſe habet ſenſus ad ſingularia, ſicut intellectus ad univerſalia. Sed ſenſus tantum ſingularia percipit, Ergo intellectus tantum univerſalia.

IX. Quamvis intellectus cognoſcat ſingularia, non tamen fruſtra ponuntur ſenſus, quemadmodum non fruſtranea eſt cognitio, qua ſenſus communis omnia externorum ſenſuum objecta cognoſcit ac dijudicat: nam intellectus cognoſcit quidem ſingularia; ſed non ab iis immutatur, ſed mediante imaginativa, ſicut imaginativa mediis aliis ſenſibus, qui ſuperflui non ſunt.

X. Diſtinguendum eſt inter viam inquiſitivam, & viam auſcultativam. Quando *Ariſtoteles lib.* 1. *phyſ. cap.* 1. inquit, *Ex univerſalibus ad ſingularia procedere oportet*; non loquitur de via inquiſitiva, nam *l.* 1. *poſt. anal. c.* 15. ſcribit, *ſcientiam illi defuturam eſſe, cui deeſt ſenſus*; ſed de via auſcultativa. Nihil ergo eſt in intellectu, quin prius fuerit in ſenſu.

Quæſtio XXVI.

An voluntas reipſa differat ab intellectu? Affirm.

I. Quæcunque potentiæ diſtinguuntur per diverſos modos operandi, quos habent ex propria natura, illæ reipſa differunt: Intellectus & voluntas diſtinguuntur per diverſos modos operandi, quos habent ex propria natura, *quia* modus operandi intellectus eſt adtrahendo objectum ad ſe, illudque ſibi conjungendo

per ſe, vel per ſuam ſimilitudinem; modus autem operandi voluntatis eſt tendendo in objectum, ſeque ei conjungendo.

II. Illa reipſa diſtinguuntur, quæ ſe mutuo movent, *unum* enim & idem reipſa nequit ſeipſum movere, & à ſeipſo moveri. Atqui intellectus & voluntas ſe mutuo movent. Ergo reipſa diſtinguuntur.

OBSERVATIONES.

I. Diſtinguendum eſt inter facultatem quæ neque intelligit, neque præeuntem ſequitur notitiam; & inter facultatem quæ quidem non intelligit, præeuntem tamen notitiam ſequitur. Prior facultas, quæ ſcilicet neque intelligit, neque præeuntem ſequitur notitiam, naturæ impetu & non libere in objectum fertur; ſed ejuſmodi facultas voluntas non eſt: etſi enim voluntas non intelligat, ſive rem cognoſcat, ſequitur tamen cognitionem intellectus, à quo ei res amplectenda vel declinanda objicitur.

II. Electionem eſſe appetitum intellectus, vel intellectivum appetitum *l.* 2. *Eth. c.* 2. non probat, quòd intelligere & velle ſint actus ejuſdem potentiæ; ſed ſic eſſe ſubordinatos, & adeo intrinſecam habere connexionem, quamvis diverſarum potentiarum ſint, ut actus voluntatis intrinſecum ordinem importet ad actum intellectus, tanquam ad conditionem intrinſecam ſui objecti, & actus intellectus intrinſecum ordinem ad actum voluntatis, in quantum præſtat objecto ejus conditionem omnino neceſſariam ut ſit appetibile.

III. Separabilitas actuum efficaciter quidem probat diſtinctionem realem; Inſeparabilitas vero non probat efficaciter identitatem, cum poſſit ex extrinſeca rerum diſtinctarum connexione provenire. Sic intellectus & voluntatis actus non poſſunt ſeparari, cum voluntas non poſſit ullo modo adpetere, niſi bonum cognitum, non tamen intellectus & voluntas ſunt unum & idem. *Sunt igitur* iſtæ duæ potentiæ realiter diſtinctæ, ſed ſic ſubordinatæ per intrinſecam connexionem, ut nec voluntas poſſit ferri in bonum niſi cognitum per intellectum, ſibique ab eo repræſentatum.

IV. Ut voluntas libertatem habeat, non quidem ſat eſt inhærere eam libero ſuppoſito, non tamen neceſſe eſt, ut ipſamet ſui actus judicium exerçeat, ſufficit enim poſſe arbitratu ſuo proprium actum exercere, vel ſuſpendere, eſto prædictum judicium ab alia facultate ipſam regente, in qua libertas ut in fonte & radice inſidet, adminiſtretur.

V. Identitas realis potentiarum non ſumitur ex identitate reali objecti, cum conſtet ſenſum & intellectum verſari circa eamdem rem, nam omne objectum ſenſibile eſt etiam intelligibile. Licet igitur etjam intellectus & voluntas verſentur circa eamdem rem, cum bonum, quod eſt objectum voluntatis, non ſit res diſtincta ab ente, circa quod verſatur intellectus; non tamen inde ſequitur, quod intellectus & voluntas ſint unum & idem.

P. 68. c. 1. l. 28. anima. l. 29. animæ. p. 77. c. 1. l. 15. neceſſarium.

FINIS.

PRÆCEPTA Metaphyſicæ

Ex

Probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ memoriæ cauſa TABULIS Synopticis incluſa,

A

M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI,

Ex Officina *Rogeri Danielis.* M.DC.LII.

Illuſtriſſimo ac Celſiſſimo Principi ac Domino,

D N. E R N E S T O,

Duci Saxoniæ, Juliæ, Cliviæ, & Montium, Landtgravio Thuringiæ, Marchioni Miſniæ, Comiti in Marca & Ravensburg, Dynaſtæ Ravenſtein, &c.

Domino ſuo Clementiſſimo,

εὖ διάγειν.

CUM prolixa & intricata tam docendi, quam diſcendi ratio ingenium perturbet, memoriam labefactet, doctrinam obſcuret, & ſtudioſæ juventuti non raro faſtidium creet: operæ pretium faciunt illi, qui antequam controverſiarum pelago ſe committunt, aut ſpinoſis ſubtilitatibus animum ſuum, induſtriamque conſecrant, in qualibet Scientia præcepta prius ſcitu maxime neceſſaria prælibant, atque fundamentum jacent reſectis & rejectis minus neceſſariis. Licet vero ejuſmodi prima Scientiarum elementa & rudimenta variis diſponi proponique poſſint modis, omnium tamen commodiſſima hactenus multis præclaris viris viſa & probata eſt methodus ea, qua præcepta diſciplinarum in memoriæ ſubſidium Tabulis Synopticis incluſa ordine & breviter traduntur: Sic enim nucleus cujuslibet capitis, qui alioquin in diverſorum autorum pagellis non ſine tædio eſſet conquirendus, artificioſe ſub uno habetur intuitu; & quæ paſſim & ſparſim ſapientiſſimi & acutiſſimi Philoſophi bene dixerunt captum adoleſcentiæ non ſuperantia, ſub una peculiari & perpetua fere forma methodice diſponuntur. Hoc quantum ſubſidii ſtudiis & memoriæ adferat, æſtiment ii, quorum judicia nec odii, nec amoris affectibus adulterantur. Hunc ergo in finem non tantum TABULAS LOGICAS, ETHICAS, PHYSICAS, & ASTRONOMICAS in meum, meorumque uſum privatum ex fontibus Ariſtotelis, nec non ſaniorum interpretum commentariis, quondam à me congeſtas ſuperioribus annis publici juris feci; ſed nunc etiam, amicis ita pervincentibus, communiſſima METAPHYSICÆ PRÆCEPTA, juvandæ memoriæ ergo, in TABULAS redacta typis prodo: Præcepta inquam communiſſima, non nova, ſed paſſim uſitata, & potiſſimum collecta atque ſelecta ex SUAREZIO, communi illo omnium Metaphyſicorum doctore ac magiſtro, FONSECA, MENDOZA, aliiſque multi nominis autoribus, quibus ſuo jure quodam adjicio Clariſſi-

Philoſophum Jenenſem, Dn. M. Stahlium, Præceptorem meum honoratiſſimum. Nam ſi univerſam diſciplinarum philoſophicarum ſeriem paulo adtentiori intueamur animo, & ſigillatim unamquamque trutina ponderemus æquiſſima; Metaphyſica, ſive ipſius dignitas ſpectetur, ſive utilitas adtendatur, ultra reliquarum ſortem quodammodo elevata eſt, *tantum caput effert, quantum lenta ſolet inter viburna cupreſſus*: cum ſine hac Scientia nemo vel ambigua diſtinguere, vel obſcura explicare, vel vera confirmare, vel falſa impugnare commode poſſit, & refellere. Has vero Tabulas Metaphysicas Veſtræ Celſitudini, Illustrissime Princeps, ſubmiſſiſſime dedicari volui, quo ſubjectiſſimam meam affectionem erga Illuſtriſ. Veſtram Celſitudinem declararem. Toti omnino Germaniæ, imo Europæ, innotuit, quam conſtanti ſinceræ religionis Illuſtriſ. Celſ. Veſtra ducatur Zelo, quam heroicis & omnigenis decorata præfulgeat virtutibus, quam ſerio ac ſedulo laboret, ut in ditionibus ſibi ſubjectis literarum ſtudia undique floreant, atque vigeſcant. O beatum, & æternis laudum præconiis digniſſimum Principem, qui muneris divinitus ſibi commiſſi tanta cura ducitur! Ut ergo Illuſtriſ. Celſ. Veſtra hoc levidenſe meum munuſculum vultu benigno & ſereno ſuſcipiat, ac ſuo patrocinio exoptatiſſimo me meaque ſtudia commendata eſſe gratioſiſſime concedat, ea, qua par eſt, animi ſubjectione & obſervantia peto atque contendo. Deus Ter Opt. Max. Illuſtr. Celſ. Veſtræ concedat ea omnia, quæ primæva Eccleſia, *Tertulliano Teſte in Apologet. c.* 30. Imperatoribus precari conſueverat; vitam nimirum prolixam, imperium ſecurum, domum tutam, exercitus fortes, Senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, & quæcunque hominis & Principis Chriſtiani vota ſunt. Dab. die 9. Octob. Anno 1634.

Illuſtriſ. Celſit. Veſtræ

Subjectiſ.

M. Joannes Stier.

Lectori

Lectori Benevolo atque Candido S. P.

Cum in omnibus diſciplinis mire proſit initio breve quoddam Compendium tradere, ut eo melius præparentur animi ad interiorem doctrinam recte percipiendam, maxime id quoque neceſſarium duxi in Diſciplinarum Regina, hactenus ſpatioſiſſimis voluminum palatiis oſtentata, vulgo Metaphyſica *dicta.*

Deinde, quia ſecundum illud vulgatum, tantum ſcimus quantum memoria tenemus, *memoriæ vero mirum in modum inſervire poſſunt* tabulæ Synopticæ, *ſiquidem in iis nucleus cujuslibet capitis, qui alioquin in diverſis pagellis non ſine tædio eſſet conquirendus, uno fere intuitu artificioſe oſtenditur, quo ordine unum ſequatur aliud facile cognoſcitur, quotve membra in quolibet capite notanda veniant ſtatim animadvertitur, idem quoque non denegare potui huic ipſi Diſciplinæ.*

Habebis autem hic præcepta *non de novo inventa, vel ex proprio cerebello depromta, ſed communiſſima, & in Scholis Metaphyſicorum tritiſſima: inprimis vero ſelecta ex Metaphyſicorum Doctoribus ac Magiſtris,* Suarezio, Fonſeca, Mendoza, *aliiſque multi nominis autoribus, quibus ſuo jure quodam adjicio Clariſſimum Philoſophum Jenenſem,* Dn M. Stablium, *Præceptorem meum honorandum.*

Neque enim eos imitari animus unquam fuit, qui, quod ab aliis hauſere, non ut alienum, ſed ſuum nundinantur: cum candidi & ingenui hominis ſit fateri, per quos profecerit.

Si quid igitur recte dictum hiſce in tabulis inveneris, illud omne prædictis autoribus acceptum referas: Sin vero minus, & quædam tuo palato minime adriſerint, iisque tuum denegaveris calculum, eadem quoque ex iiſdem, cum quibus prius tranſigas, quam hæc præcepta taxes, me hauſiſſe ſcias. Ignoſces igitur, ut eamdem veniam apud alios impetres. Vale, mihique fave. Dab. Anno 1641.

Tabula Generalis totius METAPHYSICæ Synopſin adumbrans.

Partes METAPHYSICÆ ſunt *duæ*:

- *Generalis*, quæ agit tum
  - *De Natura & Diſtinctionibus Entis.* Cap. I.
  - *De Affectionibus Entis*
    - *In Communi.* Cap. II.
    - *In Specie.* Affectiones Entis ſunt vel
      - *Simplices*: ut
        - 1. *Unum.* Cap. III.
        - 2. *Verum.* Cap. IV.
        - 3. *Bonum.* Cap. V.
      - *Disjuncta*, eaque
        - *Immediatæ*: ut
          - 1. *Actus.* Cap. VI. / *Potentia.* Cap. VII.
          - 2. *Principium & Principiatum.* C. VIII.
          - 3. *Cauſa & Cauſatum*
            - *In Communi.* Cap. IX.
            - *In ſpecie.* Cauſæ ſunt vel
              - *Internæ*:
                - *Materia.* C. X.
                - *Forma.* C. XI.
              - *Externæ*:
                - *Efficiens.* C. XII.
                - *Finis.* C. XIII.
          - 4. *Neceſſarium & Contingens.* Cap. XIV.
        - *Mediatæ* ut
          - 1. *Simplex & Compoſitum.* Cap. XV.
          - 2. *Totum & Pars.* Cap. XVI.
          - 3.
            - *Idem.* Cap. XVII.
            - *Diverſum*, vel
              - Sine pugna, unde *Diſtinctio.* Cap. XVIII.
              - Cum pugna, unde *Oppoſitio.* Cap. XIX.
          - 4. *Univerſale & Singulare.* Cap. XX.
          - 5. *Finitum & Infinitum.* Cap. XXI.
          - 6. *Perfectum & imperfectum.* C. XXII.
- *Specialis*, quæ agit tum
  - *De Subſtantia.* Cap. I.
  - *De Accidentibus*, tum
    - *Primariis.* Cap. II.
    - *Secundariis.* Cap. III.

Proœmium.

De Natura & Conſtitutione Metaphyſicæ.

De Natura & Conſtitutione Metaphyſicæ ſex not:

- ***I. An detur Metaphyſica?*** R. Affirm.
  1. *Quia* datur diſtinctum objectum, & modus conſiderandi objectum diverſus à modo illo, qui datur in aliis diſciplinis: nam in Metaphyſica conſideratur ens, quatenus ens.
  2. *Quia* nulla alia datur diſciplina, in qua proprie tam de affectionibus entis, *e.g. Uno, Vero, Bono,* quam de ejuſdem differentiis & diviſionibus, *ut, in ſubſtantiam & accidens, agatur.*
- ***II. Nomen,*** circa quod obſerv.
  1. *Etymologia.* Metaphyſica dicitur à μετὰ poſt vel trans, & φυσικὰ naturalis, *vel*
     1. *Quia* Metaphyſica agit de iis, quæ res naturales transſcendunt, & ſupra Phyſicam ſunt.
     2. *Quia* Metaphyſica poſt Phyſicam eſt inventa. Non igitur ſic dicitur ratione ordinis naturæ; (*Cum quoad ordinem naturæ ea, quæ in Metaphyſicis conſiderantur, ſint priora rebus Phyſicis*) ſed ratione ordinis inventionis.
  2. *Synonymia.* Metaphyſica etiam vocatur
     1. *Philoſophia* abſolute, & quaſi per antonomaſiam, quia eſt nobiliſſima pars philoſophiæ.
     2. *Philoſophia prima*, quia primos conceptus, primaque principia conſiderat, in quibus reliquarum omnium ſcientiarum principia fundantur.
     3. *Theologia naturalis*, quia quantum lumine naturæ fieri poteſt, de rebus immaterialibus, incorruptibilibus, actibus puris, &c. tractat.
     4. *Sapientia*, quia de primis rerum cauſis, & ſupremis ac difficilimis rebus, & quodammodo de univerſis entibus diſputat.
- ***III. Quid ſit?*** R. METAPHYSICA eſt ſcientia, quæ contemplatur ens quatenus ens: *Vel*, METAPHYSICA eſt ſcientia, quæ ens in quantum ens, ſeu in quantum à materia abſtrahit ſecundum eſſe contemplatur. *Suarez. diſp.* 1. *ſect.* 3.
- ***IV. Subjectum*** ſive *Objectum* eſt ens quatenus ens, *h.e. ſecundum rem, & rationem à materia abſtractum.* Res conſiderata, ſive Objectum materiale, eſt *ens*: Modus vero conſiderandi, ſive Objectum formale, eſt *quatenus ens.* Sumitur a. particula illa reduplicativa *qua* vel *quatenus* non ſpecificative, ſed reduplicative; ita ut illud *quatenus ens* dicat cauſam, vel rationem cur prædicatum illud, *eſſe ſubjectum Metaphyſicæ*, ſubjecto videlicet *enti* adtribuatur.
- ***V. Diviſio.*** Metaphyſica dividitur in *partem*
  - *Generalem* ſeu *Communem*, quæ de communi entis natura, ejuſque communiſſimis affectionibus agit. *Vide pag.* 2. *& ſeqq.*
  - *Specialem* ſeu *Propriam*, quæ agit de ſpeciebus entis analogis, ut ſunt ſubſtantia & accidens. *Vide pag.* 23. *& ſeqq.*
- ***VI. Theoremata.***
  1. Metaphyſica eſt diſciplina generaliſſima & communiſſima.
  2. In Metaphyſica dantur principia demonſtrativa.
  3. Primum omnium principiorum eſt: *Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe.* Vel, *Impoſſibile eſt idem ſimul affirmari & negari de eodem.*

Pars

Pars Generalis Metaphyſicæ.

CAP. I.

De Natura & Diſtinctionibus Entis.

De Ente in Communi duo not.

- **I. NATURA ENTIS: Ubi not.**
  - I. *Quid ſit?* R. Ens eſt, quod non repugnat exſiſtere. *Mendoza diſp.* 2. *ſect.* 1. *Vel*, Ens eſt, quod habet eſſentiam realem, id eſt, non fictam, ſed veram, & aptam ad realiter exſiſtendum. *Suarez. diſp.* 2. *ſect.* 4.
  - *II. Diſtinctiones.* Ens
    - 1. *Accipitur* vel
      - 1. *Nominaliter* ſive *Subſtantive*, quatenus eſt nomen verbale & ſignificat eſſentiam, vel rem ratione eſſentiæ ſuæ, ſive actu exſiſtat, ſive non. Essentia eſt id, quod primo concipitur de re. *Suarez.* 1. *d.*
      - 2. *Participialiter* ſive *Adjective*, ut eſt participium verbi *Sum*, & ſignificat exſiſtentiam, ſive rem actu exſiſtentem. Exsistentia eſt illa ratio, per quam res ſunt extra cauſas in rerum natura, ſive actu. *Mendoza diſp.* 8.
    - 2. *Significat* vel
      - 1. *Id quod habet eſſentiam.* Sic nihil adpellatur ens, niſi ponat aliquid in re, ſive, niſi ſit aliquid poſitivum: *Unde privationes & negationes entia dici nequeunt.*
      - 2. *Veritatem propoſitionis.* Sic omne illud ens vocari poteſt, de quo propoſitio affirmativa poteſt formari: *Hoc modo etiam privationes, negationes, & entia rationis entia vocari poſſunt.*
    - 3. *Eſt* vel
      - *Reale*, quod habet eſſe à parte rei actu vel potentia. *Mendoza diſp.* 19. *ſect.* 1.
      - *Rationis*, quod habet eſſe objective tantum in intellectu. *Seu*, quod à ratione cogitatur ut ens, cum tamen in ſe entitatem non habeat. *Suarez. diſp.* 45.
    - 4. *Eſt* vel
      - *Per ſe*, quod præciſe habet ea, quæ ad eſſentiam, integritatem, vel complementum talis entis in ſuo genere per ſe & intrinſece requiruntur. *Suarez.*
      - *Per accidens*, quod conſtat ex aliquo, quod neque ad eſſentiam, neque ad integritatem, nec ad complementum rei in ſuo genere per ſe & intrinſece requiritur.
  - *III. Conceptus Entis*; eſtq;
    - *Formalis*, & dicitur actus ipſe ſeu verbum, quo intellectus rem aliquam, ſeu communem rationem concipit. *Suarez. diſp.* 2.
    - *Objectivus*, & dicitur res illa, vel ratio, quæ proprie & immediate per conceptum formalem cognoſcitur, ſeu repræſentatur. *Ibid.*
  - *IV. Theoremata.*
    - 1. Ens eſt primo cognitum, *cognitione originali, & actuali confuſa.*
    - 2. Ens in reſpectu ad inferiora, *nempe ad Deum & creaturas, ſubſtantiam & accidens*, non eſt æquivocum, neque univocum, ſed analogum.
    - 3. Ens, qua tale, non habet principia.
- **II. ADTRIBUTA, ſive AFFECTIONES ENTIS,** *de quibus Cap. ſeq.*

CAP. II.

De Affectionibus Entis in communi.

De AFFECT. Entis not.

- 1. *An ens habeat veras aliquas affectiones?* R. Affirm. quia enti competunt aliqua, quæ cum ipſo reciprocantur, nec tamen ſunt primus ejus conceptus, ſed primum conceptum ſequuntur: *e. g. Unum, verum, bonum, eſſe actu vel potentia.*
- 2. *Quotuplices?* R.
  - *Simplices*, quæ enti adæquate inſunt, & cum eo convertuntur ſub uno conceptu: *De quibus Cap. 3. & ſeqq.*
  - *Disjunctæ*, quæ cum ente reciprocantur ſub disjunctione: *Suntq;*
    - *Immediatæ*, quæ entis conceptum immediate ſequuntur, vel ſaltem non mediante aliquo adtributo ſimplici. *Cap. 6. & ſeqq.*
    - *Mediatæ*, quæ mediante aliquo adtributo ſimplici enti conveniunt. *C.15.& ſeqq.*
- 3. *Theoremata.*
  - 1. Affectiones entis ſunt reales, *quia competunt enti citra mentis operationem.*
  - 2. Affectiones vel Adtributa entis, de ente poſſunt demonſtrari.
  - 3. Affectiones entis non differunt reipſa ab ente, ſed ratione.

CAP. III.

De Uno.

AFFECTIONES SIMPLICES ſunt;

- I. UNUM, de quo quatuor not.
  - I. *Quid ſit?* R. UNUM eſt, quod eſt in ſe Indiviſum:
  - II. *Quotuplex?* R.
    - 1. vel
      - *Per ſe.* Hoc idem eſt, quod ens per ſe, ſupra, cap. 1. definitum.
      - *Per accidens.* Hoc conſtat ex iis, vel
        - *Quæ* ſunt revera in ſe diviſa, vel
          - Sine ordine: ut, *acervus lapidum.*
          - Cum ordine: ut, *exercitus.*
        - *Quæ* non ſunt diviſa, ſed unita, vel
          - Artificialiter: ut, *domus.*
          - Naturaliter: ut,
            - Subjectum & accidens.
            - Duo accidentia.
    - 2. vel
      - *Indiviſibile*, quod nec actu diviſum eſt, nec dividi poteſt.
      - *Indiviſum*, quod actu quidem diviſum non eſt, aptum tamen ut dividatur. *Hoc dicitur Compoſitum.*
    - 3. vel
      - *Univerſale:* Unitas Univerſalis conſiſtit in diviſione alicujus naturæ in plures naturas ſimiles, ſub eodem nomine & ratione, cum aptitudine ut in eas dividatur. *Suarez. diſp. 6. ſect. 13.*
      - *Formale:* Unitas Formalis adpellatur, quæ per ſe & immediate convenit eſſentiæ ſive naturæ, prout præſcindit ab eſſe quod habet in individuis.
      - *Individuale:* Unitas Individualis non ſolum dicit indiviſionem, ſed etiam ineptitudinem ad diviſionem in plura, quæ talia ſunt, quale eſt ipſum diviſum. *Suarez. l. d.*
  - III. *Oppoſitum, eſtque* MULTUM, quod actu diviſum eſt.
  - IV. *Theoremata.*
    - 1. Quod non eſt unum, illud ne eſt quidem.
    - 2. Tantum de uno quæque habent, quantum de ente.
    - 3. Unum non addit ſupra ens aliquod poſitivum.
- II. VERUM, *de quo cap.* 4.
- III. BONUM, *de quo cap.* 5.

CAP. IV.

De Vero.

De VERO quinque not.

- I. *Nomen*, circa quod obſerv. *Veritatem conſiderari*
  - 1. *In actu exercito*, ſeu *materialiter*, quando certæ alicujus rei veritas requiritur. *Hac conſideratio ad omnes pertinet diſciplinas: Quid enim vere ſit ens, ſubſtantia, accidens, Metaphyſicus tractat; quid vere ſit linea, Mathematicus.*
  - 2. *In actu ſignato*, ſeu *formaliter*, quando ipſa natura veri formalis, quod ſcilicet ſit, in ſe conſideratur.
- II. *Quid ſit?* R. VERUM *ſive* VERITAS eſt conformitas intellectus cum re.
- III. *Quotuplex?* R. Veritas eſt
  - 1. vel
    - *Incomplexa*, quæ eſt ipſius rei veritas, qua quodvis ens in ſua eſſentia dicitur verum, quia habet eſſentiam ſibi debitam.
    - *Complexa*, quæ in compoſitione & diviſione terminorum ſimplicium conſiſtit, & eſt veritas propoſitionum, nempe conformitas intellectus componentis & dividentis cum rebus compoſitis & diviſis.
  - 2. vel
    - *In ſignificando*, quæ proprie reperitur in vocibus, vel ſcripturis, aut etiam in conceptibus, quos non ultimatos vocant. *Suarez. diſp.* 8.
    - *In cognoſcendo*, quæ eſt in intellectu cognoſcente res, ſeu in cognitione & conceptione ipſarum rerum. *Ibid.*
    - *In eſſendo.* Hæc veritas eſt in rebus ipſis, quæ ab illa denominantur veræ. *Ibid.*
- IV. *Oppoſitum.* Vero opponitur
  - 1. FALSUM: ubi not.
    - 1. *Quid ſit?* R. FALSUM eſt, quod adparet id quod non eſt. *Vel,* FALSUM eſt diſconvenientia ſeu inadæquatio, quæ eſt inter judicium intellectus componentis & dividentis, & rem ipſam prout eſt in ſe. *Suarez. diſp. 9. ſect.* 1.
    - 2. *Quot modis res dicatur falſa?* R.
      - 1. Propter ſimilitudinem ad rem veram, ratione cujus occaſionem falſitatis nobis præbet, ut illud exiſtimemus eſſe quod non eſt. *Hoc modo aurichalcum dicitur falſum aurum. Suarez.*
      - 2. Quia eſt objectum falſæ enunciationis, quod tamen objectum eſt objective tantum in intellectu. *Sic idolum dicitur falſus Deus. Suarez.*
      - 3. Quia non eſt adæquata & conformis arti. *Hic modus habet locum in artefactis. Suar.*
  - 2. IGNORANTIA, quæ eſt vel
    - *Secundum puram negationem*, quando ſimpliciter aliquid ignoratur, & nihil de re aliqua intelligitur.
    - *Secundum pravam diſpoſitionem*, quando falſa opinio & error habetur de re aliqua.
- V. *Theoremata.*
  - 1. Veritas, quamvis in ſimplici mentis operatione reperiatur, ſpeciali tamen ratione eſt in compoſitione & diviſione.
  - 2. Verum ſignificat rem cognoſcibilem, ſicut eſt.
  - 3. Verum (uti & Falſum) eſt denominatio extrinſeca rebus.
  - 4. Falſitas non competit rebus ſecundum ſe; *h. e. nulla res dicitur falſa, relata ad id quod eſt, ſed relata ad id quod non eſt.*

CAP. V.

De Bono.

De BONO quinque not.

- **I.** *Nomen.* Bonum uti & Malum accipiuntur, *vel*
  - *In abſtracto*, ſive *formaliter*; & ſic bonum eſt ipſa perfectio ineſſe debita, & malum carentia talis perfectionis.
  - *In concreto*; & ſic bonum eſt res habens perfectionem debitam, & malum eſt res carens perfectione debita.
- **II.** *Quid ſit?* R. Bonum eſt, quod alicui eſt conveniens. *Suarez. diſp.* 10. *ſect.* 1. *Vel,* Bonum eſt perfectio ineſſe debita. *Vaſquez. diſp.* 23.
- **III.** *Quotuplex?* R.
  - 1. vel
    - *Verum*, quod tale eſt, quale exiſtimatur & cognoſcitur. *Suarez. diſp.* 10. *ſect.* 2.
    - *Adparens*, quod exiſtimatur, non tamen eſt re. *Suarez. ibid.*
  - 2. vel
    - *Naturale*, quod eſt conſentaneum cuicunque naturæ, ſecundum id quod naturaliter eſt, vel naturaliter operari poteſt. *Suarez. ibid.*
    - *Morale*, quod eſt conſentaneum rei, ut libere operatur. *ibid.*
    - *Transſcendentale*, quod dicit in communi perfectionem rei convenientem; præſertim illam, quam unaquæq; res habet per entitatem ſuam. *ibid.*
  - 3. vel
    - *Per eſſentiam*, quod à ſe ipſo & per ſe ipſum bonum eſt; ut, *Deus.*
    - *Per participationem*, quod ſuam perfectionem habet ab alio dependentem: *Qua ratione omnia excepto ſolo Deo bona ſunt.*
  - 4. vel
    - *Simpliciter* ſeu *Abſolute bonum*, quod in ſe bonum eſt.
    - *Alteri bonum*, quod dirigitur ad alium: *Dicitur autem* bonum alteri *non excluſive, ſed præſupponit bonum in ſe.*
  - 5. vel
    - *Jucundum* ſeu *Delectabile*, quod homini eſt conveniens in ordine ad delectationem, quam tale bonum ſecum adfert. *Suarez. l. d.*
    - *Honeſtum*, quod homini eſt conveniens abſque ordine ad delectationem, ſed ſolum quia per ſe decet, vel conveniens eſt homini ut ſic. *Ibid.*
    - *Utile*, quod licet ex ſe ſpectatum delectationem non adferat, neq; ex ſe deceat, aut conveniens ſit homini, tamen ut conferre poteſt ad aliud bonum obtinendum, conveniens cenſetur. *Ibid.*
- **IV.** *Oppoſitum*, eſtq; MALUM. Ubi not.
  - 1. *Quid ſit?* R. Malum eſt privatio perfectionis debitæ ineſſe. *Suarez. diſp.* 11. *ſect.* 1.
  - 2. *Quotuplex?* R.
    - 1. vel
      - *Abſolute malum*, quod in ſola privatione poſitum eſt.
      - *Alteri malum*, eſtque vel
        - *Naturale*, eſtq; omnis privatio naturalis boni naturæ debiti, ſeu omne id, quod natura ſua eſt conveniens alteri naturæ. *Ibid.*
        - *Morale*, quod eſt diſconveniens naturæ liberæ, quatenus libera eſt. *Ibid.*
    - 2. vel
      - *Culpæ*, & eſt inordinatio in actione vel omiſſione libera; ſeu carentia perfectionis debitæ ſecundum liberam actionem. *Suarez. ibid.*
      - *Pœnæ*, & eſt quælibet alia carentia boni debiti, contracta ſeu inflicta ob culpam. *ibid.*
- **V.** *Theoremata.*
  - 1. Omnia bonum adpetunt.
  - 2. Omne bonum eſt communicativum ſui.
  - 3. Res Mathematicæ, quatenus ſunt ejuſmodi, non ſunt bonæ.

CAP. VI.

De Actu.

- Affect. DISJUNCTÆ IMMEDIATÆ ſunt;
  - I. Eſſe vel
    - ACTU: ubi not.
      - I Nomen; ubi not.
        - 1. Aliud eſt
          - *Eſſe actum*, id eſt, eſſe perfectionem alicujus, ſive eſſe principium quo res eſt, *h.e. extra cauſas conſiſtens.*
          - *Eſſe actu*, id eſt, quaſi affectio & modus entis, nempe conſtitutum eſſe extra nihil & ſuas cauſas; *h.e. illud dicitur eſſe actu, quod vere exſiſtit.*
        - 2. *Actus* ſumitur vel
          - *Reſpective*, quatenus importat ordinem ad potentiam, & per eum definit aliquid eſſe in potentia, ſi in ea fuerit.
          - *Abſolute*, prout in ſe eſt actuale quid, & non potentiale, quamvis nihil aliud actuet: ut, *Deus.*
      - *II. Quid ſit?* R. ACTUS eſt, qui dirigitur ad potentiam, eamque perficit.
      - *III. Quotuplex ſit?* Reſp. Actus eſt
        - 1. vel
          - *Purus*, qui excludit omnem potentiam, *ſc. paſſivam. Vel*, eſt tale & tam perfectum ens, quod nullam habet potentialitatem ad recipiendum aliquid aliud perfectionis & entitatis; ut *eſt ſolus Deus. Greg de Valent.tom.*1 *d.*1.*q.*3.
          - *Impurus*, cui ſemper aliquid potentiæ ſc. paſſivæ admixtum adhæret. *Talis actus eſt omnis creatura.*
        - 2. vel
          - *Primus*, & eſt ipſa rei forma, quæ neque importat operationem neque negationem operationis, ſed ab utraq; eſt præciſa, *h.e.actus primus ſive operatur ſive non.*
          - *Secundus*, & eſt actio à forma procedens.
        - 3. vel
          - *Formalis*, quo ipſa forma eſſe dicitur, ac perfectis ac completis entibus ſuum eſſe diſtinctum communicare.
          - *Entitativus*, qui reſpondet potentiæ objectivæ & eſt ipſa exſiſtentia rei, *h.e.vera rei poſitio extra nihil.*
        - 4. vel
          - *Signatus*, & eſt ratio formalis ſive conceptus quidditativus alicujus rei in ſe conſideratæ.
          - *Exercitus* & eſt res ſubſtrata rationi formali, vel ipſa ratio formalis ut alicui rei competit.
        - 5. vel
          - *Eſſentiæ*, qui rem ita actuat, ut ejus eſſentia conſtet, quæ definitione exprimitur; ut, *in homine actus eſſentiæ eſt eſſe animal rationale.*
          - *Exſiſtentiæ*, qui eſt complementum eſſentiæ dans ultimum eſſe rei; ut, *in Petro, Paulo, &c. τὸ hoc eſſe rationale.*
      - *IV. Theoremata.*
        1. Cujus eſt actus, ejuſdem eſt potentia.
        2. Actus prior eſt potentia.
        3. Actus & potentia opponuntur privative: *Si potentia ratione adjunctæ privationis, & ut excludit actum, conſideretur.*
    - POTENTIA. *Cap.* 7.
  - II. PRINCIPIUM *vel* PRINCIPIATUM. *Cap.* 8.
  - III. CAUSA *vel* CAUSATUM. *Cap.* 9. *& ſeqq.*
  - IV. NECESSARIUM *vel* CONTINGENS. *Cap.* 21.

CAP. VII.

De Potentia.

De POTENTIA quatuor not.

- I. *Nomen*, ubi duo not.
  - 1. *Aliud* eſt
    - *Eſſe potentiam.* Hoc ſignificat vim; & aptitudinem, per quam aliquid eſſe poteſt.
    - *Eſſe in potentia.* Hoc ſignificat illud quod nondum eſt, ſed tamen eſſe poteſt, adeoque adhuc eſt in ſuis cauſis.
  - 2. *Potentia* ſumitur *vel*
    - *Tranſcendentaliter*, h.e. tam late, prout cum ſuo oppoſito, nempe actu, dividit omne ens, & certæ alicujus categoriæ terminis non cohibetur.
    - *Prædicamentaliter*, prout ſolam illam potentiam comprehendit, quæ eſt in ſecunda ſpecie qualitatis. Hæc continetur ſub potentia tranſcendentali.
- *II. Quid ſit?* R. POTENTIA eſt, qua ens eſſe poſſe intelligitur, quando nondum eſt.
- *III. Quotuplex?* R. Potentia eſt
  - 1. vel
    - *Activa*, de qua duo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Potentia activa eſt, quæ virtute continet aliquem effectum, illumq; poteſt producere. *Mendoza Phyſ.diſp.2.ſect.2.*
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - 1. vel
          - *Infinita*, ſoliusq; Dei eſt, vel
            - *Ordinata*, & eſt ipſa Dei potentia, quatenus adcommodata, & quaſi debita eſt exſequendæ alicui legi à Deo inſtitutæ. *Fonſeca lib.9.c.1.q.9.*
            - *Abſoluta*, quatenus per eam Deus poteſt facere omne id, quod fieri contradictionem non implicat.
          - *Finita*, eſtque creaturarum propria.
        - 2. vel
          - *Rationalis* ſeu *Libera*, quæ eſt indifferens ad utrumque oppoſitorum: *Vel*, quæ poſitis omnibus requiſitis ad agendum, poteſt agere & non agere.
          - *Irrationalis* ſeu *Naturalis*, quæ ad unum tantum eſt determinata; ſive, quæ alteram tantum contradictionis partem reſpicit.
    - *Paſſiva*, quæ recipere poteſt aliquam formam. *Mendoza l.d.*
    - *Objectiva*, eſtque non-repugnantia rei ad eſſendum. *Mendoza l.d.*
  - 2. vel
    - *Naturalis*, quæ viribus naturæ, cum generali Dei concurſu, poteſt perduci ad actum. *Fonſeca l.9.c.1.q.4.ſect.1.*
    - *Obedientialis*, qua res aliqua apta eſt ad actum aliquem ſupernaturalem cum concurſu Dei ſpeciali.
  - 3. vel
    - *Proxima*, cui immediate reſpondet actus.
    - *Remota*, inter quam & actum alius mediat & intercedit actus. *Potentia remota ſi nimis remota eſt, amittit nomen potentiæ.*
- *IV. Theoremata.*
  - 1. Cujus eſt potentia, ejuſdem eſt actus.
  - 2. Quod tranſit de potentia ad actum, mutatur.
  - 3. Potentia non excedit ſuum objectum adæquatum.

CAP. VIII.

De Principio & Principiato.

- **PRINCIPIUM**, de quo quinque not.
  - *I. Quid ſit?* R. PRINCIPIUM eſt primum, unde aliquid aut fit, aut cognoſcitur. *Ariſt. lib.* 5. *Metaph. c.* 1. *Vel*, PRINCIPIUM eſt id, à quo aliquid procedit quocunque modo. *D. Thom. part.* 1. *p.* 33. *art.* 1.
  - *II. Requiſita.* Ut aliquid principium alicujus dicatur, requiritur
    1. Ut ſit aliquo modo prius eo, cujus eſt principium. Hoc indicatur ipſo nomine principii.
    2. Ut ſit aliqua connexio inter illa, vel conſecutio unius ad alterum. *Sic infans heri natus, licet ſit prior eo qui hodie natus eſt, non tamen dicitur principium ejus, quia inter illos nulla intercedit connexio.*
  - *III. Quotuplex?* Reſp. Principium eſt
    - 1. vel
      - Rei, ejuſque vel
        - *In fieri*, unde aliquid fit. Sub principio rei in fieri continentur omnia principia tum rerum ſucceſſivarum; ut ſunt *modus & tempus*: tum operationum, quæ ſuum eſſe in fieri habent.
        - *In facto eſſe*, unde aliquid eſt. Sub principio rei in facto eſſe continentur omnia principia rerum, quæ ſuum eſſe habent in facto eſſe.
      - *Cognitionis*, quod vel
        - *Incomplexum*, ut ſunt rei effectus, operationes, proprietates, accidentia, quæ ducunt in cognitionem alicujus cauſæ vel eſſentiæ.
        - *Complexum*, cujuſmodi ſunt axiomata, & propoſitiones univerſales; *e. g. Totum majus eſt ſuis partibus.*
    - 2. vel
      - *Cauſale*, quod habet verum influxum cauſalem in aliud, eſtque idem quod cauſa.
      - *Non cauſale*, quod habet rationem principii citra influxum cauſalem: *Sic privatio eſt principium non vero cauſa; Pater eſt principium Filii in Trinitate.*
  - *IV. Cognatum*, eſtq; PRIUS, de quo not.
    - 1. *Quot modis dicatur?* R.
      1. *Tempore*, quod eſt vetuſtius & antiquius.
      2. *Natura*, quod in naturali eſſendi ordine antecedit.
      3. *Ordine*, quod ante aliud ſubſequens eſt diſpoſitum, ſitum, & collocatum.
      4. *Dignitate*, quod eſt melius & præſtantius.
      5. *Cognitione*, quod eſt notius & facilius.
    - 2. *Oppoſitum*, eſtque POSTERIUS. Quot modis dicitur prius, tot modis etiam dicitur poſterius.
  - *V. Theoremata.*
    1. In principiis non datur progreſſus in infinitum.
    2. Principia eſſendi ſunt etiam principia cognoſcendi: *Ex quibus aliquid dependet in eſſe, ex iiſdem etiam dependet in cognoſci.*
    3. Principium latius patet quam cauſa.

Sequuntur:

- PRINCIPIATUM, quod ordinem habet ad principium tanquam poſterius ad prius.

CAP. IX.

De Cauſa & Cauſato in communi.

Sequuntur

- **CAUSA**, de qua quinque not.
  - I. *Quid ſit?* R. CAUSA eſt principium, per ſe influens eſſe in aliud. *Suarez. diſp.* 12. *ſect.* 12.
  - II. *Cauſalitas*, quæ eſt ratio formalis cauſæ: Eſt autem aliquid formaliter cauſa, non quando poteſt cauſare, ſed quando actu cauſat. *Vel,* Cauſalitas ſive Cauſatio eſt influxus ille ſeu concurſus, quo unaquæque cauſa in ſuo genere actu influit in effectum. *Suarez ibid.*
  - III. *Quotuplex?* Reſp.
    - 1. vel
      - *Actu*, quæ actu & revera influit in effectum.
      - *Potentia*, quæ actu non influit in effectum, habet tamen potentiam influendi. *Hæc proprie non eſt cauſa.*
    - 2. vel
      - *Vera*, quæ vere & realiter influit in eſſe effectus.
      - *Sine qua non*, quæ licet non habeat verum influxum in eſſe effectus, effectus tamen ſine ea eſſe vel fieri nequit.
    - 3. vel
      - *Totalis* ſive *Solitaria*, quæ ita influit in effectum, ut non concurrat alia cauſa ejuſdem ordinis in eodem genere.
      - *Partialis* ſive *Socia*, quæ influit in effectum concurrente ſimul alia cauſa ejuſdem ordinis in eodem genere.
    - 4. vel
      - *Remota* ſeu *Mediata*, quæ influit in effectum interveniente alia cauſa ejuſdem generis.
      - *Proxima* ſeu *Immediata*, quæ ita influit, ut non interveniat alia cauſa ejuſdem generis.
    - 5. vel
      - *Subordinata*, idque vel
        - *Eſſentialiter.* Cauſæ eſſentialiter ſubordinatæ ſunt, quælibet cauſæ duæ ejuſdem generis, quæ ita ſunt adfectæ inter ſe, ut altera ex natura ſua pendeat ab altera in cauſando. *Fonſeca l.* 2. *c.* 2. *q.* 1.
        - *Accidentaliter.* Cauſæ accidentaliter ſubordinatæ ſunt, quælibet duæ cauſæ ejuſdem generis, quæ ita ſunt adfectæ inter ſe, ut altera pendeat aliquo modo ab altera, non tamen in cauſando.
      - *Non ſubordinata*, quæ nec ſua natura in cauſando, nec alio modo ab altera dependet.
  - IV. *Quot ſint?* R. Quatuor, vel
    - *Internæ*, quæ intra rei, cujus ſunt cauſæ, eſſentiam continentur: ut,
      - MATERIA. *Cap.* X.
      - FORMA. *Cap.* XI.
    - *Externæ*, quæ eſſentiam effectus non ingrediuntur: ut,
      - EFFICIENS. *Cap.* XII.
      - FINIS. *Cap.* XIII.
  - V. *Theoremata.*
    - 1. Nihil eſt cauſa ſui ipſius.
    - 2. Cauſa prior eſt cauſato.
    - 3. Cauſa non eſt deterior effectu.
    - 4. Quidquid eſt in effectu, præexſiſtit in cauſa.
- **CAUSATUM**, Quod ex cauſa ſuum eſſe habet: *Vel,* Quod à cauſis ſuis dependet.

CAP. X.

De Materia.

De MATERIA quinque not.

I. *Quid ſit* ? *R.* MATERIA eſt id, ex quo quidpiam fit eo pacto, ut inſit. *Ariſt. l.2.Phyſ.c.3. Vel,* MATERIA eſt principium internum, quod per potentiam paſſivam ſive receptivam in rem influit.

II. *Cauſatum*, ſive *Effectus Materiæ*, eſtque
- *Primarius* & *adæquatus*, ſcil. compoſitum, quod primario intenditur.
- *Secundarius* & *inadæquatus*, ſcil. forma, quæ in compoſito ſicut pars continetur, & cauſatur à materia propter compoſitum. Forma enim à materia ratione potentiæ paſſivæ dependet, & è potentia materiæ educitur. Ergo materia eſt cauſa formæ, & forma cauſatum materiæ.

III. *Cauſalitas materiæ* tum reſpectu formæ, tum reſpectu compoſiti, eſtque *vel*
- *In fieri*, & eſt generatio, non tamen ut eſt actio, & importat dependentiam ab agente, ſed ut eſt paſſio, & dicit dependentiam à materia. *Actio & paſſio eadem eſt entitas, dicitur enim actio ut concipitur tanquam dependentia à potentia activa ; Paſſio vero adpellatur ut reſpicit patiens, & importat dependentiam à materia.*
- *In facto eſſe*, & eſt unio inter materiam & formam, prout illa unio ſumitur ex parte materiæ, *h.e. prout eſt ſubjective in materia, & poteſt dici receptio formæ, & per eam ut ſic non forma ſed materia perficitur.*

IV. *Quotuplex* ? R.
- *Ex qua*, id eſt, ex quo aliquid eſt vel fit : *Eſtque*
  - 1. vel
    - *Prima*, & eſt primum ſubjectum, ex quo inexſiſtente res fiunt, & in quod ultimo reſolvuntur.
    - *Secunda*, quæ ita eſt materia alicujus, ut ipſa conſtet ex alia materia.
  - 2. vel
    - *Permanens*, ex qua aliquid eſt vel fit, ſalva manente ejus eſſentia : *Sic ex auro fit poculum.*
    - *Tranſiens*, ex qua mutata nec eſſentiam ſuam retinente res fit : *Sic ex ovo fit pullus.*
  - 3. vel
    - *Proxima*, ex qua aliquid immediate eſt vel fit.
    - *Remota*, ex qua mediante alia materia aliquid eſt vel fit : *Vel*, quæ ita eſt materia alicujus, ut ſit prius materia alterius.
  - 4. vel
    - *Senſibilis*, & eſt ipſa ſubſtantia, habens qualitates ſenſibiles, *h.e. quæ primo & per ſe ſunt objecta aliquorum ſenſuum. Soncin.l.6 q.11.*
    - *Intelligibilis*, & eſt ipſamet ſubſtantia, conſiderata abſque qualitatibus ſenſibilibus. *Ibid.*
- *In qua*, eſtque ſubjectum, in quo aliquid eſt vel fit.
- *Circa quam*, eſtque objectum, circa quod agens verſatur.

V. *Theoremata.*
1. Ratio cauſandi materiæ eſt potentia paſſiva ſive receptiva ; *quia ratione potentiæ paſſivæ forma producitur ; & pendet à materia, ejuſque ratione materia cum forma unitur.*
2. Materia eſt determinabilis.
3. Quod caret materia, expers eſt paſſionis.

CAP. XI.

De Forma.

De FORMA quinque not.

1. *Quid ſit?* R. FORMA eſt ratio eſſentiæ ſive quidditatis. *Ariſt.l.2. Phyſ.cap.* 3. *Vel,* FORMA eſt ſubſtantia quædam ſimplex & incompleta, quæ, ut actus materiæ, cum ea conſtituit eſſentiam ſubſtantiæ compoſitæ. *Suarez.diſp.* 15. *ſect.* 5.

2. *Cauſatum* ſive *Effectus Formæ*, eſtque *vel*
   - *Primarius*, & eſt compoſitum, nam forma propriam ſuam eſſentiam largiendo compoſitum conſtituit. Ergo forma eſt cauſa compoſiti.
   - *Secundarius*, & eſt materia, non quidem ſecundum eſſe ſuum conſiderata, & à formæ eſſe & informatione præciſa, ſed ut eſt informata per formam, quia materia ut informata idem eſt quod compoſitum, nec ab eo ſecundum rem differt, cum unum nec plura nec pauciora includat quam alterum.

3. *Cauſalitas Formæ*, eſtque actualis unio inter materiam & formam, prout illa ſumitur ex parte formæ, *h.e. prout eſt ſubjective in forma, & poteſt dici actuatio, & informatio materiæ, & per eam ut ſic forma perficitur.*

4. *Quotuplex?* R.
   - 1. vel
     - *Informans*, quæ unione Phyſica conjungitur ſubjecto. *Mendoza de anim. diſp.* 1. *ſect.* 2.
     - *Adſiſtens*, quæ nullam habet unionem Phyſicam cum re, cui adſiſtit, ſed tantum propinquitatem ad illam movendam. *Mendoza ibid. Dicitur autem improprie* forma, *& potius pertinet ad genus cauſæ efficientis.*
   - 2. vel
     - *Subſtantialis*, quæ cum ſubjecto ſive materia, quam informat, conſtituit compoſitum per ſe, pertinetque ad prædicamentum Subſtantiæ.
     - *Accidentalis*, eſtque accidens in abſtracto conſideratum, conſtituens cum ſubjecto unum per accidens: ut, *albedo, quæ conſtituit corpus album.*
   - 3. vel
     - *Totalis*, quæ informat omnes partes alicujus continui heterogenei: ut, *anima, quæ informat omnes partes animalis.*
     - *Partialis*, quæ non continuum heterogeneum, ſed aliquam ejus partem informat: ut, *forma carnis, forma oſſis, forma cutis.*
   - 4. vel
     - *Phyſica*, eſtque altera pars compoſiti contradiſtincta à materia, & eſt forma proprie dicta. *Vocatur alias Forma partis.*
     - *Metaphyſica*, eſtque ipſum totum, vel quidditas & eſſentia totius. *Dicitur alias Forma totius, eſtque improprie forma.*
   - 5. vel
     - *Materialis*, quæ à Materia dependet, ita ut naturaliter extra eam eſſe non poſſit. *Tales ſunt omnes formæ, excepta anima rationali.*
     - *Immaterialis*, quæ citra materiam ſubſiſtere apta eſt: ut, *anima rationalis.*
   - 6. vel
     - *Generica*, quæ effertur prædicato generico.
     - *Specifica*, quæ effertur prædicato ſpecifico: *e.g. albedo in lacte forma ſpecifica dicitur, color vero & qualitas ſunt formæ genericæ.*

5. *Theoremata.*
   1. Ratio cauſandi Formæ non eſt aliquod formæ accidens, ſed ipſa ejus entitas: nimirum potentia informandi, *quia informatio eſt cauſalitas formæ.*
   2. Per formam res eſt id, quod eſt: *Vel,* Quidquid eſt, per ſuam formam eſt.
   3. Forma dat eſſe rei.

CAP. XII.

De Cauſa Efficiente.

De CAUSA EFFICIENTE quatuor not.

- I. *Quid ſit* ? R. CAUSA EFFICIENS eſt id, unde primum principium eſt mutationis aut quietis. *Ariſt. l. 2. Phyſ. c. 3. & l. 5. Metaph. c. 2. Vel,* CAUSA EFFICIENS eſt principium, per ſe influens eſſe in aliud ſine mutatione ſui, ex præciſa ratione influxus. *Mendoza Phyſ. diſp. 9. ſect. 1.*
- II. *Cauſalitas efficientis*, eſtque actio: Hæc enim eſt forma, per quam denominatur agens. Ergo eſt etiam forma, per quam denominatur efficiens; *quia agens & efficiens ſunt idem.*
- III. Quotuplex ? R.
  - 1. vel
    - *Per ſe*, quæ virtute propria producit effectum. *Soncin. l. 11. q. 3. Vel*, Cauſa per ſe eſt, à qua directe pendet effectus ſecundum illud proprium eſſe, quod habet in quantum effectus eſt. *Suarez. diſp. 17. ſect. 2.*
    - *Per accidens*, quæ non producit effectum virtute propria: *Eſtque vel*
      - *Ex parte cauſæ*; ſic id dicitur per accidens cauſare, quod per accidens conjunctum eſt principio per ſe cauſandi. *Suarez. ibid.*
      - *Ex parte effectus*, id eſt reſpectu ejus quod accidit effectui per ſe, atque hoc modo ipſamet cauſa per ſe alicujus effectus, eſt cauſa per accidens ejus quod conjungitur effectui per ſe. *Ibid.*
  - 2. vel
    - *Naturalis*, quæ ad unum oppoſitorum determinata, abſque deliberatione, & ſemper eodem modo, ſi non impeditur, agit: ut, *ignis urit.*
    - *Voluntaria* ſeu *Libera*, quæ utrumque reſpicit oppoſitorum.
  - 3. vel
    - *Phyſica*, quæ revera influit eſſe in effectum. *Tales cauſæ ſunt non tantum naturales, verum etiam liberæ.*
    - *Moralis*, quæ imputative ſolum influit in effectum; *h.e. quæ licet realiter non producat effectum, ita tamen ſe habet in ordine ad mores, ac ſi actu influeret, quia non minus imputatur ei effectus, ac ſi revera, & per ſe ipſum produxiſſet.* Tales ſunt cauſæ adplicantes agens ad patiens, item conſulentes, præcipientes, rogantes, non impedientes cum poſſint & teneantur.
  - 4. vel
    - *Principalis*, ubi not.
      - 1. *Quid ſit* ? R. Cauſa principalis eſt, quæ per virtutem principalem, id eſt, nobiliorem, vel ſaltem æque nobilem cum effectu influit in actionem, per quam talis effectus producitur. *Suarez.*
      - 2. *Quotuplex* ? R.
        - 1. vel
          - *Prima*, quæ à nullo dependet, ab ipſa tamen dependent alia omnia: ut, *ſolus Deus.*
          - *Secunda*, quæ ab alia cauſa dependet: *quales ſunt omnes cauſæ principales, excepto Deo.*
        - 2. vel
          - *Univoca*, quæ ejuſdem rationis ſive ſpeciei eſt cum effectu: ut, *homo generans hominem.*
          - *Æquivoca*, quæ ſpecie ab effectu differt.
    - *Inſtrumentalis*, quæ influit in effectum per virtutem inferioris rationis ſeu perfectionis. *Suarez. diſp. 15. ſect. 2.*
- IV. *Theoremata.*
  - 1. Ratio cauſandi efficientis eſt potentia activa: *Hæc enim eſt principium, quo cauſæ efficienti ſua tribuitur cauſalitas, ſc. actio.*
  - 2. Cauſa efficiens eodem modo ſe habens ſemper producit idem.
  - 3. Omnia quæ agunt, in virtute primi agentis agunt.

CAP. XIII.

De Fine.

De FINE quinque not.

I. *Quid ſit* ? R. FINIS eſt cauſa cujus gratia res eſt. *Ariſt. lib. 2. Phyſ. c. 3.*

II. *Cauſatum* ſive *Effectus cauſæ finalis*, qui in ordine agentium finitorum per intellectum ſunt actus voluntatis, ſive circa finem, vel circa media verſentur, ſive ante finis conſecutionem eliciantur, vel poſt eam: iſti enim actus ſunt propter finem; E. ſunt effectus cauſæ finalis.

III. *Cauſalitas Finis*, qua ſe quaſi bonum exſerit, & exit in actum ſecundum, eaque non eſt aliquid præcedens actionem voluntatis, nec etiam aliquid conſequens actionem, ſed eſt ipſa voluntatis actio, ut manans ab objecto adlicìente, & trahente ad ſe voluntatem.

IV. *Quotuplex* ? R. Finis eſt

- 1. vel
  - *Terminationis* rei, qui non eſt cauſa finalis, ſed ultimum extremum cujuſque rei, extra quod nihil ejus reperitur: ut, *punctum lineæ*.
  - *Motionis agentis*, qui eſt id propter quod aliquid agit, & hic finis eſt cauſa finalis. *Sic ſanitas eſt finis deambulationis.*
- 2. vel
  - *Cui*, eſtque id cujus gratia aliquid expetitur, ita ut ſit ſimul ſubjectum, cui aliquid adpetitur. *Sic finis cui curationis eſt ægrotus.*
  - *Cujus*, eſtque id cujus gratia aliquid expetitur, ita ut non ſit ſimul ſubjectum, cui aliquid adpetitur. *Sic finis cujus curationis eſt ſanitas.*
- 3. vel
  - *Formalis*, eſtque actio circa aliquod objectum.
  - *Objectivus*, eſtque ipſum objectum actionis: ut, *finis ultimus formalis hominis eſt clara Dei viſio; objectivus eſt Deus ipſe.*
- 4. vel
  - *Ultimus*, propter quem alia adpetuntur, ipſe vero propter nullum aliud: *Eſtque vel*
    - *Ultimus ſimpliciter*, propter quem alia in univerſum omnia ſunt, ipſe autem prorſus propter nihil aliud.
    - *Ultimus in ſuo genere*, propter quem omnia ſunt, quæ in alio genere vel ſerie continentur, ipſe autem propter nihil eorum eſt, quæ ſub eo genere vel ſerie continentur.
  - *Intermedius*, propter quem ita aliquid eſt, ut ipſe etiam ſit propter aliud. *Talis finis, & finis eſt, quatenus propter ipſum aliquid eſt; & eſt quoque medium, quatenus ipſe propter aliud eſt.*
- 5. vel
  - *Principalis*, propter quem quis agit ita, ut etſi nullum alium finem ſibi haberet propoſitum, tamen ageret.
  - *Minus principalis*, propter quem quis ita agit, ut ſi ad nullum alium finem actio referretur, non ageret.
- 6. vel
  - *Internus*, qui ab eo, cujus finis eſt, adtingitur, *h. e. adquiritur.*
  - *Externus*, qui ab eo, cujus finis eſt, non adtingitur, vel non eſt in ejus poteſtate.

V. *Theoremata.*

1. Ratio cauſandi finis eſt ſolum bonum, ſive revera tale ſit, ſive adparens; *quia ſolum bonum eſt ratio, ſub qua aliquid adpetitur.*
2. Finis cauſat ſive movet non ſecundum eſſe cognitum ſive intentionale, ſed ſecundum eſſe reale: *Sive illud eſſe reale actu, ſive potentia, ſive etiam ſecundum exiſtimationem tantum habeat.*
3. Finis eſt primus in intentione, & ultimus in exſecutione.

CAP. XIV.

De Neceſſario & Contingente.

Sequuntur

- **NECESSARIUM**, ubi not.
  - *I. Quid ſit?* R. NECESSARIUM eſt, quod non poteſt aliter ſe habere.
  - *II. Quotuplex ſit?* R. Neceſſarium eſt
    - 1. vel
      - *Complexum*, eſtq; propoſitio vera, quæ non poteſt eſſe falſa.
      - *Incomplexum*, idque vel
        - *Abſolute tale*, quod ſimpliciter non poteſt non eſſe, & plane nullam, ut corrumpatur, cauſam habet. *Tale eſt ſolus Deus.*
        - *Secundum quid*, quod ſimpliciter quidem poteſt eſſe & non eſſe, propter dependentiam à primo ente, à nulla tamen cauſa naturali & creata deſtrui poteſt.
    - 2. vel
      - *Efficientis*, quando effectus indiſſolubi nexu cohæret cum efficiente. *Adpellatur neceſſitas Phyſica.*
      - *Materiæ* quod propter materiam ſe immutabiliter habet.
      - *Formæ*, quod propter formam ſe immutabiliter habet.
      - *Finis*, de quo not.
        - 1. *Quid ſit?* R. Neceſſarium in ordine ad finem eſt, quod ad finis adſecutionem exigitur, quamvis de ſe ſit contingens, & tum fieri, tum non fieri poſſit.
        - 2. *Quotuplex?* R.
          - *Ad eſſe*, ſine quo finis obtineri non poteſt.
          - *Ad bene eſſe*, quod ad commodiorem finis adquiſitionem eſt neceſſarium, licet abſolute finis ſine eo obtineri poſſit.
    - 3. vel
      - *Neceſſitate conſequentiæ.* Neceſſitas conſequentiæ eſt, quando conſequens non eſt neceſſarium, niſi poſito antecedente, ſic tamen, ut tam antecedens quam conſequens ſint in ſe contingentia. *Amon. Andr. l. 5. q. 4.*
      - *Neceſſitate conſequentis.* Neceſſitas conſequentis eſt, quando tam antecedens, quam conſequens eſt in ſe neceſſarium. *Ibidem.*
    - 4. vel
      - *Abſolute.* Neceſſitas abſoluta eſt, cujus oppoſitum includit contradictionem. *Gabriel. 3. diſt. 16.*
      - *Ex ſuppoſitione.* Neceſſitas immutabilitatis ex ſuppoſitione dicitur, cum aliquid convenit rei contingenter, ſi ejus natura abſolute conſideretur; ex ſuppoſitione vero, *hoc eſt, relata ad certam temporis differentiam*, dicitur convenire ei neceſſario.
  - *III. Theoremata.*
    - 1. Omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe.
    - 2. Omne quod non eſt, quando non eſt, neceſſe eſt non eſſe.
    - 3. Neceſſitas abſoluta excludit omnem contingentiam.
- **CONTINGENS**, de quo not.
  - 1. *Quid ſit?* R. CONTINGENS eſt, quod poteſt aliter ſe habere.
  - 2. *Quotuplex?* R. Eſt vel
    - *Æqualiter*, quod æque poteſt contingere atq; oppoſitum.
    - *Ut plurimum*, quod frequentius eſt.
    - *Raro*, quod raro accidit.

CAP. XV.

De Simplici & Compoſito.

Affectiones DISJUNCTÆ MEDIATÆ ſunt

- **I. SIMPLEX**, de quo tria notanda:
  - **I. Nomen.** Simplex ſive Simplicitas ſumitur
    - 1. Ut opponitur compoſito formaliter. *Hoc modo ſi ſumantur Simplicitas & Compoſitio, ſunt differentiæ eſſentiales entis.*
    - 2. Ut opponitur diviſibili, quo ipſo tamen modo etiam compoſito opponitur, non tamen ſub ratione compoſiti, ſed ut diviſibile eſt. *Hoc modo ſi ſumantur Simplicitas & Compoſitio, ſunt differentiæ accidentales & affectiones entis.*
  - **II.** *Quid ſit?* R. SIMPLICITAS eſt, quod non poteſt reſolvi in plura. SIMPLICITAS dicit negationem compoſitionis. *Suarez. diſp.* 30. *ſect.* 3.
  - **III.** *Quotuplex ſit?* R.
    - *Abſolute*, quod nullo genere compoſitionis compoſitum eſt: ut, *eſſentia divina.*
    - *Reſpectu certi generis*, quod non eſt compoſitum certo genere compoſitionis, etſi alio genere compoſitum ſit: ut, *Angelus, qui non conſtat ex materia & forma, aut partibus quantitativis, licet ex eſſentia & ſubſiſtentia componatur.*
- **COMPOSITUM**, de quo not.
  - **I. Nomen.** Compoſitio ſumitur
    - 1. *Pro actione*, qua aliqua componuntur, eſtq; idem quod unitio, *h. e. actus uniendi; quo quidem modo accepta compoſitio non eſt aliquid eſſentiale compoſito.*
    - 2. *Pro termino actionis*, eſtque aliquid intrinſecum compoſito, ejuſque ratio formalis, & dicitur unio: *Et hâc acceptione in præſentiarum ſumitur.*
  - **II.** *Quid ſit?* R. COMPOSITIO eſt ſimulpoſitio, vel conjunctio plurium rerum unum tertium conſtituentium. COMPOSITUM autem erit partes illæ, quæ compoſitione afficiuntur. *Mendoza Phyſ. diſp.* 6. *ſect.* 1.
  - **III.** *Quotuplex?* R. Compoſitio eſt vel
    - *Realis*, de qua duo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Compoſitio realis eſt, cujus extrema ſunt realia, realiter à ſe invicem diſtincta.
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - 1. Ex materia & forma, & dicitur compoſitio eſſentialis. *Huc pertinet compoſitio ex ſubjecto & accidente.*
        - 2. Ex partibus integrantibus.
        - 3. Ex gradibus ſecundum intenſionem.
        - 4. Ex eſſentia & ſubſiſtentia.
    - *Rationis.* Compoſitio rationis eſt cognitio componens, atq; conjungens duo objecta ratione diſtincta, è quibus reſultat tertium. *Mendoz. Log. diſp.* 4. *ſect.* 3.

II. TOTUM, & PARS. *Cap.* XVI.
III. IDEM & DIVERSUM. *CAP. XVII. & ſeqq.*
IV. UNIVERSALE & SINGULARE. *Cap.* XX.
V. FINITUM & INFINITUM. *Cap.* XXI.
VI. PERFECTUM & IMPERFECTUM. *Cap.* XXII.

CAP. XVI.

De Toto & Parte.

Sequuntur

- **TOTUM**, de quo tria notanda:
  - I. *Quid ſit?* R. Totum eſt quod continet ea quæ continentur, ut illa ſint unum. *Ariſt. lib. 5. Metaph. c. 26.*
  - II. *Requiſita.* Ut aliquid ſit Totum requiritur
    - 1. *Quædam pluralitas*, vel ut aliqua contineantur: ex uno enim non poteſt fieri totum.
    - 2. *Partium in toto unio*; h.e. debent illa plura ita contineri, ut ſint unum.
  - III. *Quotuplex?* R.
    - 1. *Eſſentiale*, de quo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Totum eſſentiale eſt, cujus partium una eſt ut potentia, altera ut actus conſtituentium unam eſſentiam.
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - *Phyſicum*, cujus partes ſunt realiter diſtinctæ; *nempe, Materia & Forma.*
        - *Metaphyſicum* ſeu *Logicum*, cujus partes ſola ratione diſtinguuntur: ut, *Species, reſpectu Generis & Differentiæ.*
    - 2. *Integrale*, de quo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Totum Integrale eſt, quod continet plura conſtituentia ipſum realiter, non per modum actus & potentiæ, ſed per modum continuitatis vel contiguitatis, & colligationis.
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - *Similare*, quod conſtat ex partibus ejuſdem rationis, ſive eſſentiæ: ut, *aqua.*
        - *Diſſimilare*, cujus partes eſſentia differunt: ut, *oculus.*
    - 3. *Univerſale*, quod continet partes ſubjectivas ſub ſe actu, vel aptitudine, de quibus prædicatur: ut, *Genus, reſpectu ſpecierum.*
    - 4. *Numerale*, eſtq; numerus comprehendens pluralitatem aliquorum numeratorum: ut, *duodenarius dicit numerum Apoſtolorum.*
    - 5. *Potentiale* ſeu *Poteſtativum*, quod conſtat ex multis potentiis tanquam partibus, quas actu in ſe continet: ut, *anima.*
    - 6. *Perfectionale*, quod adtenditur ſecundum complementum perfectionis ſubſtantiæ individualis: ut, *totus Deus, totus Angelus.*
- **PARS**, de qua tria notanda:
  - I. *Quid ſit?* R. Pars eſt portio Totius, quæ una cum aliis ſibi reſpondentibus eſt apta Totum conſtituere.
  - II. *Quotuplex?* R. Partes ſunt vel
    - *Eſſentiales*, quarum altera ſublata aufertur quidditativus rei conceptus. *Mendoza Phyſ. diſp. 1. ſect. 2.*
    - *Integrales*: Ubi not.
      - 1. *Quid ſint?* R. Partes Integrales ſunt, quarum una ſublata tollitur compoſiti integritas, non tamen conceptus quidditativus. *Mendoza ibid.*
      - 2. *Quotuplices?* R.
        - *Similares*, quarum ſubſtantia ſive eſſentia eſt eadem: ut, *oſſa, caro.*
        - *Diſſimilares*, quæ in partes eſſentia differentes plures ſunt dividuæ: ut, *caput.*
  - III. *Theoremata.*
    - 1. Unum idemque diverſo reſpectu poteſt eſſe pars & totum.
    - 2. Totum eſt majus qualibet ſua parte.
    - 3. Pars prior eſt toto.

CAP. XVII.

De Eodem & Diverſo.

- IDEM, de quo not. Sequuntur
  - I. Nomen Idem ſumitur vel
    - *Relative* ſive *formaliter*, quando importat relationem, & quidquid hoc modo dicitur idem, ſibi ipſi vel alteri dicitur idem; in quo maxime ab unitate diſtinguitur: Unum enim eſt conceptus abſolutus; Idem vero reſpectivus.
    - *Negative* ſive *fundamentaliter*, quando id dicitur *Idem*, quod non eſt ab aliquo diverſum ſeu diſtinctum: & hoc modo fere nihil differt ab Uno; niſi quod Unum dicat negationem diviſionis in ſe; Idem vero diviſionis negationem à ſe, ſive ab eo cum quo ens idem eſſe dicitur.
  - *II. Quid ſit?* R. Idem conſiſtit in negatione diviſionis vel diſtinctionis à ſe, ſive ab eo cum quo idem eſſe dicitur. *Suarez. diſput. 7. ſect.* 3. Identitas eſt res una explicata uno aut pluribus conceptibus. *Mendoza diſp. Metaph. 6. ſect.* 1.
  - *III. Quotuplex?* R. Identitas eſt
    - 1. vel
      - *Per ſe*, quæ vel
        - 1. *Generica*, eſtq; illorum quæ conveniunt in uno communi genere. *Huc refertur* Identitas Analogica, *qua quædam conveniunt in Analogia & ſimilitudine.*
        - 2. *Specifica*, qua individua ejuſdem Speciei conveniunt in eadem Specie.
        - 3. *Numerica*, & tribuitur illis quæ unum ſunt numero: ut, *Petrus juvenis, & Petrus ſenex.*
      - *Per accidens.* Identitas per accidens tot modis dicitur, quot Ens & Unum per accidens.
    - 2. vel
      - 1. *Cauſalis*, qua duo entia vel plura conveniunt reſpectu cauſæ efficientis, vel materiæ, vel formæ, vel finis.
      - 2. *Effectiva*, qua duo entia vel plura reſpectu alicujus effecti conveniunt.
      - 3. *Subjectiva*, qua duo accidentia idem dicuntur eſſe ſubjecto, quia in uno atque eodem Subjecto ſunt.
  - *IV. Cognata*, ſuntque
    - Similia, quorum qualitas eſt una: ut, *homo & bulla ſunt Similia ob fragilitatem.*
    - Æqualia, quorum quantitas eſt una: ut, *gemelli coætanei ſunt æquales in tempore vitæ.*
  - *V. Theoremata.*
    - 1. Quot ſunt modi diſtinctionis, tot poſſunt eſſe modi identitatis.
    - 2. Quæ in uno tertio ſunt eadem, inter ſe ſunt eadem.
    - 3. Idem manens idem, aptum natum eſt facere idem.
    - 4. Simile non eſt idem.
- DIVERSUM, de quo not.
  - I. *Quid ſit?* R. Diverſum eſt, quod eſt aliud quid, & oppoſito plane modo atque Idem dicitur.
  - *II. Quotuplex?* R. Diverſa ſunt vel
    - *Sine pugna*, unde oritur Diſtinctio. *Cap. ſeq.*
    - *Cum pugna*, & ſic diverſitas infert una OPPOSITIONEM, *Cap. XIX.*

CAP.

CAP. XVIII.

De Diſtinctione.

DE DISTINCTIONE duo not.

- I. *Quid ſit?* R. Distinctio eſt, unum conceptum non eſſe alium. *Mendoza Metaph. diſp. 6. ſect. 1. Vel,* Distinctio eſt negatio unius conceptus ab alio. *ibid. ſect.* 4.
- II. *Quotuplex?* R.
  - *Realis* ſeu *ſecundum rem,* ubi not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Distinctio Realis eſt, quæ exſiſtit à parte rei. *Mendoza ibid. ſect.* 2.
    - 2. *Signa diſtinctionis realis,* ſuntque
      - 1. Quando duæ res ſunt in diverſis ſuppoſitis, & quando non uniuntur.
      - 2. Realis ſeparabilitas.
      - 3. Ratio cauſæ, quæ ab effectu ſuo realiter differt.
    - 3. *Quotuplex?* R.
      - *Realis in ſpecie ſic dicta,* quæ vel
        - *Poſitiva,* eſtque inter res poſitivas & reales, quarum una non eſt alia. Hæc eſt proprie diſtinctio realis. *Suarez. diſp. 7. ſect.* 1.
        - *Negativa,* eſtque inter ens & non ens, aut inter non entia omnino diverſa. Hæc diſtinctio negativa per proportionem vel analogiam ad poſitivam intelligenda ac declaranda eſt. *Ibid.*
      - *Modalis,* de qua duo notanda:
        - 1. *Quid ſit?* R. Diſtinctio Modalis eſt, quæ reperitur inter duos modos; vel inter modum & rem. *Mendoza l. d. Sive,* Diſtinctio Modalis eſt, qua entia per modos, ſeu ipſi modi cum inter ſe, tum ab entibus diſtinguuntur. *Fonſeca lib. 5. cap. 6.*
        - 2. *Modus,* eſtque revera aliquid extra intellectum, ita tamen ſe habet, ut intrinſece rem aliquam ſingularem actu afficiat, determinet, ipſique affixus ſit, ut per nullam potentiam eſſe poſſit, niſi actu eam afficiat. *Sic ſeſſio & præſentia Petri ſunt modi, Petrus autem eſt res.*
  - *Rationis,* de qua not.
    - 1. *Quid ſit?* R. Distinctio Rationis eſt, quæ formaliter & actualiter non eſt in rebus, quæ ſic diſtinctæ denominantur, prout in ſe exſiſtunt, ſed ſolum prout ſubſtant conceptibus noſtris, & ab eis denominationem aliquam accipiunt. *Suarez. l. d.*
    - 2. *Quotuplex?* R.
      - *Rationis ratiocinantis,* quæ non habet fundamentum in re, quia oritur ſolum ex negotiatione & operatione intellectus. *Suarez. l. d.*
      - *Rationis ratiocinatæ,* quæ habet fundamentum in re. Hæc diſtinctio fit per conceptus inadæquatos ejuſdem rei. *Suarez. ib.*

CAP. XIX.

De Oppoſitione.

De OPPOSITIONE quatuor notanda?

- I. *Nomen.* Oppoſitio ſumitur
  - 1. *Generaliter*, pro quacunque diverſitate, vel repugnantia rerum, ſeu extremorum: Et hoc modo idem eſt Oppoſitio quod diverſitas & diſtinctio.
  - 2. *Proprie & magis ſtricte*, pro repugnantia inter certa & definita extrema, peculiari habitudine inter ea inventa.
- II. *Quid ſit?* R. OPPOSITIO eſt repugnantia aliquorum, non permittentium ſe ſimul & ſemel in uno ſubjecto reſpectu ejuſdem.
- III. *quotuplex?* R.
  - *Negativa*, eſtque inter extremum poſitivum, & negativum; *eſtque*
    - *Cōtradictoria*, de qua not,
      - 1. *Quid ſit?* R. OPPOSITIO CONTRADICTORIA eſt inter ens & non ens, vel inter puram affirmationem, & puram negationem: ut, *homo, non homo.*
      - 2. *Quotuplex?* R. Contradictio eſt
        - *Explicita*, quando expreſſe aliquid eſſe & non eſſe ſimul dicitur: ut, *ſedere, non ſedere.*
        - *Implicita*, quando alterum membrum per alterum evertitur: Dicitur Contradictio in adjecto: ut, *ferrum ligneum.*
    - *Privativa*, ubi not.
      - 1. *Quid ſit?* R. OPPOSITIO PRIVATIVA eſt inter habitum ſeu formam, & privationem: ut, *viſus & cæcitas.*
      - 2. *Requiſita privationis.*
        - 1. *Subjectum habile*, h.e. quod ſit aptum ad recipiendum habitum.
        - 2. *Determinatio partis*, h. e. ut privatio ſit in ea parte, in qua per naturam ineſſe poteſt habitus.
        - 3. *Determinatio certi tēporis*, prout tempus à natura eſt ſtatutum.
  - *Poſitiva*, eſtq; inter extrema poſitiva; *eſtq;*
    - *Contraria.* OPPOSITIO CONTRARIA eſt inter duos terminos abſolutos, qui ita inter ſe diſtant, ut ſe mutuo expellant è communi ſubjecto, in quo ſucceſſive poſſunt eſſe, niſi alterum inſit à natura: ut, *calor & frigus.*
    - *Relativa.* OPPOSITIO RELATIVA eſt inter relata oppoſita, quorum unum non eſt alterum: ut, *Pater & Filius.*
- IV. *Theoremata.*
  - 1. Inter contradictoria non datur medium.
  - 2. A privatione totali ad habitum naturaliter non datur regreſſus.
  - 3. Contraria non poſſunt eſſe ſimul in eodem ſubjecto, ſc. *in gradu excellenti.*
  - 4. Contraria ſub eodem genere maxime diſtant.

CAP. XX.

De Univerſali & Singulari.

Sequuntur

UNIVERSALE, de quo not.

I. *Nomen.* Univerſale variis modis dicitur:
- 1. *In cauſando*, quod univerſaliter cauſat, eſtque nihil aliud quam cauſa univerſalis, quæ plura producit effecta: ut, *Deus, Cœlum.*
- 2. *In repræſentando* ſeu *ſignificando*, quod eſt vox, vel nomen, vel imago, vel ſpecies plura repræſentans.
- 3. *In prædicando*, quod poteſt de pluribus prædicari.
- 4. *In eſſendo*, quod aptum natum eſt pluribus ineſſe. *Hoc proprie ita dicitur, & eſt hujus loci.*

II. Quid ſit R. UNIVERSALE eſt, cujus entitas diviſibilis eſt in plures entitates adæquate tales qualis eſt ipſa. *Vel,* UNIVERSALE dicitur, quod ſecundum unam aliquam rationem multis communicatur, ſeu in multis reperitur. *Suarez. diſp. 5. ſect. 1.*

III. *Requiſita.* Ad Univerſale requiruntur,
- 1. *Unitas*, h.e. omne univerſale eſt unum quid. Hæc autem unitas non competit objecto, quod univerſale dicitur, à parte rei, ſed per conceptum intellectus.
- 2. *Communitas*, ſive *aptitudinalis multiplicitas*, h.e. ut ſit in multis, ut & ipſum ſit multa, quia multiplicatum eſt ad numerum eorum quibus ineſt. Atque hoc univerſali compétit à parte rei, citra mentis operationem.

IV. Quotuplex? R.
- 1. vel
  - *Potentia*, eſtq; natura communis in ſingularibus radicata, quæ apta nata eſt per abſtractionem mentis univerſaliter & communiter formari. *Vocatur alias Univerſale in multis.*
  - *Actu*, eſtque natura communis jam abſtracta, & per mentem concepta ut univerſale quid. *Vocatur alias Univerſale poſt multa.*
- 2. vel
  - *Simpliciter Univerſale*, quod diſtincte & abſtracte concipitur.
  - *Singularizatum*, quod in ſingularibus exhibetur, & in certo individuo repræſentatur.

SINGULARE, de quo not.

I. Quid ſit? R. SINGULARE ſeu INDIVIDUUM eſt, quod indiviſibile eſt in plura talia quale eſt ipſum. *Vel,* SINGULARE dicitur, quod ita eſt unum ens, ut ſecundum eam entis rationem qua unum dicitur, non ſit communicabile multis ut inferioribus & ſibi ſubjectis, aut quæ in illa ratione multa ſint. *Suar. l.d.*

II. *Theoremata.*
- 1. Omne quod eſt, eo ipſo quia eſt, ſingulare eſt.
- 2. Principia individuationis ſubſtantiæ compoſitæ ſunt hæc materia, & hæc forma inter ſe unita: *Quia materia & forma in communi ſumta ſunt principia ſubſtantiæ compoſitæ in communi conſideratæ.*
- 3. Subſtantiæ ſimplices, item accidentia, & modi rerum nulla habent principia individuationis: *Quia ſunt entitates ſimplices: Ergo carent principiis.*

CAP. XXI.

De Finito & Infinito.

Sequuntur

- FINITUM, de quo duo not.
  - I. *Quid ſit?* R. FINITUM dicitur, quod certis terminis & limitibus ita eſt circumſcriptum, ut in illis finiatur.
  - II. *Quotuplex?* R. Variis modis dicitur:
    - 1. *Eſſentia*, quod habet fines eſſentiæ, ita ut aliquando non fuerit, vel aliquando poſſit non eſſe: ut, *omnis creatura habet reſtrictam & finitam eſſentiam, indeque & perfectionem certis limitibus incluſam, ut in multis deficiat.*
    - 2. *Perfectione.* Ejus datur *finitas*
      - *Virtutum*; ut potentiæ, virium, ſapientiæ. *Sic in angelis potentia maxima quidem eſt, tamen finita.*
      - *Operationum*, ubi agens deficit in operando, nec ſua operatione omnia adſequi valet. *Sic omnes creaturæ finiuntur in determinatis operationibus.*
    - 3. *Duratione*, quod non eſt æternum, adeoque aliquando cœpit, indeque eſt vel in ævo, ut, *angeli*; vel in tempore, ut, *corpora naturalia initium & finem habentia.*
    - 4. *Præſentia*, quod definitur, vel circumſcribitur ad determinatum ſpatium, intra quod eſt, & non extra illud, atque ſic naturaliter nec eſt in multis, nec in omnibus locis.
- INFINITUM, de quo not.
  - I. *Quid ſit?* R. INFINITUM illud dicimus, quod in ſuo ambitu comprehendere non poſſumus. *Scaliger Exerc. 6. ſect. 2. Vel,* INFINITUM proprie ſignificat id quod caret limite, fine, ac termino, *Mendoza Phyſ. diſp. 13. ſect. 1.*
  - II. *Quotuplex?* Reſp. Variis modis dicitur:
    - 1. *Duratione*, vel
      - *Ab omni parte*, tam à parte ante, quam à parte poſt; *ut, ſolus Deus.*
      - *Ab altera parte* tantum, ſcilicet à parte poſt, non autem à parte ante, quia principium durationis habuit; *ut, angelus.*
    - 2. *Quantitate*, vel
      - *Continua*, quæ quaſi in infinitum extendi poteſt; *ut, linea.*
      - *Diſcreta*, quæ ſemper augeri poteſt; *ut, numerus.*
    - 3. *Virtute & vigore*, quod eſt vel
      - *Simpliciter infinitum*; ut, ſolius Dei perfectio & virtus.
      - *Secundum quid*, in certo genere,
        - *Intenſive*, ſive in gradibus virtutum.
        - *Extenſive*, in extenſione, & multiplicatione rerum.
  - III. *Theoremata.*
    - 1. Ens finitum in eſſentia eſt etiam finitum in adtributis.
    - 2. Nihil finitum habet vim infinitam.
    - 3. Finitum non eſt capax infiniti; *ſc. active & naturaliter.*
    - 4. Finiti ad infinitum nulla eſt proportio; *ſc. eſſentialis & univoca, bene tamen analoga & ſubordinationis.*

Præ-

CAP. XXII.

De Perfecto & Imperfecto.

Sequuntur

- **PERFECTUM**, de quo duo not.
  - I. *Quid ſit* ? R. PERFECTUM dicitur, extra quod non eſt ullam partem accipere, ſeu, cui nihil deeſt. *Ariſt. lib. 4. Metaph. c. 16. Vel*, PERFECTUM eſt in quo nihil invenitur, per quod dicatur imperfectum. *Averroes lib. 5. Metaph. cont. 21.*
  - II. *Quotuplex* ? R. Perfectio eſt
    - 1. vel
      - *Simpliciter*, quæ in ſuo proprio & formali conceptu importat perfectionem abſque omni imperfectione. *Vel, juxta Anſelmum in Monolog. c. 14.* Perfectio ſimpliciter dicitur illa, quæ in individuo entis melior eſt ipſa, quam non ipſa: *id eſt*, quæ in genere entis talem perfectionem dicit, ut nullam majorem vel æqualem excludat. *Suarez. diſp. 10. ſect. 2.*
      - *Secundum quid*, ſeu in certo genere, quæ in proprio ſuo & formali conceptu perfectionem importat imperfectioni admiſtam.
    - 2. vel
      - *Transſcendentalis*, qua ens dicitur perfectum in ſeſe, quatenus ipſi nihil deeſt in integritate eſſendi. *Sic infans eſt ens perfectum quia perfecto modo habet eſſentiam humanam.*
      - *Naturalis*, qua rei nihil deeſt ad bona naturæ, hoc eſt, quod vires naturæ obtinet perfectas. *Sic homo robuſtus & ſanus eſt perfectus naturaliter.*
      - *Moralis*, eſtque ipſa virtus moralis, & honeſta ejus operatio, quando nempe perfecto modo ſe habet. *Sic homo, qui eminenter eſt fortis, juſtus, &c. dicitur perfectus.*
    - 3. vel
      - *Quantitatis*. Perfectum quantitatis eſt, cui nulla quantitatis debitæ particula deeſt.
      - *Virtutis*. Perfectum virtutis eſt, quod recte & expedite ſuis fungitur operationibus.
      - *Finis*. Perfectum finis eſt, quod fine ſuo fruitur, eumque complete adſequitur.
    - 4. vel
      - *Partium* quæ dicit Totalitatem partium ſibi debitarum. *Sic Logica illa perfecta eſt, quæ non deficit in aliqua parte ad ipſam attinente.*
      - *Graduum*, quæ omnibus gradibus debitæ ſuæ perfectionis gaudet, abundatque quadam excellentia. *Sic Cicero dicitur perfectus orator.*
- **IMPERFECTUM**, de quo duo not.
  - I. *Quid ſit* ? R. IMPERFECTUM eſt id, quod deficit à debita ſibi perfectione.
  - II. *Quotuplex* ? R. Imperfectio eſt vel
    - *Privativa*, quæ eſt carentia perfectionis debitæ ineſſe: ut *cæcitas, ſurditas, claudicatio.*
    - *Negativa*, quæ eſt carentia perfectionis, quæ per naturam ineſſe non debet in illo cui negatur. *Sic arbor dicitur imperfectior homine, quod non poſſit loqui, ut homo.*

Pars Specialis Metaphyſicæ.

CAP. I.

De Subſtantia.

ENS dividitur in

- SUBSTANTIAM, de qua not.
  - I. Nomen. Ubi not.
    - 1. *Etymologia.* Subſtantia dicitur à ſubſtando. In verbo autem *ſubſtandi*, & in nomine *ſubſtantia* ab eo ſumto, duæ rationes ſeu proprietates indicantur: *una* eſt abſoluta, ſcilicet eſſendi in ſe ac per ſe, quam propter ejus ſimplicitatem per negationem eſſendi in ſubjecto declaramus; *alia* eſt quaſi reſpectiva, ſuſtentandi accidentia. *Suarez. diſp.* 33 *ſect.* 1.
    - 2. *Homonymia.* Subſtantia ſumitur
      - 1. *Generaliter*, pro quovis ente.
      - 2. *Pro eſſentia*, quo modo definitio indicat ſubſtantiam rei.
      - 3. *Pro ſubjecto*, quo modo Ariſtoteles magnitudinem in Matheſi ſubſtantiam vocat.
      - 4. *Prout opponitur accidenti prædicamentali:* Hæc ſignificatio eſt hujus loci.
  - II. *Quid ſit?* R. SUBSTANTIA eſt ens per ſe ſubſiſtens. *Vel,* SUBSTANTIA eſt ens, quod revera proprium eſſe habet, nec eſt in alio tanquam in ſubjecto.
  - III. *Quotuplex?* R.
    - *Completa*, ubi not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Subſtantia completa dicitur, quæ eſt aut intelligitur per modum totius ſeu integræ ſubſtantiæ, quæ ſola interdum quaſi per antonomaſiam ſubſtantia adpellari ſolet. *Suarez. l. d.*
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - 1. vel
          - *Completa in eſſendo*, non tamen ultimo completa in ſubſiſtendo, cum dependenter ſubſiſtat in alio & ab alio unito: *ut, ignis in ferro ignito.*
          - *Completa in exiſtendo*, & dicitur vel
            - *Suppoſitum*, eſtq; ſubſtantia ſingularis completa, & incommunicabilis, non ſuſtentata ab vel in alio.
            - *Perſona*, eſtque ſubſtantia individua, intelligens, incommunicabilis, non ſuſtentata in alio.
        - 2. vel
          - *Finita*
            - *Corporea*, ut, corpus.
            - *Incorporea*, ut, angeli vel intelligentiæ.
          - *Infinita*, ut, Deus.
    - *Incompleta*, & ita dicitur omnis illa, quæ pars eſt ſubſtantiæ, vel ad modum partis concipitur, quo modo materia & forma ſubſtantiæ ſunt. *Suarez. l. d.*
- ACCIDENS, *Cap. ſeqq.*

CAP. II.

De Accidentibus Primariis.

De ACCIDENTE duo not.

- I. *Quid ſit?* R. ACCIDENS eſt, quod eſt in alio tanquam in ſubjecto.
- II. *Quotuplex?* R.
  - *Primarium*, vel
    - *Abſolutum*, ut
      - *Quantitas*; Ubi not.
        - 1. *Quid ſit?* R. QUANTITAS eſt accidens per ſe extenſum.
        - 2. *Quotuplex?* R.
          - *Continua*, cujus partes termino communi copulantur; ut, *linea*, *ſuperficies*, *corpus*.
          - *Diſcreta*, cujus partes nullo termino communi copulantur; ut, *numerus*.
      - *Qualitas*; Ubi not.
        - 1. *Quid ſit?* R. QUALITAS eſt accidens abſolutum à quantitate diſtinctum. *Mendoza*.
        - 2. *Species*, ut
          - 1. *Habitus* vel *Diſpoſitio*, eſt que qualitas adquiſita vel infuſa, qua ſubjectum redditur promtum ad operandum, difficulter vel facile mobilis.
          - 2. *Potentia naturalis* vel *Impotentia*, eſtque qualitas à natura inſita, qua ſubjectum redditur potens vel impotens ad aliquid faciendum, aut reſiſtendum, aut ſuſcipiendum.
          - 3. *Patibilis qualitas* vel *Paſſio*, eſt qe qualitas unico ſenſu perceptibilis, vel appetitus affectio difficulter aut facile mobilis.
          - 4. *Figura* vel *Forma*, eſtque qualitas quantitatem determinatam conſequens.
    - *Reſpectivum*, ut *Relatio*, de qua not.
      - 1. *Quid ſit?* R. RELATIO eſt accidens, cujus totum eſſe eſt ad aliud eſſe, ſeu ad aliud ſe habere, ſeu ad aliud reſpicere. *Suarez. diſp.* 47. *ſect.* 5.
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - 1. vel
          - *Secundum dici*, eſtq; res quæ concipitur & explicatur per modum reſpectus, cum in re ipſa verum reſpectum non habet. *Suar. l.d.*
          - *Secundum eſſe*, quæ revera habet proprium eſſe, cum habitudine ad aliud. *Ibid.*
        - 2. vel
          - *Prædicamentalis*, cujus totum eſſe eſt ad aliud accidentaliter adveniens immediato fundamento. *Mend. Met. diſp.* 15. §. 8.
          - *Transſcendentalis*, cujus eſſe eſt ad aliud aliquo modo eſſentialiter adveniens immediato fundamẽto, ly cujus eſt ens
  - *Secundarium*, *cap. ſeqq.*

CAP. III.

De Accidentibus Secundariis.

- **Secund. Accid. reſultans ex adjuncto Subſtantiæ accidente vel**
  - *Abſoluto*, vel ex
    - *Qualitate*, ut,
      - *Actio*, de qua not.
        - 1. *Quid ſit?* R. Actio eſt forma, qua principium activum primo in actum reducitur. *Suarez. diſp.* 48. *ſect.* 5. *Vel*, Actio eſt ratio formalis, per quam cauſa activa reducitur in actum & denominatur agens. *Mendoza Metaph. diſp.* 16.
        - 2. *Quotuplex?* Reſp.
          - *Immanens*, quæ manet in agente, nullamque evidentem mutationem extrinſecus infert; *ut, intellectio.*
          - *Tranſiens*, quæ ab agente exit, & in patiente tanquam in ſubjecto recipitur; *ut, calefactio.*
      - *Paſſio*, de qua not.
        - 1. *Quid ſit? R.* Passio eſt ratio formalis & actus ſecundus, à quo cauſa ſubjectiva eſt & denominatur patiens. *Mendoza ibid.*
        - 2. *Quotuplex?* Reſp.
          - *Perfectiva*, per quam patiens perficitur; *ut, diſcere, ſentire, videre.*
          - *Corruptiva*, per quam patiens corrumpitur; *ut, combuſtio, & quævis rei deſtructio, conſumtio, & abſumtio.*
    - *Quantitate*, ut,
      - *Quando.* Quando eſt id, quod ex adjacentia temporis relinquitur. *Thom. in opuſc.* 48.
      - *Ubi*, de quo not.
        - 1. *Quid ſit?* R. Ubi eſt præſentia rei in loco. *Du Trieu tr. 1. p. 3. c. 2. a. 6.*
        - 2. *Quotuplex?* Reſp.
          - *Circumſcriptivum*, ſecundum quod aliquid dicitur eſſe totum in toto ſpacio, & pars ejus in parte ſpacii quod occupat.
          - *Definitivum*, ſecundum quod aliquid eſt totum in toto ſpacio, & totum in qualibet parte ſpacii.
  - *Relato*, ut,
    - *Situs*, de quo not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Situs ſignificat diſpoſitionem partium in ordine ad locum. *Suarez. diſp.* 52. *ſect.* 1.
      - 2. *Quotuplex?* Reſp.
        - *Naturalis*, qui eſt à natura, & ex poſitione partium naturalium; ut, *in homine caput ſurſum.*
        - *Voluntarius* & *Fortuitus*, qui oritur à libera voluntate, & fortuita poſitione; ut, *ſeſſio, cubatio.*
    - *Habitus*, ubi not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Habitus eſt corporis, & eorum quæ circa corpus ſunt, adjacentia. *Gilbertus.*
      - 2. *Quotuplex?* Reſp.
        - *Naturalis*, ut, in homine habere capillos in capite.
        - *Artificialis*, vel
          - *Ornamenti*, ut, annulatum eſſe.
          - *Indumenti*, qui vel,
            - *Domeſticus*, ut, tunicatum eſſe, calceatū eſſe.
            - *Militaris*, ut, haſtatū eſſe

CAP.

PRÆCEPTA
Doctrinæ Sphæricæ

Ex

Probatis Autoribus collecta, & adjuvandæ memoriæ cauſa *Tabulis* Synopticis incluſa,

---

A

M. JOANNE STIERIO.

Editio Quarta.

LONDINI,
Ex Officina *Rogeri Danielis.* MDCLII.

Illuſtribus ac Generoſis Dominis,

Dn. Heinrico Secundo,

Dn. Heinrico Nono,

Dn. Heinrico Decimo,

Fratribus Germanis,

Heroicæ proſapiæ *Ruthenicæ* junioribus, Dominis à *Plawen*, Dominis in *Graik*, *Cranichfeldt*, *Geraw*, *Schlaik*, & *Lowenſtein*, &c.

Dominis ſuis clementiſsimis,

Has Tabulas Aſtronomicas

Humilime

Offert ac Dedicat

M. JOANNES STIER.

Præcepta Doctrinæ Sphæricæ.

Proœmium.

De ASTRONOMIA tria not.

- I. ***Nomen***, circa quod obſerv.
  - 1. *Ἐτυμολογία.* Vocabulum *Aſtronomiæ* deductum eſt à voce ἄστρον, h.e. Sidus, & νόμος, h.e. Lex: Aſtronomia igitur juxta nominis rationem ſive Etymologiam nihil aliud ſignificare videtur, quam aſtrorum rationem ſive legem; ita ut Aſtronomia idem ſit, quod ſiderum ſcientia: Differit enim de ſiderum motibus, motuumque certis & perpetuis vicibus ac legibus.
  - 2. *Quomodo Aſtronomia & Aſtrologia differant?* R. Aſtronomia vocatur etiam à veteribus *Aſtrologia*; quæ tamen juxta recentiores ab Aſtronomia differt in eo, quod *Aſtronomia* motus cœleſtes, motuumque leges & certas viciſſitudines; *Aſtrologia* vero vires & effectiones eorumdem, quas in elementarem regionem exſerunt, obſervet: *Id eſt, Aſtrologia* nihil aliud ſignificat, quam artem divinatricem, quæ ex ſtellarum vario poſitu de rebus futuris prædictiones inſtituit. Vulgo *Judiciaria* adpellari ſolet.
- II. *Quid ſit?* R. ASTRONOMIA eſt ſcientia, quæ motus corporum cœleſtium ſcrutatur & epxlicat.
- III. ***Partes***, ſuntq; duæ:
  - DOCTRINA SPHÆRICA, de qua not.
    - I. *Quid ſit?* R. DOCTRINA SPHÆRICA eſt, quæ primi mobilis motum, ejuſque adparentias & affectiones adjumento Sphæræ materialis explicat.
    - 2. *Diviſio.* Doctrina Sphærica dividitur in tres Tractatus:
      - 1. ***De Objecto*** Doctrinæ Sphæricæ. Vide pag. 2. & ſeqq.
      - 2. ***De Hypotheſibus***, quæ nihil aliud ſunt quam Aſtronomorum adſumta, quibus adparentiæ ſive phænomena demonſtrantur & ſalvantur. Tales Hypotheſes ſunt *Circuli*. Vide p. 6. & ſeqq.
      - 3. ***De Phænomenis*** ſive ***adparentiis***, quæ nihil aliud ſunt quam propriæ affectiones primi mobilis, ut ſunt ea omnia, quæ in cœleſtibus fieri videmus. Vide pag. 11. & ſeqq.
  - THEORICA, ſeu THEORIA PLANETARUM, quæ ſecundorum mobilium motum, & proprias affectiones eumdem conſequentes pertractat.

Tractatus I. Doctrinæ Sphæricæ.

De Objecto Doctrinæ Sphæricæ.

CAP. I.

De Sphæra materiali.

Doctrinæ Sphæricæ OBJECTUM eſt duplex:

- *Propinquum*, eſtque SPHÆRA MATERIALIS, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. SPHÆRA eſt inſtrumentum quoddam rotundum, in quo varii circuli armillæve continentur, quibus cœlorum motus, & totius mundi ſitus commodiſſime explicantur. *Vel*, SPHÆRA, Latine GLOBUS, eſt ſolidum quoddam una ſuperficie contentum, in cujus medio punctum eſt, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam ſunt æquales.
  - II. *Partes*, ſuntque
    1. *Centrum Sphæræ*, eſtque punctum illud medium in Sphæra, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam ſunt æquales.
    2. *Axis Sphæræ*, eſtque linea recta tranſiens per centrum ſphæræ, adplicans extremitates ſuas ad circumferentiam ex utraq; parte, circa quam ſphæra volvitur. *In circulo dicitur* Diameter: *Nam omnis Axis eſt Diameter, ſed non omnis Diameter eſt Axis, cum non circa quamvis Diametrum circumvolvatur Sphæra.*
    3. *Poli Sphæræ*, de quibus not.
       1. *Quid ſint?* R. POLI ſunt duæ extremitates, ſeu duo puncta axem terminantia, ſuper quibus Sphæra volvitur. *Latine* vertices & cardines *cœli dicuntur.*
       2. *Quot?* Reſp. Duo:
          - *Septentrionalis*, qui à nobis perpetuo ſupra Horizontem elevatus conſpicitur, & ab Arcto ſive urſa conſtellatione illi propinqua *Arcticus* adpellatur. *Hunc polum in cœlo monſtrat ſtella polaris, quæ eſt in extremitate caudæ urſæ minoris, 3 fere grad. à polis diſtans.*
          - *Meridionalis*, qui ſemper nobis occultatur & Arctico oppoſitus eſt, ideoque dicitur *Antarcticus.*
  - III. *Quotuplex ſit?* Reſp. Sphæra eſt vel
    - *Recta*, eſtque talis poſitio ſphæræ, in qua uterque polus incumbit Horizonti. *Dicitur* Recta, *quia Horizon interſecat Æquatorem, & interſecatur ab eodem ad angulos rectos.*
    - *Obliqua*, eſtque talis poſitio ſphæræ, in qua alter polorum ſupra Horizontem elevatur & alter infra Horizontem deprimitur. *Dicitur* Obliqua, *quia Horizon & Æquator ſua mutua interſectione angulos obliquos & inæquales conſtituunt.*
    - *Parallela*, eſtque talis poſitio ſphæræ, in qua Horizon & Æquator ita uniuntur, ut videantur unus circulus. *Dicitur* parallela, *quia circuli, qui Æquatori ſunt paralleli, etiam Horizonti ſunt paralleli.*
- *Remotum*, ſed tamen *principale*, eſtque SPHÆRA COELESTIS ſive COELUM. Vide cap. ſeq.

CAP.

CAP. II.

De Sphæris Cœleſtibus.

In COELO duo notanda:

- **I. SPHÆRÆ, de quib. not.**
  - *I. Quid ſint?* R. SPHÆRÆ COELESTES dicuntur certa cœli ſpacia, in quibus ſtellæ & ſidera moventur. Vel, Sphæra COELESTIS, ſive ORBIS, eſt corpus ſphæricum duabus ſuperficiebus conſtans, convexa & concava, ad cujus motum movetur ſtella, veluti clavus rotæ infixus ad ejus motum circumrotatur. *Licet in cœlo dari tales orbes revera concedendum minime videatur: Eos tamen propter faciliorem motuum cœleſtium explicationem & cognitionem tradere expedit.*
  - *II. Quot ſint?* R. Ex hypotheſi Aſtronomica ponuntur *decem.*
    1. *Sphæra Lunæ.*
    2. *Sphæra Mercurii.*
    3. *Sphæra Veneris.*
    4. *Sphæra Solis.*
    5. *Sphæra Martis.*
    6. *Sphæra Jovis.*
    7. *Sphæra Saturni.*
    8. *Sphæra Octava*, ſive *Firmamentum*, in quo ſunt ſtellæ fixæ innumeræ. Hoc curſum ſuum peragit 49000 annorum ſpacio; quod tempori ſpacium eſt *annus Platonicus*, quia Plato credidiſſe dicitur, poſt elapſos tot annos omnia ad priſtinum ſtatum eſſe reverſura. *Dicitur hæc Sphæra* firmamentum, *quia ſtellas fixas continet; vel quia firmat & vallo communit reliquas Sphæras.*
    9. *Cœlum Cryſtallinum* ſive *aqueum*, in quo nullæ fulgent ſtellæ, ſed admodum tranſlucidum eſt, & aquarum refert ſimilitudinem.
    10. *Primum mobile*, ſive *ultimum cœlum*, reliquas Sphæras omnes ambiens.
  - *III. Motus*, eſt duplex:
    - *Primus*, quo primum mobile ab ortu in occaſum æquali perpetuo celeritate ſpacio 24. horarum circumvolvitur, ſecumque rapit reliquos orbes inferiores. *Hic motus competit primo mobili per ſe, reliquis vero Sphæris per accidens, & eſt regula & menſura communis omnium aliorum motuum.*
    - *Secundus*, quo firmamentum & reliqui orbes ſeptem Planetarum per ſe moventur velocitate inæquali ab occaſu in ortum, & reluctantur primo motui. *Omnes igitur Sphæræ, excepto primo mobili, (quod tantum primo motu movetur) duplici motu moventur;* uno alieno, *quo ab ortu in occaſum* [illegible] *mobilis circumferuntur, & hic eſt motus primus;* altero proprio, *quo per ſe ab occaſu in ortum moventur, & hic eſt motus ſecundus.*
- **II. STELLÆ.** Vide cap. ſeqq. III. & IV.

CAP. III.

De Stellis Errantibus.

STELLÆ ſunt vel

- **ERRANTES** ſive **PLANETÆ**, de quibus not.
  - *I. Nomen.* Dicuntur hæ ſtellæ *errantes*, *item* Planetæ, à πλανάομαι erro, non quod incerto motu vagentur, ſed quia magna motus varietate incedunt, neque inter ſeſe eamdem ſemper habent diſtantiam, neque cum ſtellis fixis eumdem ſervant ordinem.
  - *II. Quid ſint?* R. Stellæ Errantes ſive Planetæ ſunt, qui in inferioribus partibus moventur, & diverſum ſitum, diverſamque diſtantiam tum ad ſe invicem, tum ad ſtellas fixas habent.
  - III. *Quot ſint?* R. Septem.
    1. **SATURNUS** ♄, Planetarum tardiſſimus, qui curſum ſuum triginta fere annis abſolvit, & major eſt terra nonagies ſemel.
    2. **JUPITER** ♃, qui annis duodecim ad idem punctum, à quo digreſſus eſt, revertitur, & terram ſuperat magnitudine nonagies quinquies & fere ſemiſſe.
    3. **MARS** ♂, qui annis duobus curſum ſuum conficit, & major eſt terra ſemel cum una tertia.
    4. **SOL** ☉, medium locum inter Planetas occupans, qui diebus 365 & 6 horis, nimirum annuo ſpacio curſum ſuum abſolvit, & major eſt terra centies ſexagies ſexies.
    5. **VENUS** ♀, quæ periodum ſuam finit annuo fere ſpacio, & traditur minor eſſe terra tricies ſepties, & paulo amplius. *Dicitur alias* Phoſphorus, *quando Solem antecedit*, & Heſperus, *quando Solem ſequitur*. Hic Planeta à Sole, ante vel retro, nunquam digreditur plus 25. grad.
    6. **MERCURIUS** ☿, qui uno anno iter ſuum periodicum conficit, Soli ſemper vicinus eſt, nec ab eo ultra 5. grad. recedit. Minor eſt terra vicies millies nongenties quinquagies bis.
    7. **LUNA** ☽, quæ curſum ſuum abſolvit menſtruo ſpacio, nimirum 27. diebus & horis propemodum octo, & eſt minor terra tricies novies, & paulo plus. De hoc Planetarum ordine not. *Verſus.*

       Poſt SIM SUM ſequitur, pallida LUNA ſubeſt.
  - *IV. Quomodo differant* à Stellis fixis? R.
    1. *Scintillatione.* Planetæ non ſcintillant, quia ſunt prope: Stellæ vero fixæ ſcintillare videntur.
    2. *Situs mutatione.* Planetæ ſitum ſuum tum inter ſe, tum ad ſtellas fixas perpetuo mutant: Stellæ vero fixæ perpetuo eamdem diſtantiam retinent.
- *FIXÆ*, de quibus vide cap. ſeq. IV.

CAP. IV.

De Stellis fixis.

De STELLIS FIXIS quatuor noſ.

I. *Nomen.* Dicuntur hæ Stellæ *fixæ*, non quod immobiles conſiſtant, ſed quod unam eamdemque diſtantiam à ſe invicem retineant, & tardiſſime ab occaſu in ortum progrediantur.

II. *Quid ſint?* R. Stellæ Fixæ ſunt, quæ in cœli parte ſuperiori moventur, & eumdem à ſe invicem ſitum, eamdemque à terra perpetuo retinent diſtantiam.

III. *Quot ſint?* R. Etſi Stellæ fixæ ſunt innumerabiles, notabiliores tamen, ſive jampridem obſervatæ, numerantur 1022. quæ, exceptis 9. obſcuris, & 5. nebuloſis, in ſex ordines diſtinguuntur, & ad certos aſteriſmos ſive figuras revocantur.

IV. *Quomodo interſe differant?* R.

- 1. *Magnitudine*: Sunt enim *Magnitudinis*
  - *Prima*, quæ 107ˢ majores ſunt terra; ſuntque 15. In borea 3. In Zodiaco 5. In auſtro 7. *e. g. oculus Tauri, cor Leonis, ſpica Virginis, Sirius in ore canis majoris.*
  - *Secundæ*, quæ terram quantitate excedunt 90ˢ, ſuntq; 45. In borea 18. In Zodiaco 9. In auſtro 18. *e. g. cauda Cycni, Orionis media cing. cor Scorpii.*
  - *Tertiæ*, quæ terram magnitudine ſuperant 72ˢ, ſuntq; 205. In borea 18. In Zodiaco 64. In auſtro 60. *e. g. Stella polaris in extremitate caudæ urſæ minoris.*
  - *Quartæ*, quæ terram quantitate ſuperant 56ˢ, ſuntq; 477. In borea 177. In Zodiaco 133. In auſtro 167. *e. g. Aſellus in Cancro, cuſpis Sagittæ, Equuleus.*
  - *Quintæ*, quæ terram quantitate ſuperant 56ˢ, ſuntq; 217. In borea 58. In Zodiaco 105. In auſtro 54. *e. g. Pleiadum Borealis, genu dextrum Andromedæ.*
  - *Sextæ*, quæ terram magnitudine excedunt 18ˢ, ſuntq; 49. In borea 13. In Zodiaco 27. In auſtro 9. *e. g. in ulna dextra Orionis.*
- 2. *Aſteriſmis*, de quibus not.
  - 1. *Quid ſint?* R. ASTERISMUS ſive CONSTELLATIO eſt multitudo quædam ſtellarum, formam alicujus animalis, aut alterius cujusvis rei effigiem ſuo ſitu ac ordine referentium.
  - 2. *Quot ſint?* R. 48. vet.
    - 1. *Ad Boreæ partes ter ſeptem ſidera cernes.*
      Eſt minor Urſa, Draco, Cepheus, & Caſſiopeia:
      Andromede, Perſeus, Auriga, Trigonus, & Urſa
      Major, Pegaſides, & Equipræfectio, Delphin,
      Inde volans Vultur, Telum, Lyra fulgida, Cycnus,
      Hercles, Anguitenens, Serpenſque, Corona, Bootes.
    - 2. *Signifer inde ſubit bis ſex qui ſidera complet.*
      Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
      Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora,
      Piſces.
    - 3. *Poſt ter quinque tibi ſigna hæc vertuntur ad Auſtrum.*
      Cetus, & Eridanus, Lepus, & nimboſus Orion,
      Sirius, & Procyon, Argo, Ratis, Hydra, Craterque,
      Corvus, Centaurus, Lupus, Ara, Corollaque, Piſcis.

Tractatus II. Doctrinæ Sphæricæ.

De Circulis.

CAP. I.

De Circulis in genere.

De CIRCULIS in genere quatuor nota.

I. *Quid ſint?* R. CIRCULUS eſt figura ſeu ſuperficies rotunda intra circumferentiam contenta, à cujus centro ad circumferentiam omnes lineæ ductæ ſunt æquales. *Vel*, CIRCULUS eſt ſuperficies plana ac rotunda, à cujus centro omnes ductæ lineæ æquantur.

II. *Quot ſint?* R. Etſi in cœlo circuli deſcribuntur fere infiniti, in Sphæra materiali tamen tantum ſunt decem:

1. HORIZON. Cap. 2.
2. MERIDIANUS. Cap. 3.
3. ÆQUATOR. Cap. 4.
4. ZODIACUS. Cap. 5.
5. COLURUS ÆQUINOCTIORUM. Cap. 6.
6. COLURUS SOLSTITIORUM. Ibid.
7. TROPICUS CANCRI. Cap. 7.
8. TROPICUS CAPRICORNI. Ibid.
9. POLARIS ARCTICUS. Cap. 8.
10. POLARIS ANTARCTICUS. Ibid.

III. *Partes.* Quilibet circulus dividitur in 360 partes æquales, quas gradus vocant, & quilibet gradus rurſus dividitur in 60 particulas alias, quæ ſcrupuli primi ſeu minuta dicuntur, & horum quodlibet rurſus in 60 ſecunda, atque ita procedendo per ſexagenariam proportionem uſq; ad decima. Cuilibet autem gradui circuli in Sphæra magni in terra reſpondent 15 milliaria Germanica.

IV. *Quotuplices ſint?* R. Circuli ratione

- 1. *Quantitatis*, ſunt vel
  - *Majores*, qui idem centrum cum ſphæra obtinent, ipſamque ſphæram in duo hemiſphæria æqualia, ſeu in duas partes æquales dividunt: ut, *Horizon, Meridianus, Æquator, Zodiacus, & duo Coluri.*
  - *Minores*, qui diverſum centrum à ſphæræ centro poſſident, ſphæramque in duo ſegmenta inæqualia partiuntur: ut, *duo Tropici, & duo Polares.*
- 2. *Situs*, ſunt vel
  - *Recti*, qui angulos rectos cum Æquatore conformant: ut, *duo Coluri, Meridianus, & Horizon rectus.*
  - *Obliqui*, qui cum Æquatore angulos obliquos conſtituunt: ut, *Zodiacus, & Horizon obliquus.*
  - *Paralleli*, qui ſibi invicem æquidiſtant, & eoſdem cum Sphæra polos habent: ut, *duo Tropici, duo Polares, & Æquator.*
- 3. *Motus*, ſunt vel
  - *Mobiles* ſeu *Intrinſeci*, qui Sphæræ materiali inſcripti cum ipſa convertuntur: ut, *Æquator, Zodiacus, duo Coluri, duo Tropici, & duo Polares.* A nonnullis hi circuli dicuntur *immutabiles*, quia ubivis locorum ſunt & manent iidem. Sed ſic confunditur imago ſive repræſentatio rei, cum re ipſa quæ notatur.
  - *Immobiles* ſeu *Extrinſeci*, qui in converſione Sphæræ manent immoti: ut, *Horizon, & Meridianus.* A quibuſdam hi circuli dicuntur *mutabiles*, quia pro ratione loci, ſitus, ac longitudinis mutantur.

CAP. II.

De Horizonte.

De *HORIZONTE* quinque not.

I. Nomen. Horizon dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρίζεσθαι à finiendo, quia conſpectam mundi partem ab altera latente determinat. Latinis dicitur *Finitor*: item *Circulus hemiſpharii.*

II. Quid ſit? R. HORIZON eſt circulus major immobilis à puncto verticali æquidisſtans, & dirimens hemiſphærium viſum à non viſo.

III. *Poli Horizontis*, ſuntq; duo:

- *Punctum verticale*, quod directe ſupra loci verticem eſt conſtitutum. Arabes vocant *Zenith*. Cum igitur cuique loco ſit ſuum Zenith, ſequitur cuique loco eſſe etiam proprium Horizontem à puncto illo verticali undiquaque æqualiter diſtantem.
- *Punctum pedale*, quod puncto verticali è diametro eſt oppoſitum. Arabes vocant *Nadir*.

***IV. Quotuplex ſit?* R. Horizon conſideratur vel ratione**

- **1. *Noſtri*, eſtque vel**
  - *Rationalis*, qui dividit totum Cœlum in duo hemiſphæria æqualia, ſegregatque partem viſam à non viſa, cujus Poli ſunt vertex capitis ſeu Zenith, & punctum pedale ſeu Nadir, Centrum vero idem quod centrum terræ. *Dicitur* rationalis, *quia tantum ratione ſeu mente percipitur.*
  - *Senſibilis*, eſtque illud ſpacium in ſuperficie terræ mariſve, quod acies oculorum circumducta circumſpicere poteſt, ſublatis omnibus impedimentis. *Hujus ſemidiameter à Macrobio ſtatuitur* 180. *ſtadiorum, h.e. ferme* 4. *milliarium Germ. Ejus ambitus ſive circumferentia* 25 $\frac{1}{7}$ *milliar.*
- **2. *Sphæra*, eſtque vel**
  - *Rectus*, cujus plane uterque polus incumbit: *Seu*, qui cum Æquatore conſtituit angulos rectos, habetque locum in Sphæra recta.
  - *Obliquus*, ſupra quem alter polorum elevatur, & alter infra eum deprimitur: *Vel*, qui cum Æquatore angulos obliquos conſtituit, habetq; locum in Sphæra obliqua.
  - *Parallelus*, qui Æquatoris plano unitur, habetque locum in Sphæra parallela.

***V. Uſus ſeu Officia.* Horizon**

1. Dividit cœlum in duo hemiſphæria æqualia, ſuperum ſeu viſum alterum; alterum vero inferum ſeu occultum.
2. Definit ortus & occaſus ſtellarum, oſtenditque, quæ ſtellæ ſemper adpareant, & quæ perpetuo lateant.
3. Diſtinguit Sphæram in rectam, obliquam, & parallelam.
4. Determinat quantitatem cujuſlibet diei & noctis.
5. Determinat poli elevationem & Æquatoris, atque hoc modo etiam latitudinem loci, quæ elevationi poli perpetuo eſt æqualis. *Elevatio poli autem nihil aliud eſt, quam arcus Meridiani inter Horizontem & polum mundi adparentem interceptus.*
6. Oſtendit crepuſculum matutinum & veſpertinum: quando enim Sol movetur per 18. gradus proximos Horizonti, antequam oritur, fit crepuſculum matutinum ſive diluculum; quando movetur per 18. gradus proximos Horizonti, poſtquam occidit, eſt crepuſculum veſpertinum.

CAP. III.

De Meridiano.

De MERIDIANO quatuor not.

I. Nomen. Dicitur hic circulus *μεσημβρινὸς* quaſi *μεσημερινὸς*. Latinis *Meridianus* à meridie, quia ſol motu primo ad hunc circulum perveniens efficit meridiem.

II. *Quid ſit?* R. MERIDIANUS eſt circulus major immobilis, per polos mundi, & cujuſque loci verticem tranſiens, ad quem Sol motu primo delatus ſupra terram, meridiem, infra vero, mediam noctem efficit.

III. *Quot ſint?* R. Tot ſunt Meridiani, quot numerari poſſunt puncta verticalia: quoniam vero hujusmodi puncta eſſe poſſunt infinita, igitur Geographi 180. conſtituerunt; ita ut mutans locum verſus ortum & occaſum, quoties 75. milliaria confecerit, habebit alium Meridianum. Si vero à Meridie verſus ſeptentrionem vel contra progreſſus fuerit, ſemper unus idemque erit Meridianus.

IV. Uſus ſeu Officia. Meridianus

1. Dividit cœlum in duas medietates, *ſcilicet orientalem & occidentalem.*
2. Eſt limes ſive meta meridiei, & mediæ noctis.
3. Diem & noctem in ſpatia æqualia diſtinguit: *Diem in tempus ante-meridianum & pomeridianum*; *Noctem in horas mediam noctem antecedentes & eum ſequentes.*
4. Oſtendit ſolis & omnium ſtellarum maximam altitudinem, quæ altitudo meridiana dicitur: *item* poli elevationem. *Altitudo ſtellæ maxima eſt, cum exſiſtit ſub Meridiano.*
5. In Meridiano numerantur diſtantiæ ſtellarum ab Æquatore.
6. Monſtrat initium diei naturalis, quod Aſtronomi ſumunt à Meridiano.

Verſ. Græci mane diem capiebant Solis ab ortu:
Veſpere Judæi: Scrutantes ſidera cœli,
Cum Sol in medio ſplendet nitidiſſimus orbe:
Chriſticolæ incipiunt medio ſub tempore noctis.

CAP. IV.

De Æquatore.

De ÆQUATORE tria not.

I. Nomen. Dicitur hic circulus

1. *Æquator*; quia eſt motuum cœleſtium communis norma & regula.
2. *Æquinoctialis*, nam ſol motu ſecundo ad hunc circulum perveniens, diem nocti, & noctem diei adæquat in univerſa terra.
3. *Cingulum primi motus*, quia primum mobile cingit.
4. *Ἰσημέρινος*, quaſi æquidialis.

II. Quid ſit? R. ÆQUATOR eſt circulus major mobilis, qui ex mundi polis eſt deſcriptus, æqualiterque ab utroque polo mundi ſecundum omnes ſui partes diſtat.

III. *Uſus ſeu Officia.* Æquator

1. Dividit cœlum in partem ſeptentrionalem & meridionalem.
2. Eſt menſura temporis. *Quoties enim 15 gradus Aequatoris ſupra Horizontem adſcendunt, toties hora una eſt abſoluta; Sicque 24 horis totus Aequator cum omnibus ſuis partibus circumvolvitur.*
3. Oſtendit puncta æquinoctialia, in quibus ſol exſiſtens efficit æquinoctium, *quod fit quando Aequator Eclipticam interſecat.*
4. Oſtendit declinationes graduum Eclipticæ & ſtellarum. *Declinatio eſt diſtantia gradus Eclipticæ vel Stellæ ab Aequatore verſus alterutrum polum mundi:* Vel, *eſt arcus Meridiani inter ſtellam vel gradum Eclipticæ, & inter Aequatorem interceptus.*

CAP.

CAP. V.
De Zodiaco.

De ZODIACO quatuor not.

- **I.** *Nomen.* Zodiacus dicitur vel
  - 1. Ἀπὸ τῆς ζωῆς à vita, quia ſub Zodiaco Sol & reliqui Planetæ, qui dicuntur vitæ autores, moventur.
  - 2. Ἀπὸ τῶν ζωδίων, h. e. animalium figuris in eo depictis.
- **II.** *Quid ſit?* ℞. ZODIACUS eſt circulus major mobilis, latus & obliquus, qui ſecat Æquatorem, ab eodemque viciſſim ſecatur in duas medietates, & ſub quo perpetuo verſantur Planetæ.
- **III.** *Diviſio.* Zodiacus dividitur vel ſecundum
  - *Longitudinem*, in 12 ſigna, de quib. not.
    - 1. *Nomina.* Aries ♈, Taurus ♉, Gemini ♊, Cancer ♋, Leo ♌, Virgo ♍, Libra ♎, Scorpius ♏, Sagittarius ♐, Capricornus ♑, Aquarius ♒, Piſces ♓.
    - 2. *Partes.* Quodlibet ſignum dividitur in 30. partes, quas à quotidiano Solis inceſſu gradus vocant.
    - 3. *Quotuplicia ſint?* ℞.
      - 1. vel
        - *Septentrionalia*, quæ ab Æquatore in ſeptentrionem declinant, ut, ♈ ♉ ♊ ♋ ♌ ♍.
        - *Meridionalia*, quæ ab Æquatore in meridiem declinant: ut, ♎ ♏ ♐ ♑ ♒ ♓.
      - 2. vel
        - *Adſcendentia*, in quibus Sol ex auſtro in ſeptentrionem adſcendit: ut. ♑ ♒ ♓ ♈ ♉ ♊.
        - *Deſcendentia*, in quibus Sol ex ſeptentrione in auſtrum deſcendit: ut, ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐.
      - 3. vel
        - *Vernalia*, ut ſunt ♈ ♉ ♊.
        - *Aeſtiva*, ut ſunt ♋ ♌ ♍.
        - *Autumnalia*, ut ſunt ♎ ♏ ♐.
        - *Hyemalia*, ut ſunt ♑ ♒ ♓.
  - *Latitudinem*, in tres circulos parallelos, quorum
    - *Duo exteriores*, intra quos Planetæ progrediuntur. Horum latitudo juxta recentiores eſt 16. grad. nam quilibet eorum ab Ecliptica diſſtat 8. grad.
    - *Unus interior* ſcilicet *Linea Ecliptica*, quæ eſt circulus per medium Zodiaci ductus, ſub quo Sol perpetuo incedit.
- **IV.** *Uſus* ſeu *Officia.*
  - 1. Sicut Æquator primi motus; ita Zodiacus ſecundorum mobilium eſt menſura.
  - 2. Zodiacus ſua obliquitate efficit gratas temporis vices; *item* incrementa & decrementa dierum & noctium.
  - 3. Sub Ecliptica fiunt Eclipſes: *Unde etiam Ecliptica nomen habet.*
  - 4. Ab Ecliptica numerantur ſtellarum Latitudines, quemadmodum ab Æquatore Declinationes. *Latitudo Stellæ eſt diſtantia ejus ab Ecliptica:* Vel, *Latitudo Stellæ eſt arcus circuli maximi, qui per polos Zodiaci & per centrum Stellæ incedit, interceptus inter Eclipticam, & verum locum Stellæ.*
  - 5. Ecliptica oſtendit in quo ſigno & gradu ſigni ſtella aut planeta exſiſtat.

Tractatus I. Doctrinæ Sphæricæ.

De Objecto Doctrinæ Sphæricæ.

CAP. I.

De Sphæra materiali.

Doctrinæ Sphæricæ OBJECTUM eſt duplex:

- *Propinquum,* eſtque SPHÆRA MATERIALIS, de qua not.
  - I. *Quid ſit?* R. SPHÆRA eſt inſtrumentum quoddam rotundum, in quo varii circuli armillæve continentur, quibus cœlorum motus, & totius mundi ſitus commodiſſime explicantur. *Vel,* SPHÆRA, Latine GLOBUS, eſt ſolidum quoddam una ſuperficie contentum, in cujus medio punctum eſt, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam ſunt æquales.
  - II. *Partes,* ſuntque
    - 1. *Centrum Sphæræ,* eſtque punctum illud medium in Sphæra, à quo omnes lineæ ductæ ad circumferentiam ſunt æquales.
    - 2. *Axis Sphæræ,* eſtque linea recta tranſiens per centrum ſphæræ, adplicans extremitates ſuas ad circumferentiam ex utraq; parte, circa quam ſphæra volvitur. *In circulo dicitur* Diameter: *Nam omnis Axis eſt Diameter, ſed non omnis Diameter eſt Axis, cum non circa quamvis Diametrum circumvolvatur Sphæra.*
    - 3. *Poli Sphæræ,* de quibus not.
      - 1. *Quid ſint?* R. POLI ſunt duæ extremitates, ſeu duo puncta axem terminantia, ſuper quibus Sphæra volvitur. *Latine* vertices & cardines *cœli dicuntur.*
      - 2. *Quot?* Reſp. Duo:
        - *Septentrionalis,* qui à nobis perpetuo ſupra Horizontem elevatus conſpicitur, & ab Arcto ſive urſa conſtellatione illi propinqua *Arcticus* adpellatur. *Hunc polum in cœlo monſtrat ſtella polaris, quæ eſt in extremitate caudæ urſæ minoris,* 3 *fere grad. à polis diſtans.*
        - *Meridionalis,* qui ſemper nobis occultatur & Arctico oppoſitus eſt, ideoque dicitur *Antarcticus.*
  - III. *Quotuplex ſit?* Reſp. Sphæra eſt vel
    - *Recta,* eſtque talis poſitio ſphæræ, in qua uterque polus incumbit Horizonti. *Dicitur* Recta, *quia Horizon interſecat Æquatorem, & interſecatur ab eodem ad angulos rectos.*
    - *Obliqua,* eſtque talis poſitio ſphæræ, in qua alter polorum ſupra Horizontem elevatur & alter infra Horizontem deprimitur. *Dicitur* Obliqua, *quia Horizon & Æquator ſua mutua interſectione angulos obliquos & inæquales conſtituunt.*
    - *Parallela,* eſtque talis poſitio ſphæræ, in qua Horizon & Æquator ita uniuntur, ut videantur unus circulus. *Dicitur* parallela, *quia circuli, qui Æquatori ſunt paralleli, etiam Horizonti ſunt paralleli.*
- *Remotum, ſed tamen principale,* eſtque SPHÆRA COELESTIS ſive COELUM. Vide cap. ſeq.

CAP.

CAP. II.

De Sphæris Cœleſtibus.

In COELO duo notanda:

I. SPHÆRÆ, de quib. not.

I. *Quid ſint?* R. SPHÆRÆ COELESTES dicuntur certa cœli ſpacia, in quibus ſtellæ & ſidera moventur. Vel, Sphæra COELESTIS, ſive ORBIS, eſt corpus ſphæricum duabus ſuperficiebus conſtans, convexa & concava, ad cujus motum movetur ſtella, veluti clavus rotæ infixus ad ejus motum circumrotatur. *Licet in cœlo dari tales orbes revera concedendum minime videatur: Eos tamen propter faciliorem motuum cœleſtium explicationem & cognitionem tradere expedit.*

II. *Quot ſint?* R. Ex hypotheſi Aſtronomica ponuntur decem.

1. *Sphæra Lunæ.*
2. *Sphæra Mercurii.*
3. *Sphæra Veneris.*
4. *Sphæra Solis.*
5. *Sphæra Martis.*
6. *Sphæra Jovis.*
7. *Sphæra Saturni.*
8. *Sphæra Octava*, ſive *Firmamentum*, in quo ſunt ſtellæ fixæ innumeræ. Hoc curſum ſuum peragit 49000 annorum ſpacio; quod tempori ſpacium eſt *annus Platonicus*, quia Plato credidiſſe dicitur, poſt elapſos tot annos omnia ad priſtinum ſtatum eſſe reverſura. *Dicitur hæc Sphæra* firmamentum, *quia ſtellas fixas continet; vel quia firmat & vallo communit reliquas Sphæras.*
9. *Cœlum Cryſtallinum* ſive *aqueum*, in quo nullæ fulgent ſtellæ, ſed admodum tranſlucidum eſt, & aquarum refert ſimilitudinem.
10. *Primum mobile*, ſive *ultimum cœlum*, reliquas Sphæras omnes ambiens.

III. *Motus*, eſtq; duplex:

Primus, quo primum mobile ab ortu in occaſum æquali perpetuo celeritate ſpacio 24 horarum circumvolvitur, ſecumque rapit reliquos orbes inferiores. *Hic motus competit primo mobili per ſe, reliquis vero Sphæris per accidens, & eſt regula & menſura communis omnium aliorum motuum.*

Secundus, quo firmamentum & reliqui orbes ſeptem Planetarum per ſe moventur velocitate inæquali ab occaſu in ortum, & reluctantur primo motui. *Omnes igitur Sphæræ, excepto primo mobili, (quod tantum primo motu movetur) duplici motu moventur*; uno alieno, *quo ab ortu in occaſum a primo mobili circumferuntur, & hic eſt motus primus*; altero proprio, *quo per ſe ab occaſu in ortum moventur, & hic eſt motus ſecundus.*

II. STELLÆ. Vide cap. ſeqq. III. & IV.

Tractatus III. Doctrinæ Sphæricæ.

De Phænomenis.

CAP. I.

De Ortu & Occaſu ſtellarum poetico.

PHÆNOMENA ſunt vel

- *Primi mobilis*, ut
  - *I.* ORTUS & OCCASUS POETICUS, de quo not.
    - 1. *Nomen.* Dicitur hic ſtellarum ortus & occaſus *poeticus*, quia Poetæ in deſcriptionibus temporum eo frequenter utuntur.
    - 2. *Quid ſit?* R. ORTUS POETICUS eſt vel elevatio Stellæ, vel adparitio ejuſdem ſupra Horizontem ad Solem determinata. OCCASUS POETICUS eſt vel deſcenſio ſtellæ ſub Horizontem, vel occultatio ejuſdem ad Solem determinata. *Vel*, ORTUS & OCCASUS POETICUS eſt relatio ſtellæ alicujus ad Solem, reſpectu cujus oritur vel occidit.
    - III. *Quotuplex ſit?* R.
      - 1. *Coſmicus* ſive *Matutinus*. ORTUS COSMICUS eſt, quando ſtella una cum Sole ſupra Horizontem adſcendit: OCCASUS COSMICUS eſt, quando ſtella ſub Horizontem deſcendit, Sole ex oppoſito ſupra Horizontem adſcendente.
      - 2. *Chronicus* ſive *Veſpertinus*. ORTUS CHRONICUS eſt, quando ſtella ſupra Horizontem oritur, Sole ex oppoſito ſub Horizontem occidente: OCCASUS CHRONICUS eſt, quando ſtella una cum Sole ſub Horizontem occidit.
      - 3. *Heliacus* ſive *Solaris*. ORTUS HELIACUS eſt, quando ſtella, quæ præſentis ſolis radiis tecta latuit, diſcedente ſole adparere incipit: OCCASUS HELIACUS eſt, quando ſtella antea conſpicua ob acceſſum ſolis occultatur.
    - IV. *Regulæ.*
      - 1. Ad ſolem orientem refertur *ortus & occaſus Coſmicus*: Ad ſolem occidentem *ortus & occaſus Chronicus*: Ad ſolem tam orientem quam occidentem *ortus & occaſus Heliacus*.
      - 2. Quotidie quædam ſtellæ cum ſole adſcendunt, quæ coſmice oriri dicuntur, licet propter vicinitatem ſolis ejuſq; claritatem conſpici nequeant.
      - 3. Venus & Mercurius cum ſoli ſemper ſint à latere, ideo coſmice occidere & chronice oriri nequeant.
      - 4. Stella quæ coſmice oritur, chronice occidit; & quæ chronice oritur, coſmice occidit. Hinc *Verſ.*

        Coſmice deſcendit ſignum quod chronice ſurgit.
        Chronice deſcendit ſignum quod coſmice ſurgit.
  - *II.* ADSCENSIO & DESCENSIO SIGNORUM. Vide cap. ſeq. II.
  - *III. Tempus*, quod à motu primi mobilis dependet. Vide cap. III. & IV.
- *Secundorum mobilium*, quæ licet non ad *Doctrinam Sphæricam*, ſed ad *Theoriam Planetarum* pertineant, hoc loco tamen paucis de illis agemus. Vide cap. V. & ſeqq.

CAP.

CAP. II.

De Adſcenſionibus & Deſcenſionibus ſignorum.

De Adſcenſionibus & Deſcenſionibus SIGNORUM tria not.

I. *Quid ſint* ? R. Adscensio Signi eſt arcus Æquatoris, qui cum aliquo ſigno, vel quovis arcu Eclipticæ dato ſupra Horizontem adſcendit. Descensio Signi eſt arcus Æquatoris, qui cum aliquo ſigno, vel quovis arcu Eclipticæ dato ſub Horizontem deſcendit. *Dicuntur etiam* Ortus & Occaſus Aſtronomicus.

II. *Quatupliciter ſigna adſcendant, & deſcendant* ? R.
- *Recte*, quando plures gradus de Æquatore adſcendunt vel deſcendunt, quam de Zodiaco.
- *Oblique*, quando pauciores gradus de Æquatore adſcendunt vel deſcendunt, quam de Zodiaco.

III. *Quotuplex ſit tum*
- *Arcus Zodiaci* ? Reſp.
  - *Continuus*, qui continua ſerie in Zodiaco numeratur à primo Arietis puncto ; *e.g. arcus à primo* ♈ *gradu ad 12 grad.* ♊ : *Vide Tab. Adſcen. pag 20. & ſeqq.*
  - *Diſcretus*, qui à quovis alio puncto Eclipticæ numeratur ; *e. g. arcus à 14 grad.* ♉ *ad 14 grad.* ♊.
- *Adſcenſio & Deſcenſio ſignorum* ? R. Duplex :
  - *Recta*, quæ fit in ſphæra recta, ſive ſignum in illa ſphæra oriatur recte, ſive oblique.
  - *Obliqua*, quæ fit in ſphæra obliqua, ſive ſignum in illa ſphæra oriatur recte, ſive oblique.

IV. *Regulæ*, quæ pertinent vel ad *Sphæram*
- *Rectam*, ut ſunt
  1. Zodiaci quadrantes à punctis cardinalibus inchoati cum Æquatoris quadrantibus æquali temporis ſpacio, h.e. 6 horis oriuntur & occidunt. Partes vero iſtorum quadrantum inæqualiter peroriuntur, propter variam & diverſam ipſarum declinationem ſeu diſtantiam ab Æquatore.
  2. Signa æqualiter ab uno quatuor punct. card. diſtantia æquales habent adſcenſiones : ut, ♊ & ♋. Unde ſequitur, ſigna oppoſita habere æquales adſcenſiones : ut, ♈ & ♎.
  3. Signa quo ſunt viciniora punctis æquinoctialibus, eo oriuntur obliquius ; quo vero ſunt propinquiora punctis ſolſtitialibus, eo oriuntur rectius.
  4. Deſcenſio ſigni æqualis eſt & ſuæ, & ſigni oppoſiti adſcenſioni.
  5. Quatuor ſigna ♊ ♋ ♐ ♑ oriuntur recte ; reliqua vero octo oblique. *Vide infra pag. 19.*
- *Obliquam*, ut ſunt
  1. Duæ medietates conterminales Zodiaci & Æquatoris inchoatæ à punctis æquinoctialibus peroriuntur æquali temporis ſpacio, puta 12 hor. Partes vero medietatum inæqualiter.
  2. Adſcenſio ſigni eſt æqualis ſigni oppoſiti deſcenſioni, & contra.
  3. Signa recte adſcendentia oblique deſcendunt, & contra.
  4. Adſcenſiones arcuum in ſignis ſept. ſunt majores quam in ſphæra recta ; in meridion. vero majores.
  5. Sex ſigna ♋ ♌ ♍ ♎ ♏ ♐ oriuntur recte ; reliqua ſex ♑ ♒ ♓ ♈ ♉ ♊ oblique.

CAP. III.

De Diebus & Horis.

Ad TEMPUS pertinent

- **DIES, eſtque vel**
  - *Naturalis.* DIES NATURALIS eſt una integra circumvolutio Solis, donec ad idem punctum redeat unde receſſit. *Hunc diem Aſtronomi inchoant à Meridiano circulo.*
  - *Artificialis, de quo not.*
    - *I. Quid ſit?* R. DIES ARTIFICIALIS eſt mora Solis ſupra Horizontem.
    - *II. Oppoſitum,* eſtque NOX, quæ eſt mora ſolis infra Horizontem.
    - *III. Partes,* ſuntque HORÆ, quæ
      - *Æquales,* ſive *Æquinoctiales.* HORA ÆQUALIS eſt 24 pars diei naturalis. *Una Hora æqualis complectitur 15 gradus Æquatoris.*
      - *Inæquales,* ſive *Temporales.* HORA INÆQUALIS eſt 12 pars diei artificialis.
    - *IV Regulæ.*
      1. In ſphæra recta omnes dies artificiales ſunt æquales noctibus per totum annum, quia medietas Eclipticæ & Æquatoris ſunt æquales.
      2. In ſphæra obliqua dies nunquam ſunt æquales noctibus, niſi cum Sol exſiſtit in principio Arietis & Libræ: reliquæ dies omnes ſunt inæquales, ob inæqualem adſcenſionem medietatum Æquatoris & Eclipticæ.
      3. In ſphæra obliqua, verſante Sole in ſignis ſeptentrionalibus, dies longiores ſunt noctibus; in Meridionalibus vero breviores.
      4. In ſphæra obliqua, Sole commorante in ſolſtitio æſtivo, dies eſt longiſſimus & nox breviſſima; in ſolſtitio vero hyemali, dies eſt breviſſimus & nox longiſſima.
      5. In ſphæra parallela totus annus in unum diem, nempe 6. menſium, & unam noctem 6. menſium dividitur.
    - *V. Quomodo inveſtigetur Quantitas Diei?* R.
      1. Vide quem gradum ſigni Sol eo die teneat.
      2. Quære in Tab. Adſcenſ. obliquar. arcum Æquatoris adſcendentem cum eo Eclipticæ gradu, in quo ſol eſt.
      3. Quære in eadem Tab. iſtius Eclipticæ gradus, gradum ſigni oppoſiti, & arcum Æquatoris adſcendentem cum eo gradu.
      4. Subtrahe adſcenſionem loci ſolis ab adſcenſione ſigni oppoſiti, & reſiduum divide per 15. & ſic habebis horas. *Si vero* adſcenſio ſigni oppoſiti fuerit minor, quam ut ab ea ſubtractio fieri poſſit, adde ei integrum circulum nempe 360 gradus, & tum demum fiat ſubtractio.
      5. Gradus poſt diviſionem reſtantes per 4 multiplica, & minuta inſuper adhærentia per 15 divide, producta utrobique minuta prioribus horis adde, & habebis diei longitudinem.
- ANNUS, qui à motu ſecundo quidem dependet, cum vero ex plurium dierum collectione conſtet, hoc loco de eo agemus. Vide cap. ſeq. IV.

CAP. IV.

De Annis & Menſibus.

De ANNO uria nor.

- I. *Quid ſit?* R. ANNUS eſt temporis ſpacium Solari periodo deſcriptum.
- II. *Quo tuplex ſit?* R. Annus eſt vel
  - *Aſtronomicus*, qui eſt vel
    - *Tropicus*, ſeu *Vertens*, eſtque temporis ſpacium, quo Sol à certo Zodiaci puncto diſcedens ad idem revertitur, quod fit 365 diebus, 5 horis, 49 min.
    - *Sidereus*, eſtque temporis ſpacium, quo Sol à ſtella fixa digrediens ad eandem redit, quod fit 365 diebus, 6 horis, 9 min.
  - *Politicus* ſeu *civilis*, ut
    - *Annus Julianus*, qui vel
      - *Communis*, qui continet 365 dies, & 6 horas.
      - *Intercalaris*, eſtque annus quartus quiſque, habens 366 dies. *Dicitur etiam* Biſſextilis, *quia dies ex perveniens diei ſexto ante Calend. Martii interponitur, ſextumq; Cal. Martii bis numerari facit.*
    - *Annus Gregorianus*, qui conſtat 365 diebus, 5 horis, 49 ſcrupulis primis, & 12 ſecundis: & hic, ut in Juliano, quartus quiſque annus eſt biſſextilis, niſi quod in 400 annis tres anni biſſextiles omittantur; id eſt, *tres anni, qui deberent eſſe biſſextiles, cenſentur pro communibus.*
- III. *Partes*, ſunt que vel
  - *Majores*, ut quatuor Tempora:
    - *Ver*, prima pars anni, quo Sol ab æquinoctio verno ad ſolſtitium æſtivum per ♈ ♉ ♊ aſcendit. *Incipit in Martio, continuatur per Aprilem & Maium, & terminatur in Junio.*
    - *Æſtas*, ſecunda pars anni, quo Sol à ſolſtitio æſtivo ad autumnale æquinoctium per ♋ ♌ ♍ deſcendit. *Incipit in Junio, continuatur per Julium & Auguſtum, & terminatur in Septembri.*
    - *Autumnus*, tertia pars anni, quo Sol ab æquinoctio autumnali ad ſolſtitium hybernum per ♎ ♏ ♐ deſcendit. *Incipit in Septembri, continuatur per Octobr. & Novemb. & terminatur in Decembri.*
    - *Hyems*, quarta & extrema pars anni, quo Sol à ſolſtitio hyberno ſive brumali per ♑ ♒ ♓ ad æquinoctium vernum aſcendit. *Incipit in Decembri, continuatur per Januarium & Februarium, & finitur in Martio.*
  - *Minores*, ut MENSES, qui ſunt vel
    - *Lunares*, de quibus nor.
      - 1. *Quid ſint?* R. MENSIS LUNARIS eſt tempus, quo Luna motu ſuo periodico 12. ſigna Zodiaci emetitur.
      - 2. *Quotuplices ſint?* Reſp. Menſis eſt vel
        - *Peragrationis* ſeu periodicus, & eſt tempus una Lunæ periodo deſcriptum: *Eſtque 27 dier. & 8 fere hor.*
        - *Conjunctionis* ſeu *Synodicus*, & eſt tempus inter duo proxima novilunia: *Eſtque 29 dier. & 12. fere hor.*
        - *Apparitionis* ſeu *Illuminationis*, & eſt tempus à primo Lunæ adſpectu, uſque ad ejus evaneſcentiam: *Eſtque fere 28 dierum.*
    - *Solares*. MENSIS SOLARIS eſt naturalis tranſitus Solis à Signo ad Signum. *Horum menſium 12. conſtituunt annum.*

CAP. V.

De Adſpectibus Planetarum.

Secundorum mobil. PHÆNOMENA ſunt

- I. ADSPECTUS PLANETARUM, de quibus not.
  - I. *Quid ſint*? R. ADSPECTUS PLANETARUM ſunt certæ & determinatæ Planetarum inter ſeſe habitudines.
  - II. *Quotuplices*? R. ſunt vel
    - *Felices*; ut,
      - Τρίγωνος *Trigonus* △, cum tertia Zodiaci parte, hoc eſt, quatuor ſignis, vel 120 gradibus diſtant Planetæ.
      - Ἑξάγωνος *Sextilis* ✱, cum ſexta Zodiaci parte, id eſt, ad intervallum duorum ſignorum, vel 60 graduum ab invicem abſunt Planetæ.
    - *Infelices*; ut,
      - Σύνοδος & συζυγία *Conjunctio* ☌, eſt que duorum vel plurium Planetarum in eodem Zodiaci loco conventus: ut, *Solis & Lunæ in novilunio.*
      - Τετράγωνος *Quadratus* □, cum quarta Zodiaci parte, id eſt, tribus ſignis, vel 90 gradibus ab invicem abſunt Planetæ.
      - Διάμετρος *Oppoſitio* ☍, cum ſex ſignis, hoc eſt, 180 gradibus ab invicem diſtant Planetæ: ut, *Sol & Luna in plenilunio.*
- II. PHASES ſive ADPARITIONES LUNÆ. Vide cap. ſeq. VI.
- III. ECLIPSES. Vide cap. VI.

CAP. VI.

De Phaſibus Lunæ.

De PHASIBUS LUNÆ tria not.

- I. *Quid ſit*? R. PHASIS LUNÆ eſt diverſa Lunæ adparitio, pro variatione mutuatitii luminis, quod Luna à Sole accipit.
- II. *Quænam ſit cauſa diverſarum illuminationum & figurarum in Luna?* R. Diſſimilis Lunæ ad Solem luminis ſui fontem, & ad terram, ex qua non eodem modo ſemper conſpicitur, poſitus.
- III. *Quot ſint formæ Lunæ?* R. 8.
  1. Σύνοδος *Conjunctio Lunæ*, ſive *Novilunium*, cum Luna Soli conjungitur, & nullum lumen præbet. *Ab hoc tempore Luna dicitur creſcere.*
  2. Μηνοειδὴς *Falcata*, cum Luna, quarta à conjunctione die, exiguam illuminatæ medietatis partem exſerit, & quaſi corniculata conſpicitur, ea ſui parte qua reſpicit Solem.
  3. Διχότομος *Dimidiata*, ſeptima die poſt conjunctionem.
  4. Ἀμφίκυρτος *Tumida* ſeu utrinq; *Gibboſa*, undecimo die poſt conjunctionem.
  5. Πανσέληνος *Plenilunium*, cum Luna, decima quinta à conjunctione die, Soli oppoſita, pleno quaſi orbe fulgens, obſcuram medietatem à nobis averſam habet. *Ab hoc tempore incipit Luna decreſcere.*
  6. Ἀμφίκυρτος *Tumida* ſeu utrinque *Gibboſa*, cum Luna, quatriduo poſt plenilunium die, decima nona à conjunctione, paulatim luminoſam partem avertit, & aliquam de opaca objectat.
  7. Διχότομος *Dimidiata*, vigeſima prima à conjunctione die.
  8. Μηνοειδὴς *Falcata*, à viceſima ſexta à conjunctione die, donec trigeſima die rurſus cum Sole congrediatur.

CAP.

CAP. VII.

De Eclipſibus.

De ECLIPSIBUS tria not.

- I. *Quid ſint?* R. ECLIPSIS eſt obſcuratio luminaris cœleſtis, quæ fit corporis alicujus opaci interpoſitione.
- II. *Locus.* Eclipſes fiunt circa NODOS, de quib. not.
  - 1. *Quid ſint?* R. NODI ſunt puncta interſectionum, in quibus Ecliptica & deferens Lunæ ſe mutuo interſecant.
  - 2. *Quot ſint?* R. Duo:
    - *Caput Draconis* ☊ ſive *Nodus adſcendens*, ubi Luna ab Ecliptica digrediens ad verticem noſtrum propius adcedit, & à meridie verſus ſeptentrionem movetur.
    - *Cauda Draconis* ☋ ſive *Nodus deſcendens*, ubi Luna ab Ecliptica diſcedens à Septentrione in meridiem movetur.
- III. *Quotuplices?* R. Eclipſis eſt
  - 1. vel
    - *Solis*, de qua not.
      - 1. *Quid ſit?* R. ECLIPSIS SOLIS eſt averſio radiorum ſolarium à certa aliqua terræ parte, ob interpoſitionem Lunæ, quæ inter Solem & adſpectum noſtrum directe intercurrit.
      - 2. *Tempus.* Eclipſis Solis fit in Novilunio, cum Luna Soli ita conjungitur (h. e. *in eodem ſigno ac gradu in quo eſt Sol exſiſtit*) ut tria illa corpora, Sol, Luna, & Terra ſint in eadem linea, quod fit quando Luna in Novilunio eſt in capite, vel cauda Draconis, vel prope. Ergo non in omni conjunctione fit Eclipſis Solis.
    - *Lunæ*, de qua not.
      - 1. *Quid ſit?* R. ECLIPSIS LUNÆ, eſt interpoſitio terræ inter Solem & Lunam. *Vel*, eſt privatio Luminis Solaris in lunari corpore, quæ fit Luna merſa in umbram terræ Soli & Lunæ diametraliter interjectæ.
      - 2. *Tempus.* Eclipſis Lunæ fit in plenilunio, cum Luna Soli diametraliter opponitur, ita ut Luna ſit in capite vel cauda Draconis, vel prope. Quoniam vero oppoſitiones luminarium ut plurimum fiunt Luna non exſiſtente in capite, vel cauda Draconis, neque ita prope, ut ab umbra poſſit contegi, idcirco non in omni plenilunio contingit Eclipſis Lunæ.
  - 2. vel
    - *Totalis*, cum totum luminare obſcuratur. *Hoc fit in ipſis nodis.*
    - *Partialis*, de qua not.
      - 1. *Quid ſit?* R. Eclipſis partialis eſt, cum pars luminaris ſaltem obſcuratur, vel pauciores digiti quam 12. *Hæc fit prope nodum alterutrum.* Digitus *eſt duodecima diametri viſibilis pars.*
      - 2. *Quotuplex?* R.
        - *Major*, cum plures digiti quam ſex obſcurantur.
        - *Minor*, cum pauciores digiti quam ſex obſcurantur.
        - *Mediocris*, cum ſex digiti (i.e. *dimidia luminaris pars*) obſcurantur.
  - 3. vel
    - *Univerſalis*, quæ conſpicitur ab omnibus in illo hemiſphærio, in quo contingit, habitantibus. *Hæc Lunæ tantum competit.*
    - *Particularis*, quæ in aliquibus tantum climatibus adparet. *Hæc & Soli & Lunæ competit.*

Appendix

Appendix Geographica.

De Zonis & Climatibus.

Appendix GEOGRAPHICA continet doctrinam

- **ZONARUM**, de quibus tria not.
  - *I. Nomen*: Dicuntur *Zonæ* ἀπὸ τοῦ ζωννύω, h. e. cingo, quia cœlum terramque quaſi cingunt. Ovidius *plagas* vocat: Martianus *faſcias*.
  - *II. Quid ſint?* R. ZONA eſt ſpacium cœli & terræ circulis minoribus incluſum.
  - *III. Quot ſint?* R. Quinque:
    - *Una Torrida*, de qua not.
      1. *Quid ſit?* R. Zona Torrida ſive Media eſt, quæ inter utrumque continetur Tropicum. *Dicitur* Torrida, *quod perpetuo à Sole uratur & torreatur.*
      2. *Latitudo*, eſtque 47. grad. qui multiplicati per 15. producunt 705. mill. Germ.
    - *Duæ Temperatæ*, de quib. not.
      1. *Quid ſint?* R. Zonæ temperatæ ſunt, quæ inter alterutrum Tropicum & vicinum polarem continentur. *Dicuntur* Temperatæ, *quia in iis mundi partibus caloris frigoriſque eſt temperies.*
      2. *Latitudo*, eſtque 43. fere grad. h. e. 645. mill. Germ.
      3. *Quotuplices ſint?* R.
         - *Septentrionalis*, inter tropicum cancri & polarem arcticum.
         - *Meridionalis*, inter tropicum capricorni & polarem antarcticum.
    - *Duæ Frigidæ*, de quib. not.
      1. *Quid ſint?* R. Zonæ frigidæ ſunt, quæ intra polares circulos comprehenduntur. *Dicuntur frigidæ, propter ſolis in iis remotionem.*
      2. *Latitudo*, eſtque 23. grad. 30. min. h. e. 352. mill. Germ.
      3. *Quotuplices ſint?* R.
         - *Septentrionalis*, inter circulum arcticum & polum arcticum.
         - *Meridionalis*, inter circulum antarcticum, & polum antarcticum.
- **CLIMATUM**, de quib. 3. not.
  - *I. Quid ſit?* R. CLIMA eſt terræ ſpacium duobus circulis Æquatori parallelis incluſum, in quo dies longiſſima ſemiſſe horæ variatur.
  - *II. Quot ſint?* R. Veteres 7. Climata numerarunt, quorum ultimi medium habet diem longiſſimum 19. horarum: Recentiores vero 23. Climata computant, quorum ultimi medium diem longiſſimum 24. horarum complectitur.
  - *III. Regulæ*
    1. Nullum Clima eſt ejuſdem magnitudinis cum altero in eodem hemiſphærio.
    2. Climata, quo Æquatori ſunt viciniora, eo magis ſunt capacia, & contra.
    3. Latitudo primi climatis eſt fere octo graduum, poſtremi non totidem quidem minutorum.
    4. Zonæ & Climata differunt, non tantum numero, ſed etiam magnitudine; Zonæ enim non ſunt majores, Climata vero minora.

TABULÆ

TABULÆ

Oſtendentes quæ Signa recte, quæve oblique oriantur;

In SPHÆRA RECTA.

In Sphæra Re-*cta* oriuntur	*Oblique,*	♈ ♍ ♎ ♓	27 *Gr.*	54 *Min.*
		♉ ♌ ♏ ♒	29 *Gr.*	54 *Min.*
	Recte,	♊ ♋ ♐ ♑	32 *Gr.*	12 *Min.*

In SPHÆRA OBLIQUA.

In Sphæra *obliqua* ad altitudinem poli 52. grad. oriuntur	*Oblique,*	♈ ♓	12 *Gr.*	48 *Min.*
		♉ ♒	16 *Gr.*	54 *Min.*
		♊ ♑	26 *Gr.*	29 *Min.*
	Recte,	♋ ♐	37 *Gr.*	48 *Min.*
		♌ ♏	42 *Gr.*	54 *Min.*
		♍ ♎	43 *Gr.*	0 *Min.*

In Sphæra *obliqua* ad altitudinem poli 51. *grad.* oriuntur	*Oblique,*	♈ ♓	13 *Gr.*	21 *Min.*
		♉ ♒	17 *Gr.*	25 *Min.*
		♊ ♑	26 *Gr.*	45 *Min.*
	Recte,	♋ ♐	37 *Gr.*	39 *Min.*
		♌ ♏	42 *Gr.*	23 *Min.*
		♍ ♎	42 *Gr.*	27 *Min.*

	♈		♉		♊		♋		♌		♍	
G	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.	Grad.	Min.
0	0	0	27	54	57	48	90	0	122	12	152	6
1	0	55	28	51	58	51	91	6	123	14	153	3
2	1	50	29	49	59	54	92	12	124	16	154	0
3	2	4	30	46	60	57	93	17	125	18	154	57
4	3	40	31	44	62	0	94	21	126	20	155	54
5	4	35	32	42	63	3	95	21	127	22	156	51
6	5	30	33	40	64	6	96	33	128	24	157	48
7	6	25	34	39	65	9	97	38	129	25	158	45
8	7	20	35	37	66	13	98	43	130	26	159	41
9	8	15	36	36	67	17	99	48	131	27	160	37
10	9	11	37	35	68	21	100	53	132	27	161	33
11	10	6	38	34	69	25	101	58	133	28	162	29
12	11	1	39	33	70	29	103	3	134	29	163	25
13	11	57	40	32	71	33	104	8	135	29	164	21
14	12	52	41	31	72	38	105	13	136	29	165	17
15	13	48	42	31	73	43	106	17	137	29	166	12
16	14	43	43	31	74	47	107	22	138	29	167	8
17	15	39	44	31	75	52	108	27	139	28	168	3
18	16	35	45	31	76	57	109	31	140	27	168	59
19	17	31	46	32	78	2	110	35	141	26	169	54
20	18	27	47	33	79	7	111	39	142	25	170	40
21	19	23	48	33	80	12	112	43	143	24	171	45
22	20	19	49	34	81	17	113	47	144	23	172	40
23	21	15	50	35	82	22	114	51	145	21	173	35
24	22	12	51	36	83	27	115	54	146	20	174	30
25	23	9	52	38	84	39	116	57	147	18	175	25
26	24	6	53	40	85	38	118	0	148	16	176	20
27	25	3	54	42	86	43	119	3	149	14	177	15
28	26	0	55	44	87	48	120	6	150	11	178	10
29	26	57	56	46	88	54	121	9	151	9	179	5
30	27	54	57	48	90	0	122	12	152	6	180	0

G.	♎ Gra.	♎ Min.	♏ Gra.	♏ Min.	♐ Gra.	♐ Min.	♑ Gra.	♑ Min.	♒ Gra.	♒ Min.	♓ Gra.	♓ Min.
0	180	0	207	54	237	48	270	0	302	12	332	6
1	180	55	208	51	238	51	271	6	303	14	333	3
2	181	50	209	49	239	54	272	12	304	16	334	0
3	182	45	210	46	240	57	273	17	305	18	334	57
4	183	40	211	44	242	0	274	22	306	20	335	54
5	184	35	212	42	243	3	275	27	307	22	336	51
6	185	30	213	40	244	6	276	33	308	24	337	48
7	186	25	214	39	245	9	277	38	309	25	338	45
8	187	20	215	37	246	13	278	43	310	26	339	41
9	188	15	216	36	247	17	279	48	311	27	340	37
10	189	11	217	35	248	21	280	53	312	27	341	33
11	190	6	218	34	249	25	281	58	313	28	342	29
12	191	1	219	33	250	29	283	3	314	29	343	25
13	191	57	220	31	251	33	284	8	315	29	344	21
14	192	52	221	31	252	38	285	13	316	29	345	17
15	193	48	222	31	253	43	286	17	317	29	346	12
16	194	43	223	31	254	47	287	22	318	29	347	8
17	195	39	224	31	255	31	288	27	319	28	348	3
18	196	35	225	31	256	57	289	31	320	27	348	59
19	197	31	226	32	258	2	290	35	321	26	349	54
20	198	27	227	33	259	7	291	39	322	25	350	50
21	199	23	228	33	260	12	252	43	323	24	351	45
22	200	19	229	34	261	17	293	45	324	23	352	40
23	201	15	230	35	262	22	294	51	325	21	353	35
24	202	12	231	36	263	27	295	54	326	20	354	30
25	203	9	232	38	264	33	296	57	327	18	355	25
26	204	6	233	40	265	38	298	0	328	16	356	20
27	205	3	234	42	266	43	299	3	329	14	357	15
28	206	0	235	44	267	48	300	6	330	11	358	10
29	206	57	236	46	268	54	301	9	331	9	359	5
30	207	54	237	46	270	0	302	12	332	6	360	0

	♈		♉		♊		♋		♌		♍	
G.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.
0	0	0	12	48	29	42	56	11	94	6	137	0
1	0	24	13	16	30	24	57	27	95	30	137	37
2	0	48	13	45	31	7	58	24	96	54	139	54
3	1	13	14	14	31	50	59	31	98	18	141	20
4	1	37	14	43	32	34	60	39	99	42	142	47
5	2	2	15	12	33	18	61	48	101	7	144	13
6	2	26	15	42	34	3	62	58	102	32	145	40
7	2	51	16	13	34	49	64	9	103	57	147	6
8	3	15	16	43	35	36	65	20	105	22	148	32
9	3	40	17	14	36	24	66	32	106	47	149	5
10	4	5	17	45	37	12	67	45	108	12	151	24
11	4	30	17	16	38	1	68	59	109	38	152	50
12	4	55	18	48	38	5	70	13	111	4	154	16
13	5	20	19	20	39	42	71	28	112	30	155	42
14	5	45	19	52	40	34	72	44	113	56	157	8
15	6	10	20	25	41	26	74	0	115	23	158	39
16	6	35	20	59	42	19	75	17	116	49	160	0
17	7	1	21	34	43	11	76	34	118	15	161	26
18	7	26	22	8	44	8	77	52	119	42	162	52
19	7	52	22	43	45	3	79	11	121	8	164	18
20	8	18	23	18	45	59	80	30	122	35	165	43
21	8	44	23	54	46	56	81	50	124	2	167	9
22	9	11	24	31	47	54	83	21	125	28	168	35
23	9	37	25	8	48	53	84	31	126	55	170	1
24	10	4	25	45	49	55	85	51	128	22	171	27
25	10	31	26	23	50	54	87	12	129	48	172	52
26	10	58	27	2	51	56	88	34	131	15	174	18
27	21	25	27	41	52	59	89	07	132	41	175	44
28	11	53	28	21	54	2	91	20	134	8	177	9
29	12	20	29	1	55	6	92	43	135	34	178	35
30	12	48	29	42	56	11	49	6	137	30	180	0

G.	♎ Grad.	Min.	♏ Grad.	Min.	♐ Grad.	Min.	♑ Grad.	Min.	♒ Grad.	Min.	♓ Grad.	Min.
0	180	0	223	0	265	54	303	49	330	18	347	12
1	181	25	224	26	267	17	304	54	330	59	347	40
2	182	51	225	56	268	40	305	58	331	39	348	7
3	184	16	227	19	270	23	307	1	332	19	348	35
4	118	42	228	45	271	26	308	4	332	58	340	2
5	187	8	230	12	272	48	309	6	333	37	349	29
6	188	33	231	38	274	9	310	7	334	15	349	56
7	189	59	233	5	275	29	311	7	334	52	350	23
8	191	25	234	32	276	50	312	6	335	29	350	49
9	192	51	235	58	278	10	313	4	336	6	351	16
10	194	17	237	25	279	30	314	1	336	42	351	42
11	195	42	238	52	280	49	314	57	337	17	352	8
12	197	8	240	18	282	8	315	52	337	52	352	34
13	198	34	241	45	283	26	316	47	338	26	352	59
14	200	0	243	11	284	43	317	41	339	1	353	25
15	201	26	244	37	286	9	318	34	339	35	353	50
16	202	52	246	4	287	16	319	26	340	8	354	15
17	204	18	247	30	288	32	320	18	340	40	354	40
18	205	44	248	56	289	47	321	9	341	12	355	5
19	207	10	250	22	291	1	321	59	341	44	355	30
20	208	36	251	48	292	15	322	48	342	15	355	55
21	210	2	253	13	293	28	323	36	342	46	356	20
22	211	28	254	38	294	40	324	24	343	17	356	45
23	212	54	256	3	295	51	325	11	343	47	357	9
24	214	20	257	28	297	8	325	57	344	18	357	34
25	215	47	258	53	298	12	326	42	344	48	357	58
26	217	13	260	18	299	21	327	26	345	17	358	24
27	218	40	261	42	300	29	328	10	345	46	358	47
28	220	6	263	6	301	36	328	52	346	15	359	12
29	221	33	264	30	302	43	329	39	346	44	359	36
30	223	0	265	54	303	49	330	18	347	124	360	ε

	♈		♉		♊		♋		♌		♍	
G.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.	Gra.	Min.
0	0	0	13	21	30	46	57	31	95	10	137	33
1	0	25	13	50	31	29	58	37	96	33	138	59
2	0	50	14	20	32	13	59	44	97	56	140	24
3	1	16	14	50	32	57	60	51	99	19	141	50
4	1	41	15	20	33	42	61	59	100	42	143	15
5	2	7	15	50	34	27	63	8	102	6	144	40
6	2	32	16	21	35	13	64	18	103	30	146	6
7	2	58	16	53	36	0	65	20	104	54	147	32
8	3	24	17	24	36	48	66	40	106	18	143	56
9	3	50	17	56	37	36	67	52	107	42	150	25
10	4	16	18	28	38	25	69	4	109	7	151	45
11	4	42	19	1	39	15	70	17	110	32	153	11
12	5	8	19	34	40	5	71	30	111	27	154	36
13	5	34	20	7	40	56	72	44	113	22	156	1
14	6	0	20	40	41	48	73	59	114	47	157	26
15	6	26	21	14	42	41	75	15	116	12	158	50
16	6	52	21	49	43	35	76	32	117	27	160	15
17	7	19	22	25	44	30	77	50	119	2	161	40
18	7	46	23	1	45	25	79	8	120	27	163	5
19	8	13	23	37	46	21	80	25	121	42	164	30
20	8	40	24	13	47	18	81	43	123	18	165	54
21	9	7	24	50	48	16	83	2	124	43	167	19
22	9	35	25	28	49	14	84	21	126	9	168	44
23	10	2	26	6	50	13	85	41	127	35	170	8
24	10	30	26	44	51	13	87	1	129	1	171	33
25	10	58	27	22	52	14	88	21	130	26	172	57
26	11	26	28	1	53	16	89	42	131	52	174	22
27	11	55	28	41	54	19	91	4	133	17	175	47
28	12	23	29	22	55	22	92	26	134	43	177	1
29	12	52	30	4	56	26	93	48	136	8	178	3
30	13	21	30	46	57	31	95	10	137	33	180	0

Gr.	♎ Grad.	Min.	♏ Grad.	Min.	♐ Grad.	Min.	♑ Grad.	Min.	♒ Grad.	Min.	♓ Grad.	Min.
0	180	0	222	27	264	50	302	29	329	14	346	39
1	181	24	223	52	266	12	303	34	329	56	347	8
2	182	49	225	17	267	34	304	38	330	38	347	37
3	184	13	226	43	268	56	305	41	331	19	348	5
4	185	38	228	8	270	18	306	44	331	59	348	34
5	187	3	229	34	271	39	307	46	332	38	349	2
6	188	27	230	59	272	59	308	47	333	16	349	30
7	189	52	232	25	274	19	309	47	333	54	349	58
8	191	16	233	15	275	39	310	46	334	32	350	25
9	192	41	235	17	276	58	311	44	335	10	350	53
10	194	6	236	42	278	17	312	42	335	47	351	20
11	195	30	238	8	279	35	313	39	336	23	351	47
12	196	55	239	33	280	52	314	35	336	59	352	14
13	198	20	240	58	282	10	315	50	337	35	352	41
14	199	45	242	23	283	28	316	25	338	11	353	8
15	201	10	243	48	284	45	317	19	338	46	353	34
16	202	34	245	13	286	1	318	12	339	20	354	0
17	203	57	246	38	287	16	319	4	339	53	354	26
17	205	34	248	3	288	30	319	55	340	26	354	12
18	206	49	249	28	289	43	320	45	340	59	355	18
20	208	14	250	53	290	56	321	15	341	32	355	44
21	209	39	252	18	292	8	322	24	342	4	356	10
22	211	4	253	42	293	20	323	12	342	36	356	26
23	212	29	255	6	294	3	324	0	343	7	357	2
24	213	54	256	30	295	42	324	47	343	39	357	28
25	215	20	257	51	296	52	325	32	344	10	357	53
26	216	44	259	18	298	1	326	18	344	40	358	19
27	218	10	260	41	299	9	327	3	345	10	358	44
28	219	36	262	4	300	16	327	47	345	40	359	10
29	221	1	263	27	301	23	328	31	346	10	359	35
30	222	27	264	50	302	29	329	14	346	39	360	0

FINIS.